

Integració i interculturalitat: anàlisi de les trajectòries migratòries i de la integració subjectiva de la població estrangera extracomunitària a la ciutat de Barcelona

Sarai Samper, Raquel Moreno. D-CAS, Col·lectiu d'Analistes Socials

Presentació i objectius

Durant l'any 2008 s'ha endegat a la ciutat de Barcelona l'elaboració del Pla Municipal d'Interculturalitat. Amb motiu del Pla, s'han obert espais de treball i reflexió per definir quina ha de ser l'orientació que ha de guiar les línies d'actuació a iniciar i quin és el tipus d'interculturalitat que es vol fomentar. Per nodrir aquesta reflexió, la Direcció d'Immigració de l'Ajuntament de Barcelona ha encarregat diferents tipus de documents a equips de treball diversos, per tal de poder arribar a un «estat de la qüestió» tant en aspectes més teòrics o analítics com en els aspectes més directament vinculats a l'acció social. Entre aquests documents de treball hi ha el que teniu a les mans, que té com a finalitat aportar alguns elements de reflexió per al debat sobre la base dels resultats estadístics que hem pogut extreure de les tres onades, 2005, 2006 i 2007, de l'enquesta panel dirigida a una mostra de persones estrangeres extracomunitàries residents a la ciutat. Aquesta explotació estadística ha intentat respondre quatre preguntes sobre la integració i les relacions socials que estableixen els estrangers a la ciutat:

1. Quina ha estat l'evolució de les condicions materials de vida de les persones estrangeres residents a la ciutat els darrers anys?

2. Quina és la integració sociocultural de les persones immigrants a Barcelona?

3. Quin és el grau d'identificació i satisfacció subjectiva de les persones immigrants amb la ciutat de Barcelona?

I, finalment,

4. Quin lligam hi ha entre la integració econòmica, sociocultural i subjectiva de les persones estrangeres?

Nota metodològica i consideracions

Les dades presentades en aquest article corresponen a les tres onades de l'Enquesta panel sobre assentament de la població immigrant a Barcelona. Per persones immigrants, en aquest treball, s'han entès aquelles arribades amb nacionalitat estrangera a Barcelona procedents de països de fora de la Unió Europea amb més de sis mesos de residència a la ciutat, independentment de la seva situació administrativa i de la seva raó per emigrar. Totes eren majors de 15 anys.

La primera onada es va produir al final del 2005 i es van enquestar 889 persones, representatives del ventall de nacionalitats que hi havia en aquell moment a la ciutat. Al final del 2006 es va fer una segona edició a una mostra, molt més reduïda, de 200 persones. La tercera volta, del 2007, es compon de nou d'una mostra de 200 enquestats. Com que la mostra enquestada els anys 2006 i 2007 és molt petita, hem d'acceptar que el marge d'error dels resultats obtinguts pot ser elevat ($\pm 7\%$) i pot ser-ho

encara més si fem segmentacions per grups. D'altra banda, els reemplaçaments que s'han introduït any rere any en la mostra de persones enquestades fan poc viable focalitzar l'estudi en una mateixa cohort de persones al llarg dels tres anys. Hem preferit, en canvi, utilitzar la totalitat de cada mostra, segmentant quan escau la població enquestada segons l'any d'arribada a Barcelona. Per compensar les limitacions mostrals, hem intentat ser exigents en la selecció dels resultats obtinguts, de manera que només exposem aquells que reflecteixen tendències que es reiteren en cadascuna de les tres onades analitzades, que obtenen una alta significació estadística i que a més tenen el suport d'altres estudis empírics sobre integració consultats (vegeu bibliografia). A efectes d'il·lustració dels resultats, hem prioritzat els corresponents a l'onada del final del 2007, perquè són les dades més actuals. Només en alguns casos que són assenyalats en el text ens referirem a les dades del 2005, pel fet de tenir per a aquell any una mostra molt més àmplia que ha permès tècniques d'anàlisi multivariable poc viables amb la mostra dels anys 2006 i 2007.

Per comprendre l'anàlisi feta, cal fer menció dels dos conceptes centrals que són els que hem intentat copsar empíricament a través de les dades: integració i interculturalitat. No entrarem en aquest apartat a desenvolupar aquests dos conceptes, però remetem el lector que vulgui aprofundir en el marc conceptual d'aquest treball a l'informe

Aquest article és un resum de l'estudi del mateix títol encarregat per la Direcció d'Immigració de l'Ajuntament de Barcelona i elaborat durant l'any 2008.

complet d'aquest estudi, consultable a la Direcció d'Immigració. Tanmateix, per la seva rellevància, no volem deixar de destacar que:

- El concepte d'integració va estretament relacionat amb el d'igualtat, ja que la integració no es considera efectiva sense uns mínims estàndard d'igualtat en el benestar i les oportunitats de tots els col·lectius. En aquest punt, cal dir que les persones immigrants s'insereixen en societats travessades per desigualtats de classe, de gènere i generacionals, que passen a interactuar amb les desigualtats ètniques que afegeix la immigració. La pregunta, en última instància, no és si les persones estrangeres s'integren, sinó en quins estrats de l'estructura social (desigual) de la societat receptora ho fan i com aquest procés transforma l'estructura social preexistent.

- A diferència d'un concepte neutre com «inserció», la integració té una connotació positiva, ja que fa referència a la cohesió social, la qual, generalment, no es considera possible sense uns valors i normes de convivència acceptats per tothom i sense algun tipus de sentiment de pertinença compartit per la majoria dels membres d'una societat. Ens referim en aquest cas als aspectes subjectius de la integració, tan importants per a les polítiques de convivència i cohesió com els elements objectius.

- El model d'integració pel qual aposta la ciutat de Barcelona comporta la implantació de polítiques actives

d'igualtat que fomentin l'autonomia individual i mesures normalitzadores dels serveis públics per garantir la seva adequació a un ventall més plural de demandes i necessitats. En relació amb la pluralitat, el Pla Municipal d'Interculturalitat posa l'accent en el foment de la relació social entre la població immigrada i l'autòctona per a la creació de xarxes de relació mútues. La interculturalitat que es pretén no rau tant en la interacció entre identitats ètniques, sinó en el reconeixement de la multiplicitat d'identificacions que componen les identitats individuals (a més de l'ètnia, les persones es poden identificar sobre la base d'altres criteris: el gènere, la professió, la ideologia, els gustos estètics, els rols familiars...). Un altre punt fonamental del Pla és el reconeixement de la bidireccionalitat del procés d'integració: la societat preestablerta ha d'estar disposada a reconèixer les persones immigrades com a membres en igualtat de condicions, i admetre les transformacions necessàries perquè això sigui així.

- Ara bé, els processos d'integració i els fruits que poden donar els esforços polítics estan sotmesos a molts condicionants previs de la societat receptora: la seva estructura social, el desenvolupament econòmic, el teixit institucional, la legislació, etc. A més, aquest context d'acollida canvia, i en determinades circumstàncies pot afavorir més o menys l'acomodació de la població nouvinguda. El moment actual és un clar exemple d'això: els darrers anys la

integració sociolaboral de les persones estrangeres ha estat afavorida per la situació de plena ocupació. Des del 2008, en canvi, la recessió econòmica obre un escenari radicalment diferent, que provoca el descens socioeconòmic de moltes famílies i una major competència per aquests recursos.

Partint de totes aquestes consideracions, en aquest document abordem algunes de les principals dimensions de la integració i de la interculturalitat a través dels indicadors recollits pel panel i que ens ajuden a donar resposta a les quatre qüestions formulades a l'inici. La font de dades emprada ens porta a considerar només una part del tot: la població immigrada, deixant en aquest cas fora de l'anàlisi el paper igualment fonamental de la població autòctona en els processos d'integració i en les relacions interculturals.

1. Evolució de les condicions materials de vida de la població estrangera resident a Barcelona

La millora del benestar material i les condicions econòmiques de vida és una de les motivacions fonamentals dels moviments migratoris extracomunitaris als quals ens referim en aquest document. Si bé l'elecció específica de Barcelona com a destinació generalment té més a veure amb la presència prèvia de familiars o amics, la raó per emigrar correspon en gran mesura a les desigualtats econòmiques entre països i el desig d'accedir als estàndards de benestar socioeconòmic de les socie-

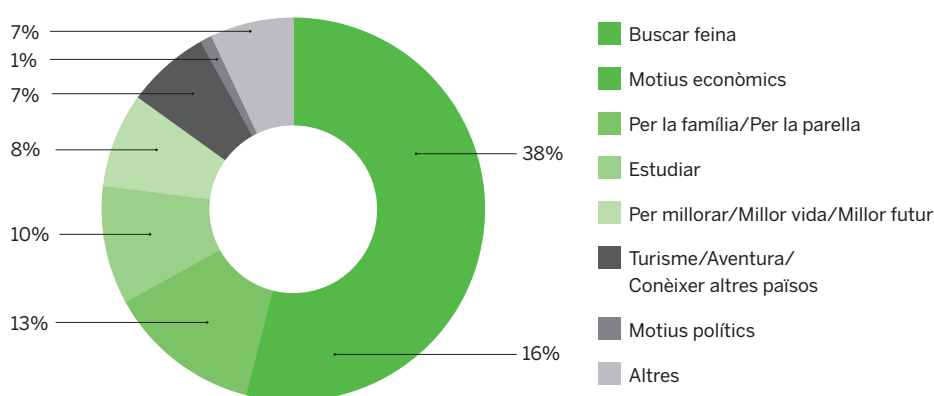
tats occidentals: de consum, de serveis, de seguretat, d'oportunitats laborals, formatives... Aquestes migracions generen al seu torn un augment posterior de les migracions per motius familiars (gràfic 1).

Els motius principals per decidir emigrar ens donen una aproximació als projectes migratoris de les persones i les seves prioritats a la societat de destinació. Sens dubte, en els darrers anys la prioritat que ha concentrat la major part dels esforços de les persones immigrants ha estat la integració laboral i econòmica. La importància central de la dimensió material de les condicions de vida fa que dediquem aquest primer apartat a analitzar les pautes d'integració socioeconòmica assolida per les persones immigrants extracomunitàries entre els anys 2005 i 2007. En els apartats posteriors ens centrarem en la integració sociocultural dels immigrants tenint en compte la vinculació que aquesta té amb les condicions materials de vida aconseguides.

Accés a l'autorització de residència i treball

Començant per l'accés al permís de residència i treball, que determina la inclusió de les persones estrangeres en el marc de drets i deures que regula la societat receptora, i especialment al mercat laboral, els resultats globals obtinguts l'any 2007 mostren que un 5% de la població estrangera nascuda en països extracomunitaris hauria obtingut la nacionalitat espanyola, un

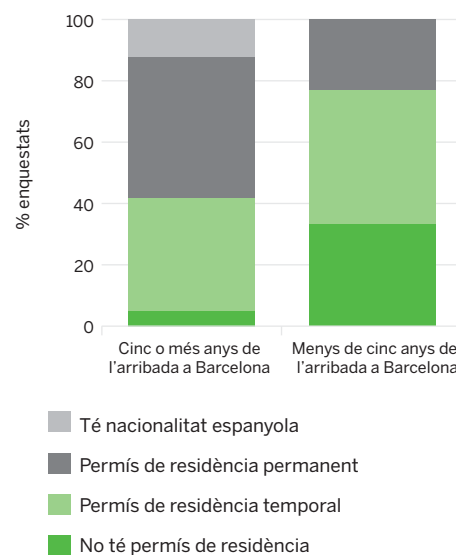
Gràfic 1. Motiu de l'emigració. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

* Pregunta no repetida a l'enquesta panel de 2006 i 2007.

33,8% té permís permanent, un 40,9% té permís temporal i un 20,2% no té permís de residència. Aquests resultats globals es troben efectivament molt influenciats pel temps de residència transcorregut des de l'arribada a Barcelona: així, l'edició del 2007 posa de manifest que la situació d'irregularitat residencial afectaria aproximadament un terç de les persones que han arribat en els últims cinc anys. La irregularitat afecta en canvi només un 5% de les que ja fa cinc anys o més que han arribat a la ciutat en el moment de ser enquestades. Entre aquestes últimes, l'estabilitat residencial assolida és considerable: un 10% tenen la nacionalitat espanyola, un 47% disposen de permís de residència permanent i un 37% tenen un permís temporal. Els dos primers casos serien, per tant, persones amb dret de residència a Espanya que han deixat d'estar subjectes a la situació general i particular del mercat de treball (gràfic 2).

Gràfic 2. Situació legal de residència en funció del temps transcorregut des de l'arribada a la ciutat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

L'accés als drets de ciutadania és, per tant, gradual, però condicionat al mercat de treball. Les dades ens

mostren que la conjuntura econòmica dels darrers anys ha permès l'ascens progressiu de la majoria de persones estrangeres a noves quotes de drets, gràcies a la renovació i ampliació gradual dels permisos de residència i treball. L'entrada en una nova tessitura de recessió econòmica fa, en canvi, molt més dura aquesta mobilitat ascendent en l'escala de drets per a la població estrangera que encara no ha arribat a obtenir un permís permanent —i que l'any 2007 són la major part dels extracomunitaris presents a la ciutat (dos de cada tres)—. S'està produint, de fet, un rebrot de la «irregularitat sobrevinguda» entre aquelles persones amb permisos de residència temporals que s'han quedat sense una oferta de treball amb la qual renovar-los.

Treball: categories professionals, tipus de contractes i condicions salarials

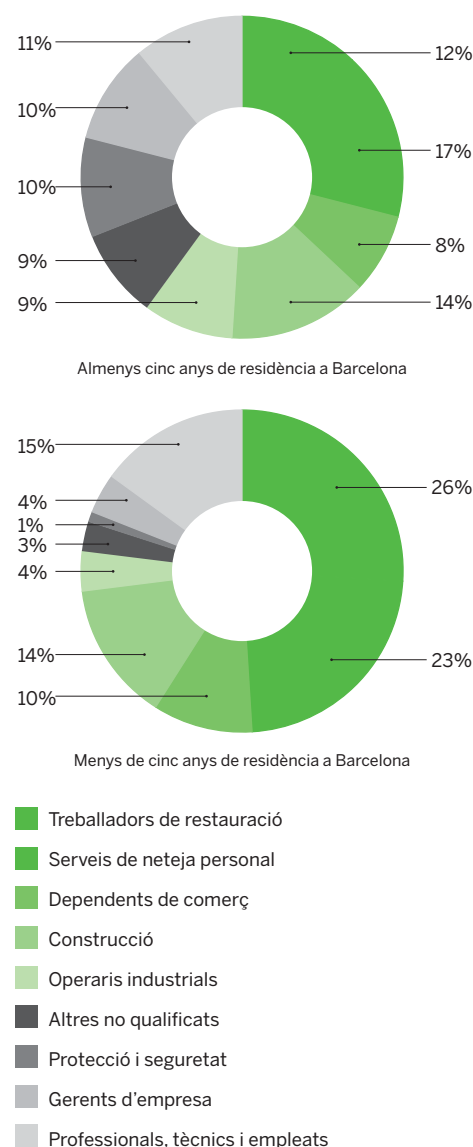
L'accés al treball remunerat és clarament l'element on pivoten la integració econòmica i l'accés a uns mínims estàndards materials de vida de les persones i famílies. A més, el treball representa un dels espais socials més centrals per a l'establiment de relacions amb persones autòctones i l'aprenentatge del castellà i el català.

L'any 2007, el 80% de les persones estrangeres extracomunitàries estaven ocupades. Els sectors de la restauració, la neteja i la construcció eren els més habituals a Barcelona. El temps obre, en certa mesura, el ventall d'ocupaci-

ons on s'insereixen les persones estrangeres: menys de cinc anys després de l'arribada a Barcelona, tres quarts de la població estrangera enquestada treballa en restauració, neteja i serveis personals, construcció i comerç. Després dels cinc anys, la meitat continua treballant en aquests mateixos sectors, mentre que l'altra meitat ho fa en altres activitats, com la indústria, la seguretat, la gerència d'empreses pròpies o alienes; és a dir, la situació es diversifica i s'obre el ventall d'ocupacions a què accedeixen les persones estrangeres, sobretot per la «sortida» de moltes dels sectors de la restauració, la neteja i la construcció, que serien les principals portes d'entrada al mercat laboral de la població nouvinguda a la ciutat, especialment d'aquelles persones que encara no han regularitzat la seva situació legal. Tanmateix, hi ha diferències de gènere importants en aquesta mobilitat lateral dins el mercat de treball, que al seu torn expliquen la desigual mobilitat vertical —en els sous— de les dones, que veurem més endavant (gràfic 3).

Pel que fa al tipus de contracte, treballen sense contracte aproximadament un de cada quatre estrangers enquestats els anys 2005 (23,2%), 2006 (24,7%) i 2007 (24,2%). Aquesta situació és molt més elevada entre els treballadors que fa menys de cinc anys que estan en residència, entre els quals fins a un 40% no disposa de contracte formal, i són clarament els sectors de la neteja, la construcció i el comerç on està més estesa aquesta situació. L'abast del tre-

Gràfic 3. Tipus de feina segons el temps de residència. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

ball informal durant els primers anys contrasta amb el només 8% dels estrangers que treballen sense contracte quan

fa cinc o més anys que són a la ciutat. Aquesta disminució es correlaciona amb la forta reducció que també experimenta la irregularitat residencial a partir del tercer i quart any, i que seria la causa primigènia de la irregularitat laboral registrada els primers anys. Les dades de 2007 indiquen que «només» un 6,4% dels estrangers amb permís de treball es troben treballant sense contracte (gràfic 4).

El pas de treballar sense contracte a establir un contracte formal es fa per la via dels contractes temporals o d'obra i servei: els treballadors i treballadores temporals passen a representar d'un 27% a un 38% després dels primers anys de residència, i absorbeixen bona part dels treballadors i treballadores informals. Els assalariats i assalariades fixos experimenten un augment similar, i passen de ser un 24% a un 37% de la població enquestada. Augmenta també molt el grup d'autònoms, d'un 5% a un 16%, i se situen en quotes d'emprenedoria molt similars a les que es donen entre la població autòctona.¹ L'emprenedoria està molt relacionada amb un nivell d'estudis mitjà o alt, amb ser home i amb nacionalitats concretes, com ara la xinesa i la pakistanesa, per als quals l'obertura de negocis propis

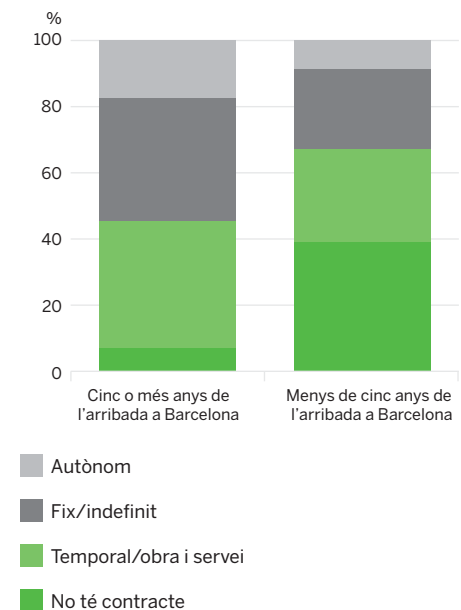
1. Segons dades de l'EPA del darrer trimestre del 2007, el percentatge de treballadors i treballadores autònoms entre el conjunt de la població ocupada a Catalunya és del 15,1%. El nombre mitjà d'hores setmanal treballades per autònoms és de 44, mentre que el nombre mitjà d'hores setmanal treballades per assalariats és de 38.

compta com la principal via d'ascens econòmic (gràfic 5).

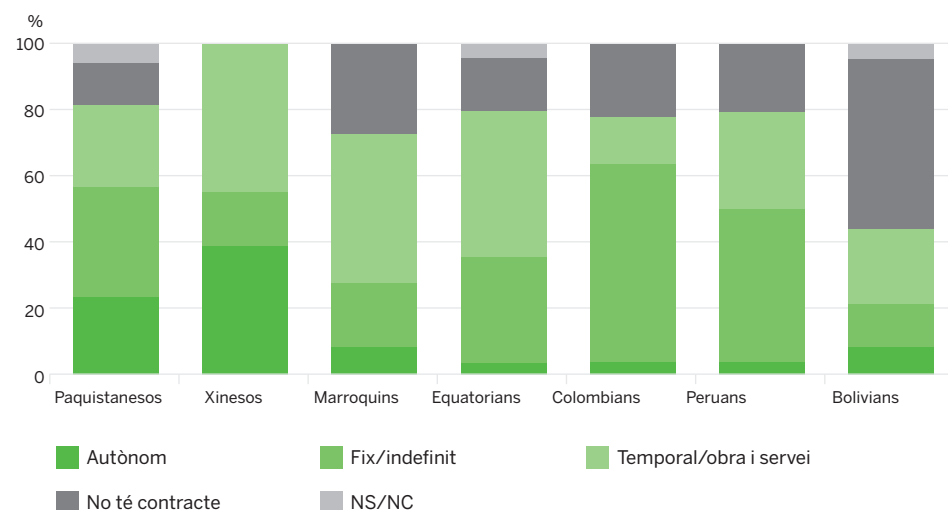
La importància del tipus de contracte rau en el grau d'estabilitat laboral que reporta, però també en les millors o pitjors condicions salarials que afavoreix. Els treballs informals són els pitjor remunerats, seguits dels temporals i després dels indefinits. Els ingressos més alts corresponen als treballadors i treballadores autònoms, que trobarien en el treball per compte propi una de les vies més efectives per millorar els seus ingressos, encara que a costa de treballar bastants més hores a la setmana que la població assalariada, igual com succeeix entre els autònoms nadius (gràfics 6 i 7).

El salari és segurament la millor unitat de mesura de la posició que assolixen les persones estrangeres

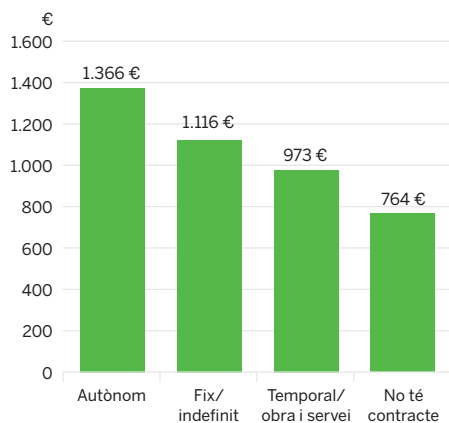
Gràfic 4. Tipus de contracte laboral de la persona immigrada segons el temps transcorregut des de l'arribada. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

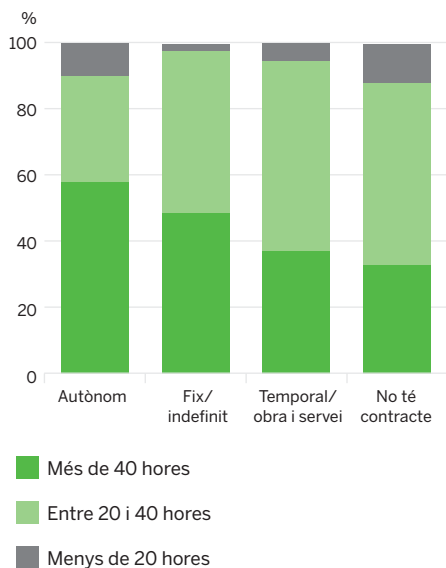
Gràfic 5. Tipus de contracte laboral de la persona immigrada segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

Gràfic 6. Ingressos propis mensuals segons el tipus de contracte laboral. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

Gràfic 7. Hores de treball a la setmana segons el tipus de contracte laboral. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

en el mercat laboral. En el conjunt de Catalunya, el salari més freqüent de la població estrangera se situa entre els 900 i els 1.200 euros mensuals l'any

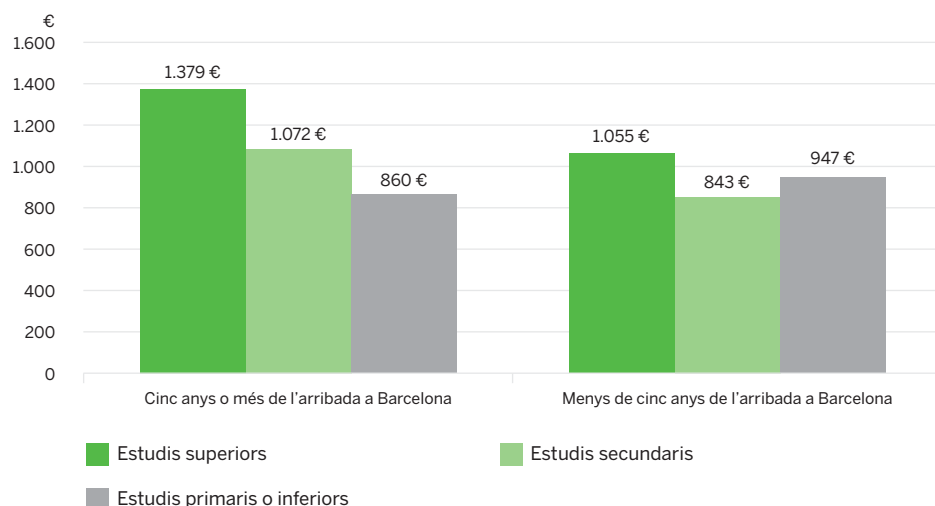
2007, seguits dels sous entre 600 i 900 euros (dades de l'Encuesta Nacional de Inmigrantes, 2007). Els nivells salarials a la ciutat de Barcelona i amb dades del 2007 són similars als que es donen al conjunt de Catalunya, i només una de cada quatre persones estrangeres ocupades supera els 1.200 euros mensuals. Entre les que fa cinc o més anys que són a la ciutat, s'observa un lleuger augment de les que superen els 1.200 euros al mes i, per tant, un allargament del rang salarial al qual accedeixen les persones estrangeres. Malgrat aquest allargament del rang de sous, cal destacar el fet que els sous compresos entre 600 i 900 euros continuïn entre els més freqüents. Aquest estancament salarial està protagonitzat per les dones, d'una banda, i per les persones amb un nivell d'estudis primari o inferior, de l'altra. Com veurem, aquestes dues variables –sexe i estudis– són molt més explicatives de la trajectòria salarial que el temps de residència en si mateix.

Així, més enllà del temps de residència, una de les relacions més clares és la que es produeix entre el nivell d'estudis i el nivell salarial aconseguit, de manera que si bé durant els primers anys totes les persones estrangeres comparteixen d'uns nivells d'ingressos similars, sense diferències rellevants en funció del nivell d'estudis, a partir del cinquè any les diferències són ja estadísticament molt significatives: les persones amb estudis superiors són les que experimenten un ascens econòmic superior, i se situen en uns ingressos

mitjans pròxims als 1.400 euros mensuals, mentre que les que tenen estudis primaris o inferiors continuarien estancades en nivells pròxims als 800 euros, i les que disposen d'estudis mitjans se situarien al voltant dels 1.000 euros mensuals (dades de l'enquesta panel del 2007). En relació amb les possibles diferències de sous entre les nacionalitats estudiades, cal destacar que es donen diferències significatives (les poblacions marroquina i boliviana són les que menys ingressos obtenen mensualment). Així i tot, quan controlem aquestes diferències pel nivell d'estudis de les persones enquestades, l'efecte de la nacionalitat perd gran part de la seva significativitat: és a dir, a mateix nivell d'estudis, el nivell mitjà d'ingressos aconseguit s'igualava força entre nacionalitats (gràfic 8).

Juntament amb el nivell d'estudis, entre els factors explicatius del nivell salarial assolit destaca també el domini del castellà i el català i el grau de relació social establert amb persones autòctones. Aquestes dues circumstàncies, d'altra banda, es troben correlacionades entre si: a més nivell d'estudis, més domini del castellà i el català, i a més domini del castellà i el català més tendència a relacionar-se amb persones autòctones. Entre les nacionalitats que millor se situen en relació amb aquestes variables destaquen clarament la colombiana, la peruana i d'altres sud-americanes més minoritàries, com ara l'argentina, la xilena, la brasilera i la mexicana.

Gràfic 8. Ingressos mensuals segons el nivell d'estudis i el temps transcorregut des de l'arribada. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

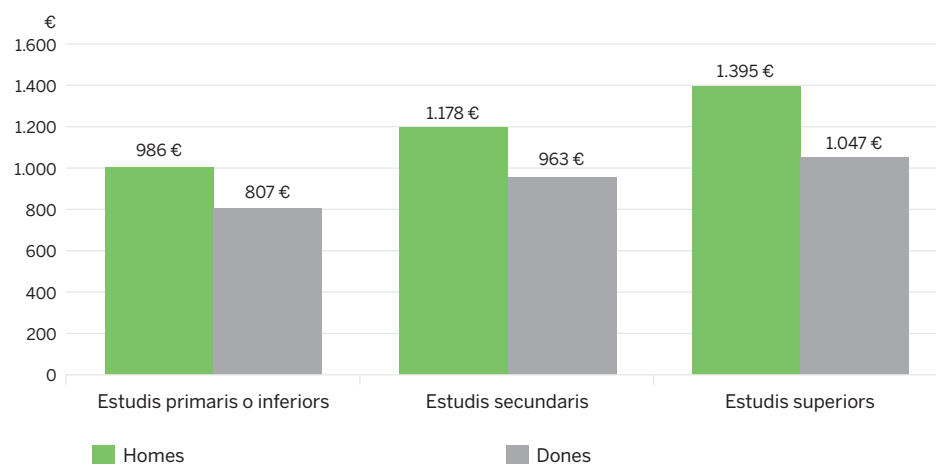
Com hem anunciat, les diferències de gènere són també molt significatives en el nivell d'ingressos assolit, i l'efecte de gènere se suma a l'efecte del nivell d'estudis, de manera que una dona estrangera amb estudis superiors se situa en un nivell salarial similar al d'un home estranger amb estudis primaris. Aquestes diferències són atribuïbles a l'estructura salarial d'un mercat laboral estratificat per gènere i al fet que, amb el pas del temps, la diversificació d'ocupacions que experimenten els homes és més alta que la que experimenten les dones, que continuen molt més limitades a unes poques activitats laborals, com els serveis domèstics i personals, l'hostaleria i el comerç. Addicionalment, l'emprenedoria i l'accés a càrrecs de gerència en empreses són molt més alts entre els homes que

entre les dones, de manera que tant en mobilitat lateral (tipus d'activitats) com vertical (sou i categoria) sembla que hi ha força «parets» i «sostres» de vidre per a les dones immigrants.

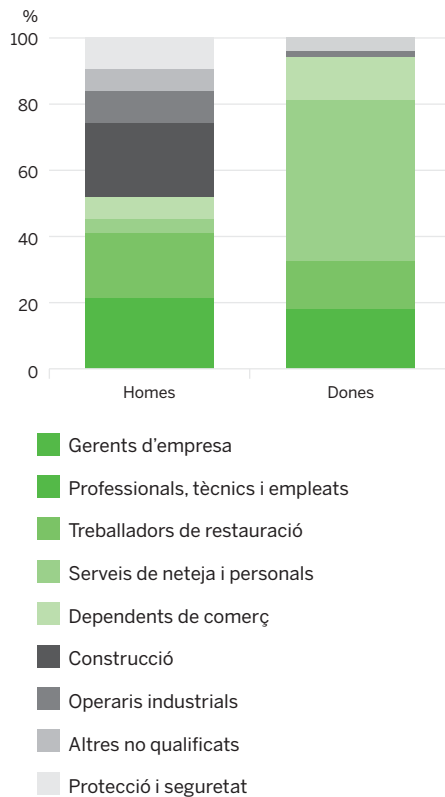
A més de la segregació de gèneres que hi ha al mercat laboral, també podríem apuntar altres factors que limiten la mobilitat lateral i ascendent de les dones, com és una circumscripció superior de la seva xarxa de relacions socials a l'entorn familiar, com veurem més endavant (gràfics 9 i 10).

L'efecte del nivell d'estudis es fa molt marcat entre les persones emprenedores: així, els autònoms i autònomes passen de representar menys d'un 5% els que tenen estudis primaris a un 15% els que tenen estudis secundaris, i un 33% els que tenen estudis superiors. Hi ha un efecte addicional de nacionalitat, ja que l'emprenedoria entre les poblacions pakistanesa i xinesa és molt més alta que entre la resta de col·lectius. El percentatge tan alt d'emprenedors entre pakistanesos i xinesos representa un factor clarament explicatiu de l'ascens econòmic que experi-

Gràfic 9. Ingressos mensuals segons el nivell d'estudis i el sexe. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

Gràfic 10. Tipus de feina segons el sexe. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

menten aquestes dos col·lectius malgrat no tenir, generalment, un nivell d'estudis especialment elevat, ni presentar un bon domini del castellà ni el català i estar poc relacionats amb persones autòctones (factors que sí que expliquen, per a la resta de nacionalitats, el nivell salarial assolit).

Conclusions

De les dades extretes de les tres onades de l'enquesta panel de 2005, 2006 i 2007 sobre la població immigrant extracomu-

nitària a Barcelona, podem concloure que les condicions de vida de la població estrangera han millorat a mesura que augmentava el temps de residència a la ciutat. Aquest fet és rellevant, ja que denotaria l'esforç considerable de les persones estrangeres per integrar-se i, alhora, que el context econòmic i social on s'integren ha estat prou obert els darrers anys per permetre la seva mobilitat ascendent. Tot i aquest balanç general, les dades també posen sobre la taula dos fets, que són: d'una banda, l'alta precarietat generalitzada que es dona entre la població immigrada durant els primers anys de la seva arribada i, de l'altra, el fet que una part d'aquesta població no aconsegueix emergir d'aquesta precarietat. Per tant, es pot afirmar que si bé el temps és una variable clau del grau d'integració socioeconòmica assolit, és igualment cert que les desigualtats entre les persones immigrants en el grau d'ascens econòmic aconseguit són molt grans i obliguen a cercar altres variables explicatives addicionals al temps de residència.

Entre aquestes variables, el nivell d'estudis emergeix clarament com la variable més explicativa, associada de retruc a un increment en l'aprenentatge del català i el castellà (en el cas dels no llatinoamericans) i un nivell superior de relació amb persones autòctones (causa i efecte del domini idiomàtic). L'efecte del nivell d'estudis, tanmateix, no esborra les desigualtats de gènere que es constaten en la integració laboral de la població estrange-

ra, i el nivell salarial assolit per les dones i la seva mobilitat en l'estructura ocupacional són molt menors que pels homes.

L'avaluació de les dades s'ha de contextualitzar, d'altra banda, en la situació econòmica que s'ha donat entre els anys 2005 i 2007, i que s'ha caracteritzat per uns alts nivells d'ocupació per a tota la població, tot i que amb un cert estancament salarial en el cas de l'estrangera. Amb l'entrada al 2008 s'inicia un punt d'inflexió en aquest context econòmic, l'impacte del qual sobre les condicions de vida de la població immigrant es podrà analitzar en les properes onades de l'enquesta panel. Cal no perdre de vista aquest context a què ens estem referint i que ha significat precisament un dels principals factors d'atracció de població immigrant treballadora a Barcelona.

2. La integració sociocultural de les persones immigrants a Barcelona

La integració sociocultural fa referència als elements relacionals, cognitius i participatius de la integració. Entrar en relació amb persones de la societat d'acollida, aprendre els seus idiomes vehiculars, accedir als canals de comunicació i transmissió d'informació, fer ús dels serveis i les institucions, participar en les festes, etc., són des d'aquesta perspectiva indicadors d'integració sociocultural.

Per la seva transversalitat, les xarxes de relació, la composició dels cercles

d'amistat i companyia que estableixen els immigrants ocupen un paper decisiu en totes les dimensions del procés d'integració: la xarxa de relacions constitueix el mitjà que canalitza informació i recursos estratègics per millorar les oportunitats i condicions econòmiques de vida, i d'altra banda és també la xarxa relacional la que determina en bona mesura el grau d'aprenentatge de la llengua, la cultura local i la vinculació simbòlica amb la societat d'acollida. Com sigui la xarxa social d'una persona immigrant, si està o no circumscrit a un o múltiples cercles de relació, pot marcar la diferència entre accedir o no a determinats tipus de feines i a determinats espais relacionals, d'informació i coneixement. En realitat, la xarxa social és alhora un factor determinant de la integració i fruit d'aquesta: és a dir, condiciona i és condicionada per la posició socioeconòmica i sociocultural assolida. Des del punt de vista de les polítiques d'integració, les relacions socials són també centre d'atenció: són les relacions interculturals, és a dir, les que s'estableixen entre els diferents col·lectius, les que fan possible l'intercanvi d'informació i coneixements, la mobilitat social i la cohesió del conjunt de la societat.

Les xarxes socials de relació

La primera pregunta que ens fem en aquest apartat és com es configuren les relacions socials de les persones estrangeres i quines tendències hi observem: ¿es diversifiquen i s'amplien

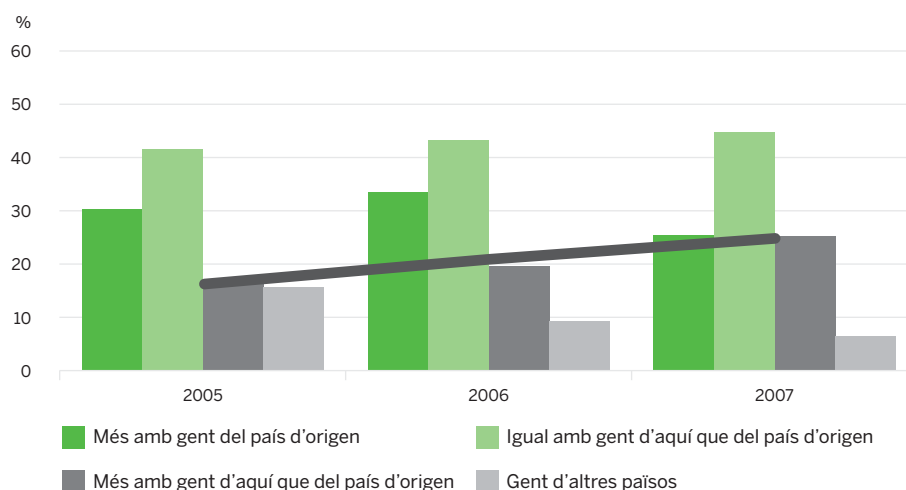
les xarxes socials dels immigrants, incloent-hi persones autòctones i d'altres orígens, o es reforcen les xarxes de relació entre persones estrangeres del mateix origen? En aquest punt cal advertir que la integració social és molt difícil de mesurar, ja que no disposem d'unitats de mesura tan exactes com són els diners per avaluar la integració econòmica. A més, es tracta d'un àmbit on no és la quantitat, sinó la qualitat, allò que cal mesurar: en les relacions socials l'important no és tant la quantitat d'interaccions socials sinó el grau de satisfacció, compromís i ajuda mútua que poden reportar.

De l'enquesta panel analitzada podem extreure un indicador temptatiu sobre la integració social de la població estrangera a través de la pregunta «Amb qui es relaciona principalment?». Els resultats de les tres onades apunten que

augmenten els casos de persones estrangeres que es relacionen igual amb gent d'aquí que del seu país d'origen o, fins i tot, més amb gent d'aquí que del país d'origen, mentre que disminueix el nombre de persones estrangeres que es relacionen principalment amb gent del seu país d'origen (gràfic 11).

Però tal com succeïa amb la integració econòmica, si bé el temps demostra ser una variable que cal tenir en compte, les grans disparitats que continuen existint entre les persones estrangeres en el grau d'heterogeneïtat de les seves relacions socials obliguen a buscar factors explicatius addicionals. De l'anàlisi discriminant realitzada entre múltiples variables correlacionades amb el tipus de relacions assolit, sorgeixen quatre grans variables, cadascuna de les quals afegeix elements explicatius no continguts en les altres: la llengua, la na-

Gràfic 11. Relació social amb població autòctona o estrangera. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005, 2006 i 2007

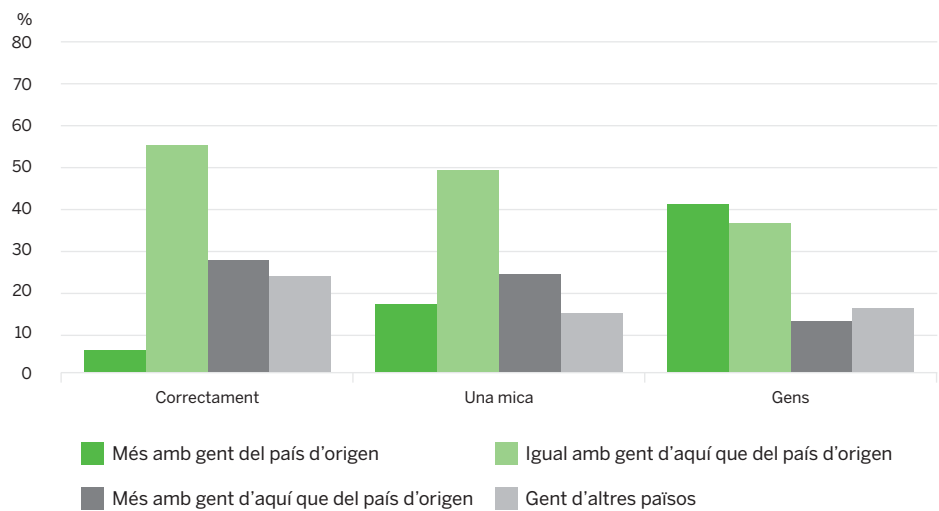
cionalitat, el districte de residència i el nivell d'estudis.²

En primer lloc, destaquen el domini del castellà i el català com a variables correlacionades amb el grau de relació social amb persones autòctones. La llengua pot ser considerada alhora causa i efecte de poder desenvolupar aquestes relacions (a més relació amb nadius i nadiues, més aprenentatge de l'idioma, i a més domini de l'idioma, més facilitats per establir relacions socials amb nadius i nadiues). El domini de la llengua es correlaciona també positivament amb l'establiment de relacions socials amb persones d'altres països –que són també relacions interculturals– i que sovint adopten la llengua del país d'acollida com a vehicle de comunicació (gràfics 12 i 13).

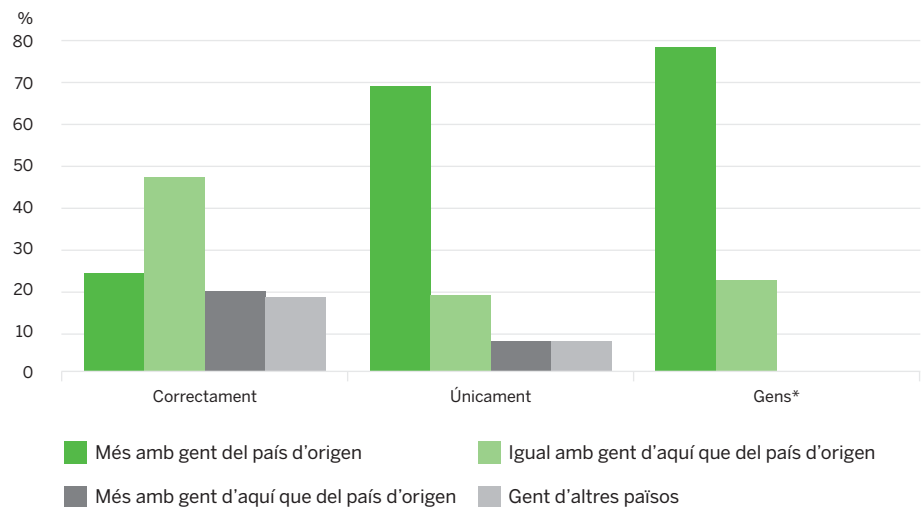
En relació amb l'aprenentatge de les llengües vehiculars, cal destacar que el castellà el parla correctament o una mica pràcticament la totalitat de la mostra entrevistada, fins i tot entre les persones amb poc temps de residència. El castellà és la llengua habitualment parlada a la feina, a casa i amb els amics (més de tres quartes parts de les persones enquestades parlen aquesta llengua, de forma exclusiva o en combinació amb altres llengües). Evidentment, que la major part de la població estrangera de Barcelona

2. L'anàlisi multivariante discriminant l'hem elaborat amb la mostra del 2005, que conté 889 persones enquestades. Les mostres dels anys 2006 i 2007, de 200 persones enquestades, resulten menys idònies per a aquesta anàlisi.

Gràfic 12. Relació social amb persones de diversos orígens segons el domini del català. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

Gràfic 13. Relació social amb persones de diversos orígens segons el domini del castellà. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

* La categoria «no entén gens el castellà» inclou un nombre massa reduït de casos per considerar-los.

sigui llatinoamericana fa del castellà una llengua altament dominada, però també entre les persones estrangeres d'altres continents la comprensió més

o menys correcta del castellà està generalitzada.

Pel que fa a l'ús del català, el percentatge d'aquells que diuen parlar-lo

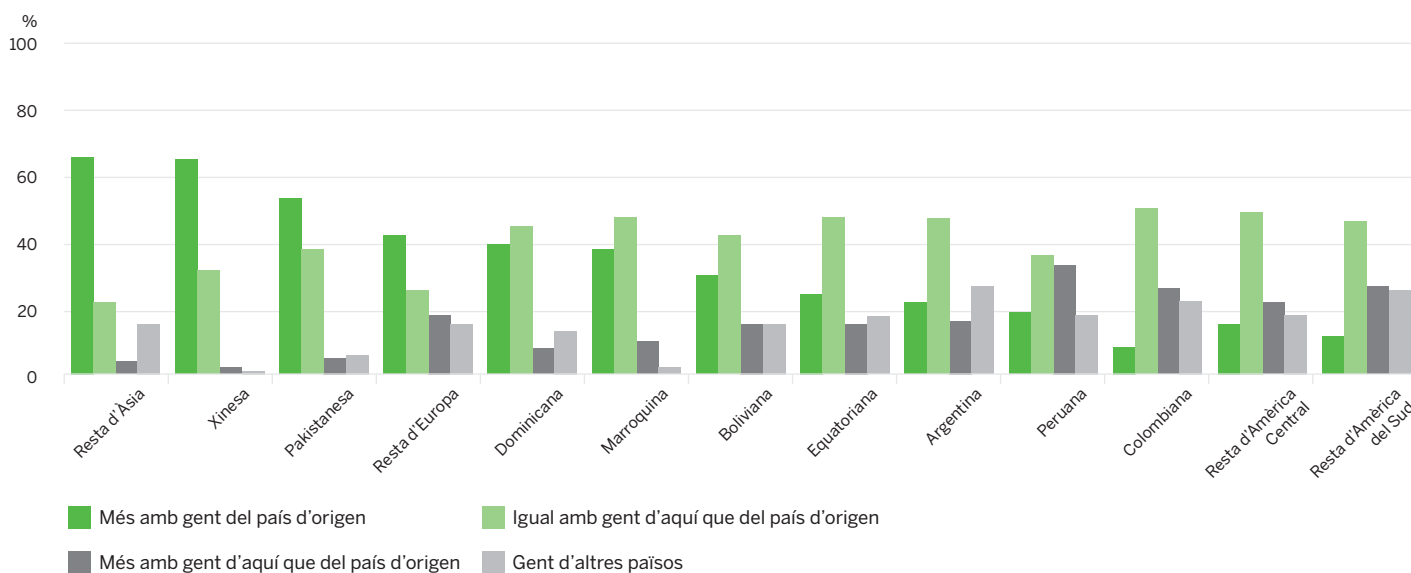
correctament no varia gairebé en funció dels anys i es manté en aproximadament un 10% de la mostra. Augmenten, en canvi, de manera molt substancial els que el parlen «una mica», que a partir dels cinc anys de residència passen a ser del 34% al 55%. Als districtes de Ciutat Vella, Sants-Montjuïc i Sant Andreu és on les persones estrangeres entenen menys el català. Al contrari, Gràcia, Horta-Guinardó i l'Eixample són els districtes on la població estrangera entén més el català. El nivell d'estudis té una influència clara en el nivell de comprensió (entendre) el català, tot i que no tant en el seu ús (parlar-lo). Les diferències registrades per nacionalitats són tanmateix elevades: la població xinesa destaca com la que té

un domini menor tant del castellà com del català, seguida de la pakistanesa i la resta d'asiàtics.

Juntament amb el domini de la llengua, destaca la nacionalitat com la segona variable que marca diferències significatives en l'establiment de relacions socials amb persones autòctones: en aquest sentit, la població xinesa destaca com la que es relaciona menys amb gent «d'aquí», seguida de la pakistanesa i la marroquina. En canvi, la peruana, equatoriana i colombiana se situarien entre les que estableixen més relacions fora del seu grup. És evident que el domini de partida del castellà per part de la llatinoamericana suposa un avantatge en aquest sentit (gràfics 14 i 15).

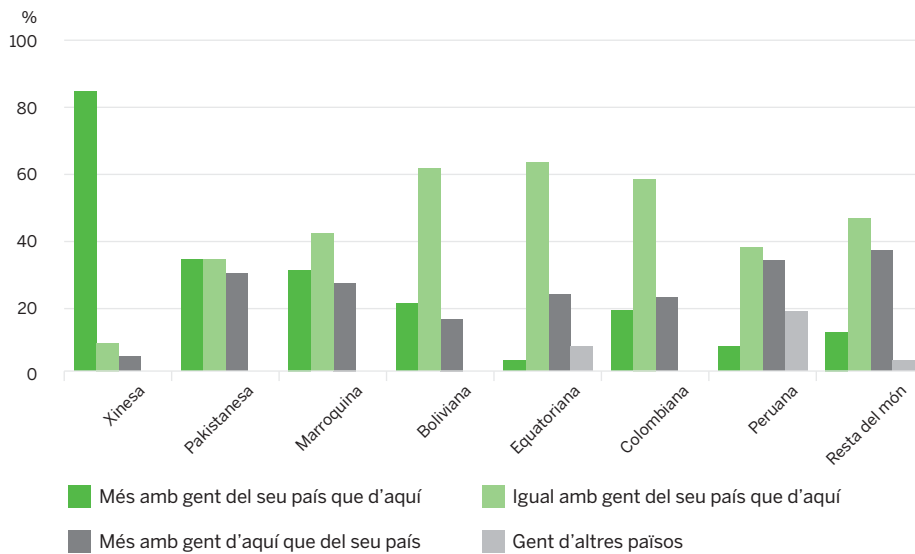
En tercer lloc, el districte de residència demostra tenir una influència també important en l'establiment de relació social amb persones autòctones i d'altres països: Ciutat Vella destaca com el districte on les persones estrangeres es relacionen més amb gent del seu propi país. Després de Ciutat Vella destaquen Sants-Montjuïc i Nou Barris com a districtes amb un percentatge també alt de persones estrangeres que es relacionen majoritàriament amb gent del mateix país d'origen, si bé la situació majoritària sigui de la mateixa relació amb gent d'aquí que del país d'origen. Finalment, els districtes d'Horta-Guinardó, Gràcia, Sant Martí, Sant Andreu i l'Eixample destaquen perquè mostren una situació bastant

Gràfic 14. Origen de les persones amb qui es relaciona la persona immigrant segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

* Mostra de 889 persones per al 2005.

Gràfic 15. Nacionalitats amb les quals es relacionen les persones immigrants segons la nacionalitat pròpia. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005 i 2007

* Mostra de 200 persones per a 2007.

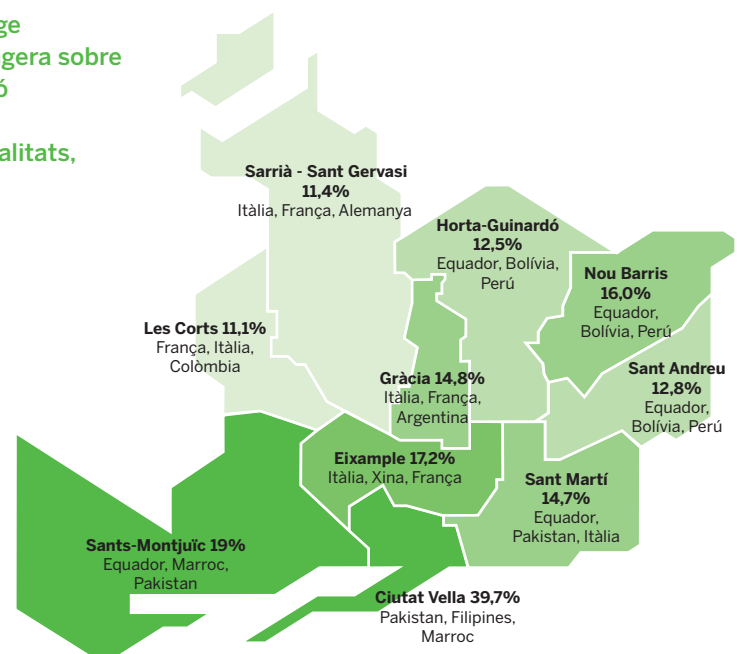
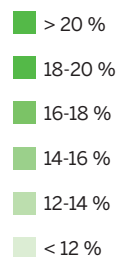
equilibrada entre els que es relacionen majoritàriament amb gent d'aquí i els que es relacionen majoritàriament amb gent del país d'origen.

Lògicament, aquests resultats vénen explicats per la distribució desigual de la immigració entre els diferents districtes de la ciutat. Ciutat Vella presenta la concentració més alta de població estrangera (39,7%) i aquesta situació fa més improbable (o innecessari) l'establiment de relacions amb persones autòctones, i afavoreix, en canvi, el desenvolupament de les xarxes relacionals amb altres estrangers del mateix origen. Si a més les nacionalitats predominants en aquest districte corresponen a aquelles amb poc domini del castellà i català (per exemple, pakistanesa, filipina i

marroquina), la tendència es reforça encara més (mapa 1).

Finalment, la quarta i última variable que demostra tenir una alta correlació amb el tipus de relacions predominants que s'estableixen és el nivell d'estudis: a més nivell d'estudis, més probable és la relació amb persones autòctones. Per contra, a menor nivell d'estudis es tornen molt més predominants les relacions amb persones del mateix origen. Els estudis, a més, predisposen a una relació superior amb persones estrangeres d'altres països. No podem oblidar, també, que el nivell d'estudis està molt vinculat a un aprenentatge més alt del català i el castellà, i a una integració laboral i residencial molt més diversificada quant a ocupa-

Mapa 1. Percentatge de població estrangera sobre el total de població empadronada i principals nacionalitats, per districtes. Barcelona, 2008

Font: Padró municipal d'habitants, dades d'1 de gener de 2008. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

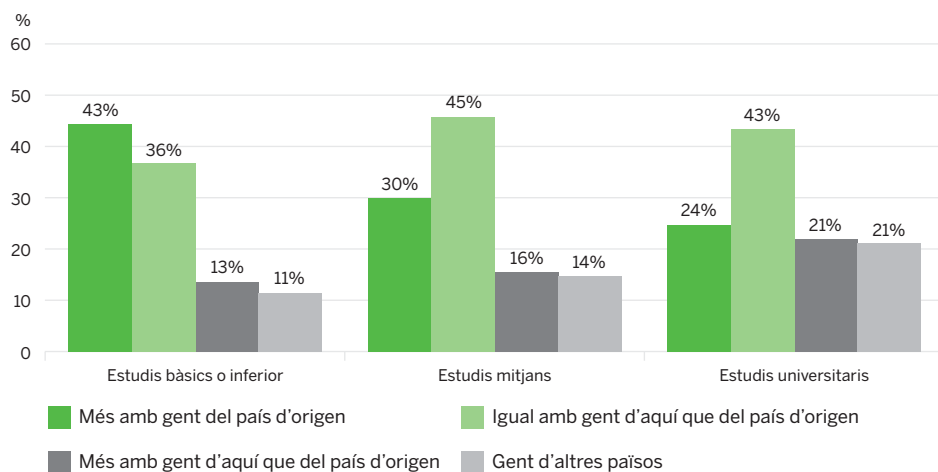
cions i barris de residència, que afavoreixen, per tant, l'entrada en xarxes de relació autòctones (gràfic 16).

Hem identificat quatre factors explicatius del nivell desigual d'integració intercultural de la població estrangera com els més significatius: el domini

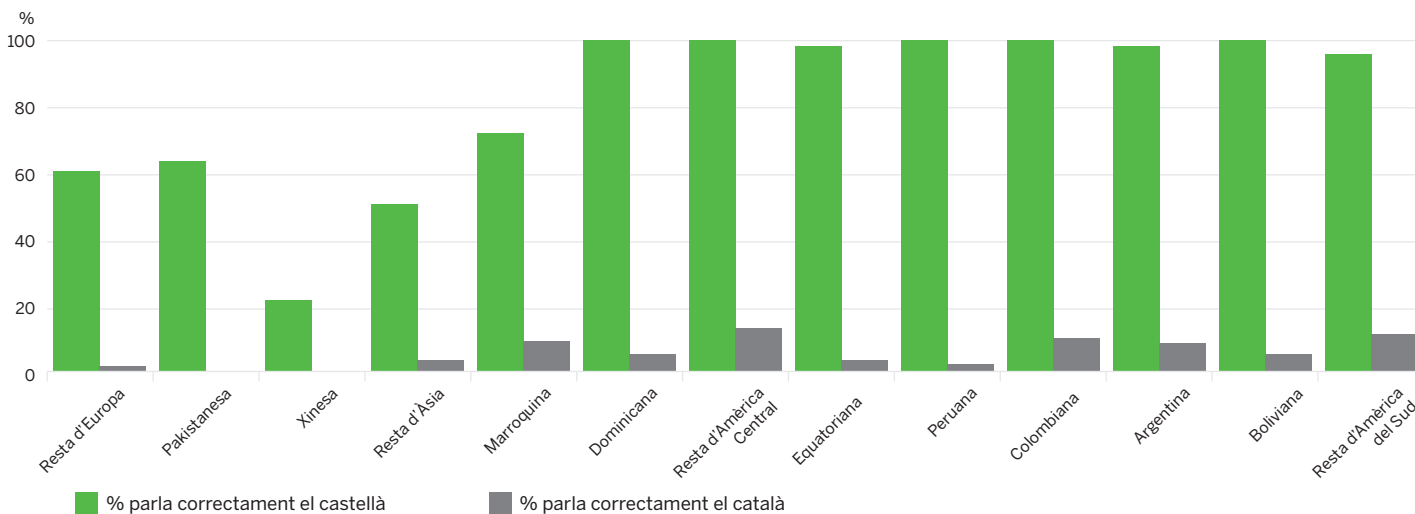
del castellà i el català, la nacionalitat, el districte de residència i el nivell d'estudis. La particularitat de la ciutat de Barcelona és la confluència d'efectes d'aquestes variables explicatives en uns mateixos col·lectius, que accentuen les diferències en les dinàmiques d'integra-

ció social. Així, nacionalitats de llengua llatina com la colombiana, l'argentina o la peruana presenten un nivell d'estudis elevat, més aprenentatge del català i una gran dispersió residencial. En un punt més intermedi quant a l'aprenentatge de l'idioma, dispersió i estudis, trobaríem nacionalitats com l'equatoriana o la boliviana. Finalment, són nacionalitats de parla no llatina (marroquins i asiàtics) les que presenten més concentració en els barris amb més percentatge de població estrangera (Ciutat Vella, Sants-Montjuïc i l'Eixample), les que denoten un nivell d'estudis més baix i les que també tenen un aprenentatge menor del castellà i el català. Les distàncies entre aquests col·lectius pel que fa al grau de relacions interculturals són per tant elevades. Podem veure algunes de les associacions entre les quatre variables assenyalades als gràfics 17 i 18.

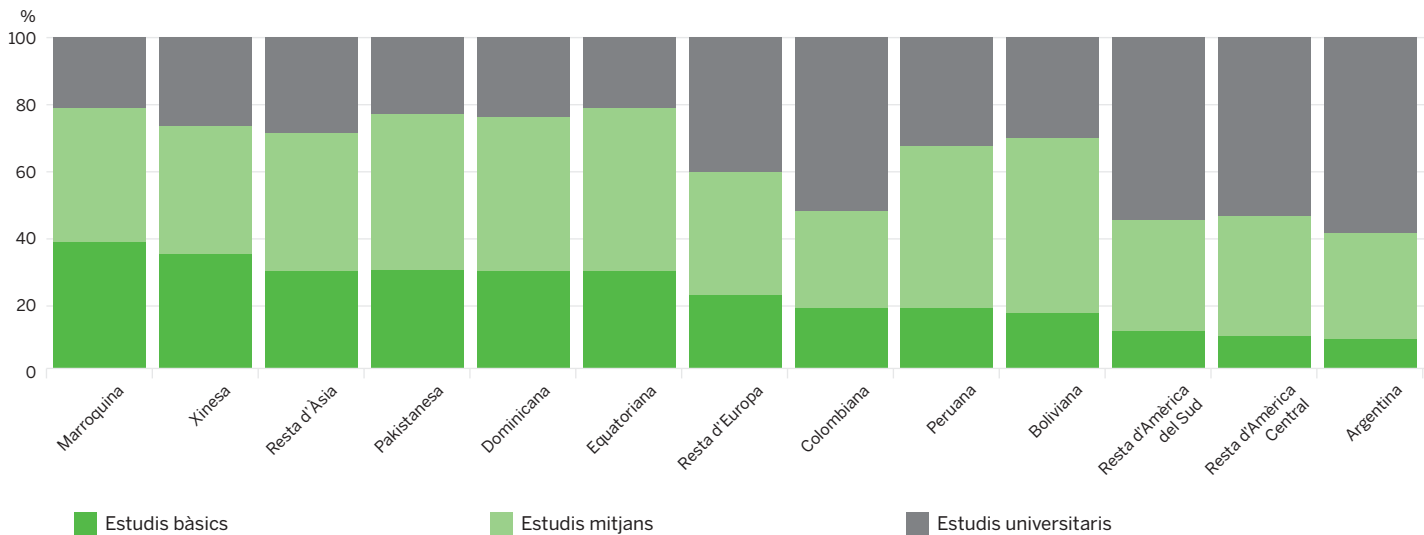
Gràfic 16. Grups de relació segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

Gràfic 17. Grau de coneixement del català i el castellà segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

Gràfic 18. Nivell d'estudis segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

Espais de relació

Com ja hem comentat, el capital social de les persones té molt més a veure amb la qualitat de les seves relacions socials que amb la quantitat, ja que totes elles no tenen ni el mateix pes ni el mateix valor en la vida de les persones. Malauradament, les dades analitzades ens aporten només un indicador indirecte sobre la natura de les relacions socials a través de la pregunta sobre els espais on es produeixen. Atenent a aquesta pregunta, observem la importància primordial del treball com a espai de relació amb persones espanyoles. Juntament amb l'anterior, els locals d'oci (bars, restaurants, discoteques) i els domicilis són també espais de relació principals, tot i que no sempre deslligats del treball (recordem que la restauració i la neteja domèstica són, l'any 2007, els principals llocs de

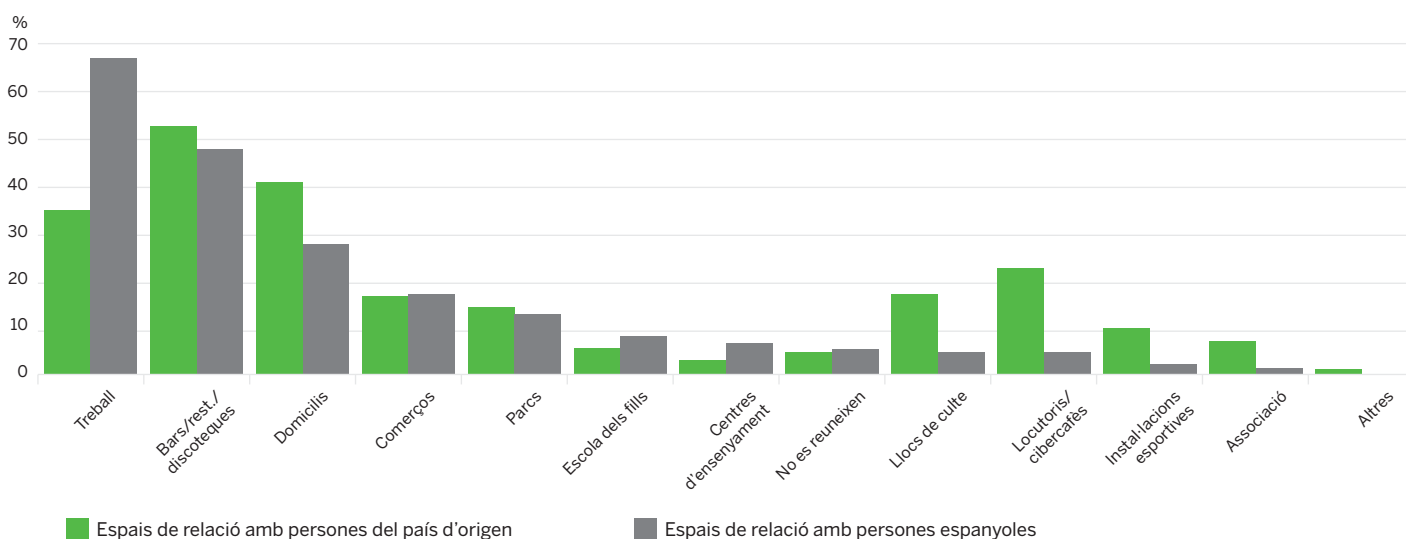
treball de les persones estrangeres ocupades) (gràfic 19).

Com fa variar el pas del temps els espais de relació entre persones espanyoles i estrangeres? A grans trets, s'observa una certa diversificació, de manera que juntament amb el treball, que es manté com el principal espai de relació amb població espanyola –i per tant també d'aprenentatge de les llengües vehiculars– assoleixen més significació altres espais de relació com ara els bars i restaurants, els domicilis i l'escola dels fills. Perden, en canvi, significació els parcs i els centres d'ensenyament, molt més freqüents durant els primers anys de residència a la ciutat (gràfic 20).

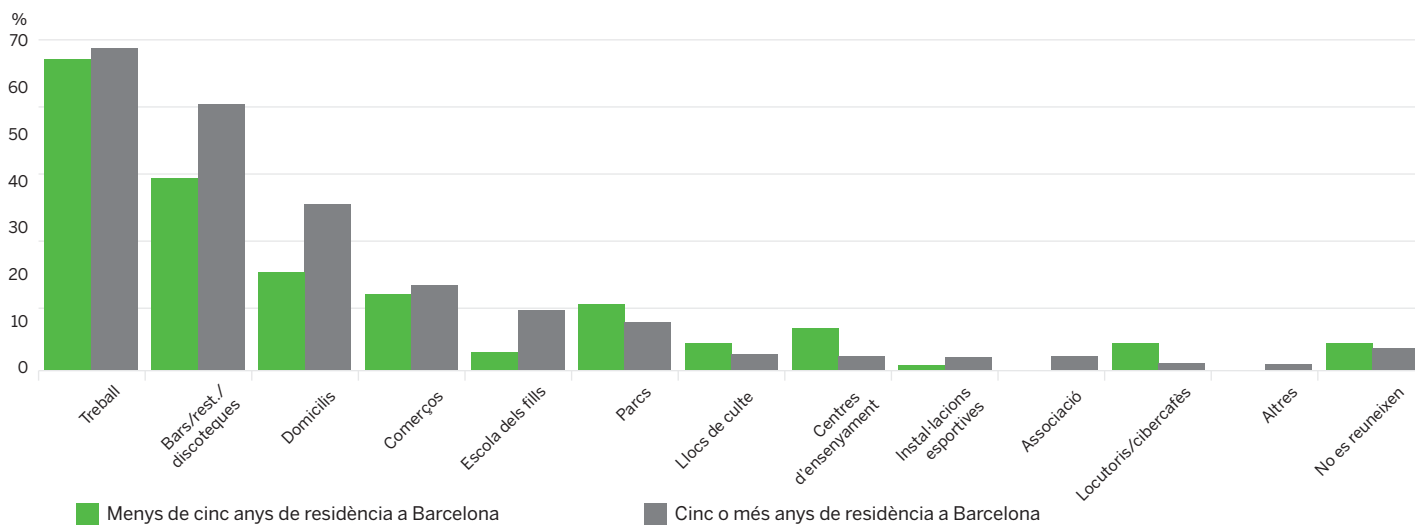
Quant als llocs de relació amb persones del país d'origen, destaquen en primer lloc els bars, els restaurants i les discoteques. Els que més utilitzen

aquests espais per a la relació amb paisans són els marroquins (bars), seguits dels equatorians (bars i discoteques). No hi ha diferències substancials per nacionalitats pel que fa al domicili com a espai de relació amb connacionals i, en canvi, sí que les trobem en el treball: per a un 82% dels xinesos el treball és un espai de relació amb connacionals, seguits a distància dels pakistanesos (48%), molt concentrats en negocis propis del comerç i la restauració. Durant els primers anys de residència tenen també força importància els locutoris com a llocs de relació amb paisans i els centres de culte en el cas dels immigrants musulmans. D'altra banda, els parcs com a espai de relació tenen a veure amb les condicions d'habitatge, de manera que entre aquells que viuen en situacions de més ocupació (sis o més inquilins) s'apunta un ús superior

Gràfic 19. Espais de relació amb persones del mateix origen i espanyoles. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

Gràfic 20. Espais de relació amb persones espanyoles segons el temps de residència. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

d'espais públics com els parcs, ja que els usos dels espais públics estan condicionats per la disponibilitat d'espai privat.

Suport en les xarxes

Entrem a continuació en un aspecte tan rellevant o més que els espais de relació: la utilització de les xarxes. El major o

menor suport dels estrangers en les xarxes de relació primàries (familiars i amics) o secundàries (coneguts, contactes professionals...) té un paper impor-

tantíssim en la integració socioeconòmica i reforça les desigualtats ètniques i de gènere que hem constatat a l'apartat anterior. De nou, el nivell d'estudis destaca com la variable més explicativa de les diferències trobades. Passem a analitzar aquesta qüestió per parts.

En primer lloc hem de destacar que el paper més o menys central que tenen les xarxes de relació ètniques durant el procés d'integració, en bona mesura, ve predeterminat pel pes que tenen com a recurs d'acollida en el moment de l'arribada a Barcelona. De fet, és la presència prèvia de família i amistats el que ha determinat l'elecció específica de Barcelona com a destinació en el cas de la majoria d'immigrants extracomunitaris, especialment d'aquells amb baix nivell d'estudis: la majoria de persones immigrants amb estudis secundaris o inferiors tenien familiars a Barcelona, i això va ser el principal motiu per triar aquesta ciutat com a destinació específica. Per als que tenen estudis superiors és molt menys freqüent la presència prèvia de familiars i, en canvi, cobra més importància la presència d'amics.

Constatem la mateixa diferència entre homes i dones, de manera que ser dona i tenir un baix nivell d'estudis fa màxima la importància de tenir familiars en el lloc de destinació a l'hora d'emigrar; mentre que ser home i amb estudis superiors fa mínima aquesta condició i esdevé més clau la presència d'amistats. Podem observar també la importància dels familiars de segon ordre (germans, oncles, cosins, avis...)

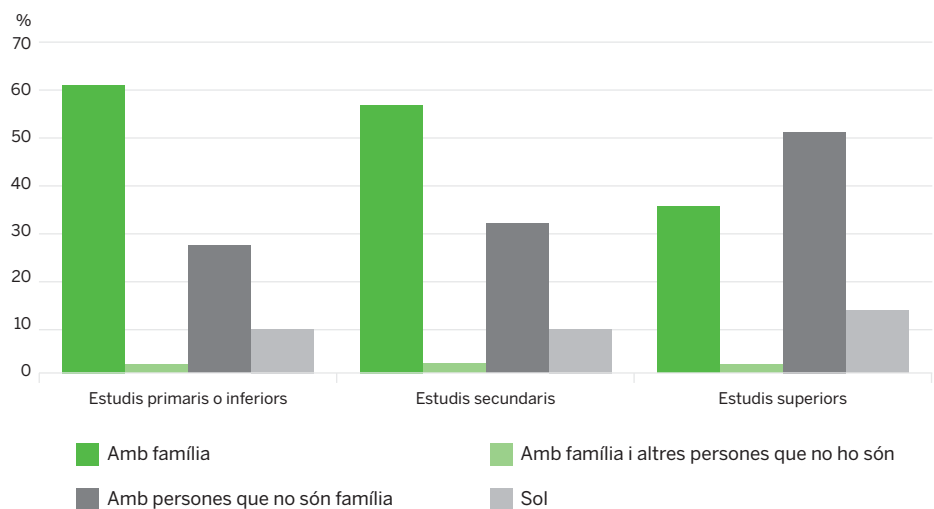
dins el concepte de família. Si bé es donen també diferències entre nacionalitats en l'ús de les xarxes familiars a l'hora d'immigrar, sembla que aquestes diferències vénen molt explicades per les desigualtats de partida en el nivell d'estudis. Així, que un 70% de la població marroquina vagi a viure amb familiars en arribar, i que aquest sigui el cas de «només» un 34% de l'argentina, vindria explicat, en gran mesura, per les desigualtats educatives de partida entre els emigrants d'aquestes dues nacionalitats.

El paper de les xarxes migratòries com a recurs d'acollida és igualment molt més alt en les persones que tenen estudis baixos. D'aquesta manera, tal com mostren els resultats a continuació, la majoria d'immigrants amb

estudis primaris o secundaris van anar a viure amb familiars (de primer o segon ordre) en arribar a Barcelona, mentre que la majoria dels que tenen estudis superiors van anar a viure amb persones que no són familiars (amics, desconeguts, etc.). D'altra banda, el paper de la xarxa és també molt més important (i diferent) en les dones que els homes, de manera que fins i tot quan comparem homes i dones amb el mateix nivell d'estudis, el suport de les dones en la família a l'hora d'immigrar és sempre major (figures 21 a 24).

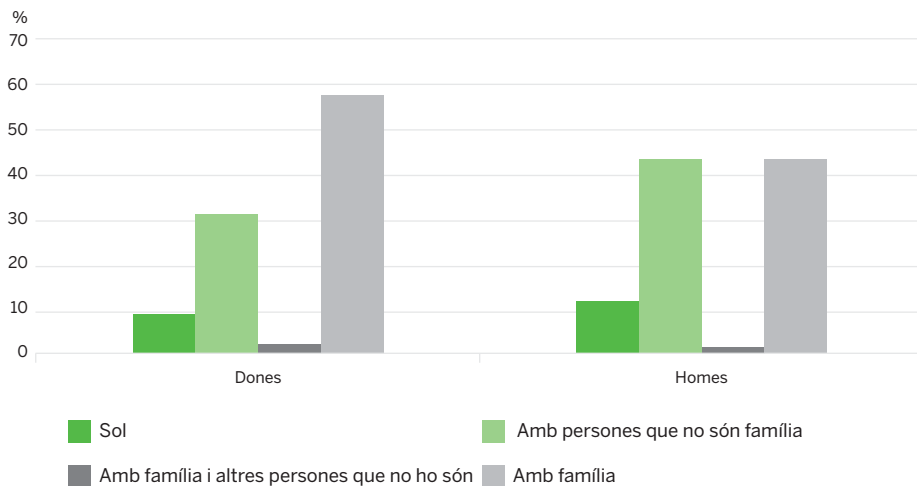
La tendència a buscar el suport de persones del país d'origen durant el procés migratori és també inversament proporcional al nivell d'estudis: a menor nivell d'estudis, més central és el paper dels familiars i amics del

Gràfic 21. Amb qui va anar a viure la persona immigrant quan va arribar, segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

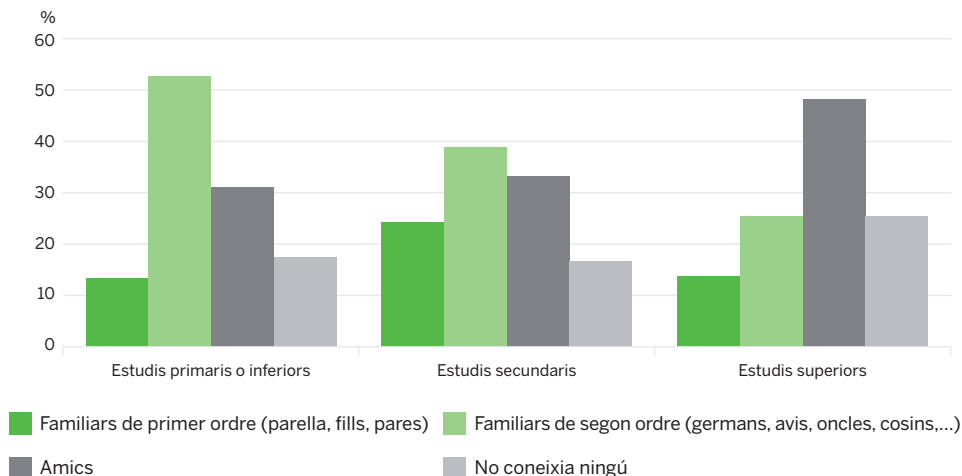
* Pregunta no repetida en les onades de 2006 i 2007.

Gràfic 22. Amb qui va a anar a viure la persona immigrant quan va arribar, segons el sexe. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

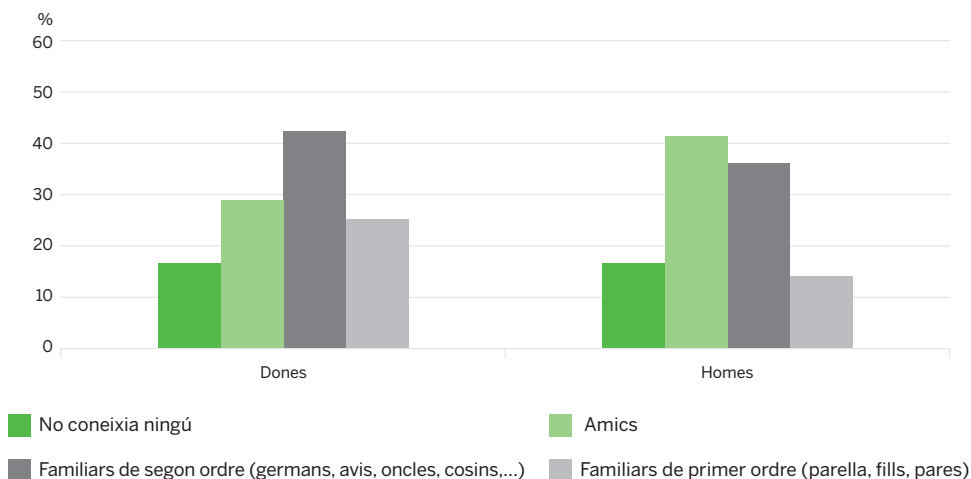

* Pregunta no repetida en les onades de 2006 i 2007.

Gràfic 23. Coneixement de persones residents abans de la immigració segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

Gràfic 24. Coneixement de persones residents abans de la immigració segons el sexe. Enquesta panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

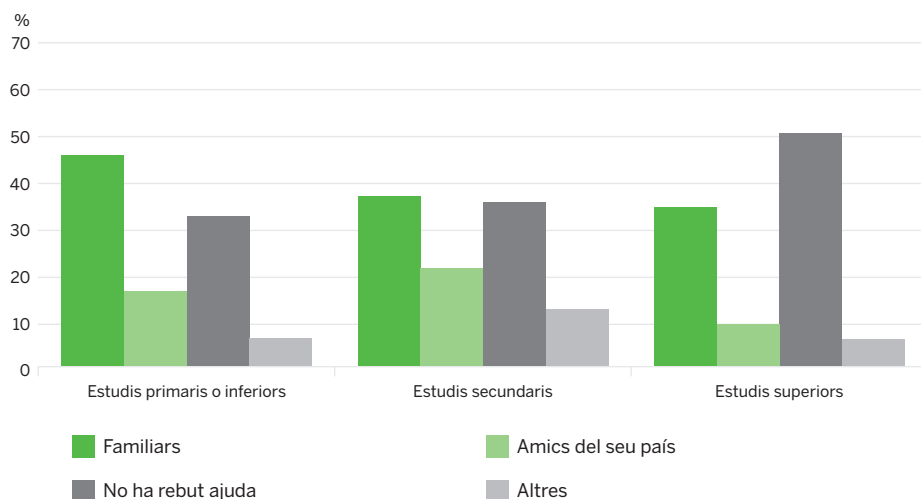

país d'origen a l'hora de proporcionar un primer habitatge, ajut econòmic i cercar treball en la societat receptora. Contràriament, a més nivell d'estudis, més independència respecte dels familiars i amics del país d'origen i més autonomia es demostra a l'hora de cercar habitatge, feina, etc. (gràfics 25 a 27).

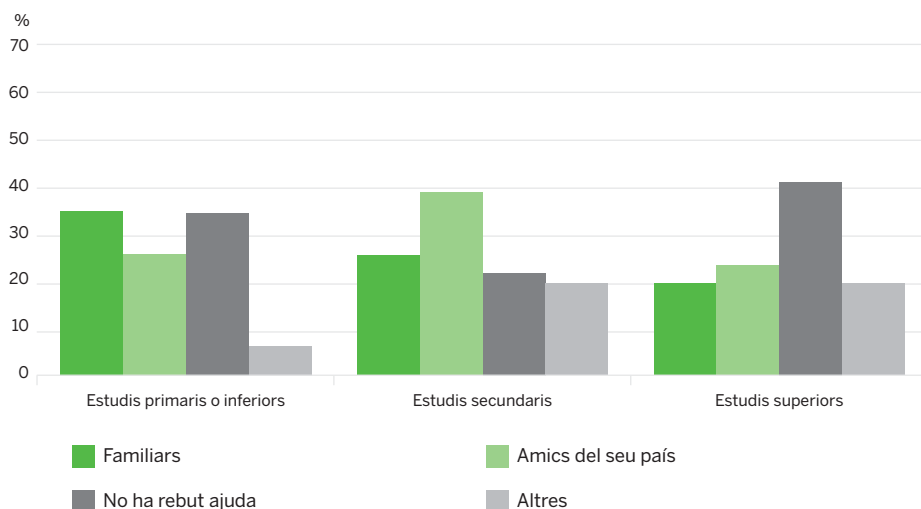
Adicionalment, constatem que les dones es recolzen més en els familiars si necessiten ajuda econòmica, trobar feina o cercar habitatge, mentre que en els homes prenen més rellevància els amics del país d'origen. Per exemple, un 32,9% de les dones davant un 22,9% dels homes van rebre ajuda econòmica de la família en arribar a Barcelona, mentre que un 24,4% de les dones i un 38,1% dels homes van rebre ajuda d'amics del país d'origen. Per trobar habitatge, un 55% de les dones i un 37,3% dels homes han rebut ajuda de familiars, i un 24,4% de les dones i un 43,2% dels homes han rebut ajuda d'amics del seu país.

Les xarxes familiars i d'amics del país d'origen tornen a destacar com el principal recurs per a la inserció laboral: la majoria dels estrangers que tenen estudis secundaris i sobretot primaris han trobat la feina actual a través de familiars i/o amics del país d'origen. Contràriament, els que tenen estudis superiors han trobat el seu treball actual majoritàriament a través d'altres canals més formals de la societat autòctona com són l'autocandidatura, la premsa, Internet, empreses de treball temporal, oficines d'ocupació, etc. També els fami-

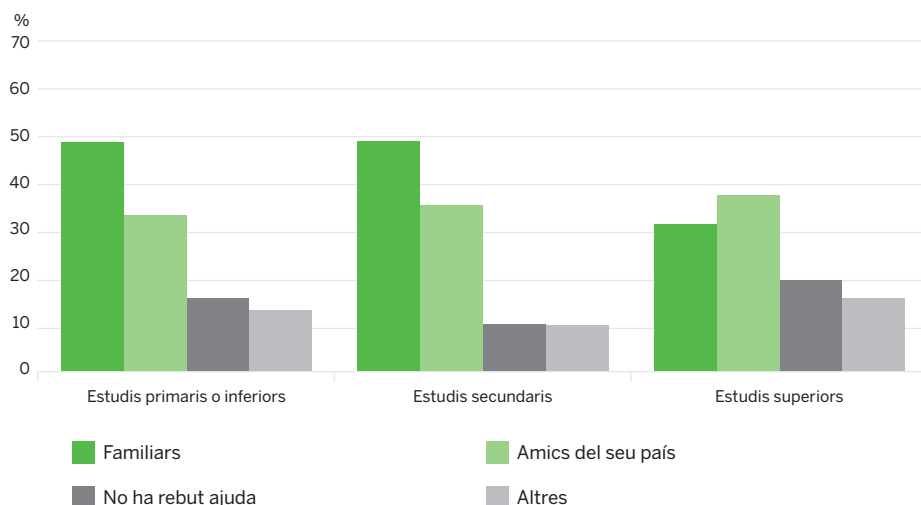
Gràfic 25. Origen de l'ajuda econòmica rebuda en arribar segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

Gràfic 26. Origen de l'ajuda per trobar feina rebuda segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

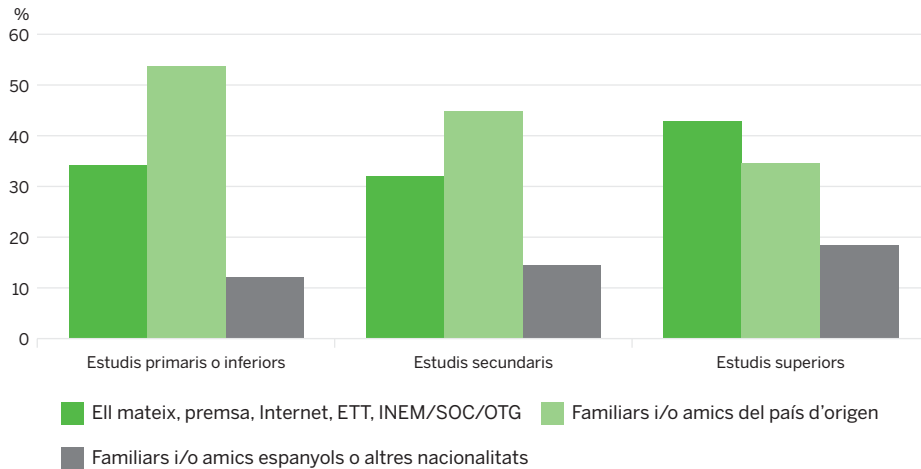
Gràfic 27. Origen de l'ajuda rebuda per trobar habitatge segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

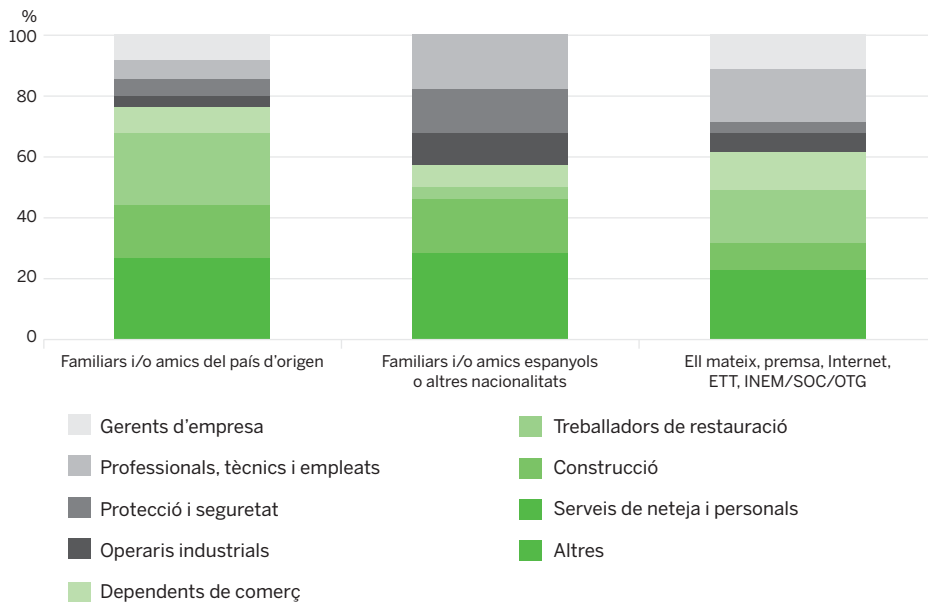
liars i/o amics espanyols o d'altres nacionalitats han tingut més importància entre els que tenen estudis superiors en la consecució de treball (gràfic 28).

Sense posar en dubte l'eficiència d'aquestes xarxes a l'hora de proporcionar suport econòmic, residencial i, sobretot, afectiu, sembla cert que el tipus de treball a què donen accés tendeix a reforçar els nínxols laborals preestablerts entre la població estrangera, sense afavorir la mobilitat laboral: el tipus d'oportunitats laborals que s'obren a través dels familiars i amics acostumen a ser similars a les que ells mateixos tenen. Tal com ens mostren els gràfics 29 i 30, entre els que han trobat feina a través de familiars i/o amics del país d'origen es dona més concentració en els sectors de la neteja, la restauració i la construcció, mentre que els que han trobat feina a través dels canals de la societat d'acollida (premsa, Internet, ETT, INEM...) presenten més diversificació de categories socioprofessionals. Addicionalment, hi ha una correlació entre haver trobat la feina a través de familiars i amics del país d'origen i treballar sense contracte, mentre que haver trobat treball fora d'aquestes xarxes es correlaciona amb unes millors condicions de contractació. En definitiva, les xarxes de relació del país d'origen poden ser considerades un bon recurs per trobar treball, però dependre únicament d'aquest recurs i no utilitzar altres canals per a la cerca de feina limita les oportunitats laborals a les quals s'accedeix.

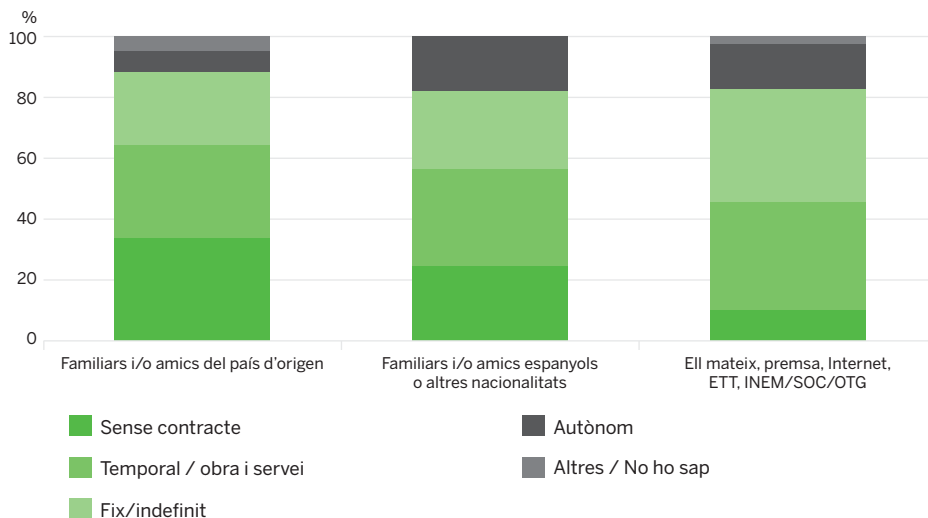
Gràfic 28. Via per trobar feina segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

Gràfic 29. Via per obtenir la feina actual o l'última feina segons el tipus de feina. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

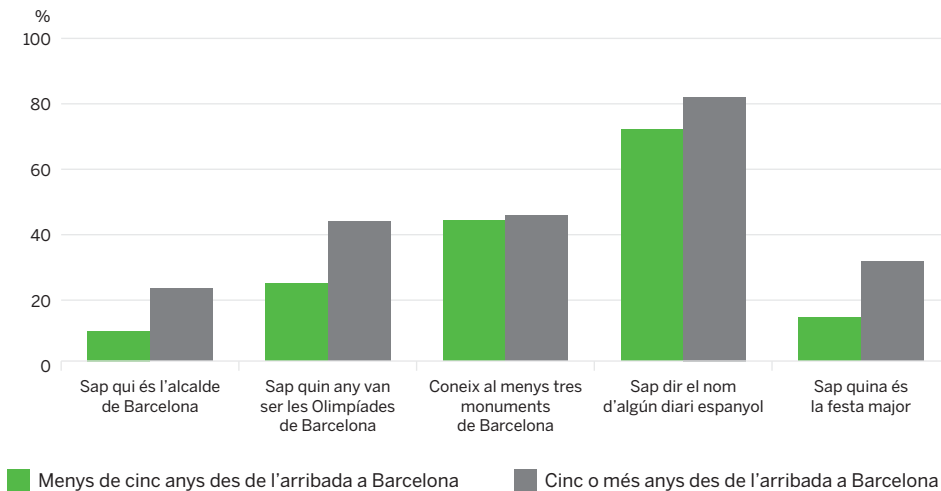
Gràfic 30. Tipus de contracte laboral segons la via d'obtenció de la feina. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

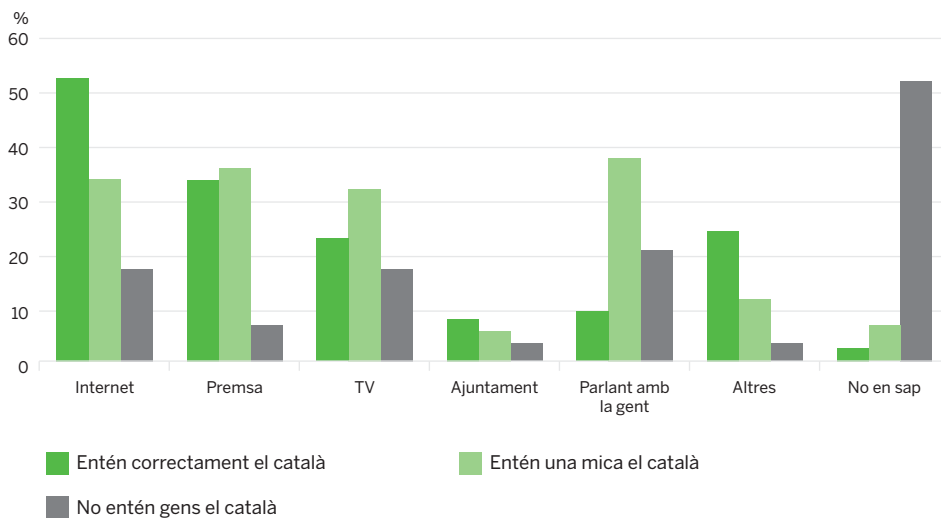
Coneixement de la ciutat, accés a la informació i associacionisme

En un pla molt diferent, el del coneixement dels símbols o emblemes de la ciutat, l'enquesta de 2007 fa als enquestats algunes preguntes específiques per extreure aquest grau de coneixement. Com veiem al gràfic, es pot considerar baix, especialment durant els primers anys, i podria ser causat pel fet que l'elecció específica de Barcelona com a destinació té molt més a veure amb la presència prèvia de familiars i amics que no pas amb un interès particular per la ciutat (segons les dades de l'enquesta de 2005, un 64% dels enquestats ha triat Barcelona perquè hi tenia familiars, amics o la parella). D'altra banda, la prioritat tan gran que assoleixen qüestions com el treball o l'habitatge fa que el coneixement cultural de la ciutat passi a un segon terme. Després de cinc anys de residència aquest coneixement ha augmentat, però és molt lluny de poder ser considerat alt, de manera que podem inferir que el coneixement de la cultura local no és només una qüestió de temps, sinó que té a veure també amb altres factors determinants. De les variables estudiades, entendre correctament el català es demostra com la més vinculada a un major coneixement de la cultura local: efectivament, la llengua és la clau que permet entrar en contacte amb la cultura autòctona, però l'aprenentatge de la llengua indica ja en si mateix una immersió superior en la cultura receptora (gràfic 31).

Gràfic 31. Coneixement de símbols i emblemes de la ciutat segons el temps transcorregut des de l'arribada. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

Gràfic 32. Font d'informació sobre la ciutat segons el grau de coneixent del català. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2006

Juntament amb el coneixement del català, trobem igualment el nivell d'estudis, que condiciona en gran mesura un altre element central de la

integració sociocultural: els mitjans de comunicació a través dels quals les persones estrangeres s'informen sobre la ciutat on viuen. Entre la població

estrangera amb baix nivell d'estudis i sense domini del català/castellà, són les xarxes de relació informal amb altres persones les que prenen el paper principal com a transmissores d'informació. Contràriament, entre les persones amb estudis superiors i un nivell alt de comprensió del català/castellà, és Internet i la premsa (mitjans escrits) els que adopten el paper principal. Les xarxes de relació personal són sens dubte molt eficients en la transmissió d'informació, però sovint es tracta d'informació parcial i esbiaixada. Tal com passava amb el paper de les xarxes de relació informal per a la cerca de feina, si es depèn exclusivament d'aquestes xarxes, les oportunitats d'accés a la informació són menors que si s'utilitzen altres mitjans addicionals d'informació, com són la premsa i Internet. Sabent que les nacionalitats estrangeres presents a Barcelona són molt desiguals quant a nivell d'aprenentatge del català i nivell d'estudis, és lògic que la població colombiana i peruana mostrin ser les que s'informen més a través dels mitjans escrits; que la pakistanesa, marroquina i boliviana es recolzin, en canvi, molt més sobre les xarxes de relació informal per obtenir informació, i que la xinesa sigui la més desorientada a l'hora de cercar informació sobre la ciutat (gràfics 32 a 34).

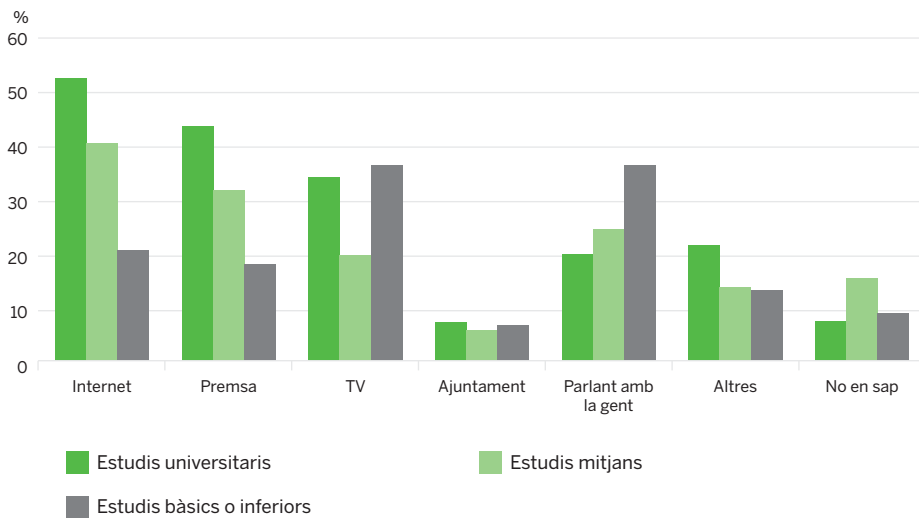
Finalment, l'enquesta panel de 2006 preguntava específicament per la participació en associacions. Podem veure com la pertinença a associacions és minoritària. El tipus d'associacions

més nomenades són les de tipus cultural (10%), seguides de les religioses (8%) i esportives (7,5%). La participació més minoritària és la que es dona en

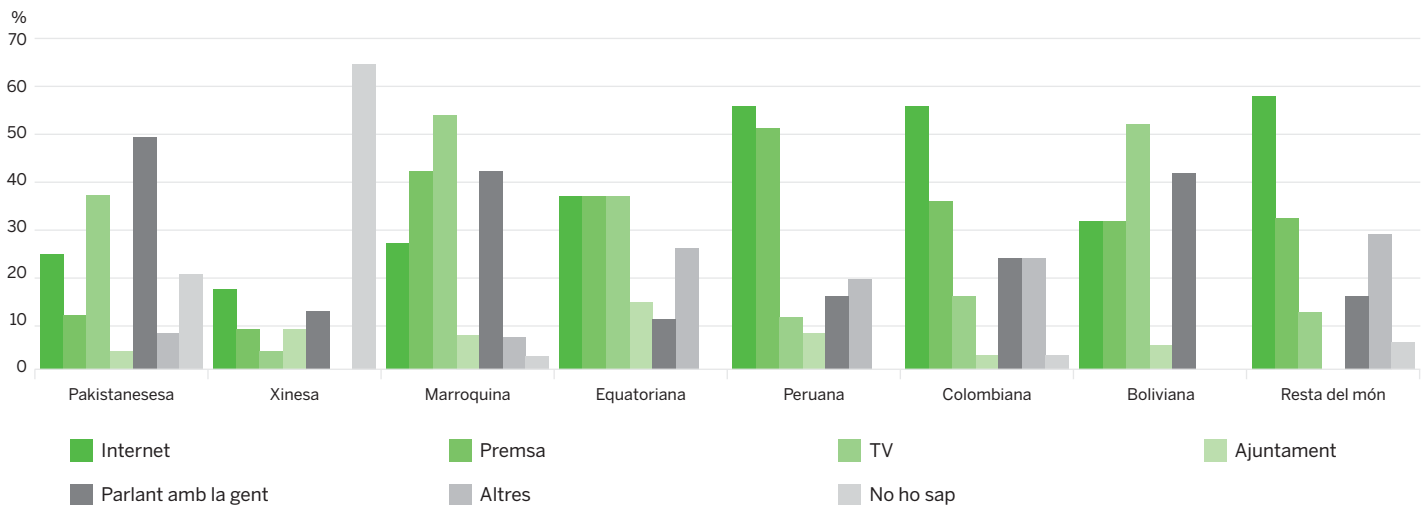
associacions polítiques (0,5%), veïnals (1,5%) i sindicals (2,5%). La pertinença a associacions del país d'origen és també baixa (9% el 2006), i l'assistència a actes

populars organitzats per entitats del país d'origen se situa, l'any 2007, en un 21% dels enquestats. La participació en entitats del país d'origen i l'assistència a actes organitzats per aquest tipus d'associacions no s'hauria d'entendre pas com una manca d'integració en la societat receptora, sinó al contrari: les dades apunten que les persones que participen en associacions del país d'origen tenen un domini de la llengua, un grau de relació amb persones autòctones, un nivell d'estudis i un nivell econòmic relativament més alts que les que no hi participen (gràfics 35 i 36).

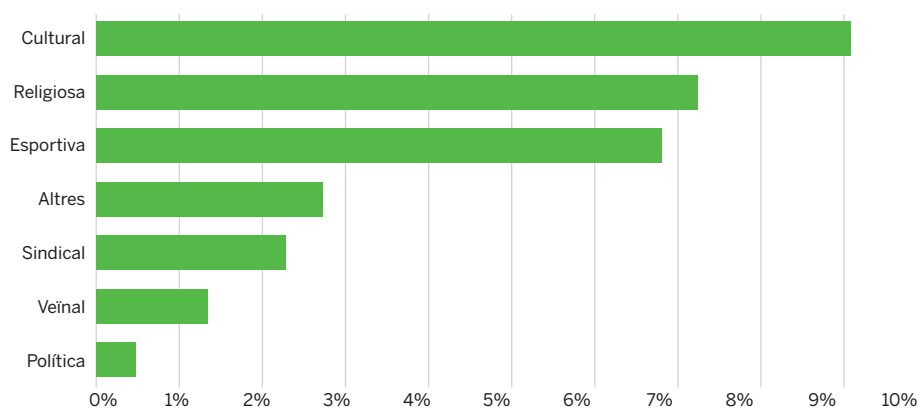
Gràfic 33. Font d'informació sobre la ciutat segons el nivell d'estudis. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2006

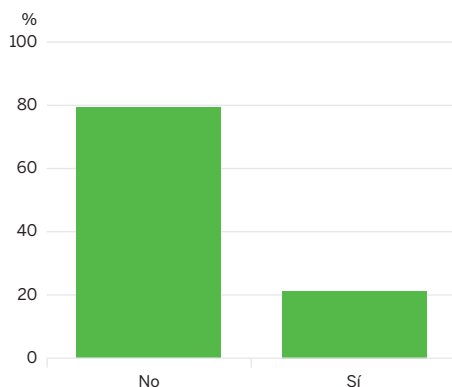
Gràfic 34. Font d'informació sobre la ciutat segons la nacionalitat. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2006

Gràfic 35. Pertinença a alguna entitat o associació segons la seva tipologia. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2006

Gràfic 36. Assistència a actes populars del país d'origen. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

Conclusions

De tot l'anterior podem extreure algunes conclusions: en primer lloc, el paper determinant que desenvolupen les xarxes socials en tot el procés migratori. Tant per a la integració econòmica (trobar feina, habitatge, etc.) com per a la integració cultural (l'accés a la informació, l'ús de serveis, etc.), moltes persones estrangeres es recolzen

principalment en els familiars i amics del país d'origen. El suport en aquestes xarxes és molt més agut entre les que emigren amb baix nivell d'estudis i que parteixen d'un menor domini dels idiomes de la societat d'acollida. Tanmateix, aquest suport en altres persones estrangeres del mateix origen té com a conseqüència fer més lent l'aprenentatge del català i/o el castellà, l'establiment de relacions amb persones autòctones i tenir menys accés als recursos i serveis de la societat d'acollida. A més, en l'àmbit laboral les xarxes ètniques tendeixen a reproduir en bona mesura els nínxols laborals ètnics i la concentració residencial en determinats barris. Contràriament, un nivell d'estudis alt fa més probable el procés invers: aprendre més ràpidament el català i el castellà, establir relacions interculturals amb persones espanyoles i d'altres nacionalitats, ampliar el ventall d'oportunitats ocupacionals i la distribució territorial, i tenir més accés als canals d'informació i als

recursos i serveis de la societat autòctona. Juntament amb els estudis, hi ha un efecte addicional de gènere bastant clar que fa que les dones se circumscriuin més que els homes a la xarxa de familiars del país d'origen, mentre que els homes ho fan més en la xarxa d'amics, siguin del país d'origen o d'aquí.

En segon lloc, cal tenir present que el protagonisme d'aquestes xarxes està en bona mesura predeterminat des del moment de l'arribada, ja que la manera com s'emigra (la destinació que s'escull, la informació de partida que es té de la societat de destinació, les persones amb qui es va a viure en primer lloc) es configura a l'entorn de les xarxes migratòries: les persones, especialment les que tenen un nivell d'estudis baix, i especialment si són dones, emigren allà on tenen familiars de primer i segon ordre. A diferència d'aquestes, els emigrants amb un nivell d'estudis més alt, especialment si són homes, emigren molt més sovint fora de les xarxes familiars, tot i que la importància dels contactes amistosos sigui molt gran. Aquest fet fa que des de l'inici tinguin més contacte amb persones i recursos de la societat de destinació, a més del contacte que puguin també establir amb persones del país d'origen, i això els obre més oportunitats d'integració que dependre únicament de les xarxes ètniques, malgrat l'aixopluc inestimable que aquestes puguin reportar en moments de necessitat.

Vet aquí, precisament, la importància de les polítiques d'acollida en la

promoció de la integració econòmica i intercultural dels estrangers: posar a l'abast de tots els estrangers, independentment de les seves característiques socioculturals de partida i des del moment de la seva arribada, els recursos d'autonomia i promoció personal que ofereix Barcelona, per tal d'igualar les seves oportunitats al llarg de la seva trajectòria immigratòria. La manca d'aquestes polítiques fa recaure en les xarxes ètniques tot el pes de l'acollida i de la transmissió d'informació als nouvinguts estrangers, funció que poden fer de manera molt eficient i que a més té un paper en seva integració, però que objectivament no afavoreix un model intercultural de societat, ni la igualtat socioeconòmica entre els col·lectius.

3. Identificació i satisfacció subjectiva de les persones immigrants amb la ciutat de Barcelona

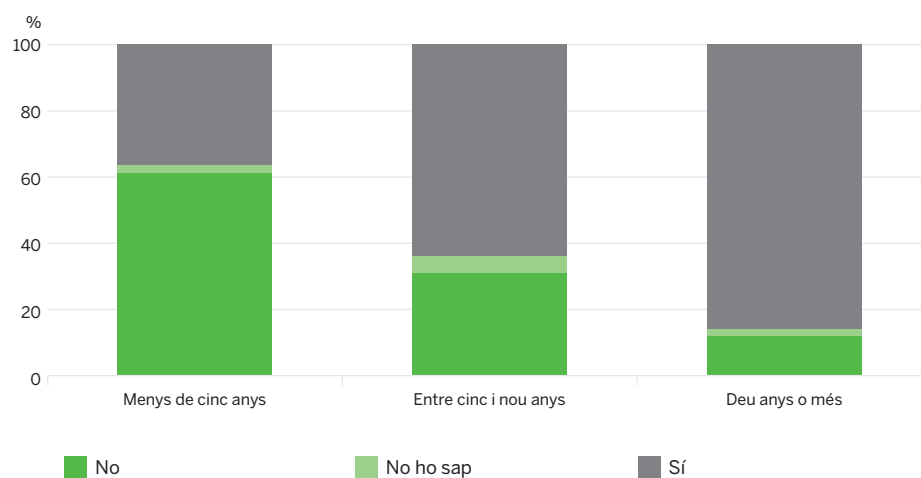
La integració ha estat entesa per alguns autors com el grau en què un individu experimenta un sentiment de pertinença a un grup. Aquesta definició destaca el component subjectiu de la integració, el seu nucli seria el sentiment de pertinença dels individus a la societat on s'insereixen. Podríem dir en aquest cas que un immigrant està integrat quan considera que pertany a un grup, entès aquí com el conjunt de la societat receptora. La limitació que planteja aquesta definició és que no té en compte el punt de vista d'aquesta societat, ja que es pot negar a reconèixer aquesta

pertinença (Gómez; *et altri*, 2005: 9). El principi de reciprocitat de la integració pren així tot el seu sentit: per estar integrat, hom ha de sentir-se part d'un grup i ser reconegut pels altres efectivament com a membre.

En relació amb la dimensió subjectiva de la integració, tenim, com a principal indicador, la pregunta formulada a l'enquesta panel de 2006 i 2007: «Es considera barceloní?». Com a resultat general, hem de dir que l'any 2007 un 51,5% respongué que sí a aquesta pregunta, un percentatge pràcticament igual al de l'any 2006. La principal variable que distingeix les persones que responen afirmativament de les que responen negativament és el seu temps de residència a Barcelona, de manera que a partir del cinquè any de residència comença a ser majoritari el sentiment de pertinença a la ciutat (gràfic 37).

Tanmateix, cal tenir en compte que el concepte de «societat barcelonina» és un concepte abstracte. En realitat, l'experiència social que té un individu de la ciutat es limita a la xarxa de relacions familiars, de veïnatge, amistats i coneguts que estableix. Dotar de significació tota la resta de persones anònimes que poblen la ciutat com a membres d'una mateixa col·lectivitat i identificar-se sota un mateix paraigua conceptual és, sens dubte, una fita cultural important. El llenguatge, les festes locals, els emblemes i símbols de la ciutat són transmissors a través dels quals es construeix i es manté viu un imaginari de societat local que va més enllà de l'experiència directa de les persones. És per això que en la integració subjectiva de les persones és rellevant la seva participació social i el seu coneixement de la història, de les institucions locals i de la llengua autòctona.

Gràfic 37. Sentiment de pertinença a la ciutat segons el temps de residència. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

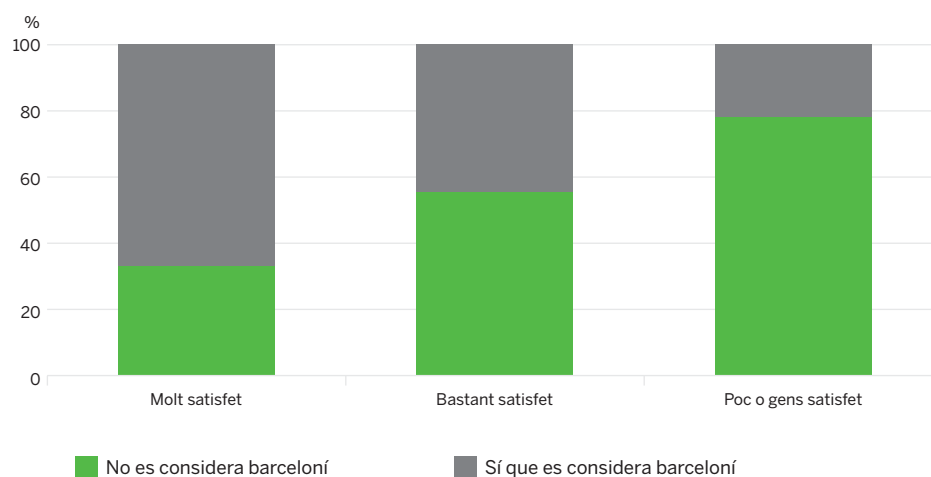

Més enllà d'això, sentir-se o no part de la societat barcelonina té relació, com és d'esperar, amb el grau de satisfacció amb la situació personal aconseguida: a més satisfacció personal amb viure a Barcelona, i més acollida se sent una persona, més s'identifica amb la ciutat. Aquí rau la importància de la societat receptora en la integració subjectiva de les persones immigrants: com més respectada i reconeguda se sent la persona nouvinguda, més respecta i aprecia la societat i la cultura d'acollida. La pregunta plantejada en l'enquesta panel de 2005 ens mostrava aquest efecte aparentment paradoxal: a més respecte percebut vers la pròpia cultura d'origen, més «d'aquí» se sent la persona immigrada.

La satisfacció, a diferència del que hem vist per a la integració econòmica i sociocultural objectiva de les persones, no està relacionada amb el nivell d'estudis. Tampoc no té a veure, en contra del que es podria esperar, amb el grau de similitud o dissimilitud ètnica o cultural. La satisfacció personal tindria més a veure amb les expectatives de partida i el «grup d'iguals» amb qui comparem i compartim la nostra situació. És de suposar que la satisfacció amb la xarxa de relacions personals que ens donen suport a la societat de destinació tingui un paper fonamental en la identificació amb la ciutat, però aquesta és una relació que no podem contrastar amb les dades disponibles (gràfic 38).

El darrer element que revela clarament la seva influència en el sentiment

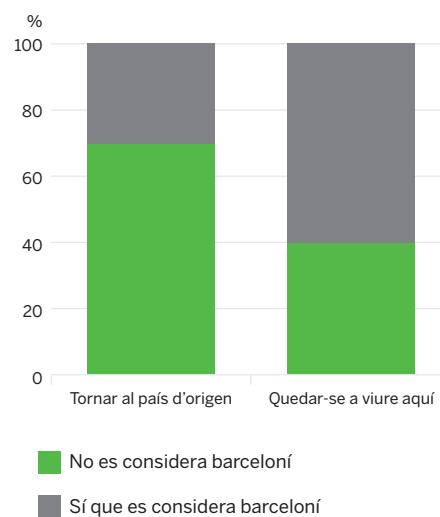
Gràfic 38. Sentiment de pertinença a la ciutat i grau de satisfacció. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

de pertinença a la ciutat és la voluntat o no de retornar al país d'origen. Tenir una parella espanyola i el fet que els fills hagin nascut aquí són factors molt clars d'arrelament: mentre que un 88% dels que tenen fills nascuts a Espanya diuen que no volen tornar al país d'origen, els que tenen fills nascuts al país d'origen es reparteixen a parts iguals entre els que volen tornar i els que volen romandre aquí. En aquest últim cas, la intenció o no de reagrupar els fills és la darrera variable explicativa de la voluntat de retorn (gràfics 39 i 40).

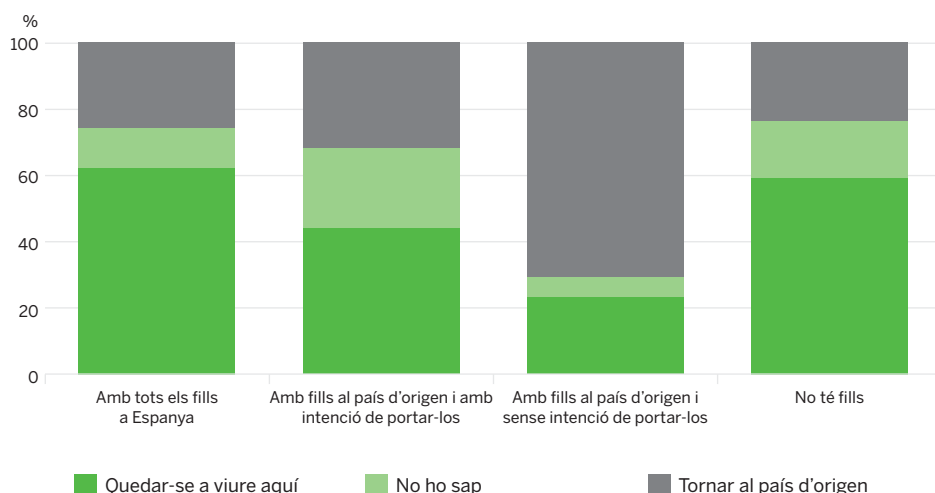
Per tant, la identificació amb i el sentiment de pertinença a la societat receptora té a veure amb l'avaluació subjectiva del procés migratori i la intenció de retorn. Aquestes variables diferents es correlacionen entre si, de manera que una satisfacció elevada amb el fet d'haver emigrat del país d'origen es correspon amb una menor

Gràfic 39. Identificació amb la ciutat i voluntat de retorn al país d'origen. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2007

intenció de retorn i més sentiment de pertinença a la societat d'acollida. Però totes dues variables depenen també d'elements que s'han forjat en la socie-

Gràfic 40. Voluntat de quedar-se o tornar al país d'origen en relació amb la situació actual dels fills. Panel sobre l'assentament de la població immigrant a Barcelona, 2005

tat d'origen, com són les expectatives de l'emigració en la valoració que es fa dels resultats assolits i la situació familiar que es deixa al país d'origen en la idea de retorn.

4. Els lligams entre la integració econòmica, sociocultural i subjectiva de les persones estrangeres immigrants

Són moltes les preguntes addicionals que ens podríem formular sobre la integració de les persones estrangeres arran de la lectura dels resultats de les enquestes analitzades. Però les enquestes no són un oracle que ens pugui respondre qualsevol pregunta, sinó únicament les que ja van ser previstes a l'hora de dissenyar-les.

Una pregunta que sorgeix en el moment d'explicar la integració de la

població estrangera és quin factor té més pes: ¿són les característiques individuals dels immigrants, com la seva motivació, la seva qualificació professional i acadèmica, el seu origen cultural i social el factor clau que determina els processos d'integració? ¿O és el context receptor, amb les seves lleis, la seva estructura laboral, residencial, les seves polítiques i la seva actitud cap als estrangers el factor que més pesa en les trajectòries dels immigrants? Lògicament, no hi ha una resposta a aquesta pregunta, ja que cap dels dos factors no són fixos: les característiques de les persones immigrants han variat amb les diferents onades migratòries, de manera que les nacionalitats, els motius de la immigració, les edats, les composicions familiars, el bagatge social i cultural dels immigrants que

han nodrit la ciutat s'ha transformat i diversificat en els últims anys. De la mateixa manera, el context receptor ha canviat: les lleis i les polítiques d'immigració han estat modificades, en l'àmbit econòmic s'ha experimentat un cicle expansiu que ha tocat sostre, en el sociodemogràfic la ciutat ha estat marcada per la tendència a l'envelliment de la població autòctona i la sortida de molta població cap a municipis de les rodalies seguint les dinàmiques del mercat immobiliari. La integració és, així doncs, el resultat complex de diferents determinants que interactuen simultàniament. En aquest article hem analitzat una part d'aquesta constel·lació complexa de condicionants, que és la que té a veure amb les característiques i el bagatge de la població estrangera.

Segons que hem pogut veure en els apartats anteriors, el temps transcorregut des de l'arribada a Barcelona ha marcat tendències positives en relació amb la integració, entre les quals destaca la diversificació del ventall d'ocupacions, l'augment del coneixement de les llengües vernacles, de les relacions socials amb persones autòctones i del sentiment de pertinença a la ciutat. Tot i així, entre la població immigrant amb una mateixa antiguitat a la ciutat les diferències continuen sent prou significatives com per cercar altres possibles variables explicatives. Entre aquestes darreres destaca clarament la influència del nivell educatiu en el procés d'integració, fins al punt de desdibuixar

la influència de la nacionalitat en les mateixes condicions educatives.

Aquest resultat no resulta estrany: en una ciutat com Barcelona, altament urbanitzada, amb domini del sector terciari i alfabetitzada, que suposadament avança cap a una economia de la informació i del coneixement, és evident que el nivell d'estudis esdevé cabdal per a la integració i la mobilitat social. El capital humà (en termes de coneixements, capacitació i habilitats) amb què emigren les persones estrangeres o que assoleixen posteriorment en la societat receptora té un paper clau en totes les dimensions de la integració: el capital humà supleix en bona mesura el paper de suport que altrament tenen les xarxes de conacionals en el país de destinació, ja que la persona immigrant tindria més autonomia a l'hora de cercar treball, habitatge, etc., a través dels canals existents a la societat d'acollida. A mitjà i llarg termini això es positiu per desenvolupar xarxes de relació amb persones autòctones i en conseqüència assolir un major domini de la llengua, que afavoreix un major coneixement de la cultura local i l'ús dels mitjans de comunicació i informació en les llengües autòctones. Aquesta dinàmica dona accés a millors oportunitats d'ocupació i ingressos: si bé la porta d'entrada al mercat laboral se situa per a gairebé totes les persones estrangeres extracomunitàries en els esglaons més baixos de l'escala laboral, la mobilitat que posteriorment s'experimenta té

molt a veure amb el grau de qualificació individual, les competències lingüístiques assolides i la immersió en xarxes locals de relació, informació i servei. En conclusió, podem afirmar que la relació amb la població autòctona, l'aprenentatge de la llengua i les oportunitats laborals són tres elements interrelacionats i el nivell d'estudis sembla que és la millor porta d'entrada dins d'aquest cercle «virtuós» que afavoreix simultàniament la integració econòmica, social i intercultural de les persones estrangeres.

Però la importància del nivell d'estudis no ens permet descartar la influència de l'ètnia (o la nacionalitat) en algunes instàncies específiques: per exemple, l'alt grau d'emprenedoria entre col·lectius com ara el xinès i el pakistanès representa un tret propi amb conseqüències potser tan importants com el nivell d'estudis en el procés d'integració econòmica: el desenvolupament d'un empresariat immigrant «ètnic» esdevé per a aquests col·lectius un mercat laboral propi on els recursos més valuosos no són les relacions amb els nadius ni el domini de les llengües autòctones, sinó les relacions ètniques. Aquesta via «alternativa» d'integració econòmica protagonitzada per alguns col·lectius asiàtics passa, així doncs, pel desenvolupament d'una pròpia economia «ètnica» capaç de permetre l'ascens econòmic de forma bastant independent de l'aprenentatge de la llengua i de la relació amb els autòctons. Es tracta d'una via relativament

amb èxit d'integració econòmica, tot i que no d'integració intercultural, ja que el grau de relació social amb persones autòctones, el domini lingüístic i el coneixement de la cultura receptora es manté força baix.

Una tercera situació la representen els col·lectius amb un baix nivell d'estudis que alhora tampoc no han desenvolupat una economia amb base ètnica: el cas més patent d'aquesta situació és el col·lectiu marroquí, que malgrat ser una de les nacionalitats amb més antiguitat a Barcelona denota unes condicions de treball, de domini lingüístic i de relació intercultural pitjors que les del conjunt de la població estrangera. Altres nacionalitats, com ara la boliviana o l'equatoriana, es trobarien en una situació similar, però la proximitat idiomàtica de partida i un nivell educatiu relativament més alt que els marroquins afavoriria, entre aquestes nacionalitats, una relativa millor integració sociocultural i econòmica amb el pas del temps.

Finalment, la integració subjectiva, o el sentiment de vinculació amb la ciutat, resta com una dimensió poc explicada. La relació més directa amb el sentiment de pertinença a Barcelona rau en el temps de residència a la ciutat. D'altra banda, la satisfacció amb la situació personal, amb les relacions amistoses i familiars, les expectatives de partida, l'assentament en termes familiars i les perspectives de retorn, a més de la percepció d'acolliment per part de la societat receptora són també

variables que influeixen en la integració subjectiva. Continua existint, tanmateix, un marge ampli de variabilitat no explicada en la dimensió subjectiva de la integració, veritable «caixa negra» de l'estudi dels processos d'integració.

Bibliografia

BAUBÖCK, Rainer. *The integration of immigrants*. Strasbourg: Council of Europe, 1994.

COMISSIÓ POLÍTICA D'IMMIGRACIÓ. «Proposta de Pla de Treball Immigració 2008-2011». Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008.

COUSSEY, Mary; SEM, Elisabeth. *Indicators of integration*. Strasbourg: Council of Europe, 1997.

DIRECCIÓ D'IMMIGRACIÓ. «Proposta metodològica per a l'elaboració del Pla Municipal d'Interculturalitat». Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (INE). Encuesta Nacional de Inmigrantes 2007 (ENI-07). http://www.ine.es/inebmenu/mnu_migrac.htm [Consulta: 9 de març de 2009].

GOLDLUST, John; RICHMOND, Anthony. «A Multivariable Model of Immigrant adaptation», *International Migration Review*, núm. 8 (1974): 193-225.

GÓMEZ, Paloma; BARBOSA, Fernando; LÓPEZ-CANIEGO, María Dolores; MARTÍNEZ, María. «La integración de los inmigrantes. Conceptualización y análisis». *Puntos de vista*, núm. 3 (2005): 8-29.

SAYAD, Abdelmalek. *L'immigration ou les paradoxes de l'altérité*, París: De Boeck, Editions universitaires, 1991.

TORRES, Francisco. «De la asimilación al pluralismo. Inmigración y gestión de la diversidad cultural en las sociedades contemporáneas». *Arxius de Ciències Socials*, núm. 11 (2004): 61-87.

horitzó desitjable, com a ideal complementari d'allò multicultural, com a situació vinculada a la interrelació i la convivència.

El plantejament intercultural va ser escassament desenvolupat als informes d'investigació; només es feia explícit a la part propositiva del treball; fins i tot aquí, malgrat que es recomanava el desenvolupament d'una «política d'integració intercultural», l'enfocament intercultural estava escassament desenvolupat. Trobo lògic que la menció a la interculturalitat aparegués a la part propositiva del text, ja que som davant d'un terme valoratiu i normatiu, però en seria conscient més tard. La noció d'interculturalitat —i la que prefereixo, d'interculturalisme— entesa com un haver de ser és poc útil per a la investigació científicosocial de les relacions socials, ja que els conceptes vàlids són els de relacions interètniques o interculturals. La noció d'interculturalitat / interculturalisme és rellevant per analitzar els discursos i les propostes dels agents i per fer propostes des de la ciència social aplicada.

La segona línia de treball investigador que em va situar davant l'enfocament intercultural va ser l'estudi, des del 1992 fins al 1996, de la presència d'alumnat d'origen estranger a les escoles i l'abordatge de l'educació intercultural. L'educació intercultural era el paradigma emergent que substituïa el d'educació multicultural, predominant als anys setanta al Canadà, Anglaterra i altres països. Els docents començaven

a cavil·lar sobre les implicacions dels plantejaments de l'educació intercultural en aspectes com el projecte educatiu del centre (PEC), l'ajustament i la reformulació del currículum, la programació de l'aula, l'adaptació de la formació del professorat (reciclatge) o aspectes d'organització com a l'adaptació dels àpats. La lectura de pedagogs va ser clau per entendre allò substantiu de l'educació intercultural i la seva diferenciació de l'educació multicultural. Van ser anys de revisió de manuals sobre educació multicultural publicats a l'Europa occidental. Va ser particularment útil la tipologia de Xavier Besalú, que diferenciava els paradigmes d'escola racista o segregacionista, assimilacionista, integracionista, pluralista, multicultural i intercultural. Aquelles investigacions empíriques i bibliogràfiques em van servir de base per a ponències i seminaris sobre educació intercultural, la major part d'ells amb els docents.

Vam anar separant el paradigma multiculturalista de l'interculturalista. En una ponència sobre l'educació intercultural (al juny del 1993) comentàvem que «és curiós que el que està servint d'esperó perquè ens preocupem per la multiculturalitat i la interculturalitat és la immigració» (en una Espanya en la qual a penes hi havia aleshores 800.000 persones estrangeres i no els quasi cinc milions actuals). Cridàvem l'atenció sobre el risc que això suposava quan afirmàvem: «L'educació intercultural l'entendem [...] com un moviment pedagògic per a tots, [...] no

solament com una proposta educativa per als immigrants i les minories ètniques, sinó una proposta per a la totalitat de la societat. Si l'educació intercultural queda reduïda als grups amb problemes, al grup que cal compensar, al grup minoritari, serà un fracàs total [...]. El veritable desafiament de l'educació intercultural és la cultura majoritària, som nosaltres. Si cal fer educació intercultural és, fonamentalment, per a la majoria.» (1993b: 26).

Aquella consideració va anar prenent força a mesura que constatarem que apareixia una vegada i una altra com a proposta reduïda a la presència d'immigrants. Continuàvem afirmant que l'educació intercultural valora la diversitat cultural humana «com una cosa positiva en si mateixa, però sense exacerbar les diferències, tenint en compte a cada moment que als adults els unifiquen molts plantejaments socioeconòmics» (*ibidem*). Heus ací un altre èmfasi que es convertiria en idea central: la necessitat de no exagerar les diferències, de no perdre de vista els aspectes comuns i les convergències, els components de classe i la situació social.

Una acció formativa que ens va influir decisivament en la necessitat d'avançar en la conceptualització de la perspectiva intercultural va ser l'Escuela de Mediadores Sociales para la Inmigración (EMSI) de la Comunitat de Madrid, el disseny de la qual el 1994 i la direcció durant els dos primers anys (1995-1997) va correspondre a l'equip

del Programa Migració i Multiculturalitat de la Universitat Autònoma de Madrid. Els estimulants plenaris i tallers en els quals dialogaven grups d'intensa composició multicultural van afavorir la recerca en els fonaments del nou enfocament. Recordo, per exemple, com em va influir que un dels monitors expressés amb senzillesa: «en la interculturalitat s'afirma allò comú». Ara sembla obvi, però aleshores no ho era en absolut, i encara avui no ho és per a molts, que utilitzen el terme de manera superficial.

1.2 Un avenç notable: interculturalitat i temàtica indígena

Des del final del 1996 fins al 2000 vaig fer treballs d'assessoria, formació i investigació a Guatemala. El context en el qual es va sol·licitar la meua intervenció va ser la firma, l'any 1996, de l'Acord d'Identitat i Drets dels Pobles Indígenes (AIDPI) i les ingents tasques que implicava la seva posada en funcionament en diferents camps (drets diferencials al nom, el vestit, etc.; reconeixement del dret consuetudinari indígena i les seves autoritats pròpies; multilingüisme, intèrprets als jutjats; gestió dels llocs sagrats, etc.). Havia estat treballant entorn de les relacions interètniques i polítiques socials d'interculturalitat i antiracisme i es va considerar que aquesta experiència podia ser útil. Vaig participar en el màster de Gerència del Desenvolupament Sostenible que la Universitat Autònoma de Madrid va iniciar (Casaus i Giménez, 2000), i em

vaig incorporar com a assessor internacional al Projecte Q'anil del Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD) a Guatemala sobre interculturalitat, polítiques públiques i desenvolupament humà sostenible.²

Els objectius i les activitats del Projecte Q'anil demanaven una fonamentació del concepte central i la seva connexió amb l'elaboració de les noves polítiques públiques. El Projecte Q'anil disposava d'un equip excel·lent de professionals indígenes i ladins i vaig rebre l'encàrrec de dinamitzar-lo per a aquesta fonamentació conceptual i pràctica. Qualsevol que fos la nostra definició de l'enfocament intercultural, aquest havia de ser vàlid per a la construcció de la nova Guatemala. Vaig participar de bon grat en aquelles reflexions, i el resultat va ser un salt conceptual. He relatat aquell debat en una conferència, que faré servir per sintetitzar el pas d'una posició sense debat sobre interculturalitat a una altra posició després d'un intens debat i amb elaboració participativa i consensuada

[...] Bona part d'aquest aprenentatge és degut a la crítica que vaig rebre —des d'alguns líders o intel·lectuals indígenes— davant el plantejament intercultural que feia, i pel fet que havia de fonamentar una perspectiva en un context social i polític radicalment diferent al d'Europa, i en el qual un element clau és la resistència històrica i la mobilització actual de la població indígena maia.

¿D'on venien aquesta crítica i els termes d'aquest debat sobre què era més idoni per a la construcció de la nova Guate-

mala, si un plantejament multiculturalista o el de la interculturalitat? Doncs dels plantejaments enormement valuosos de líders indígenes maies de les diferents comunitats etnolingüístiques (quichés, cakchiquels, quekchís, etc.). Un plantejament que m'atreveria a sintetitzar així: «[...] nosaltres, els indígenes maies de Guatemala, hem sofert segles d'exclusió i tenim al davant un estat racista; per a nosaltres la ideologia multiculturalista, que posa l'accent en l'afirmació ètnica, en la pròpia estima, que posa l'accent en les relacions ètniques entre iguals, és vital, imprescindible per poder parlar, en pla d'igualtat, amb l'Estat, i situar-nos en condicions de justícia i equitat en aquesta societat. Hem mantingut la cultura indígena durant cinc-cents anys contra vent i marea, hi ha hagut una resistència indígena. Per tant, necessitem el multiculturalisme, perquè el multiculturalisme posa l'accent en el reconeixement d'aquesta identitat i cultura diferent que hem defensat». L'element crític d'aquesta posició cap a allò que plantejàvem des del Projecte Q'anil era el corollari o la conclusió que es podia desprendre d'aquelles declaracions: «Així que aquesta interculturalitat que es proposa no és vàlida per a Guatemala».

Un destacat intel·lectual guatemalenc, maia cakchiquel, autor de diversos llibres sobre el moviment indígena maia, ens va exposar, no sense certa sorpresa per part nostra, tres raons per les quals la perspectiva interculturalista no era vàlida per a Guatemala. Les seves paraules van ser, aproximadament, les següents:

«Primera raó en contra: la intercultural-

2. Van ser cinc anys de viatges i estades, disseny de projectes, celebració de reunions per tot el país, coneixement de persones amb professions, identitats i ideologies diverses, de fer amics, d'enorme aprenentatge.

litat és un tema sorgit a Europa en relació amb els immigrants, és una cosa que heu inventat els europeus per a les polítiques d'integració d'immigrants; a Guatemala, els indígenes no som immigrants, sinó els pobladors originaris de la terra, i el que volem no és "integració" en una societat que ens rebutja, ens explota i ens discrimina; el que volem és respecte pels indígenes i autonomia per als nostres pobles. Així que, només per aquest punt, aquesta perspectiva és molt nociva.

Segona raó: no hi pot haver interculturalitat entre desiguals, no n'hi pot haver de cap manera entre parts en una situació tan desigual. ¿Com n'hi pot haver —es preguntava el nostre convidat— entre qui té tot el poder i qui no té res, entre qui discrimina i qui és discriminat? Jo necessito primer que se'm respecti, com sosté el multiculturalisme, i després ja veurem si em vull interculturalitzar o no.

Tercer: la interculturalitat, a Guatemala, és una estratègia dels poderosos per incorporar el rebel, el dominat, i amb això poder-lo dominar millor. Justament ara que el moviment indígena prospera, justament ara que reivindicuem els nostres drets, és quan apareix la mà estesa de la famosa interculturalitat.» (2002b, p. 153-155)

Fins aquí el que fa referència a les crítiques. En aquella conferència també vaig exposar el que pertoca a les respostes:

[...] Vaig reaccionar demanant-li debat franc i entre companys, i li vaig agrair molt les crítiques, perquè així es prospera. Crec que aquell dia, cap al 1996, va ser quan em vaig haver de fer interculturalista. Vaig entendre que a Europa, en general, estem aplicant l'expressió, el terme, el concepte o l'accepció, d'una forma molt *light*, sense

cap crítica, molt de «bé, doncs que totes les cultures s'entenguin», perquè això són les relacions interculturals. Però hem de veure tan clarament com sigui possible què volem dir amb tot això. No podem tractar en profunditat aquí la resposta a les crítiques plantejades.

Resumint, en primer lloc vam anar veient que es tractava de construir una perspectiva sobre les relacions interètniques que fos tan vàlida per a les situacions en les quals la «qüestió ètnica» es referia a minories autòctones o nacionals, com per als casos en què estaven presents minories al·lòctones o immigrades.

En segon lloc, [...] certament la interculturalitat requereix un plantejament d'igualtat, diàleg i negociació, i per tant d'acceptació de les parts com a interlocutors vàlids. Però si fos necessària la igualtat social plena per a tot això, ni la interculturalitat, ni el multiculturalisme, ni molts altres plantejaments són viables. Si bé no en el conjunt de la societat, sí que hi ha espais on aquestes condicions es donen i cal aprofitar-los per anar avançant amb un plantejament intercultural. En algunes de les nombroses reunions i esdeveniments en els quals vaig participar vaig sentir la posició: «avui multiculturalisme, demà interculturalitat», però això em recordava els plantejaments esquerrans que vaig conèixer en la lluita antifranquista de «primer, la democràcia popular» i «després, quan hi hagi condicions» anirem treballant, per exemple, per la igualtat entre homes i dones o pel respecte a la naturalesa.

La interculturalitat pot ser utilitzada pels governs per prendre la iniciativa davant les exigències d'autonomia dels grups indígenes i en general dels col·lectius subordinats, ningú no oblida que aquesta i qualsevol altra proposta pot ser utilitzada, instrumentalitzada i tergiversada per cadascun dels actors, i els governs sempre

són un actor clau. Això mateix passa amb el multiculturalisme. [...] Uns altres arguments de defensa del plantejament intercultural avui són els següents: a) si uns altres el poden utilitzar, donem-hi aleshores un contingut vàlid per a la igualtat; b) no té per què ser antagònic, sinó complementari del multiculturalisme (en oposició amb el que plantejava fa poc Sartori, 2001), i c) amb el plantejament intercultural, els grups indígenes presenten un projecte d'àmbit nacional i no solament ètnic. (Giménez, 2002b: 155-156)

Fins aquí la llarga cita sobre aquell debat a Guatemala al final dels anys noranta. He intentat mostrar la necessitat de no prendre el concepte d'interculturalitat i la seva relació amb el multiculturalisme com una cosa donada o evident, sinó al contrari, com un camp ideològic sobre el qual hi ha posicions diverses i contràries. Pel que fa a la meua pròpia experiència, he suggerit que precisament la tasca de respondre a plantejaments crítics va ser el em va fer avançar en la proposta de l'interculturalisme.

1.3 Crítiques al multiculturalisme i proposta d'aclariment terminològic

Després dels inicis en el camp de les migracions i de l'avenç en abordar la qüestió indígena, la noció d'interculturalisme sorgida als treballs de Guatemala va rebre una prova arran dels debats suscitats per la publicació de l'obra de Giovanni Sartori *La sociedad multiètnica. Pluralismo, multiculturalismo y extranjeros* (2001), en la qual argumenta radicalment en contra del

multiculturalisme i el presenta com el contrari al pluralisme democràtic occidental. Aquesta crítica va influir en les declaracions de Mikel Azurmendi, aleshores president del Fòrum Espanyol per a la Integració dels Immigrants, que va afirmar que el multiculturalisme suposava «una gangrena per a la societat democràtica». Tot això va generar no poca confusió a Espanya, ja que presentava en termes molt negatius un plantejament com el multiculturalista, que estudiosos i activistes associaven a la celebració de la diversitat, el respecte per les diferències i la necessitat de polítiques de reconeixement positives. Per als que treballàvem en la conceptualització de la interculturalitat resultava especialment inquietant que Sartori —amb qui discrepàvem per la seva crítica furibunda del multiculturalisme— presentés superficialment la interculturalitat com la via correcta.

Va ser curiós trobar-me defensant tot allò que hi ha de positiu en els plantejaments multiculturalistes després d'anys d'exposar-ne les limitacions i distorsions a Guatemala, Espanya i altres països. No es tracta d'una contradicció ni d'una posició ambigua, i encara menys d'una posició doble. Es tracta que a l'hora de comprendre la gènesi i fonamentar la necessitat de l'enfocament interculturalista cal partir de les crítiques al multiculturalisme i les seves limitacions (se'n pot consultar un detall a Malgesini i Giménez, 1997). Quan el moviment multiculturalista és posat en qüestió en la seva totalitat i es-

sència, com fa Sartori, cal indicar que «no s'ha de llençar el nen amb l'aigua bruta» (Giménez, 2002a).

Aleshores vaig formular una proposta de clarificació terminològica basada en dos criteris o idees força. D'una banda, distingir el pla fàctic i el pla normatiu, això vol dir diferenciar a) les anàlisis o apreciacions que es refereixen a com són de fet, en la vida quotidiana, les relacions socials entre actors culturalment diferenciats, i b) els raonaments o postures relatives a com haurien de ser aquestes relacions i els conseqüents intents jurídics i institucionals per establir pautes de regulació d'aquestes relacions. El segon concepte de l'esquema terminològic és considerar el multiculturalisme i l'interculturalisme com a modalitats dins del paradigma del pluralisme cultural, és a dir, en lloc d'oposar-los frontalment com fa Sartori (el primer ataca el pluralisme democràtic de la democràcia i el segon hi coincideix), interpretar-los com a plantejaments que han sorgit consecutivament al si de la ideologia i la política del pluralisme cultural, i hi ha entre ells relació de complementarietat crítica (taula 1).

2. Formulació de propostes conceptuais: l'especificitat de l'interculturalisme

Canviem de narrativa i passem de la lògica diacrònica i processual de l'apartat anterior a una lògica sincrònica i estructural amb l'objecte d'exposar sumàriament les bases conceptuais,

sociopolítiques i ètiques de l'interculturalisme. Farem dos passos, des del més general fins al més particular: de primer, la ubicació de l'interculturalisme en el conjunt dels models de gestió de la diversitat sociocultural; segon, com definir la perspectiva intercultural, perfilant on hi ha el que és substantiu d'aquesta orientació i explicitant allò que no ho és.

2.1 L'interculturalisme com a model sociopolític de gestió de la diversitat sociocultural

Una concepció d'interculturalitat o interculturalisme rigorosa i fonamentada —en el sentit que aquí se sosté o en qualsevol altre— requereix ubicar aquesta temàtica en l'ampli conjunt dels models de gestió de la diversitat sociocultural. La raó d'això rau a poder calibrar què hi ha de diferent i antagònic, així com de comú i específic, respecte a altres fórmules. Hem suggerit una classificació d'aquests models en dos grans grups: els models d'exclusió i els d'inclusió. Com es pot veure a la taula 2, l'interculturalisme s'ubica dins del pluralisme cultural, que al seu torn és una de les opcions en els models d'inclusió. Un avantatge afegit de la ubicació de l'interculturalisme en aquest marc ampli és que permet destacar que per arribar a l'interculturalisme abans cal superar efectivament models «anteriors»; dit d'una altra manera, no serveix de res afirmar la perspectiva intercultural si es manté la discriminació, la segregació o altres pràctiques.

Taula 1. Proposta terminològica i conceptual

Pla fàctic o dels fets Allò que és	Multiculturalitat: diversitat cultural (lingüística, religiosa)	Interculturalitat: relacions interètniques (interlingüístiques, interreligioses)
Pla normatiu o de les propostes sociopolítiques i ètiques Allò que hauria de ser	Multiculturalisme Reconeixement de la diferència 1. Principi d'igualtat 2. Principi de diferència	Interculturalisme Convivència en la diversitat 1. Principi d'igualtat 2. Principi de diferència 3. Principi d'interacció positiva
	Modalitat 1	Modalitat 2 PLURALISME CULTURAL

Font: Giménez, 2003a: 61.

Taula 2. Tipologia de models sociopolítics davant la diversitat sociocultural

Exclusió Racisme, xenofòbia, antisemitisme, <i>apartheid</i> , holocaust, etc.	Discriminació de l'altre (tracte desigual)	Legal Social	Lleis discriminatòries Pràctiques discriminatòries
	Segregació de l'altre	Espacial	Guetos residencials Delimitació d'espais públics
		Institucional Guetització sanitària	Guetització escolar
	Eliminació de l'altre	Cultural	Etnocidi Fonamentalisme cultural
Física		Genocidi. Neteja ètnica	
Inclusió	Homogeneïtzació	Assimilació	Anglització Arabització Ladinització
		Fusió cultural	<i>Melting pot</i>
	Acceptació de la diversitat cultural com a positiva	Pluralisme cultural	Multiculturalisme Interculturalisme

Font: Giménez, 2003a: 157.

Com a model pluralista i antiassimilacionista d'inclusió, «la interculturalitat és [...] un model vàlid per abordar de manera propositiva i pràctica el tracte i la gestió de la diversitat sociocultural en termes nacionals i internacionals», i es poden establir «una sèrie de pressupostos bàsics [...] com a premisses teòriques i metodològiques per a (la) implementació d'una política intercultural» (Giménez, 2000a: 134-135).

Punt de partida: la persistència i ampliació de la diversificació

1. Per a qualsevol formulació ideològica «de futur», i encara més per a tota proposta de com afrontar local-

ment, nacionalment i internacionalment les situacions i processos de diversificació sociocultural, cal partir del previsible manteniment (i fins i tot del seu increment) durant el segle XXI del protagonisme i la rellevància sociopolítica dels pobles indígenes, els grups ètnics i les minories nacionals.

Premissa complementària: ubicació nuclear de les variables socioculturals

2. En el canvi de segle s'estan plantejant nous desafiaments —tant en la teoria com en la praxi— connectats amb situacions de diversitat cultural. El més central és que, juntament amb la classe i el gènere, les variables socioculturals

en el seu sentit més ampli (etnicitat, «raça social», idiomes i situacions de multilingüisme, creences i expressions religioses, «estrangeria», etc.) són —cada vegada més— elements referencials clau en l'organització de la vida econòmica i social, en la regulació dels conflictes i en l'establiment dels consensos polítics.

Plantejament del problema de què fer davant la diversitat

3. Des de posicions progressistes, la vella qüestió de com abordar/gestionar la diferència i la distintivitat, la diversitat cultural en suma, es podria expressar en l'actual conjuntura i buscant el mà-

xim consens, així: ¿quins models sociopolítics i quines concepcions ideològiques es poden i cal afavorir amb vista a la consecució de societats basades tant en la igualtat real i efectiva de tots els ciutadans davant les lleis i codis normatius, com en el «reconeixement» de l'altre, en el respecte i la valoració positiva de les diferències etnoculturals i el dret a l'autonomia com a grup o poble?

Requisit indispensable: una concepció adequada de l'àmbit cultural

4. Per abordar des de posicions progressistes la «gestió» sociopolítica de la diversitat cultural cal una concepció no culturalista de la cultura i de les cultures, una concepció que no les presenti com a entitats definides, homogènies i estàtiques, sinó que posi l'èmfasi en la seva heterogeneïtat interna i el seu caràcter adaptatiu i canviant.

La connexió entre diferència i desigualtat

5. Les diferències entre subjectes etnoculturalment diferenciats són identificades, formulades, percebudes i abordades pels actors socials i institucionals en contextos sociopolítics i ideològics estratificats, segmentats i conflictius, i en conseqüència, són interpretades i utilitzades en les lluites socials i polítiques des de i per a la desigualtat.

Models d'exclusió

6. Històricament, i en les esferes públiques i polítiques del poder centralitzat,

els models de tractament de la unitat i la diversitat que han predominat són els de l'exclusió, és a dir, aquells que es basen en la segregació, discriminació i marginació de l'altre o del que és diferent, i s'ha arribat als casos extrems de planificar-ne l'aniquilació. Lluny d'haver perdut força, encara mantenen una rellevància enorme al món.

Models d'inclusió

7. A diferència dels models d'exclusió, els models d'inclusió intenten donar una resposta «integradora» i «positiva» a «la qüestió de la unitat i la diversitat sociocultural» —almenys des del punt de vista del poder centralitzat i les comunitats majoritàries i/o dominants—, incorporant a tots, d'una manera o d'una altra, a la societat nacional.

Assimilacionisme

8. El model assimilacionista, el primer que es va gestar històricament entre els models d'inclusió, suposa la imposició del model dominant o majoritari a les minories o sectors dominats, i és rebutjable perquè l'assimilació cultural no comporta necessàriament la integració social, i perquè implica la pèrdua de la identitat o la cultura dels subjectes dominats o minoritaris.

Fusió cultural

9. Malgrat que té aspectes positius respecte a l'assimilacionisme, les diferents variants del model de fusió cultural (*melting pot*, mestissatge, hibridisme, etc.) no són tampoc útils per abordar

els fets diferencials, ja que, a més d'induir i requerir l'abandonament d'identitats i cultures prèvies, produeix en tot cas múltiples fusions parcials, les quals conserven i reproduïxen la diversitat però «compartimentada» en la vida social, com mostren les experiències històriques en diferents contextos.

Vigència de models presumptament superats

10. Estructuralment i conjunturalment, hi ha i hi haurà, per part de governants, de forces polítiques i de qualssevol altres generadors de polítiques, la «temptació» de seguir abordant la qüestió plantejada amb aquests models anteriors, ja caducats i fracassats.

El paradigma del pluralisme cultural

11. No tots els models assajats fins ara són rebutjables. Per a un enfocament progressista de la qüestió plantejada, continua sent vàlid el paradigma del pluralisme cultural (sorgit en la dècada dels seixanta) ja que està basat en dos principis absolutament necessaris com són la igualtat de drets i obligacions i el dret a la diferència.

El multiculturalisme

12. Com a primera versió del pluralisme cultural, el multiculturalisme ha aportat sobretot la idea de «reconeixement» així com la implementació en diferents països de polítiques públiques educatives, sanitàries, etc., més coincidents amb la diversificació etnocultural

de les societats, però està mostrant progressivament importants mancances i limitacions com a articulador de les convergències, la cohesió social i la convivència ciutadana.

L'interculturalisme

13. Aquesta nova proposta —en gestió actual i des de camps d'intervenció i reflexió tan diversos com l'educació, la comunicació, la mediació i la filosofia— es pot entendre com una nova variant del pluralisme cultural que, més implícita que explícita, es veu impulsada pel buit creat per les limitacions, les crítiques rebudes i els punts febles del multiculturalisme.

14. L'èmfasi posat a comprendre, cuidar, promocionar i regular adequadament la interacció sociocultural positiva, i tot el que això comporta (acostament, comunicació, aprenentatge, convergències, noves síntesis, resolució de conflictes, etc.) és l'element distintiu i l'aportació específica de la interculturalitat respecte a models anteriors, i s'adequa millor a la concepció complexa i dinàmica de la cultura i les cultures.

15. Com altres propostes i models, la interculturalitat corre el risc de ser formulada, entesa i utilitzada com un nou culturalisme, especialment si no es tenen en compte les dimensions econòmiques, socials i polítiques i els contextos de desigualtat, asimetria i domini.

16. La proposta intercultural solament és vàlida des de posicions progressistes quan es basa en l'extensió i l'adequació

de les categories i els fonaments del desenvolupament social i humà, la ciutadania comuna i diferenciada i el poder compartit, de manera que se supervivi, així, el culturalisme.

2.2 Definició de la perspectiva intercultural

Després de les aproximacions d'investigació, la primera visió sistemàtica de l'enfocament intercultural va ser fruit de la recerca bibliogràfica³ sobre la denominada societat plural en la literatura de les ciències socials,⁴ les polítiques públiques d'integració,⁵ el multiculturalisme i els seus crítics,⁶ i sobretot les primeres conceptualitzacions sobre l'àmbit intercultural en camps diversos com la teoria de la comunicació, la mediació o la filosofia.⁷

Vaig arribar a tres conclusions.

Primera: calia sintetitzar el conjunt d'idees, propostes i matisos del pluralisme cultural en només dues idees o principis bàsics en forta interacció, l'aplicació a la vida social dels quals havia de ser simultània, i d'això ve l'enorme dificultat: *a)* la igualtat de tracte, o no discriminació, i *b)* el respecte a la diferència.

Segona: considerar, tal com he assenyalat, el consolidat i polèmic multiculturalisme i l'emergent i idealitzada interculturalitat com dues modalitats (successives) del pluralisme cultural en execució.

Tercera: concebre l'arbre del pluralisme i les seves modalitats com la gran aposta davant propostes pre-

sumptament incloents com l'assimilacionisme i d'altres manifestament excloents.⁸

3. Entrades corresponents a «pluralisme cultural», «multiculturalisme» i «interculturalitat» de la *Guia de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad* publicada l'any 1997 juntament amb la meua col·lega Graciela Malgesini. Es tracta d'un diccionari temàtic en què s'analitzen fins a 57 termes o veus sensibles.

4. Especialment les obres de Furnivall (1944) sobre l'economia plural a les colònies holandeses, Smith (1965) sobre la societat plural a les colònies britàniques d'Àsia, i Barth (1968) sobre els països i la seva relació amb altres grups ètnics a l'Afganistan.

5. Textos que aborden el pluralisme cultural com a part de les polítiques a països plurals i de molta immigració, sobretot la tipologia de Gordon (1964) sobre els models d'integració a la seva obra clàssica sobre l'assimilació als Estats Units.

6. L'obra de Rex, especialment la seva conceptualització de societat multicultural (1986) i el seu assaig amb Drury sobre la mobilització ètnica a Europa (1994), on s'avaluen les crítiques al multiculturalisme. Una altra referència clau és Taylor (1993) sobre les polítiques de la diferència i l'especial rellevància de la idea del reconeixement. També he consultat les posicions crítiques que veien la funcionalitat del multiculturalisme i l'argot multicultural en el procés de globalització. En aprofundir en les característiques que defineixen el multiculturalisme, les especificitats nacionals i la seva relació amb la ciutadania són clau aportacions com les de Kymlicka (1996) y el compendi de treballs coordinats per Lamo de Espinosa (1995).

7. Perotti (1989) i el seu lèxic sobre immigració, el treball de Labat i Vermes (1994) sobre contacte i interacció cultural; Willigen (1986) sobre *cultural broker* en antropologia aplicada; Podro (1994) sobre defensoria bilingüe; Wimmer (1996) sobre filosofia intercultural, o Young (1996) entorn de la comunicació intercultural.

8. Quan intentava donar sentit a tota aquesta literatura tan variada, em va ser de molta ajuda la coincidència dels treballs de consulta bibliogràfica i elaboració analítica amb els treballs de consultoria ja referits i desenvolupats tant a Espanya respecte a la immigració com, sobretot, a Guatemala pel que fa a la temàtica indígena.

Ciudadania, dret a la diferència i unitat en la diversitat

A Guatemala, i arran del projecte Q'anil, vam arribar a la definició següent després de prolises deliberacions de l'equip multicultural del projecte (Giménez, 1997: 26-27).

S'entén la interculturalitat —aleshores encara no teníem clar que era millor parlar d'interculturalisme— com:

- un plantejament pluralista sobre les relacions humanes que hi hauria d'haver entre actors culturalment diferenciats en el context de l'estat democràtic i participatiu i de la nació pluricultural, multilingüe i multiètnica;
- la promoció sistemàtica i gradual des de l'estat i des de la societat civil, d'espais i processos d'interacció positiva que vagin obrint i generalitzant relacions de confiança, reconeixement mutu, comunicació efectiva, diàleg i debat, aprenentatge i intercanvi, regulació pacífica del conflicte, cooperació i convivència;
- sobre la base de tres principis:
 - 1) el *principi de ciutadania*, que implica el reconeixement ple i la recerca constant d'igualtat real i efectiva de drets, responsabilitats, oportunitats, així com la lluita permanent contra el racisme i la discriminació;
 - 2) el *principi del dret a la diferència*, que comporta el respecte a la identitat i els drets de cada un dels pobles, grups ètnics i expressions socioculturals de Guatemala i
 - 3) el *principi d'unitat en la diversitat*, concretat en la unitat nacional, no im-

posada sinó construïda per tots i assumida voluntàriament.

Es tracta d'una definició de la perspectiva intercultural amb tres parts: la contextual, la nuclear i la fonamentadora.

A la guia que va generar el Projecte Q'anil es detallen les tres parts articulades de què consta aquesta definició: contextual, nuclear i fonamentadora.

La part contextual situa la interculturalitat com una modalitat de discurs i acció dins de la ideologia i la proposta política del pluralisme cultural, i per tant com un senyal d'identitat necessari i imprescindible en el sistema democràtic i la nació pluricultural. La part nuclear emfatitza allò veritablement singular, allò que diferencia la interculturalitat de les versions més usuals del multiculturalisme. Coherents amb la idea i el propòsit d'unitat en la diversitat, se suscita explícitament la interacció positiva advocant per ocupar-se i preocupar-se en aquest àmbit de les relacions de fet entre els subjectes individuals i els col·lectius etnoculturalment diferenciats. En aquest apartat de la definició s'indiquen també algunes de les característiques més notables d'aquest tipus de relació interculturalista. La part fonamentadora formula els principis que han de guiar a cada moment l'acció intercultural, i els defineix a partir de la ciutadania comuna, el respecte i la valoració de la diferència, i la unitat en la diversitat.

La perspectiva intercultural és simul-

tàniament utopia, mètode i procés: una utopia que il·lusiona i motiva la praxi, un mètode pràctic per construir projectes i aliances, i un procés no exempt de conflictes. Des d'aquell treball he insistit en allò que la interculturalitat no és. No és una crida genèrica a la bona voluntat, sinó una proposta sociopolítica i ètica; no és folklorisme ni culturalisme, perquè parteix d'una concepció integral i dinàmica de l'àmbit cultural i ho inscriu en l'economia política; no és equivalent a fusió i mestissatge físic o cultural, però sí que exigeix bones dosis de noves hibridacions i síntesis socioculturals.

Una definició succinta i sintètica

La definició anterior és llarga, sorgeix de l'acord d'un equip i remet a Guatemala. Més recentment, al glossari de termes inclòs a *¿Qué es la inmigración?*, oferia la següent definició abreujada d'interculturalisme: «nova expressió dins del pluralisme cultural que, tot i afirmar no únicament allò diferent sinó també allò comú, promou una praxi generadora d'igualtat, llibertat i interacció positiva en les relacions entre subjectes individuals o col·lectius culturalment diferenciats» (2003a, 174). Podem destacar d'aquest breu enunciat com és de crucial, en la perspectiva interculturalista, afirmar allò comú i allò convergent, i com la seva pràctica requereix, i al seu torn provoca, avenços en els àmbits de la igualtat, la llibertat cultural i la convivència.

Conclusió

Ens trobem en un procés d'emergència d'un nou paradigma —l'interculturalisme— i per tant ha d'estar subjecte a versions, confrontacions, retorsions i noves formulacions. Com s'esdevé amb altres ideals socials —llibertat, justícia, integració, ciutadania...— amb l'interculturalisme cal continuar alimentant processos interrelacionats que consisteixen a:

- a) elaborar definicions fonamentals a partir del debat, la labor crítica i les pràctiques;
- b) desglossar el concepte o fer-lo operatiu per posar-lo en pràctica en camps diversos;
- c) dur a terme una aplicació creativa i diferenciada a diversos àmbits camps, extraient ensenyaments que enriqueixin la noció;
- d) avaluar de manera participativa i crítica els resultats d'aquests usos i aplicacions;
- e) preveure i oposar-se als usos culturalistes de l'enfocament que es puguin anar donant, així com a la seva apropiació per a estratègies de dominació política i social;
- f) ser conscients a cada moment dels punts febles de la proposta, i
- g) continuar treballant dialècticament en la recerca de referents interculturalistes per a l'acció col·lectiva, comunitària i personal, per a la igualtat, la llibertat i la justícia. 🔑

Bibliografia

- CASAUS, M.; GIMÉNEZ (coord.) (2000). *Guatemala hoy: reflexiones, perspectivas interdisciplinarias*. UAM Ediciones.
- GIMÉNEZ, C. (2003a). *¿Qué es la inmigración?* Barcelona: RBA Libros (reimpressions: 2004, 2006).
- (2003b). «Pluralismo, multiculturalismo e interculturalidad. Propuesta de clarificación y apuntes educativos». *Educación y Futuro: Revista de Investigación Aplicada y Experiencias Educativas*, núm. 8 (abril): 9-26. Editorial CES - Don Bosco - EDEBÉ.
- (2002a). «Las críticas al multiculturalismo». *Temas para el Debate* (maig): 1-5.
- (2002b). «La construcción de una sociedad intercultural», *V Jornadas de Voluntariado en Canarias*. Gobierno de Canarias: 141-170.
- (2001). «Identidades y culturas en la España del siglo xx: reflexiones desde la interculturalidad». *El siglo xx a debat. Jornades l'Hospitalet 75 anys de ciutat*. Centre d'Estudis de l'Hospitalet: 217-224.
- (2000a). «Modelos ante de la diversidad cultural: del racismo a la interculturalidad». A: ALCINA, J. (coord.). *Hacia una nueva ideología para el siglo XXI*. Madrid: Akal: 133-145.
- (1998). «Migración y nueva ciudadanía». *Temas para el Debate*, 43: 27-31.
- (1997 i 2000b). *Guía sobre interculturalidad. Primera parte. Fundamentos conceptuales. Segunda parte. El enfoque intercultural en las políticas públicas para el desarrollo humano sostenible*. Colección Cuadernos Q'nil. Proyecto de «Interculturalidad, políticas públicas y desarrollo humano sostenible». Guatemala: PNUD-Guatemala.
- (1996). «La integración de los inmigrantes y la interculturalidad. Bases teóricas de una propuesta práctica». *Arbor*, 607 (juliol): 119-147. Madrid.
- (1995). «Inmigración e interculturalidad en Madrid. Apuntes para un balance social». *Economía y Sociedad*, 12 (juny): 171-202. Madrid.
- (1993a) (coord.). *Inmigrantes extranjeros en Madrid* (dos toms). Madrid: Imprenta de la Comunidad de Madrid.
- (1993b). «La educación intercultural: conceptos, fundamentos y objetivos». A: *Multiculturalismo y educación de personas adultas*. Saragossa: Diputación Provincial de Zaragoza.
- KYMLICKA, W. (1996). *Ciudadanía multicultural. Una teoría liberal de los derechos de las minorías*. Paidós.

- LAMO DE ESPINOSA, E. (ed.) (1995). *Culturas, estados, ciudadanos. Una aproximación al multiculturalismo en Europa*. Alianza Editorial.
- MALGESINI, G.; GIMÉNEZ, C. (1997a). *Guía de conceptos sobre migraciones racismo e interculturalidad*. Madrid: La Cueva del Oso. (2000) Madrid: Ediciones La Catarata.
- REX, J.; DRURY (1994). *Ethnic mobilization in a Multicultural Europe*. Avebury: Aldershot.
- REX, L. (1986). *The concept of a multicultural society*. Occasional Papers. Centre for Research in Ethnic Relations. Coventry: University of Warwick.
- SARTORI, G. (2001). *La sociedad multiétnica. Pluralismo, multiculturalismo y extranjeros*. Taurus.
- TAYLOR, CH. (1993). *El multiculturalismo y «la política del reconocimiento»*. México: Fondo de Cultura Económica.
- YOUNG, R. (1996). *Intercultural communication. Pragmatics, genealogy, deconstruction*. Multilingual Matters Ltd.

De la ciutat mestissa a la ciutat mestissada: cultura i pràctica de la interculturalitat

Amaia Izaola, Imanol Zubero. Universitat del País Basc - Euskal Herriko Unibertsitatea

Una explosió de diversitat

«Avui la gran urbs occidental concentra la diversitat», sentència Saskia Sassen (2007: 159). Aquesta és una afirmació certa, però que s'aplica no solament a la gran urbs, sinó a qualsevol ciutat d'Occident, qualssevol que siguin les seves dimensions. S'ha dit, a manera de representació d'aquesta concentració de diversitat que caracteritza la gran ciutat, que si una catàstrofe eliminés de la faç de la Terra totes les agrupacions humanes llevat de la població de la ciutat de Nova York, a partir d'aquest grup supervivent seria possible reconstruir la major part de les llengües que es parlen al nostre planeta.

Però no només les metròpolis globals, també les ciutats aparentment menys internacionalitzades són concentracions de diversitat, de diversitats, podríem dir millor. Cada ciutat, des de les grans urbs fins a les més petites capitals de província, són avui «arques de Noè» de la diversitat cultural.

És important assenyalar que aquesta diversitat —característica, com diem, de qualsevol agrupament urbà de l'actualitat— no és una novetat, o almenys no és una novetat absoluta. Ho direm d'una manera clara i directa: encara que la reflexió i el debat sobre la diversitat urbana s'han impulsat durant els últims deu o quinze anys, al nostre país, guiat per un debat superior com és el de l'increment de la immigració estrangera, no és possible de cap manera concloure que aquesta recent immigració explica la diversitat urbana.

La immigració estrangera, és cert, ha poblat els nostres carrers i places de colors, sons i olors que fins fa molt poc temps consideràvem llunyans i exòtics: trets ètnics i fisonomies molt allunyades de la caucàsica, idiomes d'arrel no llatina o un «multiculinarisme» que ha expandit enormement la nostra cultura gastronòmica. Totes, expressions de diversitat sens dubte vistoses i molt immediates. A manera d'exemple, cal tenir en compte que a les comunitats autònomes d'Euskadi i Navarra, on les taxes d'immigració estrangera se situen molt per sota de la mitjana estatal, un estudi de l'Observatori Basc d'Immigració (www.ikuspegi.org) ha identificat la presència de persones procedents de 66 nacionalitats que coneixien o eren portadores de 100 llengües maternes. Però aquesta és una diversitat sobrevinguda, una diversitat que se suma a i fins i tot es fonamenta en una altra diversitat que ja existia a les nostres ciutats. Perquè la ciutat ha estat sempre l'espai per a l'expressió i per a la vivència d'identitats i estils de vida diversos. La ciutat ha estat sempre l'escenari privilegiat on l'heterogeneïtat, la diversitat, la modernitat i fins i tot la subversió han trobat lloc.

La ciutat no ha esdevingut mestissa a partir de l'arribada recent d'immigrants estrangers al nostre país. Un interessant estudi sociològic de mitjan anys seixanta, en el qual s'analitzaven les transformacions en les creences i els comportaments religiosos de les persones que en aquella època arriba-

ven als barris obrers de Barcelona, ens il·lustra sobre aquesta característica de la ciutat: «Una integració superior en els valors típicament urbans va unida a l'evasió de la vida del suburbi i la consegüent desafecció religiosa respecte a aquesta ortodòxia [adaptació al tipus de religiositat oficial]. Com més gran és la consciència de classe, la mentalitat individualista, el *libre-choix*, les ambicions i els valors típicament urbans, més pateix la religiositat ortodoxa» (Negre, 1968).

La ciutat mestissa

Partirem de l'encertada definició de Zygmunt Bauman: «Les ciutats són llocs plens de persones desconegudes que conviuen en estreta proximitat» (2006: 26). En efecte, des dels seus inicis la vida urbana es caracteritza, a diferència de la vida a les comunitats rurals, per la dislocació creixent entre la proximitat física i la proximitat social de les persones que habiten un mateix espai. Aquesta dislocació permet l'aparició d'un tipus de persona, la persona estranya, que es diferencia radicalment d'aquells altres tipus humans amb els quals hem après a interactuar durant la major part de la història de la humanitat, quan la proximitat física i la proximitat social es correlacionaven en un grau alt. En aquestes condicions, quan una persona forastera (és a dir, algú socialment distant) entrava a l'espai de la proximitat física ho feia en el marc d'una d'aquestes tres categories: a) com a enemic que calia combatre i expulsar,

la distància social de la qual era interpretada com a amenaça (lògica de la guerra); b) com a convidat temporal, la distància social del qual es reduïa a curiositat (lògica de l'hospitalitat), o c) com a futur veí, i en aquest cas s'esperava que la seva distància social s'anés reduint fins a desaparèixer per esdevenir «un més» (lògica de l'assimilació) (Bauman, 2004).

Avui això no és així. La ruptura definitiva d'aquesta coincidència entre proximitat física i proximitat social, característica de la vida urbana, es pot il·lustrar amb la següent reflexió de Jeremy Rifkin (2007): «Avui, un habitant de Nova York pot viure i treballar entre 220.000 persones en un radi de deu minuts de casa seva o de l'oficina al centre de Manhattan». De fet, Rifkin no fa res més que reproduir gairebé textualment allò que va afirmar fa tres dècades Stanley Milgram al seu conegut assaig de 1970, *The Experience of Living in Cities*, en el qual presenta els tres factors definitoris d'una gran ciutat des de la perspectiva de la seva realitat demogràfica: un nombre de persones elevat, una densitat poblacional alta i una heterogeneïtat acusada de la seva població.

Aquests tres factors, característics de la vida urbana, són els que expliquen l'aparició, juntament amb les categories ja esmentades d'enemic, convidat i futur veí, d'una nova categoria, per relacionar-nos amb la qual no ens sobren recursos: la ciutat és, per definició, l'espai natural per a la proliferació de les persones estranyes, aquests éssers

«socialment distants encara que físicament propers. Forasters dins del nostre abast físic. Veïns fora de l'abast social.» (Bauman, 2004: 175).

Resulta inevitable recordar en aquest punt les reflexions de Jane Jacobs en la seva obra clàssica *Muerte y vida de las grandes ciudades*, la relectura de la qual resulta summament recomanable. Partint d'una caracterització de la ciutat que anticipa la perspectiva baumaniana —«Les ciutats, per definició, estan plenes de persones estranyes» (1967: 33)—, la tesi de Jacobs és ben coneguda: les ciutats necessiten una densa i intricada diversitat d'usos que se sostinguin i es donin suport els uns als altres, tant econòmicament com socialment. Això és així perquè les ciutats són models de complexitat organitzada. La diversitat és el que les constitueix com a realitats vives i equilibrades, mentre que l'absència d'aquesta diversitat organitzada les fereix de mort. El millor indicador de salut d'una ciutat és l'existència d'uns carrers animats, transitats al llarg de tot el dia per persones diverses dedicades a desenvolupar activitats diferents, de vegades molt diferents. En aquestes condicions, diu Jacobs, «com més persones estranyes hi hagi, més divertit serà» (1967: 43).

Aquesta alegre mirada de Jacobs sobre la diversitat urbana contrasta amb la tènica perspectiva mantinguda per Georg Simmel al seu assaig de 1903 *Les grans urbs i la vida de l'esperit*. Per al sociòleg alemany, la gran ciutat moderna

amb prou feines és capaç de contenir sota una dèbil pàtina de civilitat formal una caldera borbollejant d'enemistat que evoca l'estat de naturalesa *hobbesià*: «L'actitud dels urbanites entre si es pot caracteritzar des d'una perspectiva formal com de reserva [...]. La cara interior d'aquesta reserva no és només la indiferència, sinó, més sovint del que som conscients, una aversió silenciosa, una estrangeria i repulsió mútua, que en el mateix instant d'un contacte més proper provocat d'alguna manera redundaria immediatament en odi i lluita» (Simmel, 2001: 385). En altres paraules: només la no-interacció o, a tot estirar, la interacció purament formal (urbanitat) o directament instrumental (intercanvis basats en l'interès) garanteixen que la vida urbana sigui possible.

Segons la nostra opinió, Jacobs més que Simmel és qui caracteritza millor el veritable i complex pols de la vida urbana. És cert —en això Simmel tindria raó— que l'existència a la ciutat exigeix l'exercici d'allò que Goffman denomina la desatenció cortesa (*civil inattention*), un tipus d'interacció que si bé no implica compromís o acostament tampoc no suposa menyspreu o despreocupació cap a l'altre. Més aviat al contrari, aquesta desatenció cortesa és una forma intermèdia de reacció davant la presència de persones que, tot i que ens són estranyes, són tanmateix reconegudes com a copartípcips legítims d'un mateix espai social: «Probablement —escriu Goffman—, som davant de la forma més delicada de ritual in-

terpersonal, una expressió que regula constantment l'intercanvi social de les persones. Mitjançant el ritual de la desatenció cortesa la persona mostra que no té cap raó per desconfiar dels altres, ser-hi hostil o tractar d'evitar-los» (Goffman. 1966: 83-88).

Per cert, resulta de gran interès recuperar positivament aquesta estratègia descrita per Goffman i relacionar-la amb el fet migratori, i fer-ho recurrent a la reflexió de Manuel Delgado (2002) sobre allò que anomena *el dret a la indiferència*:

L'experiència de la vida pública —recorda Delgado— no perd mai de vista que els que la constitueixen són persones diferenciades i diferenciables, però que aquestes diferències són superables a través d'un consens basat en la reserva. Dit d'una altra manera, la sociabilitat pública supera la diferència i la singularitat, sense negar-les. Aquesta concepció ideal pressuposa que els individus podran gaudir del pressupòsit d'igualtat i indiferenciació del qual depèn el bon funcionament de la vida pública». Aquesta és precisament la naturalesa, abstracta i universal, d'aquest personatge que anomenem ciutadà. És precisament aquest dret a la indiferència, a ser vist i tractat com un subjecte més entre d'altres, tots iguals encara que tots diferents, abstractes i universals alhora que concrets i particulars, allò que en massa ocasions no reconeixem a les persones immigrants.

L'antiracista de bona voluntat, però no menys l'expert en «minories culturals» o en «immigració», fan, en definitiva, el mateix que el policia que aborda pel carrer el sospitós de ser un «il·legal», un estranger sense la documentació en regla, un «sense papers»: s'interessa intensament per la seua identitat, vol saber tant sí com no

qui és, per confirmar finalment el que ja sabia: que no és ni serà mai com nosaltres. Aquest és l'acte primordial del racisme dels nostres dies: negar a certes persones qualificades de «diferents» la possibilitat de passar desapercebudes, obligar-los a exhibir allò que els altres podem mantenir ocult o dissimulat.

Quedem-nos, doncs, amb una idea fonamental: ja vivíem en societats diverses molt abans que el procés migratori actual comencés a fer-se sentir entre nosaltres. Dit d'una altra manera: no és ara quan hem de començar a aprendre a viure en societats mestisses, plurals, diverses; això ja ho fem des de fa milers d'anys.

Aprent a viure amb estranys

És evident que una situació d'interacció permanent i massiva, a tots els nivells, amb persones desconegudes amb les quals establim vinculacions d'allò més diverses (des de la intimitat elegida fins a la indiferència, passant per la mera instrumentalitat) exigeix i alhora genera unes determinades disposicions psicossocials sense les quals la vida urbana seria realment impossible.

De fet, l'impacte que la vida urbana té sobre la nostra capacitat de relacionar-nos convivencialment és més una qüestió de grau que de categoria. Un dels codirectors del Projecte Atapuerca, el paleontòleg Juan Luis Arsuaga (1999), explica que els éssers humans estem preparats biològicament per mantenir vincles interpersonals de camaraderia amb no més de 150 persones. Aquest és el nostre entorn social

«natural», el nosaltres nuclear al qual ens sentim vinculats naturalment. Però el desenvolupament mateix de la nostra espècie ens va portar a ampliar aquest cercle de pertinença a cada vegada més membres, recurrent per a això no ja a les relacions directes, sinó a la mediació simbòlica compartida (en un principi mitjançant els ornaments personals). Si això és així, tota relació que sobrepassi aquest centenar i mig de referències a les quals posem cara i nom i amb les quals compartim diverses vivències es converteix en alguna cosa que exigeix establir estratègies d'interacció que no es poden basar (o no es poden basar només) en dinàmiques convivencials.

Com assenyala Frans de Waal, atès que la primera forma de lleialtat dels individus no és cap al grup, sinó cap a ells mateixos i cap a la seva família, «el pas més important en l'evolució de la moralitat humana va ser la transició des de les relacions interpersonals fins a l'enfocament en el bé comú.» (2007: 82). I aquesta transició —de la família al clan, del clan a la tribu, de la tribu al poble, del poble a la regió, de la regió a la nació...— ha produït al llarg del temps un nosaltres ampliat construït artificialment mitjançant la selecció de determinades característiques que en un moment determinat vam decidir considerar «comunes».

Aquest procés és el producte d'un exercici de classificació arbitrari. Arbitrari no perquè respongui al simple caprici, sinó perquè deriva d'una decisió

humana que no es limita a «reconèixer» una característica de la realitat social, sinó a construir aquesta realitat. Com assenyala l'antropòleg R. I. M. Dunbar (1998: 144):

Els éssers humans d'arreu del món dediquen gran part del temps a classificar els individus que comparteixen el planeta amb ells. Gran part d'aquest esforç es dedica a establir la distinció entre “ells” i “nosaltres”. Ho fem no solament en relació amb unes altres formes de vida (“està malament matar gent, però està bé matar mosquits”), sinó també en relació amb uns altres éssers humans [...]. L'ús que fem de les classificacions és en gran manera una qüestió moral i no científica.

Així doncs, no té cap importància que aquest nosaltres ampliat el formin 200 o 200.000 individus. La mida importa, per descomptat, i serà més o menys complicat fer-ho en un grup més petit o en un col·lectiu més gran, però en tot cas, una vegada superat l'espai limitat de les relacions més primàriament interpersonals, el fet és que sempre ens veurem obligats a desenvolupar estratègies formalitzades d'interacció amb persones cada vegada més distants i, segurament, cada vegada més diferents.

Per això, si bé la ciutat pot ser analitzada de diferents maneres —com un simple agregat territorial, com un artefacte físic o conceptual l'estructura del qual condicionarà la forma de vida dels subjectes—, el que en aquest cas ens interessa més és aproximar-nos a l'urbs com un entramat complex d'interaccions, «com una unitat funcional en

la qual les relacions entre els individus que la integren estan determinades no solament per les condicions imposades per l'estructura material de la ciutat ni tan sols per les regulacions formals d'un govern local, sinó més aviat per les interaccions, directes o indirectes, que els individus mantenen els uns amb els altres.» (Park, 1999: 141). La ciutat és, sobretot, allò que fem amb ella i en ella. La ciutat és, per damunt de tot, les seves ciutadanes i ciutadans, i particularment les relacions que s'hi estableixen.

De la mesticitat al mestissatge

Tota societat complexa és, per això mateix, una societat plural, perquè al seu si apareixen i es desenvolupen diverses formes de diferenciació social. Tanmateix, una societat plural no és, per això mateix, una societat pluralista. El pluralisme implica una determinada manera de relacionar-se amb el fet objectiu de la pluralitat, una determinada disposició subjectiva davant d'aquest fet: una valoració positiva d'aquest. La ciutat, com a producte fonamental de la creixent complexitat de les nostres societats, recull i reflecteix tota aquesta pluralitat. Però amb la ciutat passa el mateix que dèiem que s'esdevé amb el conjunt del sistema social: la mesticitat urbana no implica, per ella mateixa, l'existència d'una ciutat *mestissada*.

Tant el pluralisme com el mestissatge es caracteritzen per la convivència dins d'una mateixa societat de grups diferenciats en un clima de pau ciuta-

dana, d'individus que se saben distints uns dels altres però que alhora es reconeixen mútuament com a iguals en drets i responsabilitats. Parlem de convivència, és a dir, d'un determinat grau d'interacció social, no de simple juxtaposició. Són moltes les societats en les quals l'absència de violència entre els seus diversos grups socials se sosté, precisament, en l'absència d'interacció entre ells. Aquesta absència d'interacció està basada en la construcció de barreres en les relacions socials, barreres del precepte erigides per protegir el grup de les conseqüències del pluralisme (Berger i Luckmann 1995, 1996), regulacions culturals o legals que impedeixen o limiten les interaccions amb determinades persones o grups, l'exemple paradigmàtic de les quals el podem trobar en el sistema d'*apartheid*.

Quines són aquestes conseqüències del pluralisme que les barreres del precepte pretenen evitar? La barreja d'estils de vida, de valors i creences, la contaminació mútua. El pluralisme pressuposa l'existència de múltiples associacions voluntàries i inclusives, és a dir, obertes a la possibilitat d'*afiliacions múltiples*. D'aquí que el pluralisme només es pot donar en societats on els veïns no troben barreres que els separin, de manera que poden establir tot tipus d'associacions recíproques.

Abandonades a elles mateixes, ni la pluralitat esdevé automàticament pluralisme ni la mesticitat mestissatge. Més aviat al contrari, l'experiència ens ensenya que sense una estratègia

conscientment dirigida a la construcció i al manteniment de la pluralitat, la diversitat sol ser font de conflicte més que de cooperació. Un article recent de Robert Putnam (2007) analitza detalladament aquest aspecte, i conclou que, a curt i mitjà termini, la immigració i la diversitat ètnica qüestionen la solidaritat i debiliten el capital social dels veïnats en els quals s'instal·len. Aquesta perspectiva no fa sinó recuperar i prolongar fins al present els descobriments que la primerenca sociologia urbana de l'Escola de Chicago feia als anys vint, quan en analitzar la diversitat a les grans ciutats nord-americanes arribaven a conclusions com aquesta:

Les nostres grans ciutats, en examinar-les, resulten un mosaic de grups segregats —diferents races, cultures, o senzillament en el culte— cadascun dels quals intenta preservar les seves formes culturals peculiars així com mantenir les seves individualitats i concepcions de vida característiques. Cada un d'aquests grups segregats intenta imposar inevitablement als seus membres algun tipus d'aïllament moral amb la finalitat de mantenir la integritat vital del grup. En la mesura que la segregació es converteix per a ells en un mitjà per a una finalitat, es pot afirmar que cada poble i cada grup cultural creen i mantenen el seu propi gueto. En aquest sentit, el gueto esdevé símbol físic per a cert tipus d'aïllament moral que els anomenats «assimilacionistes» estan intentant vèncer. (Park, 1999)

Tanmateix, aquesta tendència a l'afebliment de la confiança i el capital social associada a la diversitat no és una fatalitat ni una constant. Són moltes les anàlisis que descobreixen que

només la diversitat sense interaccions és un problema de debò; en positiu, que l'existència d'interaccions constants i normalitzades entre les persones que habiten veïnats culturalment diversos prevé, o almenys disminueix, el risc de conflicte i desafecció. Com assenyalen Stolle, Soroka i Johnston (2008), «parlar amb els veïns», *talking with neighbors*, és la millor manera d'afrontar en positiu la convivència en situacions de diversitat.

No n'hi ha prou, doncs, a reconèixer la diversitat, la mesticitat o la pluralitat existents a les nostres societats. Això no és res més que reconèixer un fet; però del que es tracta és de convertir aquest fet en realitat pràctica. I per a això hem de començar per modificar la visió que tenim de nosaltres mateixos: la nostra idea d'identitat i la vivència que comporta aquesta idea.

«Les ciutats fan les persones», diu Renate Schütz. És cert, però no és menys cert que són les dones i els homes els qui fan les ciutats. I aquestes ciutats reflecteixen en bona part la imatge que tenim de nosaltres mateixos, el que creiem que som i, sobretot, el de desitjaríem ser. Ens identifiquem amb els llocs on vivim en la mesura que considerem que aquests llocs tenen a veure amb la nostra identitat, amb la nostra manera de ser i d'estar al món. És com si el fet «d'ésser d'un lloc determinat» comportés «ésser d'una determinada manera». Altrament dit: el nostre sentiment d'identitat condiona els nostres imaginaris urbans. Digue'm

com creus que ets i et diré en quina ciutat desitges viure. Si això és així, és impossible repensar la ciutat mestissa i pluralista sense repensar també les nostres identitats per reconèixer-les mestisses, complexes, plurals.

Tots els éssers humans posseïm una identitat composta: n'hi ha prou que ens fem algunes preguntes perquè aflorin fractures i ramificacions. Si ho fem ens descobrim propers a moltes persones llunyanes, distants de moltes de properes. Però per a això cal abandonar la temptació taxonòmica, superar la ment discontinua, desenvolupar una perspectiva holística, complexa, atenta sempre a descobrir, entre els que estem units, allò que ens separa, i entre els que estem separats, allò que ens uneix. Si acceptem que «l'essència de les societats pluralistes rau en les seves divisions entrelaçades» (Baumann), és necessari reconèixer i acceptar la transformació processual de la noció d'identitat que té lloc en les societats modernes, transformació que qüestiona les mateixes bases semàntiques del concepte. Identitats? Parlem, millor, d'*identificacions*: d'identitats dinàmiques, poliédriques, complexes, mai totalment coherents; d'identitats en procés, en construcció, sempre obertes a la possibilitat de canvi. Com ho fa Amin Maalouf (1992: 27): «De la mateixa manera que d'altres fan examen de consciència, jo a vegades em veig fent el que podríem anomenar examen d'identitat. Amb això no intento trobar en mi una pertinença essencial en la

qual em pugui reconèixer, sinó que adopto l'actitud contrària: rebusco en la meua memòria perquè aflori el més gran nombre possible de components de la meua identitat, els agrupo i faig la llista, sense renegar de cap».

Per a això cal descobrir i assenyalar, allà on uns altres pretenguin naturalitzar unes preteses diferències, *divisions relacionades*:

Quan el discurs reificador parla de ciutadans o d'estranyos, d'ètnies porpres o verdes, de creients o ateus, ens hem de preguntar per ciutadans rics o pobres, per ètnies poderoses o manipulades, per creients casats o pertanyents a una minoria sexual. ¿Quines són les minories dins de les majories, qui són les majories invisibles en relació amb les minories? El principi és sempre el mateix: plantejar una pregunta que interrelacioni una divisió considerada absoluta en qualsevol context. No hi ha res en la vida social que estigui basat en un absolut, ni tan sols la idea del que és una majoria o un grup cultural (Baumann, 2001: 169)

En definitiva: buscar les semblances allà on d'altres pretenen alçar murs de separació, assenyalar les diferències allà on d'altres pretenen definir unitats suposadament naturals. Saber-nos, en definitiva, estructuralment mestissos i mai no acabats del tot, més iguals als diferents del que en principi pensem, i més diferents als supòsits iguals del que imaginem. Es tracta, en definitiva, de desenvolupar una identitat irònica, «capaç d'alliberar-se de l'obsessió de tancar-se i també de la de superar-se» (Magris, 2001: 65).

De la convivència «natural» a la convivència construïda

Hi va haver un temps en el qual la ciutat mateixa, el fet urbà amb la seva dinàmica particular, semblava suficient per generar aquest tipus humà que amb el temps hem denominat ciutadà i aquest tipus de relacions entre individus que qualifiquem de cíviques; n'hi havia prou, o ens ho semblava, a respirar l'aire de la ciutat per saber-nos i sentir-nos lliures. Com assenyala Donzelot, la ciutat moderna, la ciutat de la industrialització, semblava suficient per *produir societat* amb el traçat funcional del seu espai, separant espacialment amb claredat les classes antagonistes característiques de la societat industrial (capitalistes i treballadors) en llocs diferents dins de la mateixa ciutat, però amb la promesa que aquesta separació es podia superar a través de la promoció social dels individus. Fins al punt que:

Entre el final dels anys cinquanta i principi dels setanta la partida semblava tan guanyada, especialment a França, que es va poder concebre i materialitzar un tipus particular d'urbanisme que reunia totes les classes en un espai urbà unificador a través de l'homogeneïtat. Els «grans polígons» residencials i les «noves ciutats» van ser la principal encarnació d'aquesta confiança en la capacitat de l'urbs per crear una societat unida. (Donzelot, 2007)

Aquest temps ha passat. Allò que fa dos segles es va poder experimentar —malgrat el caràcter d'artefacte, de realitat socialment construïda— com un nou hàbitat, com una nova terra incògnita, a les exigències de la qual

ens havíem d'adaptar a fi d'obtenir-ne el millor, avui no és res més que un territori conquistat, plenament humanitzat. Amb la ciutat ha passat el mateix que amb els espais naturals: ja no ens hi adaptem, ja no ens modifiquen, sinó que els modifiquem fins a l'extenuació per adaptar-los a les nostres exigències. Per això, amb la ciutat per si mateixa ja no n'hi ha prou per produir ciutadans ni civisme. Tal com passa amb la naturalesa, avui la ciutat exigeix una nova actitud per part dels seus habitants, una actitud proactiva, propositiva, creadora de noves oportunitats perquè la vida urbana broti i es manifesti en tota la seva diversitat, exuberant i agonística.

Abandonada a les seves pròpies dinàmiques i al contrari del que esperàvem, la urbanització avui dia produeix, a massa llocs del planeta, unes societats incivils expressió degradada i degradant d'un planeta de ciutats misèria (Davis, 2007), d'un món de bandes urbanes que ocupen l'espai d'un Estat absent o competeixen per la legitimitat d'un Estat que ha perdut la seva dimensió social (Hagedorn, 2008). I això no només passa a l'anomenat Tercer Món. En aquestes condicions, com sentència Donzelot, «la ciutat ja no produeix societat».

Abandonada a les seves pròpies dinàmiques, la ciutat complexa i diversa tendeix més a construir-se com a *ciutat O* que com a *ciutat Y* (Beck, 2000a). La primera és la ciutat de la disjuntiva: o això o allò altre; la segona és la ciutat de la combinatòria: això i a més allò altre. La primera és la ciutat en la qual

s'enfronten jocs de suma zero: jocs de guanyar o perdre, jocs on si jo guanyo tu perds, i viceversa; la segona és la ciutat on s'afronten jocs de *suma positiva*: jocs on podem guanyar tu i jo. La primera és la ciutat de les eleccions incompatibles, de les exclusions, de les homogeneïtzacions simplificadores, de les fronteres; la segona és la ciutat de les sinergies, de les interrelacions, dels ponts.

La diversitat urbana no anirà a menys, sinó a més. Cada vegada més les nostres urbs —i no solament les més grans— seran concentracions de diversitat. El nostre repte és evitar que aquesta diversitat inevitable no desembocchi en conflicte, sinó en noves formes de convivència.

Cultura i pràctica de la convivència intercultural

Això és el que declarava un hutu tancat a la presó ruandesa de Rilima acusat de participar en els assassinats de tutsis entre l'abril i el juny del 1994:

Vaig néixer a Kanazi, entre tutsis. Sempre vaig tenir coneguts tutsis, gairebé sense adonar-me'n. Però vaig créixer sentint lliçons d'història i programes de ràdio que esmentaven cada dia els seriosos problemes entre els hutus i els tutsis; i, alhora, em relacionava amb tutsis que no plantejaven cap problema. Hi havia una distància molt gran entre les notícies inquietants que patrullaven per les vores del país i la gent que tractàvem a casa, amb la qual no hi havia cap fricció, i la situació estava dividida i finalment s'havia de trencar a la força i havia de poder més la barbàrie o havia de poder més el sentit de veïnatge. (Hatzfeld, 2004: 184-185)

Veïnatge o barbàrie: les alternatives estan excel·lentment ben presentades. Com sabem, va tenir més poder la barbàrie.

La neteja ètnica, l'eliminació del que és diferent, només és possible sobre les ruïnes de la comunitat d'acceptació mútua. L'eliminació del altre exigeix un ambició i complex programa de desvinculació i, en conseqüència, de desresponsabilització. El 1935 el rabí de Berlín va descriure així la situació dels jueus a Alemanya: «Potser això no hagi passat mai al món i ningú no sap quant de temps es pot suportar: la vida sense veïns». Com assenyala Bauman (1997), l'Holocaust va ser possible només després d'un llarg procés de *producció social de la distància*, condició prèvia per a la producció social de la indiferència moral. Només així va ser possible generalitzar entre els alemanys la convicció que per molt atroces que fossin les coses que els passaven als jueus, no tenien res a veure amb la resta de la població i, per això, no havien de preocupar ningú més que als jueus. Per la seva banda, Beck (2000b) anomena *construcció política* de l'estrany el procés que va fer que tantes persones passessin «de veïns a jueus», i fossin així expulsades en la pràctica de l'espai dels drets i les responsabilitats. Volem cridar l'atenció sobre la rellevància ètica i política que té el sentiment de veïnatge, la consciència de pertànyer a un mateix espai de convivència.

Davant d'aquesta possibilitat tremenda —tremenda sempre encara

que no sempre arribi a l'extrem de l'Holocaust nazi, el genocidi ruandès o la neteja ètnica a l'antiga Iugoslàvia— només hi ha una opció responsable: desenvolupar pràctiques de gestió de la diversitat que permetin, com diu el títol de diversos treballs de Leonie Sandercock (2000), convertir els estrangers en veïns (*strangers become neighbours*), i així combatre la perillosa tendència contrària: la conversió de determinats veïns en estranys.

Ho hem assenyalat més amunt: l'única manera que la diversitat no erosi la confiança i el capital social és facilitar i promoure la interacció social. I és en aquest punt quan ens enfrontem a un primer problema: ¿la ciutat actual ofereix oportunitats perquè aquesta interacció es produeixi? «A tot Amèrica, la planificació urbana ha renunciat al seu paper històric com a integradora de comunitats, i afavoreix un desenvolupament selectiu que emfatitza les diferències». Aquesta afirmació de Michael Sorkin, feta al principi dels anys noranta, ens avisa d'un dels riscos més importants que afronta la ciutat mestissa d'avui i, sobretot, la de demà: el risc que, al marge de les nostres intencions i desitjos, l'espai urbà realment existent faci físicament impossible la interacció social.

Aquest espai urbà on la interacció social i la trobada entre veïns esdevenen cada vegada més difícils és el que Pietro Barcellona anomena ciutat postmoderna, «una enorme superfície polimentada en la qual es pot patinar

fins a l'infinit» (1992: 31). La imatge és perfecta. La ciutat, històricament l'espai privilegiat per a la civilitat, la socialitat, la comunicació, la trobada, la participació, es veu reduïda a un espai sense referències, un espai que ja no és necessari per a la vida. Un espai per travessar-lo tan de pressa com es pugui a fi d'arribar com més aviat millor als nous llocs privats en els quals desenvolupar virtualment la dimensió relacional: «El gratacel dels individus de carn i ossos —lamenta Barcellona— s'ha convertit en una estranya torre de Babel en la qual tothom aconsegueix connectar amb la xarxa informàtica però ja no aconsegueix parlar amb el veí del davant» (1992: 41). Recordem, en aquest sentit, una de les icones de la pintura contemporània: el quadre *Falcons de la nit* (*Nighthawks*) d'Edward Hopper.

Però la pèrdua de la ciutat real arrossega la pèrdua de la política real. Perquè no hi ha política sense ciutat: «La ciutat és el lloc dels trajectes i de la trajectivitat. És el lloc de la proximitat entre els homes, de l'organització del contacte» (Virilio, 1997: 42). La pèrdua de la ciutat significa, per tant, la pèrdua de la comunicació real en disminuir l'interès pels llocs i per la gent.

Bruce Bégout (2008) ha copsat perfectament l'esperit d'aquesta ciutat postmoderna, d'aquesta ciutat farcida de no-llocs (Augé), en analitzar el motel americà com a expressió d'aquesta no-ciutat: «El motel, lluny de limitar-se a ser una mostra de l'*american way of life*,

una mostra que es propaga avui a la perifèria de quasi totes les ciutats mundials, concreta noves formes de vida urbana on la mobilitat, la vagabunderia i la pobresa vital adquireixen un lloc preponderant». Com assenyala Bégout, la característica més evident d'aquest motel és que «no s'ha previst cap espai, ni extern ni intern, per acollir reunions d'inquilins». Al contrari, «tot ha estat concebut per afavorir una circulació de les persones en sentit únic: de l'automòbil a l'habitació, i viceversa». ¿No ens recorda, aquesta caracterització del motel americà, molts dels espais que trobem a les nostres ciutats?

Per tant, si realment aspirem a convertir les nostres ciutats diverses en ciutats efectivament mestisses, mestissades, pluralistes, és fonamental tenir en compte el tipus d'espai urbà que estem construint. I hem d'impulsar la construcció d'espais que permetin, com a mínim, que persones i col·lectius diversos comparteixin aquests espais. Es tracta de fer possible el multiculturalisme a la ciutat; dit d'una altra manera, es tracta d'evitar el multicomunitarisme, aquest «mosaic de grups segregats» del qual ens parlava Park fa quasi nou dècades.

Evidentment, el simple multiculturalisme no és suficient. El multiculturalisme implica la coexistència d'individus o grups amb identitats culturals diferents, però no la seva interrelació efectiva. El multiculturalisme implica la convivència civilitzada i pacífica entre diferents, però no necessàriament

la connexió entre ells. El multiculturalisme pot significar només simple juxtaposició de les diferències.

Per això, es tracta d'aprofitar aquests espais urbans en els quals es produeix la coincidència entre persones i grups diferents per impulsar pràctiques de convivència intercultural basades en el reconeixement del que ens uneix, en la suma, i no determinades per l'exacerbació de les diferències, del que ens separa. La interculturalitat, ens diu Cervantes (2006), «es concep com la interfície entre cultures diferents que formen "esferes" que en principi es troben separades. Hi ha interculturalitat quan es connecten aquestes esferes o cultures, quan es relacionen i es produeixen "interseccions" de la pluralitat cultural».

Quins poden ser aquests espais i aquestes pràctiques on aconseguir el contacte intercultural primer, i la convivència intercultural després? Sens dubte, un d'aquests espais privilegiats és l'escola. De fet, l'escola és la institució fonamental en el procés d'integració intercultural en les societats europees. Si en algun àmbit l'interculturalisme —el reconeixement positiu de la diversitat i, sobretot, l'experiència pràctica d'aquesta diversitat— ha experimentat un important impuls, això ha passat en el de l'educació. I cal continuar en aquest camí. Però, novament, ens trobem que aquest treball a l'escola és, fins i tot, més que necessari, imprescindible, però no suficient.

Pensem en la vivència de l'escola que pot tenir un nen o una nena, un

dels nostres fills i filles. Aquesta vivència és la d'un lloc on els temps estan perfectament pautats, i també els espais: ara és el moment de jugar, no abans ni després, i s'ha de fer aquí, no en un altre lloc. Un lloc on la norma és la convivència pacífica, ordenada, respectuosa: no s'admet la imposició per la força d'uns sobre uns altres, es practica el diàleg, es comparteixen els objectes de joc i es funciona des de la igualtat. Un lloc on l'autoritat està clarament instaurada. Un lloc on es respecten i es cuiden els béns públics. Un lloc on el llibre és un objecte quasi sagrat i la televisió es veu reduïda a instrument educatiu. Un lloc on s'aprenen i es parlen altres llengües. Un lloc on s'ensenya el respecte a altres cultures, on s'educa en valors, on s'ensenya, per damunt de tot, la transcendència innegociable de cada persona. I ara pensem en el que aquests mateixos nens i nenes viuen fora de l'escola. No és gens estrany que, cada vegada més, totes aquestes coses que l'escola ensenya siguin només això: coses que

tenen el seu lloc a l'espai escolar, però no fora d'ell.

El que ha passat a la nostra societat els últims vint anys és que s'ha trencat la sinergia que històricament existia entre les grans institucions socialitzadores: família, escola, església, mitjans de comunicació, treball i en una mesura diferent, ja que sempre ha tingut un component transgressor el grup d'amistat. Fins fa uns anys totes aquestes institucions es donaven suport mútuament: avui cadascuna funciona moguda per lògiques diferents i fins i tot contradictòries. Si apliquem aquesta reflexió a la qüestió de l'educació i de la pràctica intercultural: si aquesta educació i aquesta pràctica es produeixen només a l'interior de l'escola, sense connexió amb el conjunt de l'experiència vital dels nens i nenes, aquests pensaran que «això de la interculturalitat» és una cosa que no té res a veure amb la seva vida quotidiana, és a dir, «amb la vida real».

Per tant, l'escola i el barri, l'escola i la ciutat, s'han de donar suport mú-

tuament en la tasca de construir una cultura i una pràctica de la interculturalitat. El que s'aprèn a l'escola s'ha de poder practicar al carrer. Per això el carrer —segons Jacobs, l'autèntic cor de la ciutat— ha de facilitar la trobada entre diferents.

«El reconeixement d'allò que ens fa diferents i ens permet convidaure —adverteix Melucci— ja no està garantit per cap principi extern a la convivència: resoldre els problemes significa també crear-ne de nous, per la qual cosa hauríem de renovar contínuament els pactes que ens mantenen junts; cal establir i negociar sobre la marxa les raons i les formes de la vida associada». La ciutat diversa, cada vegada més diversa, ens ofereix l'oportunitat per extreure tots els beneficis que aquesta diversitat ha reportat sempre a les societats europees. No podem desaproveitar aquesta oportunitat. L'única cosa que cal fer en aquest sentit és una cosa per a la qual totes i tots —al cap i a la fi som éssers socials i dependents els uns dels uns altres— estem preparats: convidaure. 🔑

Bibliografia

- ARSUAGA, J. L. (1999). El collar del Neanderthal. Barcelona: Temas de Hoy.
- BARCELONA, P. (1992). *Postmodernidad y comunidad*. Madrid: Trotta.
- BAUMAN, Z. (1997). *Modernidad y Holocausto*. Madrid: Sequitur.
- (2001). *La posmodernidad y sus descontentos*. Madrid: Akal.
- (2004). *Ética posmoderna*. Buenos Aires: Siglo Veintiuno.
- (2006). *Confianza y temor en la ciudad. Vivir con extranjeros*. Barcelona: Arcadia.
- BAUMANN, G. (2001). *El enigma multicultural*. Barcelona: Paidós.
- BECK, U. (2000a). «La ciudad abierta». A: *La democracia y sus enemigos*. Barcelona: Paidós.
- (2000b). «De vecino a judío». A: *La democracia y sus enemigos*. Barcelona, Paidós.
- BÉGOUT, B. (2008). *Lugar común. El motel americano*. Barcelona: Anagrama.
- BERGER, P. L.; LUCKMANN, T. (1995). *Modernidad, pluralismo y crisis de sentido*. Barcelona: Paidós.
- (1996). «Modernidad, pluralismo y crisis de sentido». A: *Estudios Públicos*, 63 [www.cepchile.cl/dms/archivo_907_235/rev63_berger.pdf].
- CERVANTES, C. (2006). «Diversidad cultural y nociones relacionadas: un análisis conceptual». A: *Investigar la diversidad cultural. Teorías, conceptos y métodos de investigación para la educación y el desarrollo*. México: ITESO.
- COTTINO, P. (2005). *La ciudad imprevista*. Barcelona: Bellaterra.
- DAVIS, M. (2007). *Planeta de ciudades miserias*. Madrid: Foca.
- DE WAAL, F. (2007). *Primates y filósofos*. Barcelona: Paidós.
- DELGADO, M. (2002). «Anonimato y ciudadanía», Mugak, 20 [http://es.geocities.com/posdatas/delgado0306.html].
- DONZELOT, J. (1999). «La nouvelle question urbaine», *Esprit*, noviembre.
- DONZELOT, J. et al. (2007). *La fragilización de las relaciones sociales*. Madrid: Círculo de Bellas Artes.
- DUNBAR, R. I. M. (1998). «¿Qué hay en una clasificación?». A: SINGER, P.; CAVALIERI, P. *El proyecto Gran Simio*, Madrid: Trotta.
- GOFFMAN, E. (1966). *Behaviour In Public Places. Notes on the Social Organization of Gatherings*. Nova York: The Free Press.
- HAGEDORN, J. M. (2008). *A World of Gangs. Armed Young Men and Gangsta Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- HATZFELD, J. (2004). *Una temporada de machetes*. Barcelona: Anagrama.
- MAALOUF, A. (1999). *Identidades asesinas*. Madrid: Alianza.
- MAGRIS, C. (2001). *Utopía y desencanto*. Barcelona: Anagrama.
- MILGRAN, S. (1970). «The Experience of Living in Cities», *Science*, vol. 167, març.
- NEGRE, P. (1968). *El obrero y la ciudad*. Barcelona: Ariel.
- PARK, R. (1999). *La ciudad y otros ensayos de ecología urbana*. Barcelona: Ediciones del Serbal.
- PUTNAM, R. D. (2007). «E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century», *Scandinavian Political Studies*, vol. 30, 2.
- SANDERCOCK, L. (2000). «When Strangers become Neighbours: Managing Cities of Difference», *Planning Theory & Practice*, vol. 1, 1.
- SASSEN, S. (2007). *Una sociología de la globalización*. Buenos Aires: Katz.
- SIMMEL, G. (2001). *El individuo y la libertad*. Barcelona: Península.
- SORKIN, M. (2004). *Variaciones sobre un parque temático. La nueva ciudad americana y el fin del espacio público*. Barcelona: Gustavo Gili.
- STOLLE, D.; SOROKA, S.; JOHNSTON, R. (2008). «When Does Diversity Erode Trust?», *Political Studies*, vol. 56.
- VIRILIO, P. (1997). *El Cíbermundo, la política de lo peor*. Madrid: Cátedra.

Definició d'una política d'acomodació de la diversitat cultural per a la ciutat de Barcelona

Ricard Zapata. Departament de Ciències Polítiques i Socials, Universitat Pompeu Fabra.
Grup de Recerca Interdisciplinari sobre Immigració

La de Barcelona ha estat sempre una societat diversa. Aquesta diversitat s'ha incrementat aquests darrers anys amb l'arribada de persones procedents de la Unió Europea i també fruit de les migracions contemporànies. Aquest fet ha provocat noves dinàmiques relacionades amb noves categories de diversitat com la llengua, la religió, la cultura i la procedència, que s'afegeixen a les ja existents de gènere, edat, educació i nivell socioeconòmic. Aquestes noves situacions de diversitat requereixen intervenció política per tal de gestionar les seves dinàmiques, les seves relacions, i especialment per contribuir a fomentar un context d'oportunitats per a totes les expressions culturals.

En aquest article articulem una sèrie d'arguments que formen part d'un estudi més ampli elaborat per l'Institut de Cultura de Barcelona (ICUB) dins dels projectes fomentats en el marc de l'Any del Diàleg Intercultural, amb el títol *Política d'acomodació de la diversitat cultural a Barcelona* (desembre del 2008) (es pot trobar a www.upf.edu/gritim >Projectes).

L'objectiu bàsic d'aquest estudi és definir una proposta d'orientació política per acomodar la diversitat i incloure-la dins de l'agenda de la política cultural de l'Ajuntament de Barcelona.

1. Diversitat: un concepte a debat

Diversitat és un concepte procedent del llatí (*diversitas* > varietat) amb l'eti-

mologia de: *di-* (separar, estendre) i *vertere* (vessar, escampar o buidar líquids). Per tant, *diversitat* significa originàriament 'vesar en diverses direccions, separadament, vessar expandint', però a partir d'un mateix contenidor d'origen i de recepció. També interessa veure els sinònims i antònims. La família de sinònims són: heterogeneïtat, multiplicitat, diferència, complexitat, disparitat, varietat, pluralitat... En aquests sinònims trobem sentits molts diferents. Des d'alguns elements neutres com *varietat* i *pluralitat*, a d'altres que ja denoten els usos quotidians de diversitat com *disparitat* i *heterogeneïtat* (que significa etimològicament 'de naixement, procedència i origen diferents'). També s'usa emparellat amb el terme *complexitat*, i denota també la dificultat de donar un sentit únic i simple. Potser també un element descriptiu que s'utilitza molt com a substitut de diversitat és *diferent*. La diversitat és el resultat i un estat de la diferència. Com a antònims o conceptes contraris trobem *homogeneïtat*, que significa, en contrast amb el seu antònim *heterogeneïtat*, 'de naixement, procedència, origen comuns', però també *unitat*. Això implica que dins del seu cos central, quan algú parla de diversitat implícitament entén que no hi pot haver unitat, o que la diversitat està formada per diverses unitats. Som, per tant, davant d'un concepte amb un ventall semàntic molt ampli i contradictori. Som davant d'un concepte que es pot emprar tant de forma positiva com

negativa i que, per tant, forma part de conceptes que en retòrica es designen com a oxímoron, és a dir, una figura retòrica que consisteix en la presentació consecutiva de paraules que tenen significats que s'exclouen mútuament (per exemple, llum fosca). Aquí se situa precisament l'arrel dels seus usos tan diferents, que poden justament portar a controvèrsies i disputes quan entrem a utilitzar el concepte dins de l'esfera de la política, tant pel que fa a la diagnosi d'una situació de diversitat com de proposta d'intervenció dins d'una situació de diversitat.

Una consulta ràpida als diccionaris confirma aquesta característica conceptual de diversitat.¹ Però també podem identificar alguns aspectes semàntics d'interès. En general, els diccionaris també combinen no solament sentits diferents i contradictoris, sinó també dues dimensions del concepte: la dimensió qualitativa i la dimensió quantitativa. En castellà, el *Diccionario de la lengua española de la Real Academia*

1. Per elaborar aquesta anàlisi conceptual hem utilitzat la bibliografia lexicogràfica següent: *Diccionari avançat de sinònims i antònims de la llengua catalana* (1973), 8a ed. Bibliograf. Vox. Barcelona; *Encarta world English dictionary* (2009) [en línia]. Microsoft, cop. Redmon. http://encarta.msn.com/dictionary_1861605560/diversity.html [Consulta: desembre del 2008]; *Gran diccionari de la llengua catalana* (2009), Enciclopèdia Catalana, SAU. Barcelona <http://ec.grec.net/lexicx.jsp?GECART=0046759> [Consulta: desembre del 2008]; Real Academia Española (2009). *Diccionario de la Lengua Española* [en línia]. 22a ed. Real Academia Española. Madrid http://buscon.rae.es/draeI/SrvltConsulta?TIPO_BUS=3&LEMA=diversidad [Consulta: desembre del 2008].

Española, en la vint-i-dosena edició,² per exemple, inclou també el sentit de *varietat*, *dissemblança*, però també el sentit de *volum*. La diversitat significa abundància, gran quantitat de coses distintes. La diversitat és, doncs, un concepte que descriu un conjunt. Implica, així, una dimensió qualitativa, on diversitat descriu el caràcter diferenciat de les unitats que componen el conjunt, i una dimensió quantitativa: perquè es produeixi diversitat calen moltes unitats. En termes de poder, podríem dir que diversitat denota, en la seva dimensió quantitativa, moltes unitats, però també que no mantenen entre elles unes relacions de dominació permanent. Si hi ha relació de dominació entre elles, llavors ja entrarien en joc les lògiques de majories i minories per descriure que no és una diversitat on prevalgui la igualtat entre les unitats.

El diccionari *Encarta* combina dos sentits també contradictoris. D'una banda, ens diu que designa una varietat d'alguna cosa (opinió, color o estil, fins i tot varietat ètnica, socioeconòmica i de gènere, dins d'un grup o institució); però també indica que diversitat pot significar 'discrepància' o 'diferència del que s'espera com a normal'.³ Aquest caràcter intern contradictori del concepte de diversitat també està present en les definicions que dona el *Diccionari avançat de sinònims i antònims de la llengua catalana*, que inclou tant pluralitat i multiplicitat com dissemblança i disparitat.⁴ *El Gran diccionari de la llengua*

catalana confirma aquestes dues dimensions: la qualitativa i la quantitativa, però també inclou un paràmetre ecològic que assenyala la riquesa relativa en espècies o altres elements d'un ecosistema o d'un conjunt d'organismes, i el sentit genètic de la diversitat.⁵

Tant pel seu caràcter d'oxímoron, com per la combinació de dimensions qualitatives i quantitatives, podem dir que els seus usos semàntics no ajuden a tenir una idea directament positiva de diversitat; o bé és neutra, en tant que descriu un estat de coses, o bé negativa. Aquesta és una primera dificultat que forma part també del problema que cal resoldre, en la mesura que dins de la nostra semàntica de diversitat els seus usos sempre han designat alguna «anormalitat» que s'ha de solucionar. La tasca de convertir la diversitat en quelcom positiu, la «diversitat com a oportunitat», també haurà de fer front, trencant-los o posant-los en dubte, a aquests límits conceptuals quotidians. La biografia del concepte de diversitat no és neutra. Vegem ara com el concepte s'ha vinculat a la política cultural.

2. Dinàmiques de la diversitat: una concepció contextual

L'enfocament que proposem parteix de la idea que no és tant el contenidor sinó el que expressa allò que més interessa. És a dir, no és tant la gestió de la immigració, per exemple, el que interessa, sinó el fet que els immigrants són portadors d'altres expressions de diversitat, com ara la llengua, la

religió, altres costums i pràctiques culturals, etc. Per tant, amb l'arribada d'immigrants, tant procedents de la UE com de fora de la UE, s'incrementen les dinàmiques de la diversitat i s'afegeixen a les ja existents (com el feminisme, les orientacions sexuals, la discapacitat, i altres formes d'expressió de la diversitat).

Suposem, també, que la diversitat no té una forma d'expressió universal, sinó que s'activa o es fa visible segons el context originari homogeni on s'ubica i segons com reacciona aquest context tradicional a les noves dinàmiques i formes d'expressió de la diversitat. En aquest sentit, la definició de la diversitat depèn del context. Per exemple, el fet que un equatorià o un argentí parli castellà no és una dinàmica de diversitat a qualsevol ciutat de Castella o d'Aragó, per exemple, però sí que ho és i es fa visible a qualsevol ciutat de Catalunya, especialment en poblacions més petites i d'àmbit rural. La dinàmica de diversitat es fa visible segons el context on s'expressa.

En aquest sentit la determinació dels criteris de la diversitat depèn molt del context, encara que hi ha sempre

2. Disponible a: http://buscon.rae.es/draef/SrvltConsulta?TIPO_BUS=3&LEMA=diversidad [Consulta: desembre del 2008].

3. Disponible a: http://encarta.msn.com/dictionary_1861605560/diversity.html [Consulta: desembre del 2008].

4. *Diccionari avançat de sinònims i antònims de la llengua catalana* (1973). 8a edició. Editorial Bibliograf. Barcelona, p. 214.

5. Vegeu: <http://ec.grec.net/lexicx.jsp?GECART=0046759> [Consulta: desembre del 2008].

una repetició de categories que interessa destacar. Aquestes categories són les que fan visible la diversitat; són les que connecten la diversitat amb la diferència que implica, ja que són categories directament vinculades amb la identitat de la persona, i són les que fan diferents altres persones.

Al gràfic 1 mostrem les principals categories que cal tenir en compte, separant les que ja existien (amb el fons el·líptic ratllat) de les noves expressions de diversitat (amb el fons el·líptic puntejat).

Les que formen part de la nostra «tradició» de la diversitat són el gènere, l'orientació sexual, l'edat i les discapacitats. No incorporem aquí altres dimensions que marquen la diferència però que tenen un origen social, com

podrien ser les diferències degudes a l'educació, les socioeconòmiques, etc. Les noves expressions de la diversitat, especialment incrementades en nombre i varietat a causa de l'arribada d'immigrants, tant procedents de dintre com de fora de la UE, són bàsicament les relacionades amb la religió, la llengua, l'origen i la procedència, i per acabar, els costums i les pràctiques culturals.

Aquestes noves formes d'expressió de la diversitat s'afegeixen a les ja existents i entre totes formen part del nou context de societat diversa. En aquest marc l'acomodació de la diversitat té ara els seus referents empírics. La pluridimensionalitat de la interacció significa com interactuen aquestes categories entre elles, i dins d'elles també, ja que

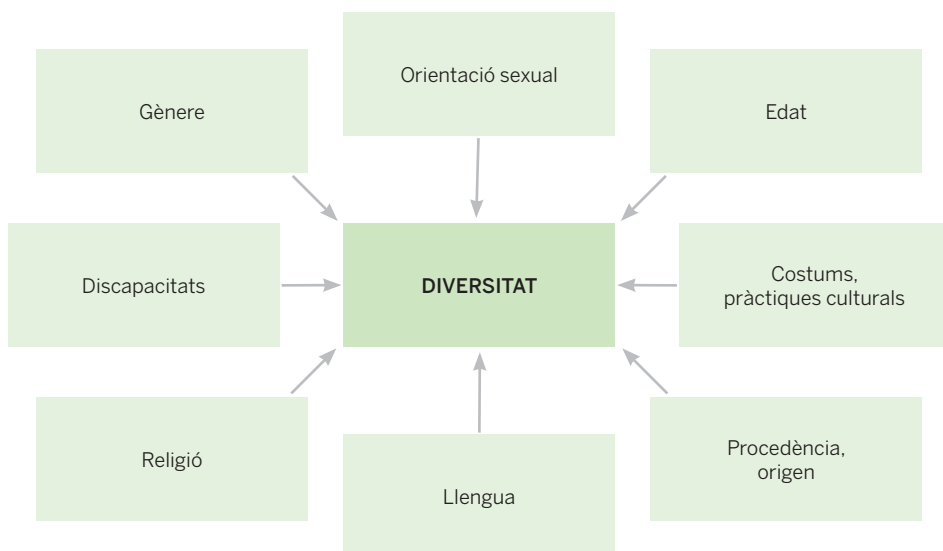
suposem que no hi ha una llengua, per exemple, sinó diverses llengües.

Una característica diferenciadora d'aquestes noves categories de diversitat davant les tradicionals és que tenen una dimensió més plural internament. Per exemple, el gènere suposa els temes relacionats amb el feminisme (dona) davant de l'estructura o visió masclista de la societat. Però la llengua com a categoria no té un caràcter binomi, sinó molt més pluridimensional. D'aquí que aquestes noves categories de la diversitat siguin més complexes de gestionar, perquè donen lloc a dues realitats: la realitat interna a la mateixa categoria de diversitat (internament pot significar diversitat de religions, diversitat de llengües, diversitat de procedències, diversitat de costums i cultures) i la realitat externa que implica interacció entre elles (¿com interaccionen la diversitat religiosa amb la diversitat lingüística, la religió amb el gènere?). D'aquesta manera podem establir moltes interaccions duals, o múltiples. Això dóna lloc a una complexitat que les polítiques d'acomodació han de tenir en compte a l'hora de fomentar interaccions i construir contextos de diversitat, i també implica que la diversitat té un component epistemològic que les polítiques d'acomodació han de prendre en consideració.

3. Polítiques d'acomodació de la diversitat

Es proposa abordar el tema considerant la mateixa diversitat com a concep-

Gràfic 1. Categories principals de la diversitat

Font: elaboració pròpia.

te definitori de la seva política. Això significa, d'entrada, que la diversitat es converteix en un fet gestionable. La gestió pròpia que es proposa és la política d'acomodació de la diversitat.⁶ L'orientació política prioritària és posar en marxa una sèrie d'estratègies que vinculin la gestió de la diversitat amb la seva promoció i el seu foment, i contribuir, així, a crear una *cultura de la diversitat*. De fet, això implica també que la política de l'Ajuntament no promou una única cultura, sinó totes les expressions culturals existents. La política d'acomodació no situa el seu objectiu en una cultura, sinó que enfoca el seu objectiu cap a la interacció entre cultures. La innovació i la inspiració que vol fomentar solament es pot aconseguir gestionant interaccions.

La política d'acomodació segueix una orientació política que es pot resumir en tres grans enfocaments davant de la diversitat cultural:

1. *Reconeixement i pluralisme*. No solament s'ha de fomentar el respecte de les cultures, sinó el seu coneixement mutu. S'ha d'acompanyar la seva gestió de la diversitat amb valors de reconeixement, d'acceptació del pluralisme i de la diferència.

2. *Convivència i cohesió cultural*. No solament s'ha de constatar coexistència entre cultures, sinó la seva convivència (etimològicament, *vivència conjunta*, *vida en comú*) i la seva cohesió. S'ha de gestionar la diversitat existent promovent una vivència conjunta en un context de cohesió.

3. *Entrecreuament i interacció entre cultures*. No solament s'ha de fomentar el diàleg entre les cultures, sinó l'entrecreuament i la interacció cultural. Recordem que etimològicament interacció significa 'acció que s'exerceix recíprocament'. S'ha de promoure no tant el valor del diàleg, sinó el valor de l'acció conjunta i el compromís de contribuir a crear un context de producció d'una cultura de la diversitat, inspiradora i innovadora.

El marc on es desenvolupa la política d'acomodació també és important. La política d'acomodació s'aplica en un marc on es vincula societat i cultura, tenint en compte la doble direcció que implica, és a dir, entenent «socialment la cultura» i «culturalment la societat».

En primer lloc, entendre «socialment la cultura» significa promoure que la cultura és accessible a tots els membres de la societat, i que tots ells poden participar en l'oferta cultural, tant com a públic com en el procés d'elaboració. Al seu torn, això implica que la cultura pot ser un instrument d'interacció, inclusió, enriquiment i cohesió social.

En segon lloc, comprendre «culturalment la societat» implica promoure que sigui la societat la principal productora, la font, l'origen de tota expressió cultural. El que es fa políticament és fomentar aquesta producció i gestionar les seves diferents formes d'expressió. En aquest sentit, entendre culturalment la societat és també basar-se en la

premissa que cadascuna de les diferents pràctiques procedents de les diferents comunitats culturals de la societat contribueix a entendre una societat diversa.

La idea de vincular socialment la cultura i culturalment la societat té també un clar objectiu d'orientació de la política cultural de la ciutat. La política d'acomodació de la diversitat vol evitar que en una situació de «deixar fer cultural» es creïn situacions d'exclusió no ja social, sinó cultural. És a dir, que una persona catalana o d'una altra comunitat cultural no pugui accedir a produccions culturals d'altres comunitats, com l'andalusa, la xinesa, l'àrab. L'autoaïllament cultural és també una pràctica que s'ha d'evitar, com la producció de xarxes paral·leles d'activitats culturals, atès que l'Ajuntament no proporciona una estructura d'oportunitats per poder expressar-se. La separació cultural no pot ser el resultat d'una manca d'oportunitats de l'Ajuntament.

Una política d'acomodació ha d'aconseguir que tota la societat faci seu tot el que es fa culturalment, i donar respostes a les preguntes que sorgeixen del context de diversitat cul-

6. El concepte d'acomodació ja ha estat objecte de definició en altres estudis. Vegeu R. ZAPATA-BARRERO. *L'hora dels immigrants: esferes de justícia i polítiques d'acomodació*. Barcelona: Proa, 2002 (trad. castellana: *El turno de los inmigrantes: esferas de justicia y políticas de acomodación*. Imsero, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social), i *Multiculturalidad e inmigración*. Editorial Síntesis. Madrid, 2004.

tural de la societat. A més, per arribar a vincular socialment la cultura i culturalment la societat cal coparticipació entre les diferents institucions arrelades que tinguin una dimensió cultural en les seves activitats, especialment entre les diferents comunitats culturals.

4. Reptes de la política d'acomodació de la diversitat a les polítiques culturals municipals de Barcelona

La definició de la política d'acomodació de la diversitat consta de cinc reptes, que proporcionen a la política de Barcelona tots els aspectes innovadors que requereix la política d'acomodació de la diversitat.

Metodològicament, presentarem cada repte seguint dues parts. Una

primera on es presenta la dimensió des del punt de vista del seu significat teòric. Aquesta part es pot interpretar com a repte per assolir. I una segona on incorporem tota una sèrie de recomanacions a les polítiques culturals de l'Ajuntament de Barcelona (Institut de Cultura de Barcelona), que s'han d'interpretar com a eines per aconseguir com a resultat el repte per assolir. Moltes d'aquestes recomanacions ja estan assolides per uns o diversos equips, i per tant també serveixen per consolidar la direcció de les activitats que ja es fan. Finalment, trobarem també alguns exemples de bones pràctiques significatives on s'implementen una, diverses o totes les dimensions de les polítiques d'acomodació de la diversitat.

Repte 1. Estructura d'oportunitats i democratització de la cultura

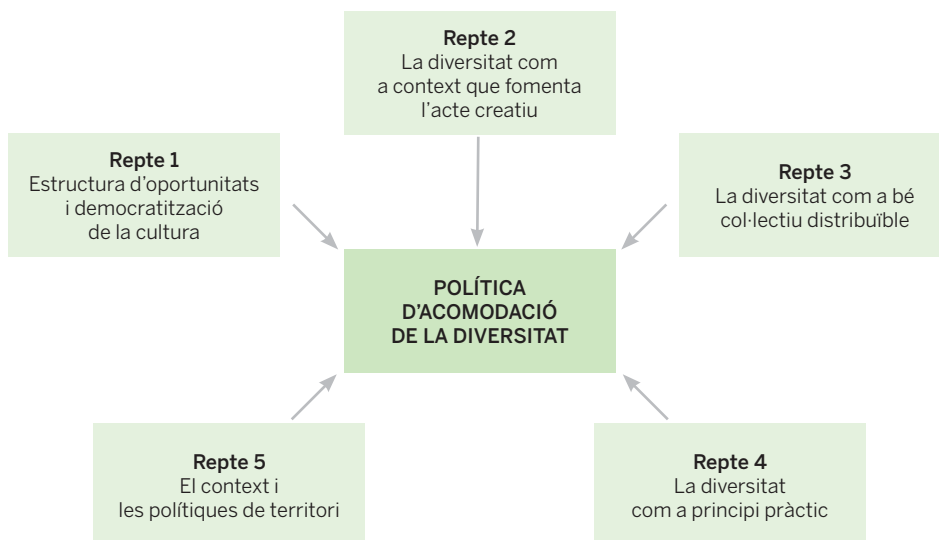
Significat teòric

Tota persona té capacitat de participar en la producció i l'oferta cultural de la ciutat. La política d'acomodació de la diversitat ha de fomentar aquesta capacitat.

La política d'acomodació de la diversitat és una política que tracta totes les expressions culturals de manera igual. Aquest principi d'igualtat no solament s'aplica en el tractament de les cultures, sinó també en l'estructura d'oportunitats que busca fomentar. Aconseguir aquesta estructura d'oportunitats culturals està vinculat a la democratització de la cultura.

La democratització de la cultura implica dues línies d'acció. D'una banda, que qualsevol persona tingui igualtat d'accés a l'oferta cultural de la ciutat. Això suposa, al seu torn, que la programació cultural de Barcelona ha d'ampliar el seu públic objectiu a totes les comunitats culturals de la ciutat. De l'altra, que tota persona d'una comunitat cultural tingui igualtat de dret de crear i desenvolupar la seva cultura a tota la ciutadania de Barcelona.

Gràfic 2. Els cinc reptes de la política d'acomodació de la diversitat

Font: elaboració pròpia.

Repte 2. La diversitat com a context que fomenta l'acte creatiu

Significat teòric

Davant dels arguments que els contextos de diversitat contribueixen a la fractura social, a la desunió, i fins i tot a la desconfiança mútua, la política d'acomodació de la diversitat parteix de la premissa que aquestes situacions també són possibles en un escenari de «deixar fer» cultural, és a dir, en un escenari on no hi ha intervenció política per gestionar les dinàmiques culturals de la ciutat. Però en un escenari que busca gestionar la diversitat existent, el mateix context de diversitat es transforma en un escenari de foment de la inspiració, la innovació i la producció creativa de la cultura.

És necessari valorar la diversitat com a element inspirador per a la creació, ja que generant la barreja cultural, l'entrecruament de cultures, aconseguirem nous productes culturals que donaran més projecció de Barcelona com a

En aquest marc, l'estructura d'oportunitats culturals es pot definir com la possibilitat de les persones d'una comunitat d'accedir a béns, serveis i activitats culturals, així com les possibilitats que tenen de poder crear, desenvolupar i difondre la seva pròpia cultura. En altres paraules, el principi d'igualtat d'oportunitats culturals serà aquell que permeti que tota persona o comunitat sigui creadora (subjecte) o receptora (objecte) de cultura. La funció de la política cultural no és solament transmetre coneixement, emocions i art, sinó també contribuir a la convivència democràtica.

Les diferents expressions culturals es perceben en termes de xarxes culturals. El foment d'aquesta xarxa és l'objectiu de les polítiques d'acomodació. Contribuir no solament al desenvolupament de xarxes ja existents i que es produeixen sense necessitat d'intervenció, sinó també a dissenyar xarxes institucionals que tinguin com a objectiu la producció de cultura innovadora, forma part també d'aquesta democratització de la cultura. La gestió de les xarxes culturals ha d'orientar-se també seguint els tres enfocaments polítics: l'entrecruament i la interacció, la convivència i la cohesió, el reconeixement i el pluralisme.

societat diversa, innovadora i creativa.

Per fomentar el potencial creatiu de la diversitat cal promoure la interacció cultural i aconseguir que entre les diferents comunitats culturals es produeixi una situació d'influència mútua i de retroalimentació, i crear, així, un context generador de nous productes culturals fruit d'aquesta interacció.

De fet, la ciutat de Barcelona ja és una ciutat per si mateixa amb un caràcter innovador propi, des del seu espai urbà i l'arquitectura fins a estar a l'agenda d'artistes de reconegut prestigi internacional pel seu entorn inspirador. La política d'acomodació ha de contribuir a la barreja cultural que li és pròpia (per exemple, la rumba catalana) i fomentar productes culturals fruit de l'entrecruament de cultures.

Eines 2

1. Fomentar activitats que promoguin actes creatius, com per exemple l'organització de tallers on s'impliquin diverses comunitats culturals en diversos equipaments com les biblioteques, els

Eines 1

1. Analitzar nous canals de comunicació per tal de comunicar-se amb les diferents comunitats culturals i informar de les programacions culturals i dels diferents equipaments de la ciutat.

2. Oferir espais físics en els diferents equipaments culturals de la ciutat per a projectes d'interacció entre cultures, i nous mitjans i recursos per a projectes d'interacció entre cultures que impliquin una programació conjunta d'activitats, exposicions, cicles, etc.

3. Fomentar el treball en xarxa entre tots els equipaments de la ciutat, tant els que ofereixen els mateixos béns culturals (museus, per exemple) com diferents tipus de béns culturals (programar activitats conjuntes entre museus, biblioteques i escoles, per exemple).

4. Vetllar perquè els diferents equipaments culturals contribueixin a fomentar una cultura de la diversitat i socialitzin la ciutadania dins de la diversitat. Que una programació sigui el resultat d'una política de diversitat no significa solament que el tema sigui la diversitat, ni que el públic sigui divers (jove, gent gran, de diverses procedències nacionals, persones discapacitades,

museus, o exposicions que fomentin reflexions sobre la interacció entre diferents llenguatges culturals, artístics, costums i tradicions.

2. Evitar fer programacions sobre una cultura, o per a un únic públic objectiu cultural, sinó programacions culturals que promoguin interacció i entrecruament entre el mateix públic assistent.

3. Fomentar que la diversitat cultural participi en el procés d'elaboració cultural mateix. A l'hora d'organitzar exposicions és necessari que aquestes comunitats culturals més vinculades puguin també aportar la seva visió i participin en un cert grau en el procés d'elaboració i organització, per tal que el resultat final presenti diverses lectures d'un mateix fet, fenomen i/o tema. L'objectiu final d'aquesta participació és fomentar l'acte

4. Quan es parla d'atenció a la diversitat, no limitar-se solament a rebre un públic divers culturalment, sinó també oferir una cultura de la diversitat. Els museus han de procurar no oferir exposicions monotemàtiques o

etc.), sinó també que els diferents equipaments culturals fomentin una cultura de la diversitat.

5. Incorporar, dins de l'oferta cultura de l'ICUB, activitats que fomentin la interacció entre comunitats culturals. L'oferta «monocultural» (per exemple, l'exposició d'una única cultura) pot fomentar aïllament i separació entre cultures.

6. Programar ofertes d'activitats amb la participació de comunitats culturals.

7. Fomentar treball en xarxa no solament dins dels mateixos equipaments culturals (per exemple, biblioteques, museus, teatres, etc.), sinó també entre ells. Portar les biblioteques als museus i activitats del museus a les biblioteques, en exposicions itinerants. Per exemple, que es presenti una exposició dels diferents museus de la ciutat a les biblioteques dels districtes on hi ha presència de més diversitat cultural. Aquesta activitat ajudaria a fomentar una cultura del museu, per exemple.

8. Fomentar la participació de totes les comunitats culturals en la programació de festes.

9. Incloure en la programació de festes noves festes relacionades amb comunitats culturals (la festa del Ramadà, la festa de l'Any Xinès, etc.), com a activitat festiva per a tota la ciutadania.

monodisciplinàries, sinó que han de combinar temàtiques, combinar àmbits i disciplines, i fer exposicions transversals, com per exemple la d'etnobotànica o les exposicions conjuntes realitzades entre el Museu Etnològic i l'Arqueològic. Això ajudaria a tenir una mirada més diversa, enriquida i interdisciplinària, i s'aconseguiria fent que els diferents museus de la ciutat treballessin conjuntament, vinculant dinàmiques, persones, i fomentant l'oferta creativa dins d'una diversitat interna.

5. Barcelona ja disposa d'espais d'interacció natural que cal fomentar i potenciar, sense la necessitat de pretendre crear-ne a tot arreu i d'una manera artificial i forçada. Alguns d'aquests espais naturals poden ser les escoles i les biblioteques. Fomentar interacció en aquests espais naturals ha de ser una aposta decidida. Per exemple, promoure programacions culturals de diversos equipaments amb escoles i biblioteques.

Repte 3. La diversitat com a bé col·lectiu distribuïble

Significat teòric

Un bé és individual si perd gradualment valor en incrementar-se el seu ús compartit. Serà col·lectiu en el cas contrari, quan aquest bé no perdi valor a mesura que augmenta el seu ús compartit. La diversitat és un bé col·lectiu. Com a bé col·lectiu és un bé d'ús, al qual no és aplicable el principi d'exclusió, és a dir, que el fet que una persona en pugui gaudir o el pugui utilitzar no impedeix que un altra en faci també ús. Això es deu també al fet que és un bé col·lectiu que no és escàs. Aquestes propietats a vegades no estan ben enteses per part de la mateixa població originària de Barcelona, que pot interpretar la diversitat com a pèrdua dels valors i tradicions de Barcelona. Gestionar aquest potencial conflictiu del bé distribuïble de la diversitat ha de ser també objecte d'atenció de les polítiques d'acomodació, evitant que l'entrada de noves comunitats culturals en el benefici de la diversitat sigui interpretada per alguns sectors de la població de Barcelona com una pèrdua del seu valor col·lectiu originari.

El pas important que es fa políticament és que ja no és tant la cultura en si mateixa un bé col·lectiu, sinó la seva dimensió de diversitat. El bé que es gestiona i es distribueix des de les polítiques d'acomodació ja no és tant la cultura com un tot tancat i prèviament establert i definit, sinó les seves diverses formes d'expressió i pràctiques: la diversitat que implica. Aquesta nova assumpció implica també que es valora una de les característiques del bé de la diversitat: la diferència.

Eines 3

1. Considerar que tots els equipaments culturals (museus, biblioteques, teatres, centres de música, etc.) distribueixen, a través de les seves activitats i programacions, significats. Vetllar perquè els significats que distribueixen contribueixin a una cultura de la diversitat.
2. Es pot distribuir la diversitat de forma diversa, és a dir, utilitzant fonts documentals sobre diverses cultures i en diversos idiomes, buscant un públic objectiu divers, o invitant a la diversitat d'interpretacions d'un mateix producte cultural.

3. El fet que entrin a formar part nous beneficiaris d'ofertes culturals ja existents no té per què significar una pèrdua del valor originari del bé, ans al contrari, el fet de tenir nous beneficiaris als quals arribar ha de ser motiu d'una ampliació, per exemple, dels fons documentals, dels materials i les activitats en el cas de les biblioteques, així com de les exposicions, les col·leccions i els catàlegs d'activitats en el cas dels museus, o del caràcter innovador de les festivitats i altres actes culturals que se celebren a la ciutat, com pot ser el Grec, la Cavalcada de Reis i la Mercè.

4. Per tal que la diversitat sigui un bé col·lectiu distribuïble cal redoblar els esforços des de l'Ajuntament, donant recursos, fomentant el treball coordinat i reconeixent el paper dels equipaments culturals (especialment els que actuen en un entorn de més proximitat, com el cas de les biblioteques, com a eines de socialització).

Repte 4. La diversitat com a principi pràctic

Significat teòric

La diversitat no és solament un valor, no és solament un bé col·lectiu, sinó també un principi pràctic. Com a principi té la funció d'orientar les accions estratègiques i les polítiques generals de cultura. Igualment, com a principi que és pràctic, significa que no es pot pensar en la diversitat si no és en termes d'implementació, de funció i de funcionament de les polítiques d'acomodació.

Com a principi pràctic també suposa que el mateix concepte de diversitat solament es pot definir per les pràctiques que genera. La diversitat solament definida teòricament, sense acompanyar la definició d'exemples i de pràctiques concretes, perd tot significat i és un sense sentit per a les polítiques d'acomodació. Si la diversitat

s'identifica a la pràctica per la seva visibilitat, també han de ser visibles les polítiques que gestionen aquest fet, les polítiques d'acomodació.

Eines 4

1. Incorporar la diversitat com a principi pràctic bàsic de les polítiques culturals de l'ICUB. Que totes les iniciatives de l'ICUB tinguin en compte la diversitat de Barcelona en tots els seus aspectes.
2. Evitar parlar de diversitat sense acompanyar el concepte de pràctiques i accions concretes.
3. Elaborar una guia de bones pràctiques de promoció de la diversitat i de polítiques d'acomodació de la diversitat, per tal de socialitzar les pràctiques ja existents i inspirar noves iniciatives des dels diferents equipaments culturals de la ciutat. Una guia incrementària la motivació i la iniciativa interna, donaria a

conèixer el compromís amb la diversitat de l'ICUB cap a l'exterior i legitimitaria socialment les tasques de l'ICUB.

4. Programar un curs sobre polítiques d'acomodació de la diversitat invitant experts nacionals i internacionals, i tècnics d'altres ciutats catalanes, espanyoles i europees, per provocar l'intercanvi d'idees pràctiques de polítiques culturals.

5. Fons bibliotecari d'altres cultures. Crear en les diferents biblioteques fons especialitzats sobre totes les comunitats culturals de Barcelona, no monogràfics d'una cultura, sinó mostra de diversitat de cultures. En aquest marc, s'ha d'animar les biblioteques perquè fomentin contes infantils i altres suports que tinguin la diversitat com a eina educativa.

Repte 5. El context i les polítiques de territori

Significat teòric

El context significa territorialització. Una política d'acomodació té el territori sempre com a marc de referència. El territori té un significat tradicional socioeconòmic que s'ha de tenir en compte, però també de problemàtiques concretes a causa del contacte entre diferents comunitats culturals. Les polítiques d'acomodació han d'evitar que les «zones de contacte» entre cultures es tradueixin en «zones de conflicte». Les polítiques d'acomodació són també polítiques de prevenció d'aquests conflictes en el territori i s'anticipen per evitar que contacte s'identifiqui amb conflicte. La varietat de realitats que suposen els diferents districtes ja són també una dimensió de diversitat que s'ha de tenir present a l'hora de programar activitats.

Cal tenir en compte que cada zona (barri, districte) presenta uns trets culturals diferents. Lògicament no totes les zones tenen el mateix nivell cultural, ni la diversitat cultural és la mateixa, ni aquesta diversitat presenta les mateixes característiques a tots els districtes. Així, per exemple, les accions no seran les mateixes si en un barri el volum de la població nouvinguda és xinès, o llatinoamericana, o hi ha una barreja d'àrabs i filipins.

Per aquesta raó, per exemple, aquelles biblioteques situades en districtes amb més diversitat cultural i amb característiques més complexes necessitaran més recursos i suport institucional per tal de desenvolupar correctament les seves funcions d'agent gestor de l'acomodació de la diversitat cultural. Davant d'aquest fet, un dels principis que hem de tenir en compte és que cada biblioteca haurà de reaccionar de manera diferent segons el context en el qual es troba. No obstant això, aquest fet no ha d'impedir que tingui com a principi bàsic la socialització de la diversitat. És a dir, que cada biblioteca (com els museus) per molta o poca diversitat amb què es trobi haurà de tenir com a política i com a principi la distribució i la socialització de la diversitat cultural.

Vincular els museus, les biblioteques i altres equipaments culturals amb el territori dóna sentit de pertinença. A més, treballar amb l'entorn més proper com són les escoles, les associacions i entitats de la zona o fins i tot altres equipaments culturals de manera conjunta facilita la tasca de socialització en la diversitat, dóna més oportunitats i riquesa als continguts i a les activitats, així com la diversitat de visions.

Eines 5

1. Programar activitats de foment de la diversitat als barris i districtes de ciutat, fins i tot en aquells amb poca presència de diversitat de cultures.
2. Donar suport a iniciatives de promoció d'interacció entre cultures, de reconeixement mutu i de promoció de la convivència i cohesió cultural als districtes.
3. Fomentar la diversitat a les festes majors dels barris.
4. Vincular equipaments de proximitat com les biblioteques, o altres d'àmbit de tota la ciutat, como teatres, museus, amb els agents dels districtes (teixit associatiu de diverses procedències i funcions).
5. Identificar canals de comunicació i d'interacció propis de les noves comunitats culturals als barris, i incorporar-los com a canals per a la difusió de programes i activitats de l'ICUB (per exemple, presentar Museus de Barcelona a programes de ràdio de les diferents comunitats culturals, diaris, i emplaçaments com locutoris, comerços i equipaments amb forta presència de comunitats culturals, com les biblioteques als districtes).
6. Oferir als equipaments culturals de la ciutat, especialment els que treballen amb proximitat territorial, un mapa de públics objectius possibles, com comunitats culturals d'origen immigrant i europeu, comunitats de gitanos, comunitats de joves, d'avis, etc.
7. Donar suport a iniciatives dels diferents equipaments culturals (especialment els museus i les biblioteques) que busquin connectar-se amb la població dels districtes.

8. Produir un intercanvi d'informació de les activitats destinades a la promoció de la diversitat entre els diferents districtes.

9. Els museus han de tenir contacte amb el seu entorn i promoure estratègies de proximitat. Sense aquest contacte de proximitat els museus seran equipaments aïllats i separats de la vida quotidiana de les diferents comunitats culturals. L'activitat dels museus s'ha d'acomodar a la realitat de la diversitat des dels barris i districtes.

10. Una possible iniciativa seria la necessitat que els programes permanents i temporals dels diferents equipaments culturals de la ciutat també es difonguin des d'altres departaments de l'Ajuntament que treballen des dels districtes, com els serveis socials.

11. Consolidar la relació entre els museus i les escoles. En alguns casos, les escoles es posen en contacte amb els museus per tal de dur a terme projectes conjunts sobre les exposicions i temàtiques presentades al museu. En aquest sentit l'acció que s'ha de fer és donar recursos per consolidar la relació entre els museus i les escoles, i programar conjuntament, d'una manera estructurada i organitzada, les activitats educatives relacionades amb la diversitat cultural.

12. Buscar mecanismes per fer arribar les activitats polítiques culturals relacionades amb l'acomodació de la diversitat a sectors de la població determinats, no solament als nens a les escoles, sinó a hospitals, casals d'avis, institucions penitenciàries, centres cívics, etc., que es trobin al mateix districte.

13. Respecte al tema de la llengua i la informació en paper (sobretot els tríptics) caldria fer una nova aposta: pensar que segons a quin públic ens volem adreçar o segons on estigui localitzat l'equipament (sigui museu, centre cultural o biblioteca) i les característiques del seu públic objectiu, s'haurien d'introduir altres llengües de comunicació, així com personal intèrpret d'aquestes. Per exemple, fer visites comentades dels museus en àrab o xinès, igual que es fa en anglès o en castellà, segons el públic objectiu, i sempre de forma excepcional, per apropar els museus a la nova realitat diversa lingüística de la ciutat.

Bones pràctiques

A continuació enumerem alguns exemples de bones pràctiques on s'implementen una, diverses o totes les dimensions de les polítiques d'acomodació de la diversitat. Aquests exemples s'han de considerar solament com a il·lustració que poden servir per fomentar la reflexió pràctica sobre com s'implementen les polítiques d'acomodació de la diversitat.

Reflexions finals: la diversitat com a política i no com a criteri⁷

Amb motiu de l'Any Europeu del Diàleg Intercultural, l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona ha impulsat el programa Barcelona Diàleg Intercultural (www.bcn.cat/cultura/dialeg), i ha fet visible com la diversitat és ja una pràctica col·lectiva que ens defineix com a ciutat.

Barcelona es va presentant, d'aquesta manera, com un exemple de com la diversitat no s'ha d'entendre només com «de procedències diferents», sinó com una pràctica individual i col·lectiva, i convertir-la en una dimensió més de la seva pràctica ciutadana i de la seva identitat. Som en un procés en el qual la diversitat està passant gradualment de ser considerada un criteri polític a ser una política definidòria de la ciutat. La diferència és fonamental.

La diversitat cultural com a criteri polític significa que les accions que es porten a terme són de tipus reactiu. És a dir, es porten a terme com a con-

Projecte del Museu Barbier Mueller d'Art Precolombí amb una escola de Nou Barris

Es tracta d'un projecte que incorpora molts elements innovadors. En primer lloc, parteix de la idea que el museu ha de sortir del seu context normal de treball. En segon lloc, fa del museu un nou espai de proximitat, d'interacció, i no un element merament contemplatiu. Per això és tan important la tasca d'educació a les escoles, als mestres, als pares, als alumnes, a partir d'eines i metodologies concretes aplicades al funcionament del museu. En tercer lloc, i fruit dels resultats del projecte, els nens van poder tenir una exposició del seu treball en el projecte, fet que va posar de manifest una idea elemental: que qualsevol col·lectiu és creador de coneixement. Finalment, els mateixos resul-

tats a l'exposició permetien oferir una mostra de diversitat, en aquest cas es tractava de les diferents visions que els nens i nenes d'aquella escola tenien sobre el cas del treball que els va ocupar, que no és res més que un exemple de diversitat.

Del resultat del projecte va derivar una exposició on els nens a través dels seus dibuixos i escrits mostraven diversitat, ja que era la seva forma d'entendre l'art precolombí per a ells. Aquest acte no és res més que una mostra del que pot ser una dels milers de visions i interpretacions que els diversos col·lectius poden fer de les coses. Aquest projecte ha fomentat la diversitat de visions dels nens i nenes respecte als temes tractats, i al mateix temps ha permès veure al conjunt de la població una part, encara que petita, de la diversitat que tenim a la nostra societat.

Cavalcada de Reis i programació de festes

Aquesta festivitat es nodreix de la mateixa diversitat barcelonina any rere any i s'enriqueix de participants nous, pràctiques noves, idees. És un exemple de festa amb clara vocació de foment de diversitat. Segurament si no s'hagués donat un context tan divers la Cavalcada no hauria anat incorporant alguns elements creatius i innovadors.

La Cavalcada de Reis organitzada per l'Institut de Cultura ha aconseguit tenir un caràcter de diversitat tant pel que fa als continguts com als participants, ja que des de l'any 2005 l'espectacle té una clara vocació d'aplicar el principi pràctic de la diversitat, reflectint la llegenda dels Reis Mags amb una visió renovada i actual, en un intent d'adequar el seu contingut a la realitat diversa de la ciutat. En aquesta línia, la Cavalcada del mateix any 2005, per exemple, es va concebre al voltant d'un discurs que vincula l'origen geogràfic dels Reis Mags, segons la tradició renaixen-

tista, amb cadascuna de les civilitzacions que suposadament constituïen el món antic: rei blanc (Median, cultures arabomusulmanes), rei ros (Assam, cultures asiàtiques) i rei negre (Núbia, cultures de l'Àfrica negra). El discurs multicultural de la Cavalcada també va ser l'excusa per incorporar algunes associacions d'immigrants a l'espectacle. Tot plegat, des de l'any 2005 la Cavalcada de Reis és una aposta per la convivència en la diversitat.

En aquest marc de programació de festes s'ha observat que quan es tracta d'actes públics, festius, oberts a tothom, els nous col·lectius arribats a la ciutat pel fenomen de la immigració hi participen amb un nivell molt elevat. Ens referim a actes com la Cavalcada de Reis, el Carnaval o la Mercè. És interessant constatar com la Mercè, aprofitant l'Any del Diàleg Intercultural, ha fet aquest any 2008 una aposta important per la diversitat i a través de diverses accions està arribant a fer-ne partícips alguns col·lectius. És el cas, per exemple, d'activitats com les Nits del Ramadà o «Quito, ciutat convidada».

seqüència d'un determinat canvi en el context existent. Aquesta reacció es caracteritza per una gestió de recerca

de resultats immediats mitjançant actuacions específiques, excepcionals i provisionals en aquells espais de la

7. Article d'opinió aparegut a *La Vanguardia*, el 6 d'agost de 2009, p. 15 (amb J. Zaragoza).

Les Nits del Ramadà al programa de la Mercè de l'Any del Diàleg Intercultural 2008

Aquesta festivitat ha consistit a fer la introducció d'una pràctica monocultural en un acte obert i públic que ha pretès fomentar la diversitat i la interacció de diversos agents culturals i socials de la societat barcelonina actual. L'objectiu de les Nits de Ramadà era posar en relleu els valors de la cultura musulmana a través d'una festa oberta a tota la societat per compartir els dies d'aquest període a través de reflexions, gastronomia, tallers i, sobretot, música.

ciutat en els quals es manifesta la diversitat (exposicions sobre diversitat cultural només en aquells districtes en els quals hi ha diversitat). L'argument: «nosaltres com a districte no fem res perquè no hi ha diversitat» és l'expressió mateixa de la consideració de la diversitat com a criteri. Com si la diversitat només s'hagués d'activar políticament en contextos de diversitat. Potser sigui precisament el contrari: és en contextos monoculturals de la ciutat on es fa més necessària una política de diversitat.

Per tal que es produeixi una acomodació de la diversitat és necessari que la diversitat mateixa es converteixi en una política i deixi de ser criteri. Entesa com a política, la diversitat es converteix en cultura política, en una manera de comportar-se, una mentalitat. La diversitat es converteix en un bé col·lectiu que s'ha de garantir, generalitzar de manera permanent, i assegurar la seva accessibilitat a tots els sectors de la ciutat. Aquesta política suposa una

Biblioteques de Barcelona (especialment les situades en un context de forta diversitat)

Duen a terme activitats i destinen bona part dels seus recursos a fomentar una estructura d'igualtat d'oportunitats culturals per a totes les persones usuàries independentment del seu origen, edat, llengua... Així, per exemple, moltes de les biblioteques ofereixen cursos de formació sobre l'ús de les biblioteques, cursos d'idiomes, fan tallers i activitats de caire general però també centrats, de vegades, en col·lectius específics, tenen materials i fonts documentals en diversos idiomes... Tot amb la voluntat de donar el màxim de possibilitats i facilitats a l'hora que la població accedeixi a les biblioteques i en faci ús com a usuàries. A més, d'altra banda, les biblioteques, com a agents gestors de la diversitat que són, intenten que a l'hora de desenvolupar activitats promotores de la diversitat cultural aquestes no siguin únicament dirigides cap a comunitats determinades (ja siguin d'immigrants, persones en una determinada franja d'edat,...), sinó que a més, i el que és més important encara, les activitats siguin creades conjuntament entre aquests col·lectius de manera que tinguin la possibilitat de desenvolupar, crear i difondre la seva pròpia cultura.

gestió a llarg termini que modelarà el context fins aconseguir crear un nou espai de cohesió en el qual la diversitat cultural ja no s'entendrà com a obstacle, sinó com a element definitori de la cohesió.

Per tant, el programa Barcelona Diàleg Intercultural té un element socialitzador i de foment d'una cultura política de la diversitat que s'ha de celebrar. És un primer pas, necessari però no suficient, per considerar la diversitat com a política. Aquest programa no pot ser només l'expressió d'un moment, sinó

Centres de normalització lingüística de Barcelona

Aquests centres són un dels espais que ha notat més la incorporació de la població nouvinguda i han hagut d'adoptar algunes estratègies noves per tal d'adaptar-se a la nova realitat diversa de la ciutat. En aquest cas, han hagut d'adaptar l'oferta de cursos de català a la nova demanda (per exemple, han augmentat els cursos de nivells inicials), les relacions entre l'alumnat i el professorat també ha sofert transformacions, així com els conceptes didàctics. Però, en tot cas, això ha significat una nova finestra d'oportunitats. Així, per exemple, s'han incorporat a la fase d'aprenentatge elements com el coneixement de l'entorn (les festes, els referents, les entitats, les biblioteques,...) i s'ha estimulat el treball de la interacció i la participació (aprenentatge, respecte i coneixement de l'altre).

que s'ha de convertir en l'oportunitat de reorientar l'oferta cultural de la ciutat i que l'agenda cultural de Barcelona es converteixi en agenda de la diversitat cultural. Únicament prenent la diversitat com a política aconseguirem l'acomodació de les diferents expressions culturals de la ciutat. Només així s'aconseguirà cohesió a la ciutat de Barcelona i que qualsevol persona, de qualsevol procedència, de qualsevol cultura, senti que l'Ajuntament li dóna l'oportunitat d'expressar-se culturalment en programar la seva política cultural. Barcelona és observada des de l'exterior com una pràctica exemplar de gestió de la diversitat, però només com una tendència. És ara el moment de consolidar aquesta tendència i incorporar la diversitat cultural com a part de l'estructura d'oportunitats de la mateixa ciutat.

Convivència intercultural a l'espai públic urbà

Mikel Aramburu. Institut de Govern i Polítiques Públiques. Universitat Autònoma de Barcelona

El tema del «espai públic» està guanyant importància en l'opinió pública i en l'agenda política contemporània, fruit dels canvis tant en els usos socials com en les regulacions que s'apliquen des de les administracions municipals per intentar respondre a un augment, en part objectiu i en part percebut, de la conflictivitat en aquest espai.

L'espai públic urbà, especialment a les grans ciutats, ha estat des de sempre subjecte a tensions i conflictes entre diferents funcions i actors amb usos i interessos diversos. Tanmateix, els consensos i les complicitats que, *grosso modo*, operaven fins fa poc en la regulació de la convivència a l'espai urbà, s'han anat diluint força, de manera que la convivència a l'espai públic afronta una sèrie de reptes cada vegada més complexos. L'heterogeneïtat sociocultural creixent interpel·la les polítiques que intervenen a l'espai públic, que ja no poden ser simplement d'oferta massiva, dirigida a grans col·lectius suposadament homogenis, sinó que han de bregar amb demandes diversificades i, a vegades, confrontades, i alhora intentar preservar el que és propi i definitori del concepte d'espai públic: l'obertura a tota la ciutadania, la igualtat de condicions d'accés i gaudi.

En aquest text s'aborda la convivència a l'espai públic urbà en una societat travessada per múltiples divisòries socials, culturals i identitàries. Partint d'una aproximació conceptual a allò que implica parlar de convivència, i més concretament de convivència in-

tercultural, es passa posteriorment a abordar les transformacions que han operat en les formes de sociabilitat i ús de l'espai urbà en les societats occidentals contemporànies. Per acabar, explorarem diverses claus d'interpretació (materialistes, culturalistes i constructivistes) de la conflictivitat a l'espai urbà.

Què és la convivència?

Aparentment, «convivència» és un terme senzill amb connotacions clarament positives que no hauria de plantejar gaires problemes teòrics. Tanmateix, tant la definició com l'aplicació, la semàntica i la pragmàtica constitueixen un terreny minat de problemes conceptuals.

La mateixa definició de «convivència» no resulta fàcil de delimitar. En altres llengües, com l'anglès o el francès, ni tan sols hi ha una paraula d'ampli ús social amb connotacions semblants. La «convivència» és una contribució genuïnament hispana al patrimoni conceptual internacional sobre relacions ètniques. De fet, la introducció d'aquesta paraula en el debat internacional es produeix de la mà de la historiografia anglosaxona sobre la relació entre jueus, musulmans i cristians a la Península Ibèrica durant l'edat mitjana.¹

De què parlem, doncs, quan parlem de convivència? Ens referim a la coexistència pacífica o a l'intercanvi harmoniós amb els altres? Si hem de jutjar per moltes definicions que rebutgen una accepció minimalista de convivència, sembla que l'absència de

conflictes és una condició necessària però no suficient per parlar de convivència; caldria un intercanvi enriquidor per aconseguir una convivència pròpiament dita. De fet, l'ús d'aquest vocable té unes connotacions clares de calidesa, proximitat, amistat i «bon rotllo». Però, si el volem fer servir amb objectius operatius, per exemple per promoure determinades dinàmiques socials, no són aquests uns requisits massa exigents?

En una societat altament individualitzada i fragmentada en múltiples subgrups (edat, estils de vida, estatus socioeconòmic, ideològics, professionals...) dins dels quals les persones desenvolupen la major part de les seves relacions socials sense haver-se de relacionar amb membres d'altres categories, més enllà dels intercanvis merament instrumentals, exigir de la convivència un intercanvi relacional generalitzat no sembla un objectiu gaire realista. De vegades sembla que oblidem aquest context de fragmentació relacional generalitzada quan exigim als immigrants que es relacionin amb els autòctons, o viceversa. O bé assumim que vivim en una societat sense convivència, i en aquest cas aquest deixaria de ser un terme operatiu (en tot cas un projecte utòpic), o bé utilitzem una

1. MANN, V.; GLICK, T.; DODDS, J. (2007). *Convivència: Jews, Muslims and Christians in Medieval Spain*; HALAVAIS, M. (2005). *Like Wheat to the Miller: Community, Convivència, and the Construction of Morisco Identity in Sixteenth-Century Aragon*; WOLF, K. (2008). *Convivència in Medieval Spain. A brief History of an Idea*.

noció de convivència més pragmàtica i susceptible de portar a terme en una societat amb múltiples segregacions i fragmentacions.

Convé, a més, fer algunes puntualitzacions per veure com la noció de convivència és bastant més complexa del que sembla a primera vista. La relació i l'intercanvi entre persones amb identitats culturals i socials diferents, el que se sol anomenar «interculturalitat», és positiva, sens dubte, un ingredient convivencial que cal fomentar i cuidar. Això no obstant, convé no fer-se gaires il·lusions sobre les potencialitats transformadores de la relació intercultural: l'intercanvi i la hibridació cultural no són incompatibles amb actituds d'intolerància cap als altres. Els grups majoritaris es poden apropiat, com ben sovint fan, d'elements culturals de les minories subordinades (de la seva música, manera de vestir o de parlar) i alhora mantenir intactes els prejudicis i les discriminacions. Els grups minoritaris, per la seva banda, poden estar totalment immersos en la «cultura nacional» i, al mateix temps, afirmar una identitat que nega l'anterior. La hibridació i el mestissatge cultural no són cap garantia de respecte cap a l'altre, no ho han estat històricament.²

D'altra banda, el requisit de l'absència de conflictes per parlar de convivència tampoc està exempt de problemes. Es poden donar alhora conflicte i convivència? O potser ens hauríem de preguntar: es poden donar situacions de convivència exemptes de conflicte? El

mateix conflicte és un tipus d'intercanvi, ens indica que hi ha relació. El doble valor de la paraula dialèctica, com a enfrontament i diàleg, ens indica que tots dos no estan tan allunyats. Pot ser que en alguns casos els conflictes d'avui siguin una llavor per a la convivència de demà. Els estudiosos dels conflictes acostumen a distingir entre «conflictes destructius» i «conflictes constructius». A diferència dels primers, aquests últims permeten superar situacions d'injustícia sense saltar-se uns principis bàsics de respecte cap a l'altre ni posar en perill la coexistència, és a dir, sense desencadenar una espiral d'odi i animadversió de difícil retorn (Fernández, 2006). Però la classificació d'un conflicte com a constructiu o destructiu depèn bastant de qui el valori. A més, els conflictes són dinàmics, i un conflicte destructiu pot esdevenir constructiu, i a l'inrevés. Així, doncs, és difícil saber davant de quin tipus de conflicte som. ¿Com saber, per exemple, si els disturbis urbans als barris perifèrics francesos durant la tardor del 2005 seran els fonaments d'un replegament comunitari que condueixi a una societat definitivament dual o, per contra, el desencadenant d'una sèrie d'accions dirigides cap a la integració total dels joves de les rodalies a la societat francesa? De fet, molts dels avenços més importants en matèria de drets civils i socials de les minories s'han produït després de «disturbis racials», com va passar als Estats Units al final dels anys seixanta i al Regne Unit als vuitanta.

En tot cas, un conflicte, especialment un conflicte violent, és la demostració que alguna cosa falla en la convivència, i que caldria prevenir les situacions d'injustícia que alimenten aquest tipus de conflictes. Així que treballar per la convivència implica impulsar la «cohesió social», és a dir, la solidaritat social i la reducció de les desigualtats, així com la participació política en igualtat de condicions, i la garantia de serveis públics universals i de qualitat que ajudin a contenir els greuges comparatius entre els grups exclosos, etc. Això vol dir, en definitiva, que les polítiques de foment de la convivència han d'anar acompanyades per polítiques que fomentin l'equitat.

En l'àmbit de la vida quotidiana, la reducció de les desigualtats implica el reconeixement de les necessitats d'altres ciutadans, l'interès pel benestar dels altres. I, en darrer terme, això depèn del reconeixement que els altres formen part d'un «nosaltres». Per a això cal que hi hagi una identitat comuna. Històricament, aquesta identitat comuna, aquest «nosaltres» que incloïa tots els ciutadans amb els mateixos drets,

2. El consum d'aliments potser n'és l'exemple paradigmàtic. Cap intercanvi cultural ha estat tan fecund com la circulació globalitzada d'aliments que es va posar en marxa en l'època moderna. Amb això va millorar la dieta i la seguretat alimentària, però certament no va servir per millorar la comprensió ni la solidaritat intercultural. Per exemple, com mostra Sidney Mintz (1985), la difusió del consum de sucre i cacau entre les classes populars europees va ser tot un estímul per al desenvolupament de l'economia esclavista a l'Àfrica i Amèrica...

l'ha proporcionat la comunitat nacional, una entitat que era alhora una comunitat de drets compartits i de solidaritat entre persones que compartien una identitat cultural comuna. Determi-nades concepcions de la cohesió social continuen recolzant sobre aquest supòsit (vegeu, per exemple, Kearns i Forrest, 2000). Però ara, en una societat cada cop més complexa i diversa, neces-sitem un «nosaltres» que no depengui d'una cultura compartida a imatge i semblança de la comunitat nacional.

En situacions de pluralisme ètnic i social resulta molt difícil generar o sostenir valors socials compartits, més enllà de certs valors i normes de com-portament universal i de sentit comú. A més, sovint, els valors compartits que es volen promoure són els majoritaris. Més que imposar els valors de la cultu-ra majoritària (autòctona, blanca, de classe mitjana), hauríem de crear els es-pais de negociació permanent de valors particulars, i a partir d'aquest procés inestable, dialèctic, conflictiu moltes vegades, reconèixer els valors comuns i promoure la creació de noves identitats compartides.

En definitiva, més que per una de-finició romàntica de convivència com a la consecució d'una comunitat idíl-lica, advocaríem per una aproximació pragmàtica. Conviure és crear espais on poder deliberar les diferències i regular els conflictes, on totes les parts i totes les veus estiguin representades, sense exclu-sions, i a partir de la qual puguin sorgir diversos espais públics compartits.

La dimensió intercultural de la convivència

És obvi que els problemes de convivèn-cia sobrepassen molt la qüestió de la immigració, i que aquests ja existien abans que arribessin els immigrants actuals, però com que la convivència és una de les paraules d'ordre quan es parla d'immigració (al cap i a la fi és un dels principals problemes recone-guts per la població), hi ha el perill de reduir els problemes de convivència als avatars de la relació entre autòctons i immigrants o entre diferents comunitats d'immigrants, i naturalitzar així l'equi-valència entre ambdós, com si fossin sinònims. Això és el que passa quan muntem una «festa de la convivència» i tothom entén que en realitat es tracta de «convivència intercultural», que al seu torn és una reducció de la «convi-vència amb immigrants». No és fàcil escapar a aquest tipus de trampes en l'ús del llenguatge, ja que aquest té una funció econòmica que li és intrínseca, de manera que de seguida que sortim d'un reduccionisme acostumem a cau-re en un altre. Però almenys hem de ser conscients de les implicacions episte-mològiques i polítiques que tenen de-terminats usos lingüístics de la convi-vència. Per això, la convivència s'hauria d'abordar des d'un marc integral, per no reificar, no instituir així el conflicte intercultural.

En rigor, totes les relacions, siguin bones o dolentes, són interculturals. Totes les idees i tots els comporta-ments són culturalment condicionats.

La cultura és un sistema d'adaptació socialment après de les persones a les seves circumstàncies de vida. Aquesta adaptació es mou en un continuïum que va des d'allò més universal de l'es-pècie humana fins a allò més singular de la persona, passant per significats compartits amb certs col·lectius i no amb uns altres. Això vol dir que tenim cultura no solament com a catalans o com a marroquins, sinó també com a vells, com a pobres, com a professors, com a mares de classe mitjana o com a rastafaris. Si afegim a això que les pos-sibles combinacions de totes aquestes particularitats són pràcticament infi-nites, hi hauria quasi tantes «cultures» possibles com persones. A més, malgrat que els primers anys de socialització de la persona són crucials per forjar la seva «cultura», aquesta es transforma en la mesura que l'individu s'adapta a situacions i circumstàncies canviants.

Tota aquesta enorme heterogeneïtat i complexitat fa molt difícil parlar de «cultura» en substantiu. No hi hauria pròpiament (com una totalitat perfec-tament delimitada) una cultura catala-na, basca o espanyola, ni tampoc una cultura jove, gai o catòlica. Tot i això, per economia de llenguatge, una altra vegada parlem d'una cultura jove per distingir-la de l'adulta, o de la cultura catalana per distingir-la de l'andalusa, perquè aquestes «cultures» tenen com-ponents propis que les diferencien en-tre si. Però el risc de passar d'aquestes referències econòmiques a la reificació culturalista és gran.

Però, ¿no hi deu haver més diferència cultural entre les cultures «tradicionals» que entre categories internes d'una mateixa societat? És a aquesta diferenciació a la qual fa referència la distinció entre cultures i subcultures. Encara que resulta molt difícil mesurar la «diferència cultural», és innegable que hi ha formes culturals molt diferents de modelar l'experiència humana, i que aquesta diversitat històricament ha tingut un reflex territorial, de manera que la distància geogràfica ha estat equivalent moltes vegades a diferència cultural. Les migracions internacionals han produït noves configuracions en barrejar (o juxtaposar) tota aquesta diferència a les ciutats del Nord, tal com el colonialisme ho havia fet als països del Sud fa segles. ¿Aquesta nova diversitat als nostres barris, pobles i ciutats, allò que normalment anomenem interculturalitat, és tan complexa i tan nova que necessita sistemes especials de vigilància i dispositius adaptats d'intervenció?

Sense tampoc menysprear-la, no s'ha de sobredimensionar la diferència intercultural posada en relleu per la nova immigració als països del Nord. La migració arriba en condicions de globalització, i amb la globalització, un fenomen que no és d'ara (especialment als països del Sud), es generen diferenciacions semblants en totes les cultures tradicionals que produeixen a tot arreu ordenacions de les diferències que resulten molt semblants. La universalització de dos productors culturals

importants com són l'Estat (govern, exèrcit, escola...) i el mercat (diners, treball assalariat, mercat...) generen a tot arreu institucions i pràctiques semblants que produeixen adaptacions culturals homologables. A més, el sentit unidireccional de la indústria cultural (del centre cap a la perifèria) col·labora en la difuminació i reorganització de les diferències.³

Els immigrants no són caçadors recol·lectors del Kalahari que viuen en bandes, desconeixen els diners i creuen en el poder sagrat del tro. Aleshores hauríem d'anar amb compte de no tractar-los com a tals. En temps de globalització accelerada com l'actual, la diferència cultural és una diferència més intel·ligible.

D'altra banda, és important recordar que els conflictes moltes vegades són una qüestió d'identitat, no de cultura. La identitat també és cultura però no tota la cultura és identitat. La identitat és una selecció, quan no és una invenció, d'unes característiques culturals per diferenciar uns col·lectius d'uns altres. Aquestes característiques d'identificació són canviants, posicionals i instrumentals, varien d'uns individus a uns altres, d'uns moments a uns altres, segons el col·lectiu davant el qual ens volem diferenciar, i en funció d'interessos polítics, econòmics, de prestigi simbòlic, etc.

La gent que treballa amb «problemes interculturals» als barris sap perfectament que moltes vegades els conflictes no es generen perquè les

cultures (costums, valors...) de dos col·lectius entrin en conflicte o siguin incompatibles, sinó perquè l'altre és vist través d'estereotips diferencialistes que fan que l'autòcton vegi l'immigrant, o viceversa, no com a jove, pare o comerciant, sinó com «un altre» pertanyent a «una altra cultura». Cal que aquest saber arribi i s'expressi en el llenguatge públic dels mitjans de comunicació, dels polítics, i també en els plans d'acció. Les cultures no dialoguen entre si, ni es comprenen, ni es toleren ni tenen conflictes. Són els individus, culturalment heterogenis, que en virtut de les seves identitats socials i dels seus interessos es relacionen de manera complexa. Els conflictes que es deuen a valors i costums que xoquen entre si també existeixen, evidentment, però d'aquests n'hi ha també entre els múltiples subgrups culturals que formen qualsevol societat. L'especificitat de la immigració no és que aquesta afegeixi més diferència cultural (que també) a la vida de la ciutat, sinó que els murs simbòlics i materials de l'alteritat identitària són en aquest cas molt més alts. La manera com abordem la convivència pot treure o posar maons a aquests murs. El llenguatge és important, sens dubte, però també el contingut i el format dels dispositius d'intervenció.

Els conflictes sobre l'espai públic urbà formen part de la idiosincràsia

3. Per aprofundir en aquesta visió de la «cultura» a la bibliografia contemporània de l'antropologia i les ciències socials, vegeu especialment Friedman 1994, Hannerz 1998 i Bauman 2002.

de la convivència a les ciutats. Així ha estat des de sempre, però segurament ara assistim a un moment de certa crisi, o percepció de crisi, respecte a la convivència en l'espai públic urbà. Aquest malestar respecte a l'espai públic és evident en el context espanyol, com n'és testimoni la proliferació, els últims anys, d'ordenances municipals sobre «civisme», però aquesta tendència també es produeix en el context internacional, almenys a les democràcies occidentals (Fyfe *et al.*, 2006). Alhora que preval la desregulació dels assumptes econòmics, l'únic àmbit on l'Estat es reforça és en el seu paper entorn de la seguretat, sens dubte una de les expressions del qual és l'afany per augmentar la regulació de la vida pública urbana.

Les causes del malestar respecte a la convivència urbana són diverses i complexes, però no hi ha dubte que la immigració (o la percepció social que se'n té) sembla tenir un paper destacat, com es pot veure a l'exposició de motius de les noves ordenances de civisme, d'acord amb la freqüència amb què es refereixen a la «globalització» (un autèntic eufemisme emprat per designar la «immigració» sense mencionar-la) com un dels fenòmens que requereixen noves regulacions urbanes (Merino, 2006).

Però abans d'entrar en el tema de la immigració em voldria aturar un moment en el que podríem denominar la concepció dominant contemporània de l'espai públic, precisament per mostrar amb més claredat la significació de la immigració amb relació a aquest tema.

La concepció dominant de l'espai públic

Una primera observació crítica que hem de fer és relativa al concepte d'espai públic. La idea d'«espai públic» és un concepte urbanístic i alhora polític. D'una banda, l'espai públic urbà està compost pels carrers, places i parcs d'una ciutat, tot allò que és d'accés lliure. D'altra banda, l'espai públic, en el sentit de la filosofia política, allò que també s'anomena esfera pública, és un àmbit de deliberació democràtica oberta a tothom.

Sens dubte, l'àgora de l'Atenes clàssica, que era al mateix temps plaça pública i arena de discussió política dels ciutadans, constitueix el mite fundacional d'aquesta relació d'associació, si no d'identitat, entre espai urbà i esfera política (Harvey, 2006). En les democràcies liberals el principi ideològic sobre el qual pivota l'espai públic (en la doble accepció urbanística i política) és bàsicament el mateix: es tracta d'un espai obert a tots, sense exclusions. Tots som iguals davant l'espai públic, independentment de la posició social o la cultura de cadascú. Aquesta és la idea o, si es vol, la retòrica dominant de l'espai públic.

El problema és que un espai públic obert a tots, sense exclusions, segurament no ha existit mai. Sense anar gaire lluny, l'àgora atenenc, icona per antonomàsia de l'espai públic democràtic i participatiu, s'ubicava en una societat esclavista on no solament els metecs (esclaus estrangers) sinó tampoc

les dones participaven en aquestes assemblees públiques.

Alguna cosa semblant s'esdevé amb el concepte d'espai públic d'Habermas en el seu influent llibre *La transformació estructural de la vida pública*, publicat per primera vegada l'any 1962. Habermas situa l'emergència de l'espai públic democràtic als cafès i clubs de Londres i París durant els segles XVIII i XIX, on els senyors anaven a llegir la premsa i discutir de política. Però ni els treballadors ni els camperols podien participar en aquestes tertúlies.

El problema de la concepció liberal de l'espai públic és que es tracta d'un concepte molt idealista que amaga les restriccions d'accés als grups menys afavorits de la societat i que al mateix temps margina unes altres formes de vida pública diferents de les dominants. En l'àmbit de discussió sobre l'esfera pública política aquestes crítiques han estat posades en relleu per nombrosos analistes (vegeu, entre d'altres, Fraser 1991 o Thompson 1996). Tanmateix, està molt menys desenvolupada una crítica a la noció liberal de l'espai públic urbà.

Com assenyala Jordi Borja (2003), el principi definitori de l'espai públic urbà no és tant de naturalesa jurídica (la propietat pública), com sociològica (el seu ús i sobretot les seves condicions d'accés). Hi ha espais de titularitat pública que no són de lliure accés, mentre que uns altres de titularitat privada sí que ho són. Allò que defineix l'espai públic és el lliure accés.

En aquest sentit, el principi és que tothom té el dret a accedir i fer ús de l'espai públic d'una ciutat, amb la condició, això sí, que ningú se l'apropriï. Però en la vida quotidiana d'una ciutat traslladar aquest principi a la micropolítica de carrers i places afronta no poques tensions. La gent pot utilitzar l'espai públic sempre que no sigui en detriment del dret d'uns altres usuaris, però això no és gens senzill i està subjecte a conflictes. Per exemple, si jugo a futbol en una plaça, el dret de la gent de passar-hi es veurà compromès, i a l'inrevés, si hi ha gent que passa no puc jugar a futbol. Finalment, algú ha de tenir la prioritat, i això és una qüestió política.

En la pràctica, qualsevol regulació (formal o informal) de l'espai públic acostuma a reflectir la correlació de forces existent en una societat determinada. Si passem per un barri popular llatinoamericà possiblement veurem com el carrer és ple de xavals jugant a futbol; la gent que passa per allà ha d'esquivar la pilota i els jugadors. Els joves, que són majoria en aquests barris, marquen l'ús dominant de l'espai públic. En canvi, en una societat envellida com a la nostra, els usos que fan els adults dominen (o intenten dominar) els usos dels més joves.

Són molts els conflictes que es poden produir entre diferents usos i funcions de l'espai urbà, però potser hi ha una tensió estructural difícil de gestionar entre dues funcions diferents: l'estar i el passar, entre el vianant i els

usos de sociabilitat (Borja, 2003). Aquesta tensió entre el passar i l'estar s'està decantant a les societats occidentals contemporànies a favor del passar en detriment de l'estar. A l'ordenança del civisme de Barcelona, emblema de la tendència generalitzada a augmentar la regulació de la vida pública, un dels principis més recurrents del text (i que va passar més desapercebut a l'enorme polèmica que es va generar sobre això els anys 2005 i 2006) és el de «lliure circulació». Diversos articles de la normativa s'emparen en aquest principi per prohibir activitats que dificulten el lliure trànsit de la gent, entre elles la «mendicitat estàtica», com és ara la que practica un captaire en una vorera o a la porta d'una església.

Però aquesta ordenança no fa sinó reflectir la concepció de l'espai públic actualment hegemònica. Richard Sennet ja assenyalava que almenys des del segle XIX l'espai públic de les grans ciutats s'havia «convertit en una derivada del moviment». I destacava també l'ansietat que generava el «fet de prendre el moviment incontrolat com un dret absolut de l'individu» (2001 [1974]: 43). A les societats occidentals, els carrers i les places constitueixen cada vegada menys un lloc per estar-hi, per desenvolupar-hi relacions de sociabilitat, per reunir-s'hi amb amics i coneguts, és a dir, per a usos col·lectius de grups i petits grups.

Les trobades socials es fan cada vegada menys als espais públics. D'una banda, hi ha un replegament de la socia-

bilitat cap a l'espai domèstic, resultat de la valoració de la intimitat ja apuntada per Sennet (2001). D'altra banda, hi ha una privatització de la sociabilitat en llocs de consum, com bars i restaurants, centres comercials, esplais, clubs esportius, etc. Es podria dir que les pràctiques de sociabilitat s'estan privatitzant alhora que mercantilitzant, es redueixen a espais socialment homogenis i cada vegada esdevenen més improbables les trobades amb gent socialment diferent. En síntesi, l'espai públic urbà està perdent bona part de les seves funcions de sociabilitat comunitària. És cert que hi ha molts tipus de ciutats i molts tipus d'espais públics, i encara hi ha molts carrers, places i parcs urbans que segueixen mantenint una vida pública vibrant. Però no és menys cert que la tendència històrica és clara: les classes mitjanes i gradualment també les treballadores es van retirant de l'espai públic com un àmbit on desenvolupar relacions de sociabilitat.

Aleshores, qui fa un ús sociable de l'espai públic? Doncs, prioritàriament, qui no té un espai privat en condicions ni mitjans per accedir a llocs privats on mantenir trobades socials: joves, sense sostre, immigrants... Les regulacions de l'espai públic actuals semblen apostar per restringir l'ús que fan dels carrers els «sense alternativa», a l'espera que la classe mitjana vagi més tranquil·la pel carrer, i de passada crear un ambient més propens per al consum dels residents, els visitants i els turistes (Banister *et al.*, 2006).

Aquest és l'eix axial de la conflictivitat a l'espai públic urbà contemporani: el que separa la societat majoritària, que en part s'ha retirat de l'espai públic, i diverses minories, que en fan un ús intensiu. La majoria se sent amenaçada o incomodada per les minories i fa sentir el seu pes electoral per restringir els usos minoritaris. Es pot analitzar aquesta conflictivitat des de diferents perspectives: hi ha consideracions d'ordre material, unes altres són de tipus cultural i unes altres depenen de com el problema es construeixi socialment. Cada una d'aquestes perspectives il·lumina una part del problema, però combinades ens poden proporcionar una visió de conjunt prou complexa. Centraré l'anàlisi en la immigració, però aquesta planteja qüestions que en gran manera es poden estendre a unes altres minories, com joves o persones sense sostre, categories inquietants per l'ús que fan de l'espai públic.

L'aglomeració compensatòria

Si haguéssim d'identificar la principal característica distintiva de la immigració (un col·lectiu enormement heterogeni i que per tant admet poques generalitzacions) en relació amb l'espai públic, sens dubte seria que, de manera general, els immigrants usen l'espai públic d'una manera bastant més intensiva que els autòctons. Per això, als barris on viuen immigrants sembla moltes vegades que n'hi ha més que els que realment viuen: són molt més presents al carrer.

Es poden adduir diverses raons per explicar l'ús relativament intensiu que fa la immigració dels carrers i les places. Des d'una perspectiva materialista, una de les raons més importants és que aquest ús intensiu és l'expressió dels constreïments existents en la utilització d'uns altres espais com a llocs de trobada. És dir, els immigrants es veuen forçats a ser a l'espai públic perquè no poden ser en altres llocs. L'ús intensiu que fan els immigrants dels parcs, les places i els carrers obeeix en gran manera un fenomen que Ubaldo Martínez Veiga (1996) denominava «aglomeració compensatòria», en referència a la concentració de treballadores de la llar dominicanes en alguns carrers de Madrid durant els caps de setmana. Aquestes dones que treballaven com a internes a casa dels seus senyors, quan tenien un dia lliure compensaven el seu aïllament durant la resta de la setmana trobant-se a l'únic lloc on podien fer-ho: al carrer.

Si estenem l'aplicació d'aquest concepte podríem dir que l'aglomeració al carrer compensa les restriccions en l'accés i el gaudi d'un altre tipus d'espais. Quins són aquests espais? Són els espais on la majoria de la població autòctona desenvolupa activitats d'oci i sociabilitat.

- En primer lloc, l'habitatge. A més precarietat de l'habitatge més necessitat hi ha d'espai públic per reunir-se amb amics i coneguts. De manera inversa, com més gran i confortable és l'habitatge menys s'utilitza l'espai

públic. Hi ha una clara relació entre la qualitat i la mida de l'habitatge i l'ús de l'espai públic.

- Les instal·lacions esportives. La gran majoria són de pagament, la qual cosa exclou qui no té recursos suficients per pagar les entrades o quotes de soci.

- Bars, discoteques, centres comercials que tenen pràctiques de discriminació arrelades cap a alguns col·lectius, o que, simplement, tenen preus que exclouen qui no s'ho pot permetre.

- Equipaments culturals públics, com centres cívics i biblioteques que no tenen programes i continguts atractius per a aquests col·lectius d'immigrants.

Fomentar l'accés dels immigrants a aquests espais alleugeriria la pressió sobre l'espai públic. Una altra cosa és si això és o no desitjable, ja que una vida pública vibrant i intensa ha estat proposada com a clau de l'èxit urbà (Jacobs, 1973). Però independentment d'aquestes consideracions, això indica dues coses. En primer lloc, unes implicacions de classe social molt clares. En general, els pobres depenen, necessiten i utilitzen l'espai públic molt més que els rics. En segon lloc, si volem comprendre el que passa als carrers i les places no es pot aïllar l'espai públic de les condicions que té la gent per accedir a uns altres espais físics (com l'habitatge o els equipaments col·lectius, públics o privats), i tampoc es pot aïllar de l'àmbit sociopolític més ampli. És a dir, l'espai públic no es pot tractar com una república independent, sinó en relació amb

una xarxa d'espais (públics i privats) i un marc social més ampli.

Una altra qüestió pertinent sobre la relació entre la immigració i l'espai públic es refereix al diferent bagatge cultural amb què immigrants i autòctons (parlant en un sentit molt general) practiquen l'espai públic, un aspecte que abordarem a continuació.

La trobada de diferents *habitus* públics

La convivència o coexistència als carrers i places es fonamenta en acords tàctics. La gent, a tota hora i pertot arreu, ajusta els seus comportaments en públic de manera recíproca amb els altres. Aquests pactes quotidians són implícits, i a més no són fixos, sinó dinàmics, sempre s'estan renegociant entre persones i grups socials amb interessos, valors i identitats diverses i canviant. Cap normativa o regulació administrativa, per necessària que sigui, pot substituir aquestes negociacions; altrament, l'espai públic perdria tota la vitalitat.

En aquestes negociacions quotidianes de la coexistència en públic apareix sovint el conflicte, inevitable i fins i tot necessari per a l'adaptació recíproca constant de les pautes de convivència. Però, en termes generals, immigrants i autòctons segurament aborden aquestes negociacions conflictives de les pautes de convivència no solament des de diferents posicions socials, sinó també des de diferents concepcions culturals.

L'any 2006 vaig fer algunes sessions de treball sobre l'espai públic amb alumnes de mediació intercultural, majoritàriament immigrants marroquins i llatinoamericans amb estudis superiors. En aquestes sessions els preguntava quines eren les diferències que veien en la manera d'usar l'espai públic a Espanya i els seus països d'origen. A tots els grups hi havia bastant consens que als països d'origen hi havia més restriccions administratives per fer manifestacions polítiques a l'espai públic, però tanmateix hi havia més obertura davant la participació social i comunitària, és a dir, més autoregulació social de l'ús de l'espai públic urbà. Aquesta autoregulació es basava en dues coses: 1) el principi de més tolerància cap a les apropiacions puntuals i efímeres de l'espai públic (posar música alta, muntar una festa familiar o fins i tot la vetlla d'un difunt al carrer, com passa al Magreb, sense demanar permís administratiu); 2) quan hi ha un conflicte l'aborden directament les parts, sense la intervenció de l'administració.

En canvi, als països europeus, segons l'opinió dels mediadors —en una observació que em sembla bastant encertada—: 1) es toleren menys les apropiacions, encara que siguin puntuals, de l'espai públic, ja que són activitats que es veuen com a invasores, i 2) hi ha també més pressió sobre els poders públics perquè regulin els usos i els conflictes a l'espai públic. Hi ha una delegació d'aquesta regulació cap a l'Estat. No entrar en conflictes interper-

sonals seria «l'actitud civilitzada», una formulació que recorda el «procés civilitzador» de què parlava Elias (1988).

En un context d'immigració recent, aquests diferents hàbits de vida pública tenen com a resultat que: 1) els autòctons se senten «agreujats» més sovint que els immigrants; 2) moltes vegades els immigrants no entendran el sentit del «greuge», i per tant, 3) els poders públics rebran més demandes per intervenir per part dels autòctons que dels immigrants.

Seria possible afegir a més que quan una persona se sent agreujada per una altra moltes vegades la percepció del greuge no ve tan determinada per l'ofensa objectiva, és a dir, pel comportament de l'ofensor, com per la identitat d'aquest. En la mesura que els immigrants constitueixen una categoria social estigmatitzada, amb diferents modulacions segons els diversos col·lectius, aquest estigma pot reforçar també el sentit del greuge.

Per acabar aquest text voldria reprendre les observacions que fem al començament sobre el concepte d'espai públic.

L'estigma del gueto

Una de les qüestions de fons amb relació a l'ús de l'espai públic és si aquest pot ser un espai on desenvolupar pràctiques de sociabilitat. És dir, si l'espai públic és o pot ser alguna cosa més que un espai de trànsit, per anar de casa al treball i del treball a casa o per anar a comprar de botiga en botiga. Altrament

dit, ¿l'usuari de l'espai públic solament és l'individu (el vianant amb pressa, el *flâneur* o el consumidor), o també poden ser grups?

A vegades els grups necessiten fer un ús propi (apropiació) de l'espai públic: els grups de joves que fumen porros, els grups d'ancians que s'ajunten per prendre el sol, o les mares que xerren mentre vigilen els fills petits necessiten espais que són relativament incompatibles entre si, així que tendeixen a ocupar diferents llocs o franges horàries a l'espai públic. És a dir, es produeixen especialitzacions funcionals, petites segregacions en una xarxa espacial i temporal que ha de donar resposta als diferents tipus d'usuaris.

Els immigrants també necessiten agrupar-se en públic, per fer «apropiacions transitòries», i ho necessiten, no

perquè tinguin una mena de pulsio ètnica que els empenyi a agrupar-se, sinó perquè tenen coses en comú per compartir, com qualsevol grup. Però si hi ha quatre pakistanesos xerrant al carrer no faltarà qui digui que formen un gueto. I això és així perquè les agrupacions dels immigrants als espais públics tenen un dèficit de legitimació social.

És curiós que en nom de la defensa de l'espai públic com un espai obert a tots s'estigmatitzin les pràctiques de sociabilitat en públic dels immigrants, allò que sintetitza molt bé el famós terme «gueto», que només s'aplica a un tipus de concentracions i és totalment cec davant les múltiples concentracions i fragmentacions socials, professionals, generacionals i de tot tipus que estan absolutament generalitzades en la nostra societat (Aramburu, 2000).

De vegades sembla que la visió que hi ha sobre la immigració a l'espai públic és com la del gos de l'hortolà, que ni menja ni deixa menjar. La classe mitjana i fins i tot àmplies franges de la classe treballadora, que en gran part s'han retirat de l'espai públic, no és que competeixin amb els immigrants i altres minories per l'ús de places i carrers, sinó que simplement els espanta, els inquieta o els fa por la seva presència col·lectiva en públic. Mentre la immigració continuï sent una categoria social inquietant i estigmatitzada és lògic que la seva concentració continuarà produint inquietud. I això no es resoldrà únicament a l'espai públic urbà, sinó també a l'esfera pública de la política i els mitjans de comunicació. 🔑

Bibliografia

AMIN, A. (2002). *Ethnicity and the Multicultural City. Living in Diversity*. Report for the Department of Transport, Local Government and the Regions and the ESRC Cities Initiative.

ARAMBURU, M. (2000). *Bajo el signo del gueto*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

ARAMBURU, M. (2002). *Los otros y nosotros. Imágenes del inmigrante en Ciutat Vella de Barcelona*. Madrid: Ministerio de Educación y Cultura.

BORJA, J. (2003). *La ciudad conquistada*. Madrid: Alianza.

BANNISTER, J.; FYFE, N.; KEARNS, A. (2006). «Respectable or Respectful? (In)civility and the City». *Urban Studies*, 43, 5/6.

BAUMAN, Z. (2002). *La cultura como praxis*. Barcelona: Paidós.

ELIAS, N. (1988). *El proceso de la civilización*. México: Fondo de Cultura Económica.

FERNÁNDEZ, J. (2006). *Ser humano en los conflictos*. Madrid: Alianza Editorial.

FRASER, N. (1992). «Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy», a CALHOUN, G. (ed.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: The MIT Press.

FRIEDMAN, J. (1994). *Cultural Identity and Global Process*. Londres: Sage.

HABERMAS, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity Press.

HANNERZ, U. (1998). *Conexiones transnacionales*. València: Universitat de València.

HARVEY, D. (2006). «The Political Economy of Public Space», a LOW, S.; SMITH, N. (ed.) *The Politics of Public Space*. Nova York: Routledge.

INNERARITY, D. (2006). *El nuevo espacio público*. Espasa Calpe.

JACOBS, J. (1973). *Muerte y vida de las grandes ciudades*. Barcelona: Península.

KEARNS, A., FORREST, R. (2000). «Social Cohesion and Multilevel Urban Governance», *Urban Studies*, 37.

KEARNS, A.; PARKINSON, M. (2001). «The significance of Neighbourhood», *Urban Studies*, vol. 38/12.

MARTÍNEZ, U. (1997). «El lugar estable y móvil de los inmigrantes, las paradojas de su vivienda en las ciudades. A: DELGADO, M. (comp.) *Ciutat i immigració*. Barcelona. Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.

MERINO, V. (2006). «Las nuevas ordenanzas municipales reguladoras de la convivencia ciudadana», *Revista de Estudios de la Administración Local y Autonómica*, 300-301.

MINTZ, S. (1985). *Sweetness and Power. The Place of Sugar in Modern History*. Nova York: Viking.

SENNETT, R. (2001). *El declive del hombre público*. Barcelona: Edicions 62.

THOMPSON, J. (1996). «La teoría de la esfera pública», *Voces y Culturas*, 10.

Monografies

La població estrangera resident a Barcelona. Evolució i característiques

Javier Asensio, Cristina Cárcel. Gabinet Tècnic de Programació i Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona

Introducció

Aquest article presenta les principals xifres referides a la població de nacionalitat estrangera resident a Barcelona a partir de les dades del padró municipal d'habitants. La primera secció presenta l'evolució del saldo migratori i el detall per districtes de la seva composició, la segona compara les piràmides de població del 2001 i el 2008 de les persones residents de nacionalitat espanyola i estrangera, i a la tercera es presenten dades de les diferents nacionalitats. Posteriorment s'ofereixen xifres d'evolució de la població estrangera per districtes i nacionalitats, per concloure amb dades descriptives de determinades característiques de la població estrangera (composició de les llars, naixements i matrimonis, sistema educatiu i població en situació d'atur).

1. El saldo migratori en perspectiva històrica

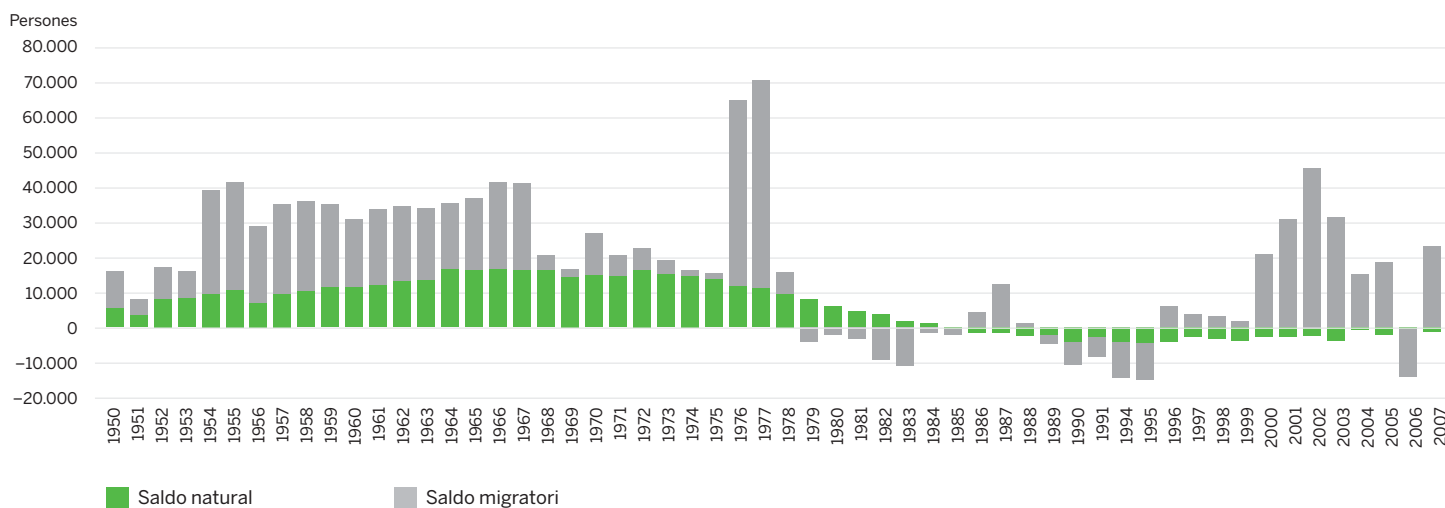
Al llarg dels darrers deu anys, Barcelona ha experimentat una important onada immigratòria. Cal tenir en compte que els registres històrics del padró municipal permeten calcular el saldo migratori com la diferència entre les altes i les baixes, de manera que les altes inclouen tant la immigració com les inclusions al padró (residents prèviament no empadronats que s'hi inscriuen sense comunicar l'origen), mentre que les baixes sumen les emigracions a les baixes per inscripció indeguda (gràfic 1).

L'onada immigratòria actual, que s'inicia l'any 2000, és d'una intensitat comparable a la que es va experimentar entre mitjan anys cinquanta i el final dels seixanta, tot i que fins al moment no s'ha estès tant en el temps. El gràfic

1 també posa de manifest variacions molt més brusques al saldo migratori que al natural, atès que el primer està subjecte a variacions en la normativa que afecten el seu còmput. Un exemple d'això és l'aplicació l'any 2006 de la Llei orgànica 14/2003, segons la qual els ajuntaments han de declarar la caducitat de la inscripció al padró de les persones estrangeres no comunitàries sense autorització de residència permanent que no l'hagin renovat en un termini de dos anys. Altres casos de variacions sobtades, segurament degudes a canvis administratius o criteris de comptabilització canviants, són les modificacions que s'observen entre el 1987 i el 1988 o, principalment, els elevats saldos dels anys 1976 i 1977.

Des de l'any 1950 la immigració és el principal factor determinant de l'evolució de la població estrangera resident a Barcelona.

Gràfic 1. Evolució dels saldos natural i migratori. Barcelona, 1950-2007

Font: Moviments demogràfics. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Notes: saldo natural: naixements menys defuncions; saldo migratori: altes (inclusió, immigració) menys baixes (emigració, inscripció indeguda).

lució de la població resident a la ciutat de Barcelona. Únicament durant determinats períodes dels anys setanta el saldo natural va tenir un impacte més rellevant que el migratori.

La taula 1 detalla, per al període 2004-2007, la contribució de ciutadans espanyols i estrangers als saldos natural i migratori, diferenciant entre els moviments migratoris de manera estricta (diferència entre emigració i immigració) i el paper que tenen les altes per omissió (alta al padró sense comunicació del lloc de residència prèvia) o les baixes per inscripció indeguda o per caducitat.

El tret més destacat és la tendència cap a l'emigració per part de la població de nacionalitat espanyola resident a la ciutat, de més de 16.000 moviments nets de mitjana, tot i que amb una

tendència a la baixa. Així, el saldo net positiu és degut a l'elevada immigració estrangera. Cal tenir en compte que la reducció de les altes per omissió a partir de l'any 2005 s'explicaria per un canvi de criteri a l'hora de donar d'alta ciutadans procedents de l'estranger. Igualment, l'elevat nombre de declaracions de caducitat del 2006 s'explica per l'aplicació de la norma esmentada prèviament.

La taula 2 detalla, per a l'any 2007, l'estructura dels saldos natural i migratori per als deu districtes de la ciutat segons les nacionalitats. No es pretén en aquest espai descriure detalladament les dades, ja que les taules són prou il·lustratives dels diferents detalls, de manera que ens limitarem a identificar-ne els trets principals:

- El saldo natural deficitari de la

ciutat (- 1.433 persones) és degut a un nombre superior de defuncions respecte als naixements per part de la població de nacionalitat espanyola (- 4.023 persones). En el cas de la població de nacionalitat estrangera, s'observa un saldo clarament positiu (+ 2.590 persones). Aquesta situació es reproduïx a set districtes.

- Els fluxos migratoris de la població resident de nacionalitat espanyola (taula 2a) són negatius a tots els districtes de la ciutat. Al contrari, la immigració estrangera (taula 2b) supera l'emigració en tots els casos. Aquesta aportació positiva es continua manifestant si, a més, es consideren les diferències entre les altes per omissió i les baixes per inscripció indeguda i caducitat, les quals aporten un saldo net de més de 17.000 persones al con-

Taula 1. Moviment demogràfic segons la nacionalitat. Barcelona, 2004-2007

Any	Total altes menys baixes al padró	Altes per			Baixes per		Inscripció indeguda / caducitat
		Naixement	Immigració	Omissió	Defunció	Emigració	
2004	14.645	13.931	38.026	56.516	14.797	59.039	19.992
Nacionalitat espanyola	-19.407	11.699	25.170	6.320	14.632	42.805	5.159
Nacionalitat estrangera	34.052	2.232	12.856	50.196	165	16.234	14.833
2005	16.066	14.164	70.360	33.967	16.018	60.947	25.460
Nacionalitat espanyola	-15.222	11.598	31.027	5.270	15.806	41.924	5.387
Nacionalitat estrangera	31.288	2.566	39.333	28.697	212	19.023	20.073
2006	-14.172	14.141	94.815	16.736	14.867	62.132	62.865
Nacionalitat espanyola	-16.545	11.494	29.941	4.243	14.645	41.945	5.633
Nacionalitat estrangera	2.373	2.647	64.874	12.493	222	20.187	57.232
2007	21.730	13.986	102.993	19.497	15.419	62.433	36.894
Nacionalitat espanyola	-13.454	11.154	29.521	4.142	15.177	39.104	3.990
Nacionalitat estrangera	35.184	2.832	73.472	15.355	242	23.329	32.904

Font: Moviments demogràfics. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona

Taula 2. Saldos natural i migratori de tota la població per districtes. Barcelona, 2007

	Total saldos	Saldo natural			Saldo migratori				
		Total (A-B)	Naixement (A)	Defunció (B)	Total (C+D)- (E+F)	Immigració (C)	Omissió (D)	Emigració (E)	Inscripció indeguda (F)
Barcelona	21.730	-1.433	13.986	15.419	23.163	102.993	19.497	62.433	36.894
Ciutat Vella	3.477	-157	852	1.009	3.634	16.271	3.553	7.679	8.511
Eixample	4.152	-777	2.079	2.856	4.929	17.542	2.776	9.633	5.756
Sants-Montjuïc	2.179	-240	1.459	1.699	2.419	12.969	2.474	8.321	4.703
Les Corts	886	-138	573	711	1.024	4.673	481	2.871	1.259
Sarrià - Sant Gervasi	1.555	3	1.334	1.331	1.552	6.808	938	4.312	1.882
Gràcia	2.207	-240	1.056	1.296	2.447	7.515	936	4.130	1.874
Horta-Guinardó	1.296	-189	1.493	1.682	1.485	7.993	1.472	5.629	2.351
Nou Barris	1.733	-45	1.603	1.648	1.778	8.671	2.997	6.389	3.501
Sant Andreu	1.559	142	1.389	1.247	1.417	7.805	1.295	5.325	2.358
Sant Martí	2.686	208	2.148	1.940	2.478	12.746	2.575	8.144	4.699

Taula 2a. Saldos natural i migratori de la població de nacionalitat espanyola per districtes. Barcelona, 2007

	Total saldos	Saldo natural			Saldo migratori				
		Total (A-B)	Naixement (A)	Defunció (B)	Total (C+D)- (E+F)	Immigració (C)	Omissió (D)	Emigració (E)	Inscripció indeguda (F)
Barcelona	-13.454	-4.023	11.154	15.177	-9.431	29.521	4.142	39.104	3.990
Ciutat Vella	-912	-502	473	975	-410	2.301	420	2.669	462
Eixample	-1.575	-1.141	1.675	2.816	-434	5.666	681	6.233	548
Sants-Montjuïc	-1.995	-602	1.070	1.672	-1.393	3.466	481	4.890	450
Les Corts	-473	-181	515	696	-292	1.749	146	2.019	168
Sarrià - Sant Gervasi	-394	-79	1.219	1.298	-315	2.826	472	3.264	349
Gràcia	-606	-387	892	1.279	-219	2.586	354	2.902	257
Horta-Guinardó	-1.831	-430	1.235	1.665	-1.401	2.517	385	4.000	303
Nou Barris	-2.344	-442	1.185	1.627	-1.902	2.297	420	4.150	469
Sant Andreu	-1.456	-89	1.144	1.233	-1.367	2.288	275	3.634	296
Sant Martí	-1.868	-170	1.746	1.916	-1.698	3.825	508	5.343	688

Font: Moviments demogràfics. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Taula 2b. Saldos natural i migratori de la població de nacionalitat estrangera per districtes. Barcelona, 2007

	Total saldos	Saldo natural			Saldo migratori				
		Total (A-B)	Naixement (A)	Defunció (B)	Total (C+D)- (E+F)	Immigració (C)	Omissió (D)	Emigració (E)	Inscripció indeguda (F)
Barcelona	35.184	2.590	2.832	242	32.594	73.472	15.355	23.329	32.904
Ciutat Vella	4.389	345	379	34	4.044	13.970	3.133	5.010	8.049
Eixample	5.727	364	404	40	5.363	11.876	2.095	3.400	5.208
Sants-Montjuïc	4.174	362	389	27	3.812	9.503	1.993	3.431	4.253
Les Corts	1.359	43	58	15	1.316	2.924	335	852	1.091
Sarrià - Sant Gervasi	1.949	82	115	33	1.867	3.982	466	1.048	1.533
Gràcia	2.813	147	164	17	2.666	4.929	582	1.228	1.617
Horta-Guinardó	3.127	241	258	17	2.886	5.476	1.087	1.629	2.048
Nou Barris	4.077	397	418	21	3.680	6.374	2.577	2.239	3.032
Sant Andreu	3.015	231	245	14	2.784	5.517	1.020	1.691	2.062
Sant Martí	4.554	378	402	24	4.176	8.921	2.067	2.801	4.011

Font: Moviments demogràfics. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

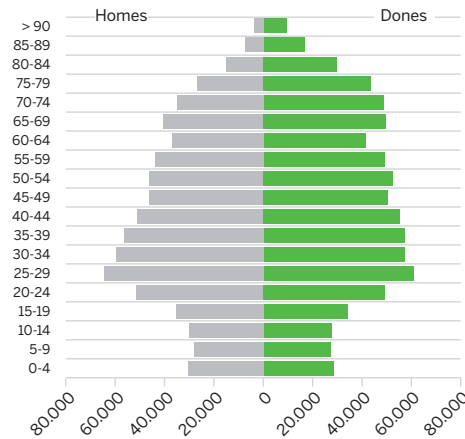
junt de la ciutat. Els districtes amb més immigració neta de ciutadans de nacionalitat estrangera són l'Eixample, Sant Martí i Ciutat Vella. Aquesta ordenació es manté en el saldo natural de la població estrangera.

2. Estructura de la població estrangera i espanyola per edats

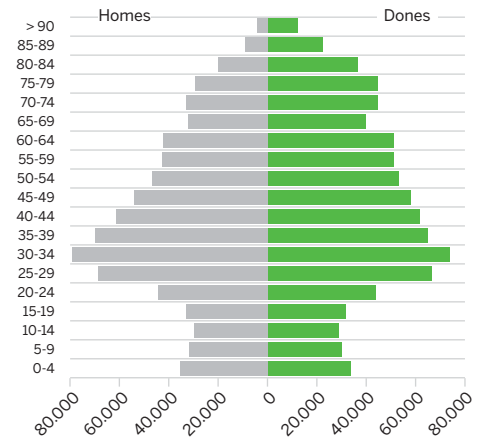
L'arribada de població estrangera també ha produït canvis en l'estructura d'edats de la població (gràfic 2). L'any 2001 la presència de població estrangera resident a Barcelona era molt baixa, i per a algunes franges d'edat pràcticament testimonial. Els processos migratoris descrits als apartats anteriors han donat lloc a una piràmide de magnitud més rellevant, molt eixamplada a les cohorts d'entre 25 i 40 anys, corresponents a les edats de més propensió migratòria. Al contrari del que s'observa en el cas de la piràmide de població de nacionalitat espanyola, la piràmide de la població de nacionalitat estrangera està esbiaixada cap al costat esquerre, corresponent als homes. A banda, lògicament, de la baixa presència de població envellida, la població estrangera també destaca per una base de la piràmide molt estreta. Aquest fet, aparentment contradictori amb la documentada taxa de natalitat superior de la població immigrant estrangera, s'explicaria per la presència d'un nombre rellevant de ciutadans i ciutadanes estrangers sense descendència resident a la ciutat.

Gràfic 2. Piràmides de població. Barcelona, 2001 i 2008

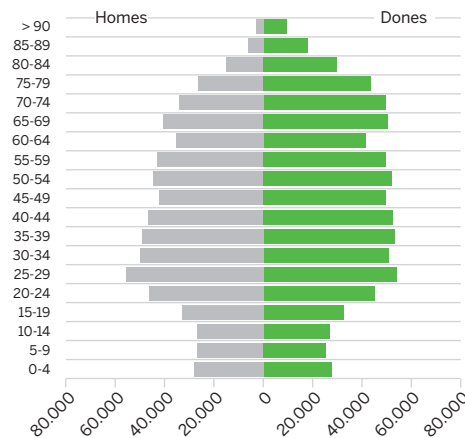
Població total del 2001

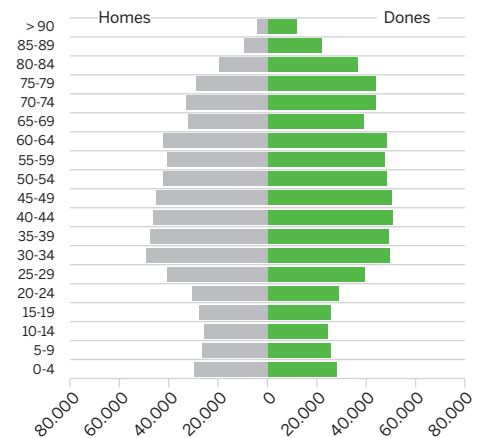
Població total del 2008

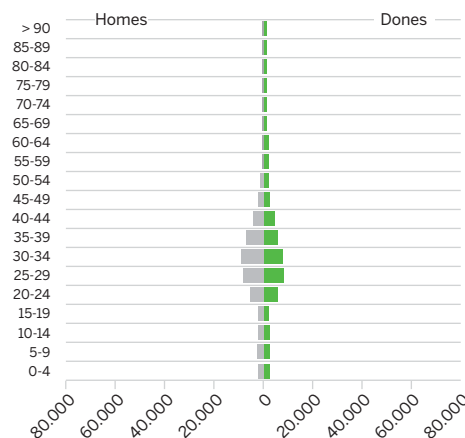
Població amb nacionalitat espanyola del 2001

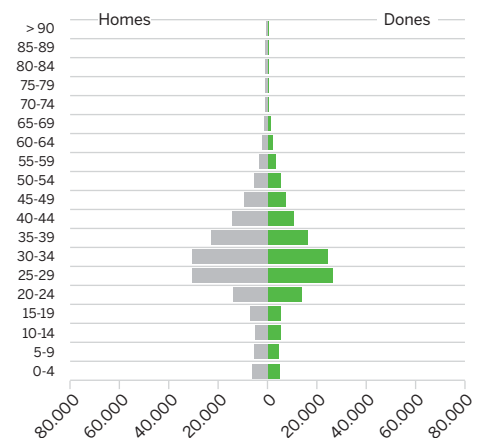
Població amb nacionalitat espanyola del 2008

Població amb nacionalitat estrangera del 2001

Població amb nacionalitat estrangera del 2008

Font: Lectures del cens i el padró. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

3. Evolució de la població estrangera

Les diferents lectures dels censos i padrons de població des de l'any 1986 mostren l'augment continuat de la població estrangera resident, tant en termes absoluts com relatius (taula 3 i gràfic 3). D'una presència inferior a 20.000

persones residents de nacionalitat estrangera l'any 1986, que suposaven poc més de l'1% de la població, la ciutat té actualment més d'un 18% de població de nacionalitat estrangera. La gràfica d'evolució d'aquest percentatge mostra com l'efecte ja comentat de l'aplicació

de la Llei 14/2003 ha estat generar un «efecte esglaió» a la sèrie, però no trenca la tendència creixent en la proporció de persones estrangeres residents. El que sí que s'observa és un lleu alentiment del ritme de creixement del percentatge, el qual no seria degut a una disminució en el ritme d'immigració de la població estrangera, sinó a una reducció del saldo emigratori de la població de nacionalitat espanyola.

L'evolució del nombre de residents segons les nacionalitats (agrupades per continents) mostra la preeminència de l'origen americà, seguit de l'uropeu, asiàtic i, en darrer lloc, l'africà (taula 4 i gràfic 4). La presència de persones residents d'origen americà va augmentar a un ritme molt superior al de la resta durant el darrer quinquenni del segle passat, i des de llavors s'han mantingut com la colònia més nombrosa, que ha arribat a superar el 50% del total de persones estrangeres residents a la ciutat. Això no obstant, l'arribada de més població d'Àsia, Oceania i la resta d'Europa ha reduït aquest percentatge fins al 43,9%.

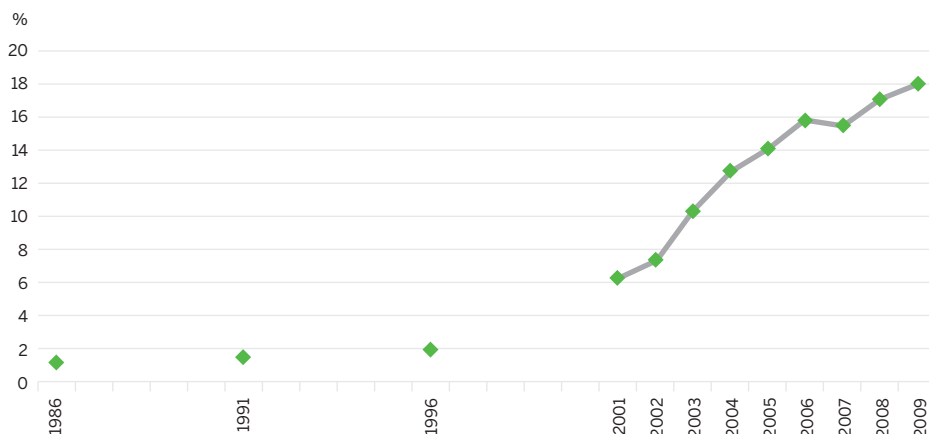
Al llarg del període 2001-2008 el col·lectiu de residents equatorians ha estat sempre el més nombrós, però el 2009 s'ha vist superat pels italians (taula 5). Cal tenir en compte, però, que una gran part de les persones residents de nacionalitat italiana provenen d'Amèrica Llatina. La població marroquina, que el 2001 ocupava la segona plaça, ha estat desplaçada fins a la sisena tot i doblar el nombre de residents. La raó ha estat

Taula 3. Evolució de la població de nacionalitat estrangera. Barcelona, 1986-2009

Data	Persones	%
1/4/1986 Padró	19.401	1,1
1/3/1991 Cens/padró	23.329	1,4
1/5/1996 Padró	29.043	1,9
1/11/2001 Cens	95.356	6,3
1/1/2002 Lectura del padró	113.809	7,4
1/1/2003 Lectura del padró	163.046	10,4
1/1/2004 Lectura del padró	202.489	12,8
1/1/2005 Lectura del padró	230.942	14,2
1/1/2006 Lectura del padró	260.058	15,9
1/1/2007 Lectura del padró	250.789	15,6
1/1/2008 Lectura del padró	280.817	17,3
1/1/2009 Lectura del padró	294.918	18,1

Font: Lectures de cens i padró. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Gràfic 3. Evolució de la proporció de població de nacionalitat estrangera. Barcelona, 1986-2009.

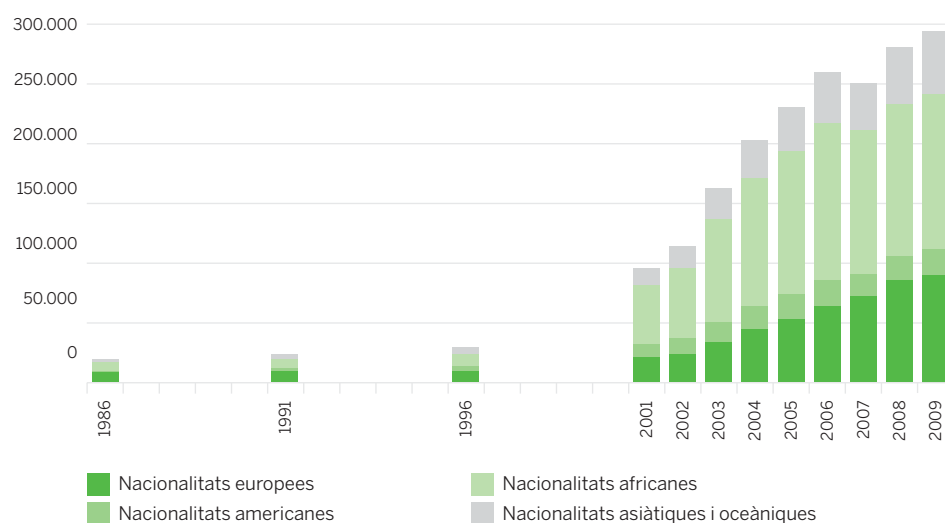
Font: Lectures del cens i padró. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Taula 4. Evolució de la població estrangera per nacionalitats. Barcelona, 1986-2009

Any	Total població estrangera	% s/total població	Nacionalitats europees	% s/població estrangera	Nacionalitats africanes	% s/població estrangera	Nacionalitats americanes	% s/població estrangera	Nacionalitats asiàtiques i oceàniques	% s/població estrangera
1986	19.401	1,1	8.001	41,2	1.544	8,0	7.435	38,3	2.421	12,5
1991	23.329	1,4	9.199	39,4	2.328	10,0	8.090	34,7	3.712	15,9
1996	29.043	1,9	8.679	29,9	4.401	15,2	10.888	37,5	5.075	17,5
2001	95.356	6,3	20.776	21,8	10.684	11,2	49.954	52,4	13.942	14,6
2002	113.809	7,4	22.924	20,1	13.893	12,2	58.944	51,8	18.048	15,9
2003	163.046	10,4	33.111	20,3	17.002	10,4	86.364	53,0	26.569	16,3
2004	202.489	12,8	44.483	22,0	19.321	9,5	107.517	53,1	31.168	15,4
2005	230.942	14,2	52.835	22,9	20.818	9,0	120.197	52,0	37.092	16,1
2006	260.058	15,9	63.195	24,3	22.336	8,6	131.694	50,6	42.833	16,5
2007	250.789	15,6	71.662	28,6	19.080	7,6	120.232	47,9	39.815	15,9
2008	280.817	17,3	85.105	30,3	20.408	7,3	127.668	45,5	47.636	17,0
2009	294.918	18,1	90.388	30,6	21.665	7,3	129.563	43,9	53.302	18,1

Font: Lectures de cens i padró. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Gràfic 4. Evolució de la població estrangera per nacionalitats. Barcelona, 1986-2009

Font: Lectures del cens i el padró. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

l'arribada de nombrosos immigrants peruans, pakistanesos, bolivians i italians. Entre les nacionalitats que més ràpidament han augmentat la seva

presència al llarg dels darrers set anys destaquen els bolivians (un augment de gairebé el 300%) i els romanesos (1.600%).

Un terç de les persones de nacionalitat pakistanesa o filipina residents a Espanya viuen a Barcelona (taula 6). Per contra, hi ha comunitats com la marroquina o la romanesa, relativament nombroses pel que fa a la seva magnitud, que tenen una presència molt més nombrosa en altres ciutats i comunitats, de manera que el pes relatiu de les persones que resideixen a Barcelona sobre el conjunt és molt reduït.

4. Residents estrangers per districtes

Entre l'any 2001 i el 2009 es produeix una reducció de la concentració relativa de persones de nacionalitat estrangera als districtes de Ciutat Vella i l'Eixample (taula 7). Tot i que aquests dos districtes encara són els que acullen una proporció més alta del total de persones residents estrangeres, el per-

Taula 5. Evolució dels col·lectius estrangers més nombrosos, en xifres absolutes. Barcelona, 2001-2009

Nacionalitats	Taxa de creixement	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
	2001-2009 (%)									
Total	209,3	95.356	113.809	163.046	202.489	230.942	260.058	250.789	280.817	294.918
Itàlia	622,0	3.142	4.572	7.013	9.619	11.678	14.447	17.556	20.843	22.684
Equador	170,7	8.204	17.975	26.891	32.946	31.828	31.423	25.351	22.943	22.210
Pakistan	420,9	3.405	6.112	9.944	10.198	11.997	14.251	13.093	15.966	17.735
Bolívia	2.931,2	583	1.116	2.455	4.810	8.314	11.495	16.352	18.759	17.672
Perú	127,0	6.879	8.646	10.964	13.163	15.037	16.115	14.439	15.240	15.613
Marroc	101,0	7.165	9.751	11.985	13.594	14.508	15.522	13.348	13.998	14.402
Xina	472,2	2.460	3.303	5.272	7.195	9.524	11.632	11.095	12.938	14.076
Colòmbia	187,2	4.708	9.616	12.429	13.307	13.935	14.616	12.436	13.032	13.521
França	357,2	2.943	3.684	4.709	6.577	7.706	9.061	10.720	12.557	13.454
Argentina	289,9	2.504	4.547	9.516	11.437	12.439	13.265	10.074	9.922	9.763
Brasil	606,3	1.368	1.880	2.641	3.557	4.688	6.313	6.985	9.006	9.662
Filipines	140,3	3.176	3.859	4.903	5.871	6.470	6.660	6.188	7.023	7.631
Alemanya	225,4	2.269	2.593	3.225	4.170	4.762	5.355	6.277	7.070	7.383
República Dominicana	76,9	4.136	5.031	5.947	6.777	7.218	7.697	6.556	7.101	7.315
Romania	1.587,2	392	1.079	2.288	3.084	4.049	5.052	4.737	6.733	6.614
Resta de nacionalitats	126,5	42.022	30.045	42.864	56.184	66.789	77.154	75.582	87.686	95.183

Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Font: Lectures del padró municipal d'habitants a 1 de gener dels anys 2001 a 2009. Ajuntament de Barcelona.

Taula 6. Pes relatiu dels residents estrangers sobre el total a Catalunya i Espanya, per nacionalitats. Barcelona, 2008

Nacionalitats	Persones estrangeres	% sobre població estrangera de Catalunya	% sobre població estrangera d'Espanya
Total	273.175	24,7	5,2
Equador	22.654	28,0	5,3
Itàlia	20.305	46,4	12,9
Bolívia	18.370	30,2	7,6
Pakistan	15.057	52,6	32,0
Perú	14.945	45,7	12,3
Marroc	13.438	6,4	2,1
Colòmbia	12.746	27,5	4,5
França	12.296	36,7	10,9
Xina	12.257	31,9	9,7
Argentina	9.975	28,3	6,8
Brasil	8.687	33,7	7,5
República Dominicana	6.910	35,7	8,9
Alemanya	6.869	29,9	3,8
Filipines	6.837	81,7	28,3
Romania	6.494	7,4	0,9
Regne Unit	5.872	28,4	1,7
Xile	5.347	32,5	11,6
Mèxic	4.367	59,9	19,0
Índia	4.091	31,2	16,2

Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Font: Instituto Nacional de Estadística.

centatge agregat ha passat del 37% al 30,6% en vuit anys. Al contrari, alguns dels districtes amb menor presència de població estrangera l'any 2001, com Sant Andreu i Nou Barris, han incrementat el seu pes el 2009.

5. Característiques de la població de nacionalitat estrangera: estructura de les llars, naixements, matrimonis, escolarització i mercat laboral

L'any 2001, el 93% de les llars de la ciutat estaven formades exclusivament per persones de nacionalitat espanyola. L'any 2008 aquest tipus de llars representen el 83% de les llars de la ciutat.

Per contra, les llars compostes exclusivament per persones de nacionalitat estrangera i les llars mixtes (llars on com a mínim un dels membres és espanyol o estranger) han experimentat un creixement considerable i signifiquen, l'any 2008, el 17% de les llars de la ciutat, deu punts més que l'any 2001 (taula 8).

Taula 7. Residents estrangers per districtes. Barcelona, 2001-2009

	Cens del 2001			Padró de juny del 2009		
	Persones estrangeres	% sobre població estrangera	% sobre població resident ¹	Persones estrangeres	% sobre població estrangera	% sobre població resident ¹
Barcelona	95.356	100,0	6,3	294.918	100,0	18,1
Ciutat Vella	16.794	17,6	20,1	42.318	14,3	40,9
Eixample	18.479	19,4	7,4	48.205	16,3	18,1
Sants-Montjuïc	11.611	12,2	7,0	35.573	12,1	19,6
Les Corts	3.589	3,8	4,4	9.638	3,3	11,8
Sarrià - Sant Gervasi	6.788	7,1	5,1	17.189	5,8	12,0
Gràcia	6.495	6,8	5,7	19.352	6,6	15,8
Horta-Guinardó	7.317	7,7	4,4	22.291	7,6	13,1
Nou Barris	7.196	7,5	4,4	28.210	9,6	16,8
Sant Andreu	5.609	5,9	4,1	19.298	6,5	13,3
Sant Martí	9.871	10,4	4,7	35.009	11,9	15,3
No consta ²	1.607	1,7	—	17.835	6,0	—

1. Percentatge de població estrangera resident sobre el total de la població resident. 2. Població estrangera que no té domicili fix. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Fonts: Cens de població i habitatges, 2001. Institut Nacional d'Estadística. Institut d'Estadística de Catalunya. Lectura del padró municipal d'habitants a 1 de gener de 2009. Ajuntament de Barcelona.

Taula 8. Composició de les llars segons la nacionalitat. Barcelona, 2001-2008

	2001	%	2007	%	2008	%
Total	594.452	100,0	645.752	100,0	650.647	100,0
Tots espanyols	554.845	93,3	545.852	84,5	540.507	83,1
Tots estrangers	19.394	3,3	51.098	7,9	55.475	8,5
Llars mixtes	20.213	3,4	48.802	7,6	54.665	8,4

Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Fonts: 2001: Cens de població i habitatges, 2001. Instituto Nacional de Estadística. Institut d'Estadística de Catalunya. 2007 i 2008: lectura del padró municipal d'habitants a 30 de juny.

El nombre de naixements en què almenys un dels progenitors és estranger, així com el de matrimonis en què hi ha com a mínim un cònjuge estranger també han augmentat de forma notable durant els darrers anys (taula 9, gràfics 5 i 6). En el cas dels naixements, el percentatge amb almenys un progenitor estranger superava el 35% l'any 2007, 3,5 vegades més que

una dècada abans. En el cas dels matrimonis, el creixement del percentatge en què com a mínim un cònjuge és estranger mostra un comportament més erràtic, amb un estancament entre el 1998 i el 2000, seguit d'un fort augment entre aquest any i el 2001. De fet, la quantitat de matrimonis registrats mostra una tendència constant a la baixa, atès que un nombre

creixent de parelles renuncien a casarse. Per això les variacions en el percentatge de matrimonis amb presència de ciutadans i ciutadanes estrangers pot respondre a diferents comportaments d'aquesta tendència en funció de la nacionalitat.

Els alumnes estrangers constitueixen l'11,3% dels alumnes matriculats a totes les escoles de nivell no universitari de la ciutat de Barcelona. El 74% dels alumnes de nacionalitat estrangera estan matriculats a l'escola pública, l'alumnat de nacionalitat espanyola utilitza l'escola pública en el 33% dels casos (taula 10).

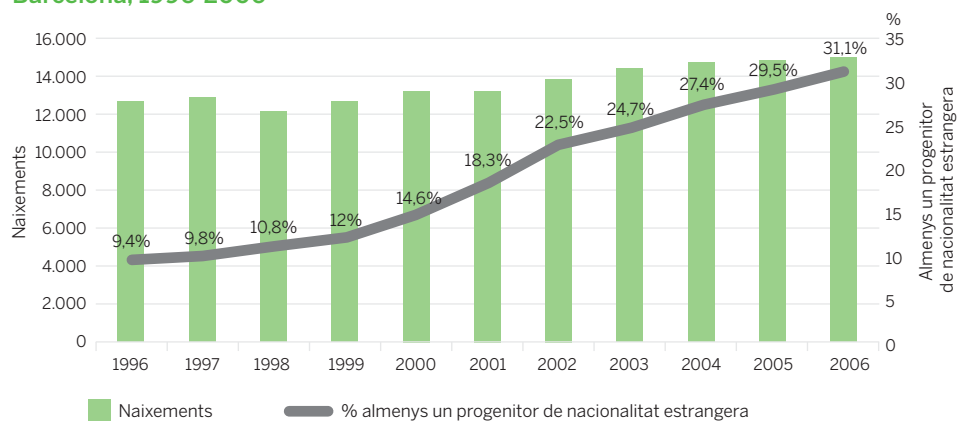
Des del curs 2002-03 a l'escola pública el nombre d'alumnes de nacionalitat espanyola matriculats ha

Taula 9. Evolució dels naixements amb progenitor estranger i els matrimonis amb cònjuge estranger. Barcelona, 1996-2007

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Naixements	12.617	12.855	12.064	12.629	13.148	13.182	13.814	14.342	14.649	14.786	14.904	15.074
% amb almenys un progenitor estranger	9,4	9,8	10,8	12,0	14,6	18,3	22,5	24,7	27,4	29,5	31,1	35,4
Matrimonis	7.371	7.291	7.092	6.827	6.873	6.584	6.682	6.642	6.874	6.852	6.738	6.073
% amb almenys un cònjuge estranger	8,5	9,2	10,3	11,2	10,4	13,4	18,2	25,0	27,1	28,3	29,9	32,8

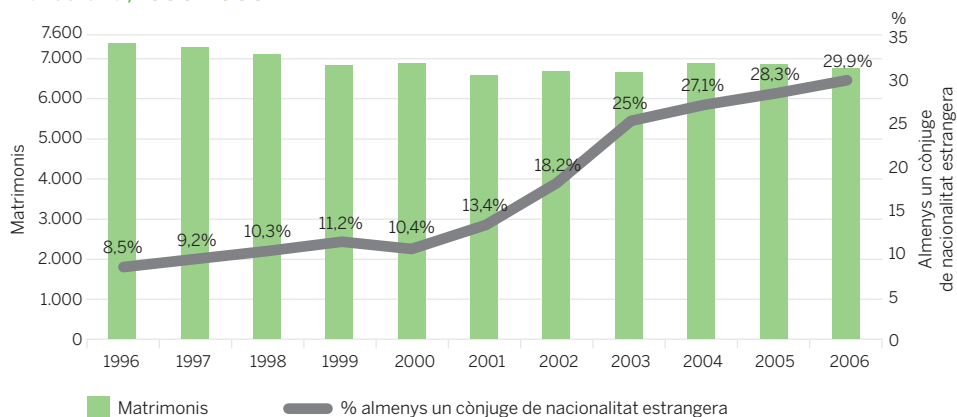
Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.
Font: INE.

Gràfic 5. Naixements amb progenitors de nacionalitat estrangera. Barcelona, 1996-2006

Font: INE. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Gràfic 6. Matrimonis amb cònjuges de nacionalitat estrangera. Barcelona, 1996-2006

Font: INE. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

disminuït i es compensa de forma gairebé exacta amb l'augment d'alumnes de nacionalitat estrangera, i el nombre d'alumnes matriculats es manté pràcticament constant al voltant dels 230.000.

Finalment, si considerem la població aturada de nacionalitat estrangera durant l'any 2008 trobem més presència relativa d'homes (62,5%) i més presència de persones d'edats compreses entre els 30 i els 44 anys (56,1%). En el cas de la població espanyola, la franja d'edats més rellevant entre les persones aturades és la de més de 45 anys, la qual està infrarepresentada entre la població estrangera, tal com s'ha vist a l'anàlisi de les piràmides de població. L'augment de l'atur registrat que s'observa l'any 2008 respecte al 2007 ha estat relativament més elevat entre la població estrangera que entre l'espanyola, atès que el primer contingent augmenta el seu pes dins el nombre total de persones aturades en gairebé cinc punts percentuals en només un any (taula 11)

Taula 10. Alumnat no universitari per nacionalitats. Barcelona, curs 2007-2008

	Total	%	Espanyols	%	Estrangers	%
Població en edat escolar (de 0 a 17 anys)	229.681	100,0	193.799	84,4	35.882	15,6
Alumnes matriculats	233.438	100,0	206.960	88,7	26.478	11,3
Sector on estan matriculats						
Públic	88.027	37,7	68.520	33,1	19.507	73,7
Privat	145.411	62,3	138.440	66,9	6.971	26,3
Nivell escolar						
Educació infantil	56.028	24,0	51.708	25,0	4.320	16,3
Educació primària	75.640	32,4	65.664	31,7	9.976	37,7
Educació secundària	99.697	42,7	87.824	42,4	11.873	44,8
Educació especial	2.073	0,9	1.764	0,9	309	1,2
Evolució d'alumnes matriculats						
Curs 2002-03	227.994	100,0	213.637	93,7	14.357	6,3
Curs 2003-04	229.179	100,0	210.669	91,9	18.510	8,1
Curs 2004-05	229.286	100,0	208.691	91,0	20.595	9,0
Curs 2005-06	228.514	100,0	206.112	90,2	22.402	9,8
Curs 2006-07	229.925	100,0	205.828	89,5	24.097	10,5
Curs 2007-08	233.438	100,0	206.960	88,7	26.478	11,3

Nota: no inclou els alumnes matriculats a les escoles privades estrangeres atès que no es regeixen per la LOGSE.

Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Fonts: Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya i Ministeri d'Educació, Política Social i Esport.

Taula 11. Atur registrat per nacionalitats, sexe, edat i sector d'activitat. Barcelona, 2008

	Total	%	Espanyola	%	Estrangera	%
Atur registrat	62.416	100,0	51.549	82,6	10.867	17,4
Sexe	62.416	100,0	51.549	100,0	10.867	100,0
Homes	30.118	48,3	23.330	45,3	6.788	62,5
Dones	32.298	51,7	28.219	54,7	4.079	37,5
Edat	62.416	100,0	51.549	100,0	10.867	100,0
De 16 a 19 anys	1.175	1,9	1.083	2,1	92	0,8
De 20 a 24 anys	3.655	5,9	3.003	5,8	652	6,0
De 25 a 29 anys	7.823	12,5	5.788	11,2	2.035	18,7
De 30 a 44 anys	23.637	37,9	17.544	34,0	6.093	56,1
De 45 anys i més	26.126	41,9	24.131	46,8	1.995	18,4
Sector d'activitat	62.416	100,0	51.549	100,0	10.867	100,0
Agricultura	352	0,6	207	0,4	145	1,3
Indústria	8.328	13,3	7.661	14,9	667	6,1
Construcció	4.877	7,8	3.097	6,0	1.780	16,4
Serveis	45.966	73,6	38.626	74,9	7.340	67,5
Sense ocupació anterior	2.893	4,6	1.958	3,8	935	8,6
Evolució de l'atur registrat¹						
2006	54.653	100,0	47.592	87,1	7.061	12,9
2007	52.047	100,0	45.403	87,2	6.644	12,8
2008	62.416	100,0	51.549	82,6	10.867	17,4

1. Mitjana anual.

Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Fonts: Departament de Treball. Generalitat de Catalunya i Ministeri de Treball i Afers Socials.

Conclusions

L'arribada de població estrangera a la ciutat de Barcelona de manera notable a partir de l'any 2000 ha obert un nou escenari de creixement de la ciutat i ha trencat la tendència de pèrdua de població que va caracteritzar les dècades dels vuitanta i noranta del segle passat. Cal destacar que aquests canvis tenen lloc sobre la base d'un intens flux migratori tant en el sentit d'entrada com de sortida, i de residents de nacionalitat espanyola com d'estrangera, de manera que Barcelona és alhora un gran pol d'atracció i d'emissió.

El conjunt de dades i taules estadístiques presentat mostra la intensitat del procés immigratori que la ciutat de Barcelona ha experimentat en aquests anys. Es tracta d'un fenomen d'intensitat comparable al que es va registrar a les dècades dels cinquanta i seixanta. També s'han mostrat determinades característiques de la població immigrada, com serien l'estructura demogràfica, la ubicació als diferents districtes, la creació de llars de diferents nacionalitats, la utilització de la xarxa d'educació pública i la importància de Barcelona com a lloc de residència de determinades nacionalitats.

Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva

Martí Niubó i Baqué, Bruno Avelar Rosa. Direcció de Promoció i Esdeveniments Esportius, Institut Barcelona Esports

Introducció

Al Pla estratègic de l'esport de la ciutat de Barcelona s'enuncia la necessitat de facilitar i promoure la pràctica de l'activitat físicoesportiva de tota la població, ja que les seves possibilitats es consideren elements generadors de qualitat de vida i salut, de models de participació ciutadana i d'integració social.

En aquest sentit, l'arribada de col·lectius d'immigrants tan diferenciats suposa un repte per a la política de promoció esportiva municipal existent. Amb l'objectiu d'aclarir aquesta realitat i la tipologia d'una futura intervenció, l'Institut Barcelona Esports va encomanar a Jaume Bantulà i Janot i Ricardo Sánchez Martín, de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna de la Universitat Ramon Llull, l'elaboració de l'estudi «Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva», que es va dur a terme durant el bienni 2006-2008 emprant una metodologia de recerca participativa amb col·lectius de persones immigrants i entitats. Els objectius eren: conèixer la realitat del fenomen migratori a Barcelona, estudiar la realitat de la pràctica esportiva, analitzar les polítiques d'integració a escala general –i en particular les polítiques de promoció de la pràctica físicoesportiva de les persones novvingudes, i finalment, establir criteris per a la promoció de la pràctica físicoesportiva.

Aquest article presenta els punts més rellevants evidenciats en la recerca feta i afegeix també una visió de caire més operatiu respecte a la política municipal que pretenem endegar des de la Direcció de Promoció Esportiva de l'Institut Barcelona Esports de l'Ajuntament de Barcelona, en la qual ens plantejem elaborar un pla d'intervenció municipal per a la població immigrant.

L'article comença amb la presentació de la realitat de la immigració a Barcelona i concreta la pràctica esportiva d'aquest grup poblacional (s'hi consideren els hàbits esportius i les barreres i demandes assenyalades per la població immigrant de cara a la pràctica esportiva). Finalment es tracten els principis per a una política de promoció esportiva a Barcelona.

La població estrangera

L'informe estadístic sobre immigració elaborat per l'Ajuntament de Barcelona l'any 2006 assenyala que hi ha 260.058 persones estrangeres empadronades a Barcelona, xifra que representa el 15,9% sobre el total de la població de la ciutat (Ajuntament de Barcelona, 2006a). Actualment hi ha prop de 295.000 persones de nacionalitat estrangera a la ciutat, el 90% de les quals fa menys de cinc anys que hi resideix.

Més de la meitat de les persones estrangeres de la ciutat provenen del continent americà (d'Amèrica del Sud prové el 42% del total de persones estrangeres), el contingent europeu repre-

senta el 24%, Àsia aporta el 16% de les persones immigrades i Àfrica del Nord i el Magrib, el 8,6%.

També podem observar que el 52% de les persones estrangeres són homes i que la meitat pertanyen al grup de 25-39 anys d'edat. Els districtes de Ciutat Vella, l'Eixample i Sants-Montjuïc concentren el 50% de la població estrangera resident a la ciutat.

No hi ha una distribució equilibrada pel que fa als els districtes on s'han establert, ni al gènere, l'edat ni la nacionalitat. En aquest sentit, aquests resultats són un clar senyal que l'arribada dels diversos col·lectius de persones immigrants, de procedències i cultures tan diferenciades, creen un nou repte per als plantejaments polítics municipals, on òbviament s'inclou la promoció esportiva. S'ha de conèixer aquesta realitat per tal de poder intervenir-hi de manera que la pràctica de l'esport i els seus beneficis puguin arribar a tothom sense exclusions.

La pràctica esportiva de la població estrangera

En aquest context s'emmarca el treball «Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva». En la seva elaboració es va desenvolupar una recerca participativa a fi de conèixer les barreres que troben els col·lectius immigrants per a la promoció de la pràctica esportiva, amb la fi de senyalar els criteris bàsics per a una intervenció municipal més eficaç.

Els resultats de l'estudi es basen en les enquestes fetes a 4.000 ciutadans i ciutadanes de Barcelona (2.000 autòctons i 2.000 provinents d'altres llocs), a més de la utilització de tècniques d'observació (observació directa, entrevistes semiestructurades, entrevistes en grup, mètode Delphi), participació social (dinàmiques de grup, assemblees) i anàlisi (documental, estadística i de contingut).

Els hàbits esportius de la població barcelonina

Si analitzem la pràctica esportiva de la població barcelonina en funció del lloc de naixement trobem que al voltant del 70% de les persones nascudes a la resta de Catalunya i a la Unió Europea practiquen esport. A l'altre extrem se situen les persones nascudes a la resta del món, amb un índex de pràctica esportiva del 61% (gràfic 1).

Aquestes dades confirmen tendències ja identificades en el marc de l'*Estudi dels hàbits esportius de la població en edat escolar a la ciutat de Barcelona* (2007), on es podia observar que aquest segment de la població estrangera presenta una baixa taxa de pràctica esportiva en comparació amb la població nascuda a l'Estat espanyol i Catalunya (gràfic 2). També s'hi observaven dades rellevants pel que fa a la distribució territorial de la pràctica esportiva. Cal destacar que Ciutat Vella, on el 30,1% de la població ha nascut a l'estranger, és el districte on hi ha uns nivells de pràctica esportiva més baixos (43,5%),

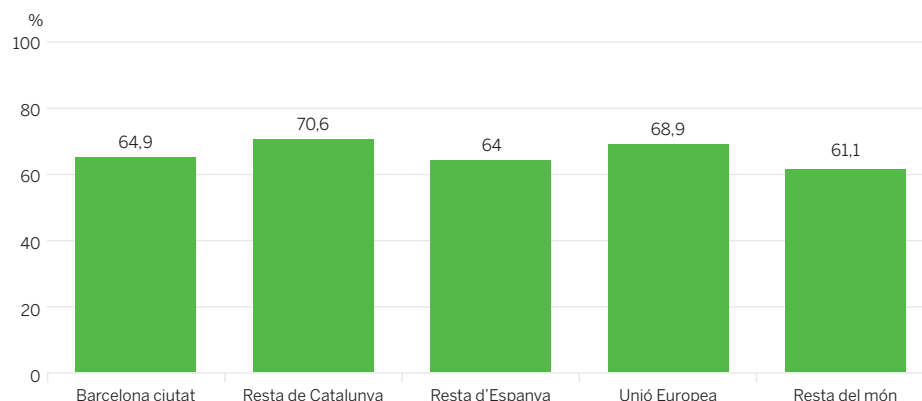
molt per sota de la resta de districtes, on els infants i joves en edat escolar tenen uns índexs de pràctica esportiva que superen el 60%.

En aquest sentit, els resultats de l'estudi realitzat també indiquen que els diferents grups de població estudiats esmenten motivacions diferents per a la pràctica esportiva. Per a la població

en general el més important és «fer exercici físic/mantenir-se en forma», mentre que per a la població estrangera el motiu principal és «divertir-se» i «trobar-se amb els amics» (gràfic 3).

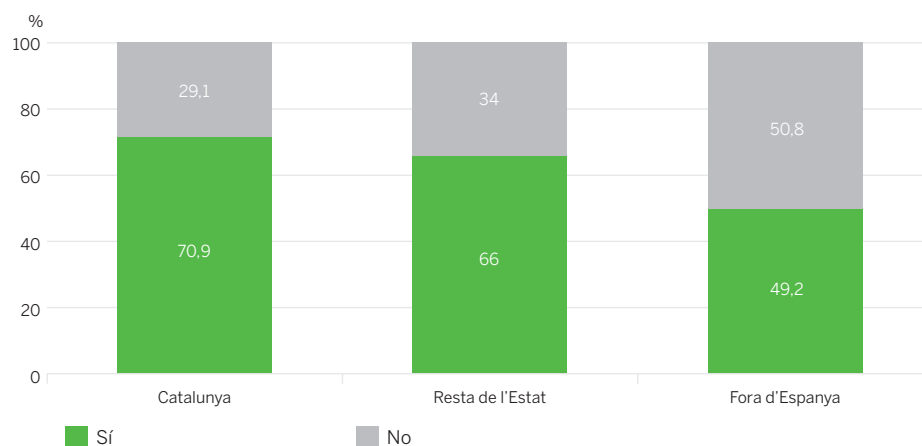
També respecte a la manera de practicar esport trobem que la població general prefereix fer-ho «individualment», mentre que la població es-

Gràfic 1. Índex de pràctica esportiva segons l'origen. Barcelona, 2008

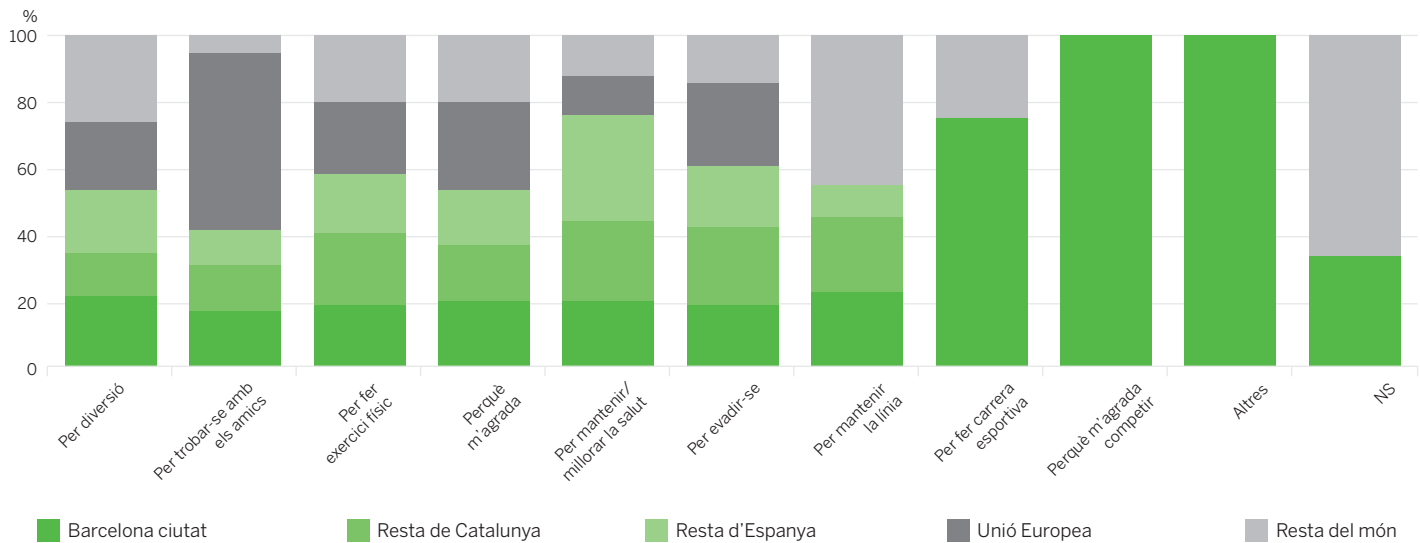
Font: Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva (2008).

Gràfic 2. Índex de pràctica esportiva de la població escolar segons el lloc de naixement. Barcelona, 2007

Font: Estudi dels hàbits esportius de la població en edat escolar a la ciutat de Barcelona (2007).

Gràfic 3. Motius per a la pràctica esportiva. Barcelona, 2008

Font: Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva (2008).

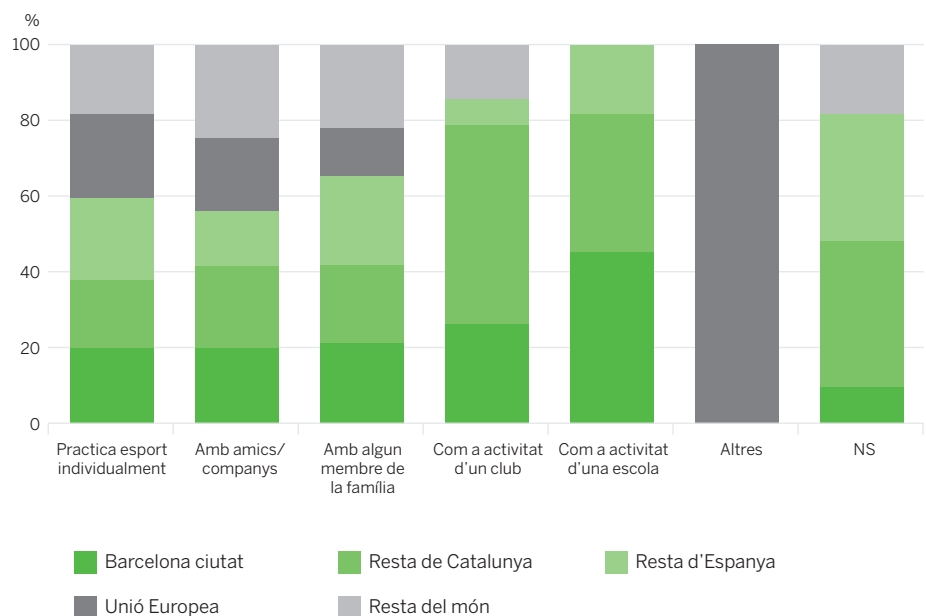
trangera es destaca per la pràctica «en grup» (gràfic 4).

Un altre punt fonamental en l'anàlisi dels hàbits de pràctica esportiva de la població estrangera i la població autòctona és el lloc on es fa aquesta pràctica, que considera el parc, el carrer, la platja, el port/mar, la mateixa casa i la muntanya. La població de la «resta del món» tendeix a desenvolupar la pràctica esportiva als parcs de la ciutat en més mesura que no pas la població autòctona i comunitària.

També trobem diferències significatives pel que fa a la pertinença a clubs esportius, de manera que la població estrangera és la que menys relació manté amb entitats esportives (gràfic 5).

En relació amb els motius de la no-pertinença a cap club o associació, els

Gràfic 4. Forma de pràctica esportiva. Barcelona, 2008

Font: Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva (2008).

ciutadans i ciutadanes procedents de la «resta del món» diuen simplement que no els agrada vincular-s'hi. Per la seva banda, les persones nascudes a Barcelona són les que més emfasitzen la necessitat de «millorar els equipaments esportius de carrer», mentre que el col·lectiu de la «resta del món» indica la necessitat de «promoure Barcelona com a ciutat de l'esport» amb diferències molt significatives respecte a les restants poblacions considerades.

La població de la «resta del món» també prefereix dur a terme la seva activitat esportiva els caps de setmana (amb una diferència molt significativa respecte a la resta de grups), ja que també són els que declaren tenir més manca de temps per poder-s'hi dedicar.

L'Enquesta d'hàbits esportius a Barcelona (2006b) i l'Estudi dels hàbits esportius de la població en edat escolar a la ciutat de Barcelona (2007) també ofereixen informació respecte a les dife-

rències en la pràctica segons el gènere i l'edat, encara que no es pot concretar el lloc d'origen dels ciutadans i ciutadanes.

- D'una banda, els resultats de l'enquesta escolar indiquen que els joves escolars barcelonins practiquen més esports col·lectius (futbol/futbol sala, amb el 43,6%; bàsquet, amb el 25,6%) mentre que les joves es dediquen més a les danses (26,4%) i la natació (25,2%).

- D'altra banda, els resultats de l'Enquesta d'hàbits esportius ens indiquen que en l'edat adulta tant homes com dones desenvolupen més pràctica esportiva de manteniment (caminar, gimnàstiques, natació), encara que el percentatge de pràctica d'aquestes activitats per part de les dones és bastant més elevat que en els homes (caminar: 35,2% dones, 20,0% homes; natació: 28,6% dones, 21,7% homes; gimnàstiques de manteniment: 21,3% dones, 15,9% homes), els quals segueixen par-

ticipant en esports col·lectius amb incidència en la pràctica de futbol (17,9%).

En resum, i d'acord amb les dades de les enquestes observades, podem afirmar que la població estrangera que viu a la ciutat de Barcelona presenta les característiques següents:

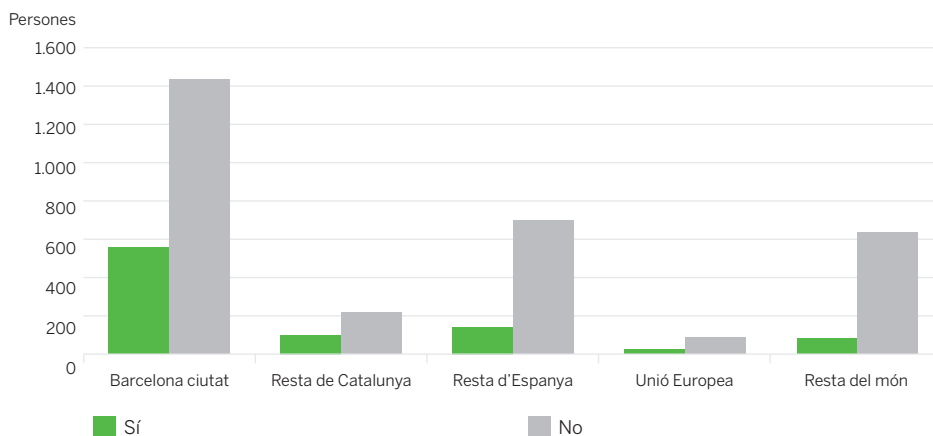
- Pràctica esportiva informal.
- Diversió com a motiu principal de pràctica esportiva.
- L'espai de pràctica és habitualment l'espai públic (carrers, places i parcs).
- La pràctica esportiva es du a terme majoritàriament per compte propi, i es deixen en segon terme els clubs i les associacions esportives.
- Es valoren les relacions socials (pràctica amb amics, familiars, etc.).
- La pràctica esportiva està vinculada a la identitat cultural i nacional.
- Hi ha diversitat d'activitats i formes de pràctiques. Diferències per gènere i edat: els joves masculins practiquen esports d'equip; les joves practiquen activitat física de manteniment i diversos tipus de danses.

Un cop feta la caracterització de la pràctica esportiva de la població immigrada a Barcelona, s'exposen els resultats obtinguts en l'anàlisi qualitativa efectuada al mateix estudi per determinar criteris de promoció i intervenció esportiva.

Barreres i demandes assenyalades per la població immigrant

Prioritzant el denominat pluralisme metodològic a través d'un disseny

Gràfic 5. Pertinença a un club esportiu segons el lloc de naixement. Barcelona, 2008

Font: Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva (2008).

multimètode que permet aprofundir millor l'objecte d'estudi (Domínguez i Coco, 2000), els autors de l'estudi en qüestió van utilitzar una estratègia de triangulació de diferents mètodes per analitzar un mateix aspecte de la realitat socioesportiva considerada. Concretament, com a tècniques de recerca es van emprar eines d'observació (cerca documental i estadística, observació directa, entrevistes semiestructurades, entrevistes en grup, mètode Delphi), participació (dinàmica de grups, assem-

blees) i anàlisi (documental, estadística i de contingut).

La gran majoria dels instruments de recerca qualitativa es van aplicar al llarg de les diverses conferències pronunciades en l'àmbit de l'exposició «Esport i construcció de ciutadania», organitzada per l'Institut Barcelona Esports al Museu Olímpic de la ciutat entre els dies 17 de gener i 31 de març de 2008.

Tal com hem assenyalat abans, la utilització d'una metodologia qualitativa va permetre als autors de l'estudi

trobar informació rellevant amb vista al coneixement de barreres i demandes per a la pràctica esportiva.

Els resultats de la recerca de caire qualitatiu es troben sintetitzats a la taula 1, i fan referència a les «barreres» i les «demandes» efectuades per la població considerada en els àmbits econòmic, social, cultural i polític.

Com es pot observar, les demandes fetes estan relacionades amb les barreres considerades. En aquest seguiment, presentem a continuació aquells que

Taula 1. Demandes i barreres (d'àmbit econòmic, social, cultural i polític) indicades per la població immigrant. Barcelona, 2008

	Barreres	Demandes
Econòmiques	Cost de la instal·lació. Quota del club o entitat. Cost de les fitxes federatives. Manca d'equipaments oberts, controlats i gratuïts.	Gratuïtat dels equipaments esportius o preus assequibles. Ajuts per reduir les quotes dels clubs o entitats. Reducció del cost de les fitxes federatives. Equipaments oberts, controlats i gratuïts.
Socials	Distància de les instal·lacions esportives. Manca d'informació. Manca d'espais públics adaptats a la diversitat de pràctiques físicoesportives. Més alternatives al lleure sedentari. Reduïda oferta d'espais. Aspectes relacionats amb estereotips de gènere. L'origen ètnic. La condició social. Manca d'educadors-entrenadors.	Millora de la informació. Adaptació d'espais públics a la diversitat de pràctiques físicoesportives. Educació per al lleure. Ampliació de l'oferta d'espais d'ús esportiu. Diversificació de l'oferta en funció del gènere, l'edat, l'origen ètnic, etc. Formació d'educadors-entrenadors.
Culturals	Autoexclusió. Diferències culturals quant a la salut, ús del lleure, la cultura del cos. Diferent valoració de l'activitat física. Reduïda oferta de pràctiques esportives (majoritàriament s'ofereix futbol i bàsquet). Cultura alimentària.	Campanyes educatives que permetin valorar positivament l'activitat físicoesportiva com a eina per a la salut i la qualitat de vida. Difusió de les pràctiques multiculturals.
Polítiques	Dificultats d'accés al sistema federatiu. Dificultats d'accés a les instal·lacions públiques. Legislació restrictiva.	Afavorir l'accés al sistema federatiu. Millorar l'accés a les instal·lacions públiques. Modificar la legislació esportiva.

Font: Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva (2008).

creiem que són els eixos de relació entre les demandes i les barreres, els quals estableixen la línia d'intervenció en la promoció esportiva a la ciutat de Barcelona des del punt de vista de la població considerada.

- Revisar la legislació de manera que possibiliti una major participació.
- Millorar i afavorir l'accés a instal·lacions i sistemes esportius.
- Dur a terme campanyes de promoció de l'activitat física.
- Difondre les pràctiques multiculturals a través de campanyes educatives i promocionals.
- Adaptar espais públics per a la diversitat de pràctiques fisicoesportives.
- Revisar les condicions d'accés a clubs, entitats i instal·lacions.
- Obrir equipaments esportius de manera controlada i gratuïta.

Aquests punts no estan allunyats del que planteja la població en general, tal com podem observar a l'estudi sobre els hàbits esportius a Barcelona, on trobem, per exemple, que el 55% de la població considera que la dotació d'instal·lacions esportives a la ciutat és insuficient o del tot insuficient, així com el 76,9% pensa que és molt o bastant important que l'Ajuntament es preocupi d'organitzar activitats esportives per a tothom.

Els principis per a la promoció esportiva a Barcelona

D'acord amb els resultats trobats a les anàlisis quantitatives i qualitatives, els autors de l'estudi van avançar una

proposta de principis bàsics sobre els quals s'hauria d'elaborar un programa de promoció de la pràctica esportiva de la ciutadania, amb l'objectiu de plantejar les línies mestres d'una intervenció en la política esportiva relacionada amb la població immigrant. A més dels principis regidors, els autors també van proposar tot un seguit de mesures (taula 2).

Els principis plantejats representen les eines conceptuals a través de les quals s'hauria de treballar la promoció esportiva a Barcelona (principis, aquests, que, tanmateix, són extrapolables a altres realitats). Un cop siguin assumits i integrats a la política municipal, caldria donar-los una consciència proactiva que permetés plantejar un pla d'intervenció basat en mesures concretes.

Conclusions

La gran majoria de les diferències es troben entre el grup de la «resta del món» i els altres grups considerats. D'aquesta manera, i si assumim que la població estrangera de la resta del món representa tres quartes parts del total de la població estrangera a Barcelona, creiem que aquest és un grup que requereix una atenció especial respecte a la promoció esportiva.

Tanmateix, la Direcció de Promoció i Esdeveniments Esportius de l'Institut Barcelona Esport s'està posant d'acord amb el Gabinet Tècnic d'Immigració de l'Ajuntament, el qual insisteix en la necessitat d'aplicar les polítiques municipals sota la premissa de la «nor-

malització», encara que es pugui parlar de diferents actuacions en funció dels plans territorials d'immigració per als districtes. Creiem que la normalització referida ha de ser concebuda amb doble sentit, és a dir, que les pràctiques autòctones siguin obertes i assistides i promocionades amb vista als qui vénen de fora, com també que les pràctiques que afecten les persones immigrants puguin ser difoses i participades per tota la resta de la població de la ciutat, sense fer ús de cap discriminació positiva envers totes dues poblacions. Aquesta metodologia s'allunya de la visió tradicional de plantejar una societat o una cultura i s'apropa al cosmopolitisme metodològic plantejat per Beck (2005), on les realitats identitàries mai no són excloents, sinó que desenvolupen individus poliglots, cosmopolites i amb múltiples identifications.

D'aquesta manera, aquest plantejament no considera el concepte de cultura des del punt de vista de la barreja entre les diferències culturals, tenint en compte que, tal com indica Manuel Delgado a *Diversitat i integració. Lògica i dinàmica de les identitats a Catalunya* (1998), «els que defensen el mestissatge cultural, en la mesura que les cultures que s'han de mesclar estan suggerint que poden no fer-ho. Davant d'aquesta premissa, s'ha de proclamar que no cal barrejar les cultures, perquè de fet no poden fer altra cosa, i cadascuna d'elles és en si mateixa una barreja». De fet, és més lícit parlar d'hibridació cultural, de processos i transculturali-

Taula 2. Principis per a la promoció esportiva

Principis	Mesures
Igualtat Equiparació de drets, deures i oportunitats dels ciutadans.	Promoció de la igualtat d'oportunitats i en contra de l'exclusió social. Aposta per actuacions encaminades a l'assoliment de percentatges de participació esportiva similars entre nacionals de tercers països i autòctons. Foment de la pràctica esportiva per a persones en situació d'especial vulnerabilitat. Introducció de la perspectiva de gènere.
Perdurabilitat Acció sostinguda en el temps fins a l'obtenció de resultats.	Garantir la realització dels plans d'intervenció al llarg del temps plantejant la seva aplicació a una durada determinada i articulada (bienni, trienni, etc.).
Integralitat Tractament integral del conjunt d'àmbits que poden afectar la integració dels immigrants.	Equiparació quant a tracte de les polítiques esportives en relació amb altres polítiques sectorials (treball, educació, habitatge, sanitat, etc.). Aposta decidida per un tractament transversal que es tradueix en la inclusió de l'esport en els plans d'immigració, en les polítiques d'integració i en les polítiques de promoció esportiva de les diferents administracions. Enfocament holístic del fenomen migratori.
Normalització Inclusió dels immigrants en els sistemes generals de serveis que l'estat del benestar presta a la ciutadania.	Aprofitament dels serveis existents, si bé reorientant aquests per atendre la diversitat de ciutadans i ampliant recursos per afrontar l'augment de població que fa ús dels serveis. Adequació de l'oferta esportiva a les demandes d'una societat diversa.
Participació Presència dels diferents agents i organitzacions socials en el procés d'elaboració, així com durant l'execució i avaluació del pla.	Implicació del tercer sector en el disseny i aplicació de les polítiques de promoció esportiva. Foment de l'associacionisme i de la participació de les associacions i entitats d'immigrants pel que fa a la incorporació de la pràctica d'activitats físicoesportives. Implicació d'entitats, clubs, federacions i associacions esportives.
Coordinació Establiment de tasques de coordinació entre les diferents administracions locals, autonòmiques i estatals.	Creació de mecanismes que obligui a la coordinació de tècnics que intervenen en matèria esportiva dins de l'Administració local. Incentivació de la coordinació de diferents àmbits de l'Administració local. Impuls de la coordinació amb la resta d'administracions. Proposició de contactes periòdics entre l'administració i el tercer sector. Optimització i racionalització dels recursos dels diferents agents públics i privats. Desplegament de treball en xarxa entre els agents polítics, socials i econòmics.
Descentralització El pla s'adequa al territori amb la participació de les administracions locals i les organitzacions socials en l'execució de les polítiques públiques.	Adequació de la promoció esportiva com a àmbit sectorial a la seva territorialitat. Aplicació d'uns mateixos criteris de promoció esportiva (coherència) però amb diferent intensitat a cada barri i districte de la ciutat.
Cooperació Fomentar polítiques i experiències de codesenvolupament amb els països d'origen de la immigració.	Suport a iniciatives de codesenvolupament en l'àmbit esportiu amb els països d'origen de la immigració.
Transculturalitat Estimular les relacions bidireccionals i recíproques entre la societat d'acollida i la població immigrada, afavorint els processos d'hibridació cultural personal.	Valoració de la diversitat de cultures esportives. Respecte per la multiculturalitat esportiva. Reconeixement de la diversitat apostant per la interculturalitat.
Finançament Cercar els diversos agents econòmics (administracions, empreses privades) que són susceptibles de facilitar els recursos econòmics per al desplegament del pla.	Determinació de fórmules per aconseguir vies de finançament. Desplegament de dotació pressupostària en cadascuna de les accions del pla que ho requereixin.

Font: Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva (2008).

tat, assumint que aquest fet implica un moviment, un pas des d'una situació cultural cap a una altra.

En aquest sentit, l'esport és un sistema productor en les societats modernes, convertit en un element clau de la comunicació entre sistemes socials i polítics i mitjà d'homogeneïtzació de símbols culturals, el qual funciona com un instrument de fusió (Sánchez, 2003). És aquí on l'esport com a antropologia d'igualtat dels individus harmonitza simbòlicament les contradiccions culturals.

Així mateix, l'origen ètnic i les cultures corporals i esportives associades no són predeterminats ni immutables. En la mesura que els diacrítics bàsics són els mateixos que per a tota la ciutadania, s'ha de continuar millorant les condicions socials que fan possible la seva pràctica. Efectivament, la inserció en el sistema esportiu de la població immigrada ha produït l'augment de la pràctica esportiva en diferents esports com el beisbol, els escacs, el voleibol o la lluita, i ha permès l'aparició de nous esports com el criquet (el qual presenta una proposta de federació catalana). Aquesta realitat permet així un renovat «sistema híbrid» que suma les aportacions esportives de tots els ciutadans.

En conclusió, assenyalem que des de l'Institut Barcelona Esports de l'Ajuntament de Barcelona estem impulsant algunes accions de les quals també són beneficiàries persones nouvingudes. Els trets bàsics d'aquestes intervencions estan relacionats amb les demanes i les barreres observades, i es fonamenten

en els principis plantejats per a la promoció esportiva. En aquesta línia destaquem les accions següents:

La realització d'un cens d'espais esportius escolars que permeti, en primer lloc, conèixer la realitat d'aquests espais (mancances, taxa d'utilització, condicions físiques, humanes i d'accés) i, en segon lloc, detectar les possibilitats d'utilització dels espais amb condicions de pràctica per entitats i agents externs al centre docent. L'operativitat d'aquest cens permetrà augmentar el ventall d'espais esportius disponibles per a la utilització.

El suport al programa «De marxa fent... esport» (impulsat des de la Fundació Mensalus), el qual pretén incidir en les poblacions de joves en risc d'exclusió a través de la seva vinculació a la pràctica esportiva regular a les instal·lacions esportives municipals amb facilitats d'abonament.

L'aprofitament de l'espai públic per a la pràctica esportiva, un exemple del qual és el projecte «Activa't», el qual pretén donar la possibilitat de pràctica esportiva suau als parcs i jardins de la ciutat per part de la gent gran que visqui a Barcelona.

La intenció d'organitzar cursos tècnics de monitoratge gratuïts o a baix cost per a totes aquelles entitats que treballin amb agents que no presentin la formació mínima exigida.

En aquest sentit, creiem que cal desenvolupar una estratègia municipal conjunta per enfortir accions com les comentades i de noves que assegurin

una participació normalitzada de la població (assumint la seva diversitat) en les diferents opcions de pràctica esportiva que Barcelona pot oferir.

Bibliografia

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Barcelona, immigració i cultures esportives: estudi per determinar criteris d'intervenció i promoció esportiva*. Barcelona, 2008.

— *Estudi dels hàbits esportius de la població en edat escolar*. Barcelona, 2007.

— *Informes estadístics. La població estrangera a Barcelona*. Barcelona, 2006a.

— *Enquesta d'hàbits esportius a Barcelona. Presentació de resultats*. Barcelona, 2006b.

— *Pla estratègic de l'esport de Barcelona*. Barcelona, 2003.

BECK, Ulrich. *La sociedad del riesgo*. Barcelona: Paidós, 1998.

BELL, Daniel. *Las contradicciones culturales del capitalismo tardío*. Madrid: Alianza, 1987.

DELGADO, Manuel. *Diversitat i integració. Lògica i dinàmica de les identitats a Catalunya*. Barcelona: Empúries, 1998.

DOMÍNGUEZ, Màrius; COCO, Andrés. «El pluralisme metodològic com a posicionament de partida. Una primera valoració del seu ús a la recerca social», *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 11 (2000): 105-132.

SÁNCHEZ, Ricardo. «¿Actividad física y deportiva como instrumento de integración para personas de origen inmigrante? Reflexión sobre algunos casos prácticos del Raval (Barcelona)», a MOSQUERA, José (dir. i coord.). *Deporte y postmodernidad*. Madrid: Librerías Deportivas Esteban Sanz, SL, 2003.

Promoció de la contracepció en dones immigrades i autòctones de Barcelona: anàlisi intermèdia del programa SIRIAN

Elia Díez¹, Joan Carles Oliva², Jordi Cortés², Erik Cobo², Santiago Gómez¹, Vanesa Vadillo¹, Marta Cabanas¹, Núria Barcons³ i Glòria Perez¹, del grup de treball SIRIAN*

1. Agència de Salut Pública de Barcelona i CIBER en Epidemiologia i Salut Pública; 2. UPC3. Associació CEPS

Nous patrons de salut reproductiva

Els indicadors de salut reproductiva de Barcelona han experimentat canvis profunds en l'última dècada. Molts d'ells estan relacionats amb l'augment exponencial de les persones estrangeres residents a la ciutat, que van passar de constituir l'1,9% dels residents el 1996 al 15,6% el 2007. D'aquestes, un 47% són dones i la major part d'elles es troben en edat fèrtil.¹

Una aportació molt positiva de les dones nouvingudes a un Estat de tan baixa fertilitat com l'espanyol és l'increment de la natalitat. En efecte, la natalitat de Barcelona s'ha incrementat un 16% respecte a la dècada anterior i actualment el 31% dels nounats tenen la mare o el pare estranger. El 2006 la taxa de naixements a Barcelona va ser de 36,8 (per 1.000 dones de 15-49 anys), mentre que entre les dones immigrades va ser de 41,6.

Tanmateix, altres aspectes són menys favorables. El 2006 la taxa d'interrupció voluntària de l'embaràs (IVE) a la ciutat va ser d'11,8 (per 1.000 dones de 15-49 anys) i entre les dones immigrades de 22,1. El mateix any les adolescents immigrades van presentar taxes d'avortament que duplicaven les de la ciutat (Barcelona: 15,5; noies immigrades de països en desenvolupament: 31,9) i, alhora, ta-

xes de naixement més de tres vegades superiors (Barcelona: 8,6; noies immigrades: 29,6). Es pot resumir que, a Barcelona, les dones nouvingudes tenen més fills, en edats més joves, més embarassos en edat adolescent i més avortaments.²

Una altra qüestió rellevant en la salut reproductiva són les desigualtats socioeconòmiques paleses en la planificació i el desenllaç de l'embaràs. Un estudi recent mostra que entre el 1994 i el 2003 un 41% dels embarassos de la ciutat no s'havien planificat i un 25,6% va acabar en interrupció voluntària de l'embaràs (IVE). Les dones sense estudis primaris van presentar set vegades més embarassos no planificats i tres vegades més interrupcions voluntàries de l'embaràs en moments més tardans de la gestació, a més d'haver practicat dues vegades més una IVE amb anterioritat.³

Davant l'evidència que les dones immigrades, juntament amb les autòctones de classes socials desfavorides, presenten indicadors de salut reproductiva més dolents, l'Agència de Salut Pública de Barcelona, amb finançament d'una beca del Ministeri de Sanitat, va desenvolupar el 2005 el projecte SIRIAN, (Salut i reproducció en dones immigrades i autòctones no usuàries de serveis de salut reproductiva). El projecte

pretén portar a terme una intervenció demostrativa adreçada a promoure la contracepció i l'ús dels serveis públics de salut reproductiva entre aquestes dones i avaluar-ne l'eficàcia mitjançant un assaig aleatoritzat.

El marc conceptual del projecte s'inscriu en el model de determinants socials de la salut que proposa la Comissió de Determinants Socials de l'OMS.⁴ En aquest marc, l'estudi planteja la hipòtesi que les desigualtats socials vinculades a la classe social i a la diversitat cultural es poden reduir mitjançant intervencions adreçades a modificar determinants de l'entorn i personals.

A continuació es presenta el procés de desenvolupament i avaluació del projecte tenint en consideració les recomanacions per descriure les intervencions de salut pública segons les guies CONSORT i TREND.⁵

1. Departament d'Estadística. *La població estrangera a Barcelona*. Gener de 2008. Ajuntament de Barcelona, 2009.

2. *La salut a Barcelona 2007*. Agència de Salut Pública de Barcelona, 2008.

3. FONT, L.; PÉREZ, G.; SALVADOR, J.; BORRELL, C. «Socio-economic inequalities in unintended pregnancy and abortion decision». *Journal of Urban Health*, 2007, 85: 125-135.

4. WHITEHEAD, M.; DAHLGREN, G. *Lavelling up. A discussion paper on concepts and principles for tackling social inequities in health*. Copenhagen: Publications WHO Regional Office for Europe, 2006.

5. ARMSTRONG, R.; WATERS, E.; MOORE, L.; RIGGS, E.; CUERVO, L. G.; LUMBIGANON, P.; HAWE, P. «Improving the reporting of public health intervention research: advancing trend and consort». *J. Public Health Med*, 2008, 30: 103-109.

* Grup de treball SIRIAN: Elia Díez¹, Joan Carles Oliva², Jordi Cortés³, Erik Cobo², Santiago Gómez¹, Vanesa Vadillo¹, Marta Cabanas¹, Núria Barcons³, Glòria Perez¹, Margarita Foz¹, Lluïsa Estruga¹, Rosa Almirall⁴, Eva Vela⁴, Cristina Martínez⁴, Lucía Artazcoz¹, Fina Pidelaserra⁵, Sebastià Lopez⁵, Eduard Cabús⁵

1. Agència de Salut Pública de Barcelona; 2. Universitat Politècnica de Catalunya; 3. Associació CEPS; 4. Institut Català de la Salut; 5. Ajuntament de Barcelona.

Valoració de les necessitats

El disseny de la intervenció segueix el mètode *Intervention Mapping*, un model lògic que guia sòlidament el desenvolupament de les intervencions.⁶ Abans del disseny, l'*Intervention Mapping* preveu una valoració de la situació que s'ha de modificar.

En aquesta primera fase es van estudiar els indicadors quantitius a l'abast i es va fer una cerca bibliogràfica. A Catalunya es disposa de les taxes d'avortament segons el país de naixement de la mare des del 2005. Els anys 2003 i 2004 hi havia hagut comunicacions de diferents serveis d'atenció a la salut sexual i reproductiva, entitats i algunes clíniques estatals que practiquen la interrupció voluntària de l'embaràs, que alertaven d'un increment aclaparador de les interrupcions voluntàries de l'embaràs entre les dones procedents de països de rendes baixes. Es van estudiar les memòries d'entitats d'atenció als avortaments, com la de la clínica Dator,⁷ i es van analitzar les dades anònimes de l'Associació Salut i Família,⁸ que van corroborar les impressions prèvies. També es van revisar els patrons reproductius de les comunitats nouvingudes als països d'origen respectius, que van resultar similars als que les dones presentaven aquí, al país d'acollida.

Estudi qualitatiu de grups focals

A l'Estat espanyol tampoc no hi havia encara gaire informació sobre els perfils de salut sexual i reproductiva de les

comunitats nouvingudes ni sobre les actituds i les normes de les diferents comunitats i ètnies amb relació a la família, les relacions socials, la sexualitat i el gènere, que influeixen tan intensament en la vida sexual i reproductiva.^{9, 10}

Davant l'escassa informació sobre les necessitats de les dones immigrades, es va emprendre un extens estudi qualitatiu. Les poblacions en estudi es van prioritzar d'acord amb el rànquing de persones extracomunitàries residents a Barcelona, el rànquing de taxes d'interrupció voluntària de l'embaràs a Catalunya per país d'origen, i l'opinió d'experts i treballadors de camp. Es van estudiar les comunitats llatinoamericana, marroquina, romanesa, senegalesa, pakistanesa, xinesa i filipina.

Es van utilitzar dues tècniques d'investigació qualitativa, l'entrevista a informants clau i, principalment, els grups focals. Els informants clau són persones que viuen o treballen en la comunitat i que són reconegudes per tenir-ne un bon coneixement. El mètode mitjançant informadors clau utilitza l'entrevista individual a aquestes persones a fi de conèixer les seves impressions sobre el tema en qüestió. En aquest cas provenien d'entitats, eren mediadors/es o estaven relacionats amb mitjans de comunicació de comunitats immigrants. La consulta a informants clau va permetre obtenir informació bàsica, suport per a l'elaboració del guió dels grups de discussió i ajuda en la captació de participants. Es

van entrevistar nou informants clau de Colòmbia, República Dominicana, Perú, Equador, Gàmbia, Marroc, Filipines, Xina i Romania.

A través dels grups de discussió es va explorar, de forma adaptada a cada comunitat, l'opinió personal i grupal sobre la maternitat, la importància de tenir fills, les relacions i la sexualitat, els mètodes anticonceptius, l'embaràs adolescent, les normes socials i religioses i l'avortament. Es van constituir dos grups focals per a les següents comunitats: marroquina, romanesa, senegalesa, pakistanesa i filipina, un per a la comunitat xinesa i quatre grups més amb dones de diverses nacionalitats llatinoamericanes (Argentina, Colòmbia, Bolívia, Veneçuela, Brasil, Perú, Paraguai, Xile i República Dominicana). En total es van fer 15 grups en els quals van participar 108 dones.

La mostra va ser intencional, dirigida a obtenir dos grups de dones en

6. BARTHOLOMEW, L. K.; PARCEL, G. S.; KOK, G.; GOTTLIEB N. *Intervention Mapping: Designing theory and evidence based health promotion programs*. Mountain View CA: Mayfield, 2001.

7. CLÍNICA DATOR. *Aborto de mujeres inmigrantes. Contracepción poscoital*. Departamento de Investigación. Clínica Dator [accés: 6 de juliol de 2004]: <http://www.clinica-dator.es/html/inmigrantes.html>.

8. ASSOCIACIÓ SALUT I FAMÍLIA. *Memòria 2004. Programa d'atenció a la maternitat en risc*. Barcelona: Salut i Família, 2004.

9. RADEMAKERS, J.; MOUTHAN, I.; DE NEEF, M. «Diversity in sexual health: problems and dilemmas». *Eur J Contracept Reprod Health Care*, 2005, 10: 207-211.

10. SERRANO, I. *La juventud inmigrante en España: comportamientos sexuales y propuestas para la prevención de riesgos*. Madrid: Instituto de la Juventud, 2007.

edat fèrtil de cada comunitat. La captació de participants es va fer en bola de neu, a partir dels informants clau i les entitats, persona a persona, amb cartells en locutoris, botigues, centres cívics, ONG, centres de serveis personals i parròquies, i a través d'Internet, premsa i fullets donats en mà en zones d'alta immigració. Mitjançant entrevistes telefòniques es van seleccionar les dones de 16 a 49 anys procedents dels països d'interès i que parlessin castellà o català. Les reunions es van fer a l'Agència de Salut Pública de Barcelona, en dos centres de serveis personals del districte de Ciutat Vella i a la seu de tres entitats. Les participants van rebre una targeta regal de 15 euros com a compensació.

Malgrat la diversitat que es podia esperar dins i entre les comunitats, van destacar els aspectes comuns següents:¹¹

- Les dones entrevistades es trobaven en les primeres fases del procés migratori.
- Identificaven clarament els principals determinants de la salut reproductiva de la cultura d'origen: rol de la religió en el control reproductiu, de la discriminació de gènere legislativa i econòmica, de l'asimetria en les relacions afectives i de la manca d'educació i formació professional, sobretot en l'àmbit rural.

- Les dones entrevistades mostraven una autonomia creixent basada en la capacitat laboral i econòmica. A més, el discurs mostrava una gran capacitat de

reflexió i acció més enllà de la cultura originària quant al nombre de fills desitjats i l'edat de la primera maternitat.

- La maternitat constituïa un valor molt preuat i significatiu en la vida de la dona i en la vida social.

- Llevat del grup de dones filipines, apareixia una acceptació progressiva dels mètodes contraceptius. En aquest estudi, les dones de totes les comunitats s'allunyaven de les restriccions religioses al control reproductiu.

- Rebuig a la interrupció de l'embaràs entre les dones llevat de les llatinoamericanes i les romaneses. Tanmateix, pràcticament en totes les comunitats s'admetia la interrupció voluntària molt precoç, abans del segon mes de gestació o a través de mitjans «naturals».

- Demanaven informació, tallers, materials sobre mètodes contraceptius. Assenyalaven barreres de llenguatge molt importants.

- Les novingudes mostraven un desig gran i esperançat de tenir fills, pocs, educats en entorns amb estabilitat afectiva, econòmica i laboral.

Creació d'un grup de treball al territori

En paral·lel al desenvolupament de l'estudi qualitatiu, el 2006 es va oferir la participació en diversos barris d'alta immigració i baix nivell socioeconòmic de Barcelona: a Sant Antoni, el Poble Sec i barris de Ciutat Vella. Els serveis personals dels districtes de Ciutat Vella, l'Eixample i Sants-Montjuïc s'hi van

implicar tant des del punt de vista gerencial com tècnic, i els serveis sanitaris d'atenció primària (CAP) i d'atenció a la salut sexual i reproductiva (SASSIR) del CAP Manso i el CAP Les Hortes van entrar a formar part del grup de treball. Les entitats del barri i comunitàries, tot i no formar part de l'equip investigador, estaven en contacte amb l'equip de treball contínuament.

Desenvolupament del programa

A la llum de les aportacions del grup de treball, dels resultats de l'estudi de grups focals, de les entrevistes a informants i de la cerca bibliogràfica es van formular els objectius al voltant dels quals es va estructurar la intervenció: a) proveir els coneixements que les participants als grups focals havien demanat i desarticlar falsos mites, b) facilitar l'accés als serveis sanitaris, c) reduir les barreres econòmiques als mètodes contraceptius, d) promoure actituds favorables al control de la natalitat amb els arguments manifestats als grups focals (econòmics, laborals, de disponibilitat de temps, de salut), i e) promoure la comunicació amb la parella sobre la planificació familiar.

També es van adoptar alguns principis de forma transversal, tant en

11. Podeu trobar una interpretació més extensa dels resultats a: AGÈNCIA DE SALUT PÚBLICA DE BARCELONA. «Estudi qualitatiu dels determinants de la salut reproductiva en dones immigrades». A: *La salut a Barcelona 2004*. Barcelona: Agència de Salut Pública de Barcelona, 2006. Disponible a: <http://www.aspb.cat/quefem/docs/InformeSalut-2004.pdf>.

el programa com en els materials: a) l'abordatge de la promoció de la salut reproductiva tenint en consideració les diverses creences; b) la perspectiva de gènere i la promoció de la independència econòmica, l'educació, l'aprenentatge de la llengua i la incorporació al mercat laboral de les dones, i c) la prevenció de la discriminació explicitant l'abordatge inclusiu del programa, que s'adreça tant a dones autòctones com a immigrades.

Els mètodes teòrics es van basar sobretot en la teoria cognitivocial¹² i les estratègies en l'entrevista personal individual,¹³ que s'ha mostrat especialment efectiva per afavorir l'adquisició de coneixements i motivar l'ús de la contracepció en poblacions vulnerables.¹⁴ D'acord amb aquesta revisió i altres estudis, es va optar perquè les sessions estiguessin a càrrec d'infermeres de salut pública amb formació específica.¹⁵

Respecte a la reducció de barreres d'accés als serveis sanitaris, es va dissenyar, juntament amb el servei de salut reproductiva, un circuit de derivació preferent per a casos amb certs criteris de risc. Quant a la facilitació de mètodes contraceptius gratuïts, es va oferir la possibilitat de lliurar contraceptius orals i accedir a la inserció de dispositius intrauterins gratuïtament, a criteri de les llevadores i ginecòlogues a la consulta.¹⁶

Preparació dels materials

D'acord amb els interessos de les dones entrevistades als grups focals, es va

preparar un material gràfic basat en els determinants psicosocials emergents en l'estudi qualitatiu: el valor de la maternitat, el rebuig social a l'avortament, la manca de coneixements sobre mètodes anticonceptius i el desig d'informació al respecte i les actituds favorables a la contracepció per manca d'estudis, recursos econòmics, temps i xarxa de suport social. També calia tenir present que una part important de les dones immigrades gairebé no té estudis i prové de l'àmbit rural.

L'objectiu d'aquesta etapa va ser aplicar els determinants esmentats al disseny d'un fullet, després d'estudiar la valoració de la població diana amb una sèrie de proves (pretest) fins que va resultar satisfactòria.

El pretest de material es va aplicar a mostres de conveniència de dones de diferents comunitats i també a informants clau. Del febrer al maig del 2006 es van fer 40 entrevistes successives amb un qüestionari anònim que recollia l'edat, la zona de residència, el país de naixement, la percepció de l'atractiu, la comprensió, la utilitat i les idees comunicades, així com els aspectes destacables a favor o en contra. Es va fer una anàlisi qualitativa de les dades.

Les entrevistades van suggerir millores en els formats, textos i continguts. Es va retroalimentar l'equip de disseny fins que es va aconseguir una apreciació molt elevada de les persones entrevistades. El material va consistir en un quadríptic per a cada comunitat, amb dibuixos de parelles, nens i nenes,

mapes amb la ubicació dels centres de salut reproductiva, imatges dels mètodes contraceptius efectius i telèfons d'informació, gairebé sense textos i traduïts a cinc idiomes. El pretest va permetre abordar la comunicació de temes sensibles de forma apropiada des del punt de vista cultural.

Avaluació

L'avaluació pretén estudiar els efectes de la intervenció en el coneixement i l'ús dels serveis de salut reproductiva, com també en el coneixement i l'ús de mètodes anticonceptius en dones immigrades i autòctones en edat fèrtil. El disseny avaluatiu és un assaig clínic aleatoritzat. Això implica l'assignació de les participants, a l'atzar, a dos grups de tractament, un d'intervenció i un de comparació. Es mesuren les variables en ambdós grups en el moment inicial

12. BANDURA, A. *Pensamiento y acción*. Barcelona: Ediciones Martínez Roca, 1987.

13. ROLLNICK, S.; MILLER, W. R. *La entrevista motivacional*. Barcelona: Paidós, 1999.

14. NATIONAL INSTITUTE FOR HEALTH AND CLINICAL EXCELLENCE (NICE). *One to one interventions to reduce the transmission of sexually transmitted infections (STIs) including HIV, and to reduce the rate of under 18 conceptions, specially among vulnerable and at risk groups*. Londres: NICE, 2007.

15. OLDS, D.; ROBINSON, J.; O'BRIEN, R.; LUCKEY, D.; PETTIT, L. M.; HENDERSON, C. R.; NG, R. K.; SHEFF, K. L.; KORFMACHER, J. *et al.* «Home visiting by paraprofessional and by nurses: A randomized, controlled trial». *Pediatrics*, 2002, 110: 486-496.

16. KIRBY, D. «The Impact of Programs to Increase Contraceptive Use Among Adult Women: A Review of Experimental And Quasi-Experimental Studies». *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 2008, 40: 34-41.

Cara interior del fullet adreçat a la comunitat llatinoamericana

i tres mesos després. El reclutament de participants va començar a l'octubre del 2006 i es preveu que acabi al juny del 2009. L'estudi actual presenta els resultats fins al desembre del 2007.

Participen en l'estudi les dones immigrades i autòctones que compleixen aquest criteri: a) tenir entre 15 i 49 anys, b) residir als barris de Sant Antoni o el Poble Sec, c) no estar embarassada, d) no desitjar quedar-se embarassada, e) conèixer menys de set mètodes anticonceptius eficaços, i f) no tenir practicada una lligadura de trompes o la parella no estar vasectomitzada.

Es promou la participació en l'estudi a través de l'oferta personal i mitjançant els treballadors/es dels serveis socials del barri de Sant Antoni, el Servei de Pediatria del CAP Manso, el Servei de Pediatria del CAP les Hortes, associacions i ONG, serveis socials del barri del Poble Sec, el Programa d'atenció a la salut sexual i reproductiva (PASSIR) del

CAP Manso, el PASSIR del CAP les Hortes i locutoris, botigues d'alimentació, bars, perruqueries, centres comunitaris, escoles, esglésies i carrer.

Intervenció

Es duu a terme una entrevista personal en els dos grups de tractament, en el grup intervingut en el moment inicial i en el grup de control tres mesos després. Els continguts de l'entrevista giren al voltant de: a) les pràctiques de sexe més segur i els seus determinants (actituds i intencions), b) l'accés a la targeta sanitària, c) l'accés als centres de planificació familiar, d) l'accés als preservatius i altres mètodes anticonceptius, e) els riscos de l'ús del misoprostol com a mètode avortiu sense control sanitari, i f) l'anticoncepció d'emergència i l'accés a aquesta.

La intervenció queda a càrrec d'infermeres de salut pública amb experiència en visites domiciliàries a pobla-

cions de baix nivell socioeconòmic i immigrants i amb formació específica en salut sexual i reproductiva.

Mostra i aleatorització

Es va calcular que una mostra de 200 dones a cada grup seria suficient per detectar un 15% de diferències entre els grups, en el supòsit de màxima indeterminació i amb pèrdues estimades del 10%.

El tractament s'assigna mitjançant un procés de minimització que optimitza l'aleatorització clàssica. S'aleatoritza amb l'ajuda d'un programa informàtic un primer bloc de deu participants; a continuació, cadascun dels casos següents s'assigna, de manera determinista, al grup que compensi millor l'equiparabilitat dels dos grups, d'acord amb el criteri de minimització. La variable de minimització ha estat el país de procedència.

Planificació temporal

L'enquesta inicial es fa a totes les participants entre el mes 0 i el mes 1. Les del grup intervingut contesten el qüestionari i reben la intervenció. Les del grup control contesten el qüestionari. Tres mesos més tard ambdós grups contesten el qüestionari i, immediatament després, el grup control rep la intervenció.

Recollida de dades i qüestionari

Es porta a terme a través d'una entrevista personal. La infermera administra un qüestionari que inclou variables sociodemogràfiques, la disponibilitat de

targeta sanitària, la situació pel que fa a empadronament, el coneixement i ús del CAP i el PASSIR, així com el coneixement i l'ús de mètodes anticonceptius i de l'anticoncepció d'emergència. Les enquestes s'administren seguint normes idèntiques. S'explica a les participants en el programa que l'enquesta és confidencial i se'ls demana que signin un consentiment informat. Les dades de l'enquesta s'informatitzen de manera anònima. Hi ha normes de confidencialitat per a infermeres i traductores.

Variables

Les variables recollides són de dos tipus: sociodemogràfiques i relatives a la salut reproductiva. Es van recollir les variables sociodemogràfiques següents: barri, font de detecció, país de naixement, comunitat ètnica autoreferida, temps a Espanya, nivell d'estudis, situació laboral, ocupació, treball sexual, parella, separada/divorciada, nombre de fills, situació laboral de la parella, ocupació de la parella, disponibilitat de targeta sanitària, alta en el padró.

Les variables relatives a la salut reproductiva són coneixement i ús del CAP, coneixement i ús del PASSIR, darrera visita al PASSIR, ús d'altres centres de planificació familiar i darrera visita a altres centres de planificació familiar. Les variables relatives a la conducta sexual són: coneixement espontani, coneixement induït, ús i ús incorrecte dels mètodes anticonceptius següents: píndola anticonceptiva, anell vaginal, DIU, preservatiu masculí, diafragma,

preservatiu femení, implant, pegat, *coitus interruptus*, mètode Ogino, injectables i d'altres. Els mètodes anticonceptius eficaços són la contracepció oral, l'anell vaginal, el DIU, el preservatiu masculí, el diafragma, el preservatiu femení, l'implant, el pegat i els injectables. La resta són mètodes ineficaços. També s'estudien l'anticoncepció d'emergència, la interrupció voluntària de l'embaràs i d'altres.

Les variables principals són la millora en l'ús de serveis de salut reproductiva, el nombre de mètodes eficaços esmentats (coneixement espontani) i reconeguts (coneixement induït), la millora en l'ús dels mètodes anticonceptius i la millora en el coneixement espontani i induït de l'anticoncepció postcoital. Les variables secundàries són la millora en el coneixement i l'ús de cadascun dels mètodes anticonceptius i l'anticoncepció postcoital.

Anàlisi

S'han calculat les oportunitats relatives o quocients de probabilitats (*odds ratio*, OR) i els intervals de confiança (IC) del 95% de les variables principals com a mesura de l'efecte de la intervenció. Aquestes OR han estat ajustades per a les variables edat, nacionalitat, nivell d'estudis i parella per detectar la presència d'interaccions o confusions.

Resultats

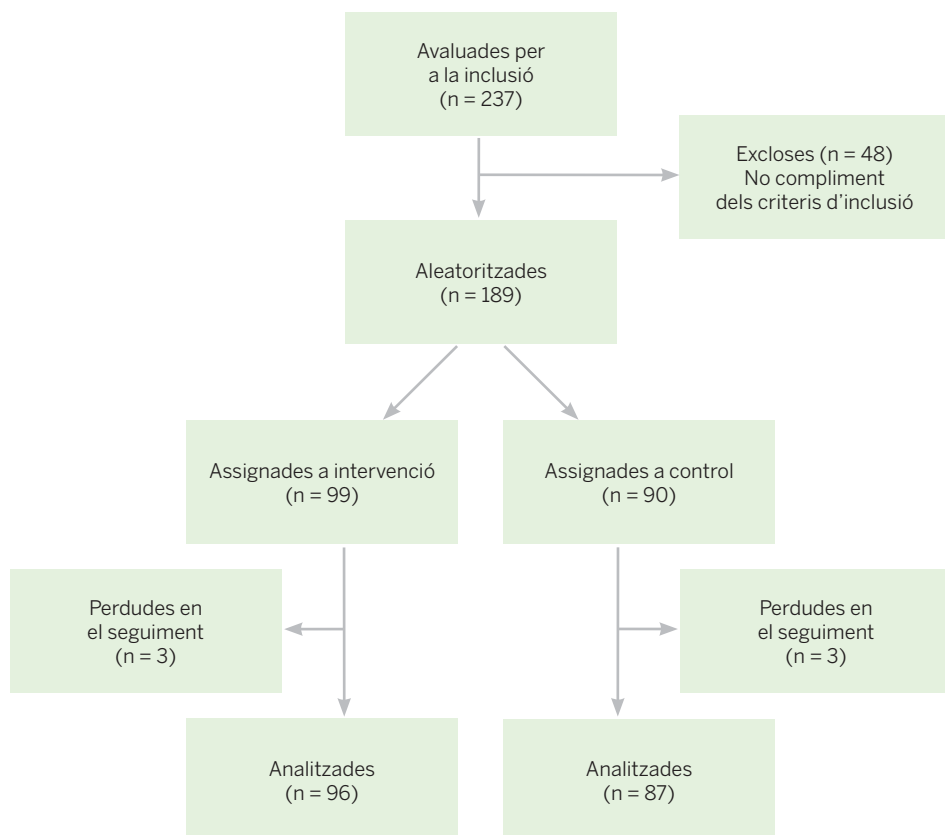
Van participar en aquesta anàlisi intermèdia un total de 237 dones, 48 de les

quals van quedar excloses perquè no complien els criteris d'inclusió. En conseqüència se'n van aleatoritzar 189, 99 en el grup d'intervenció i 90 en el grup control. Entre la primera i la segona entrevista es van perdre tres dones a cada grup, de manera que els resultats actuals provenen de 96 dones participants en el grup intervenció i 87 en el grup control (gràfic 1).

La taula 1 mostra les característiques sociodemogràfiques de les participants en el moment basal. El grup d'edat més freqüent ha estat el de 25 a 39 anys. Les fonts de casos més importants, a banda de la categoria «altres», han estat la consulta de pediatria i les associacions i ONG. Un 59,6% de les participants són estrangeres. El 39,4% resideixen a Espanya des de fa més de cinc anys i el 19,3% menys d'un any. El 48,6% de dones ha cursat estudis secundaris i el 34,4% universitaris. El 53,6% de les participants treballen, el 19,1% estan aturades i el 18,6% són mestresses de casa. Cap de les dones declara exercir la prostitució. El 70% de dones té parella i el 15,9% està separada o divorciada.

Respecte al nombre de fills de les participants, el 31,2% en tenen un, el percentatge més representatiu en el grup tractat (34,4%). El 29% no en tenen cap. Aquesta categoria és la que acumula més dones en el grup control (33,3%). N'hi ha un 23,5% que tenen dos fills. En aquesta categoria, entre els dos grups hi ha una diferència de 5,6 punts percentuals a favor del grup con-

Gràfic 1. Diagrama de flux

trol. En la mostra recollida, les quatre dones amb cinc fills pertanyen al grup tractat.

La majoria de parelles de les dones incloses són població laboralment activa: el 82,8% estan treballant i el 10,9% en atur. Més del 95% del total de la mostra tenen targeta sanitària i estan empadronades.

Amb relació als serveis de salut i de salut reproductiva, el coneixement i l'ús que en fan les participants en l'estudi en el moment de la inclusió es

mostra al gràfic 2. Pel que fa als CAP, gairebé la totalitat de la mostra en coneix l'existència. En el grup control el 93,1% de les dones els utilitzen. En el grup tractat, aquest percentatge és del 88,5%.

Els PASSIR són menys coneguts que els CAP. En el grup tractat els coneixen el 88,5% de les dones, mentre que en el grup control aquest percentatge és del 78,2%. Respecte a l'ús que fan del servei, la diferència respecte als CAP és significativa i en aquest cas se situa

al voltant del 67%. Els altres centres de planificació familiar són molt menys utilitzats (17,5%).

Quant a la conducta sexual, el nombre de dones que esmenten, coneixen, usen i usen incorrectament els mètodes anticonceptius a l'inici de l'estudi, així com els percentatges respectius, es mostren als gràfics 3 i 4.

L'anticoncepció d'emergència és coneguda aproximadament pel 60% de les dones de la mostra. La interrupció voluntària de l'embaràs és esmentada espontàniament pel 55% de les dones i és coneguda (coneixement induït) pel 88%. 19 dones de cada grup han utilitzat l'anticoncepció d'emergència alguna vegada i 22 i 23 dones dels grups control i tractat, respectivament, han recorregut a la interrupció voluntària de l'embaràs algun cop.

El gràfic 5 mostra l'efecte de la intervenció en les variables principals de l'estudi. L'OR s'interpreta com el nombre de vegades que canvia el grup d'intervenció respecte al de control.

Una variable d'interès en el context de l'avaluació d'una intervenció de promoció de la salut reproductiva és l'augment del coneixement dels centres d'atenció a la salut sexual i reproductiva. Tanmateix, en les condicions basals el grau de coneixement dels CAP i dels PASSIR va ser extraordinàriament elevat en els dos grups. Aquest fet ha motivat que no s'hagi dut a terme l'anàlisi corresponent a aquesta variable.

Respecte a l'ús dels serveis de salut reproductiva (gràfic 5) no s'ha obser-

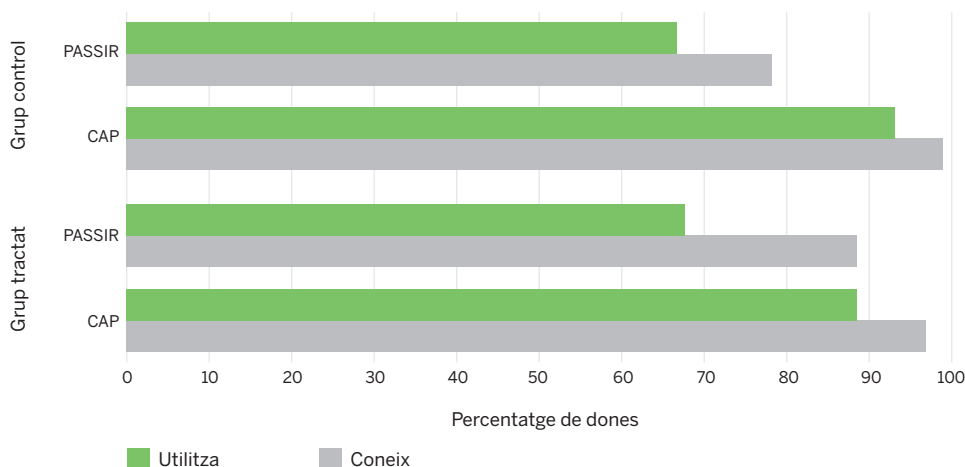
Taula 1. Variables sociodemogràfiques

	Grup control (N = 87)		Grup tractat (N = 96)	
	N	%	N	%
Edat (anys)				
15-24	15	17,2	18	18,8
25-39	55	63,2	56	58,3
40-49	17	19,5	22	22,9
Barri				
Sant Antoni	38	43,7	46	47,9
Poble-sec	49	56,3	50	52,1
Fonts de detecció				
Serveis socials	10	11,4	14	14,6
Pediatría (CAP)	24	27,6	20	20,9
PASSIR (CAP)	4	4,5	6	6,2
Associacions i ONG	18	20,7	21	21,9
Altres	31	35,6	35	36,5
Nacionalitat				
Espanyola	35	40,2	39	40,6
Estrangera	52	59,8	57	59,4
Temps a Espanya (en anys)				
Menys d'1	9	17,3	12	21,1
D'1 a menys de 3	15	28,8	12	21,1
De 3 a 5	10	19,2	8	14,0
Més de cinc	18	34,6	25	43,9
Nivell d'estudis				
Estudis primaris o sense estudis	12	13,8	19	19,8
Estudis secundaris	42	48,3	47	49,0
Estudis universitaris	33	37,9	30	31,3
Situació laboral				
Mestressa de casa	17	19,5	17	17,7
Estudia	7	8,0	7	7,3
Treballa	46	52,9	52	54,2
Aturada	15	17,2	20	20,8
Altres	2	2,3	0	0,0
Treballadora del sexe				
Sí	0	0,0	0	0,0
No	87	100,0	96	100,0
Té parella				
Sí	60	69,0	68	70,8
No	27	31,0	28	29,2
Separada o divorciada				
Sí	12	13,8	17	17,7
No	75	86,2	79	82,3
Nombre de fills				
0	29	33,3	24	25,0
1	24	27,6	33	34,4
2	23	26,4	20	20,8
3 o més	11	12,6	19	19,8
Situació laboral de la parella				
Estudia	0	0,0	3	4,4
Treballa	48	80,0	58	85,3
Aturat/da	9	15,0	5	7,4
Jubilat/da	0	0,0	1	1,5
Altres	1	1,7	1	1,5
Desconeguda	2	3,3	0	0,0
Targeta sanitària				
Sí	86	98,9	93	96,9
No	1	1,1	3	3,1
Padró				
Sí	86	98,9	91	94,8
No	1	1,1	5	5,2

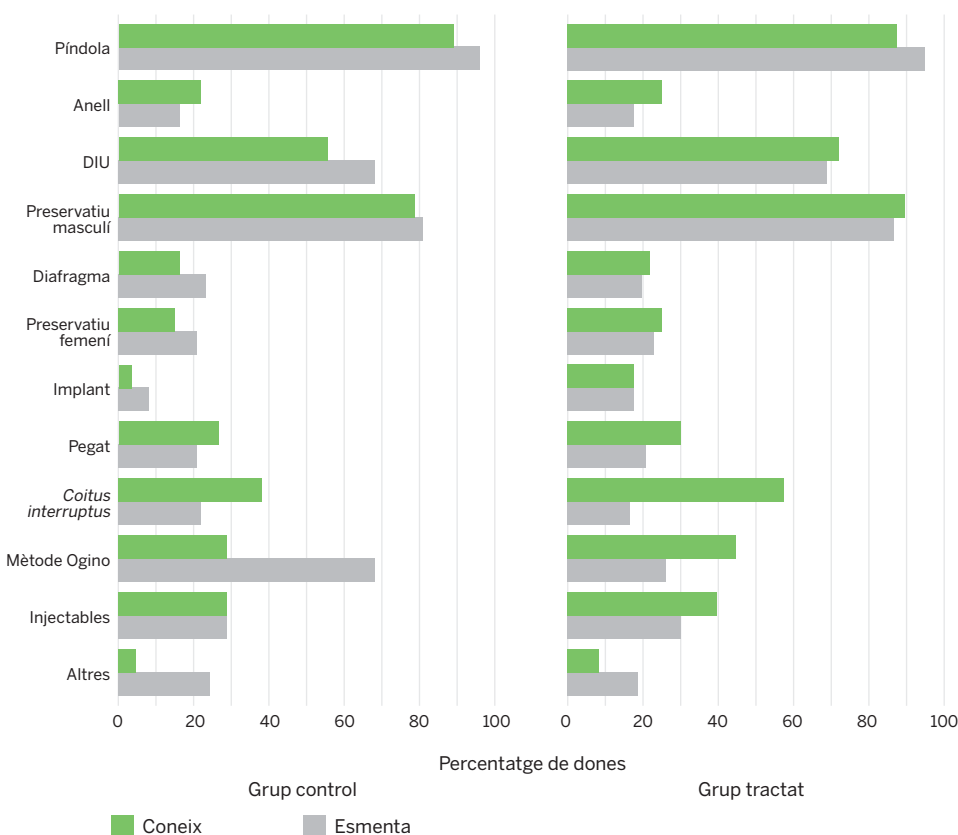
vat que la intervenció millori aquest aspecte (OR = 1,38; IC 95%: 0,38-5,08), que també era força elevat a l'inici en ambdós grups.

L'ús de mètodes anticonceptius ha millorat àmpliament en el grup d'intervenció, tot i que en l'anàlisi actual no arriba a la significació estadística (OR = 1,83; IC 95%: 0,91-3,67). El grup d'intervenció millora 14,7 vegades més el coneixement sobre mètodes anticonceptius que el grup de dones que no han rebut la intervenció. En efecte, quant als mètodes eficaços apresos (coneixement espontani), la intervenció s'ha associat a un gran increment del nombre de mètodes anticonceptius citats espontàniament per les dones ($W = 5.755,5$, $p < 0,001$). Durant l'estudi, el nombre de dones que han après un mètode ha estat similar en el dos grups; en canvi, és molt clara la diferència entre dones que augmenten el seu coneixement en més d'un mètode (gràfic 6). La intensitat del color representa l'aprenentatge de més mètodes. En el grup intervenció gairebé el 80% de les dones aprenen tres o més mètodes anticonceptius eficaços, mentre que en el grup control no arriben al 30%. La intervenció també s'associa a un increment del nombre de mètodes anticonceptius precoïtals citats de manera induïda per les dones ($p < 0,001$). El nombre de dones que han après quatre o més mètodes durant l'estudi és netament superior en les que han estat intervingudes (gràfic 7). D'altra banda, no hi ha cap participant del

Gràfic 2. Coneixement i ús de centres de salut. Condicions basals

Gràfic 3. Coneixement espontani i induït dels mètodes anticonceptius. Condicions basals

grup d'intervenció en què el seu coneixement disminueixi entre les dues entrevistes.

Aquesta millora també esdevé significativa pel que fa als mètodes postcoïtals, anticoncepció d'emergència i interrupció voluntària de l'embaràs, de tal manera que les dones que han rebut la intervenció milloren el seu coneixement sobre mètodes postcoïtals 2,7 vegades més que les que no han rebut la intervenció (32,3% per 14,9%) (OR = 2,7, IC 95%: 1,3-5,6).

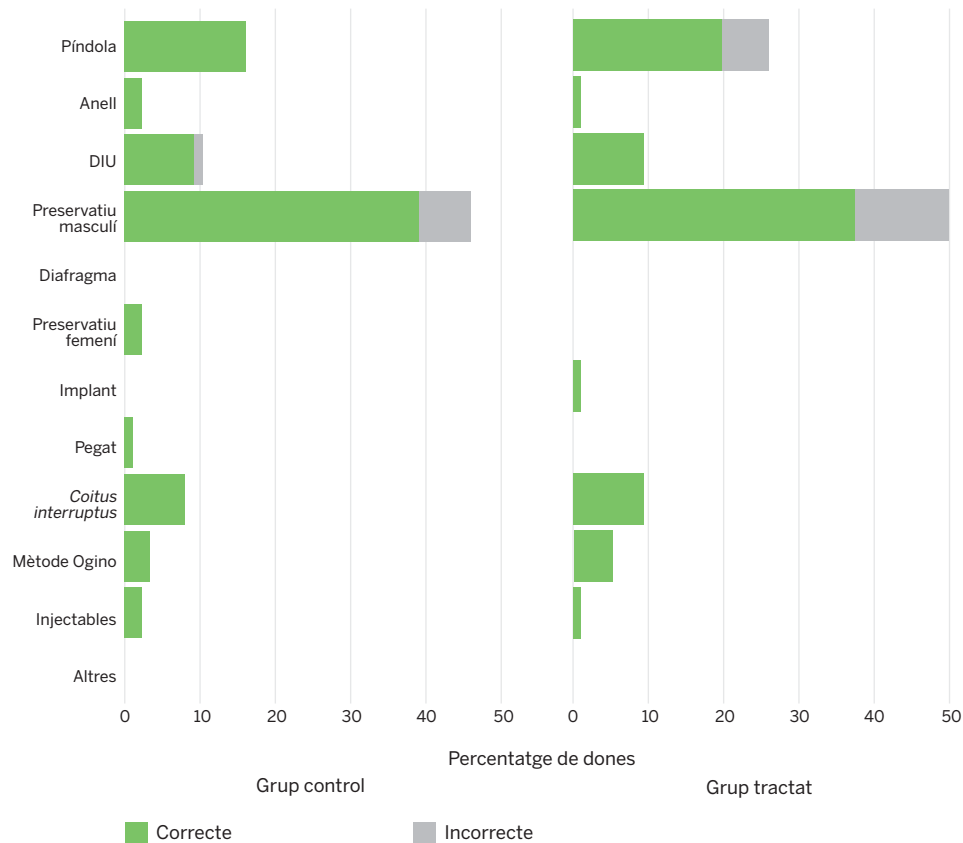
Els gràfics 8 a 11 presenten les anàlisis estratificades. Les millores són similars en tots els grups, independentment de l'edat, de ser immigrada, del nivell d'estudis i de tenir parella, El coneixement dels mètodes contraceptius millora en tots els casos llevat de l'anticoncepció oral, el DIU i el preservatiu masculí.

Discussió i conclusions

Quant a la validesa interna, les grandàries de mostra d'ambdós grups estan prou equilibrades i, en general, tal com s'espera de l'assignació aleatòria, els dos grups són comparables, fet que facilita l'obtenció d'estimacions més precises. Amb relació a l'ús dels mètodes eficaços, en el grup tractat hi ha més dones que en fan un ús incorrecte en la situació basal. Aquest biaix aniria en contra de la intervenció.

Amb relació a la validesa externa de l'estudi, s'han comparat les dades basals de l'estudi amb les característiques poblacionals de les dones de la

Gràfic 4. Ús dels mètodes anticonceptius. Condicions basals

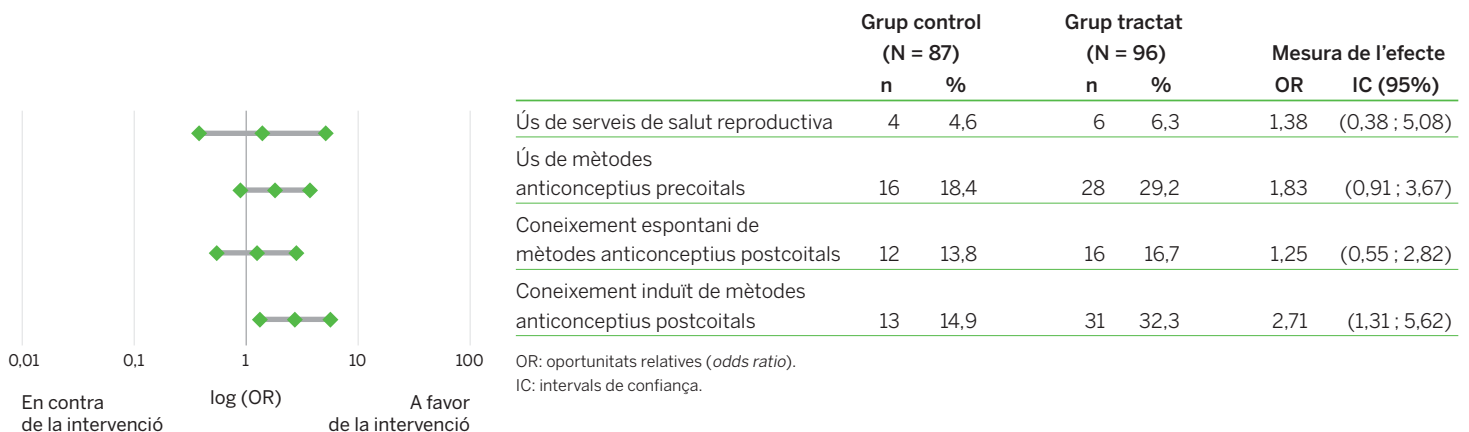

ciutat de Barcelona (padró continu del 2007 i cens del 2001). Els percentatges de dones en la població de la ciutat de Barcelona en les franges d'edat 15-24, 25-39 i 40-49 del nostre estudi són 19,3%, 50,6% i 30,1%, respectivament. A la mostra del SIRIAN la distribució és molt similar.

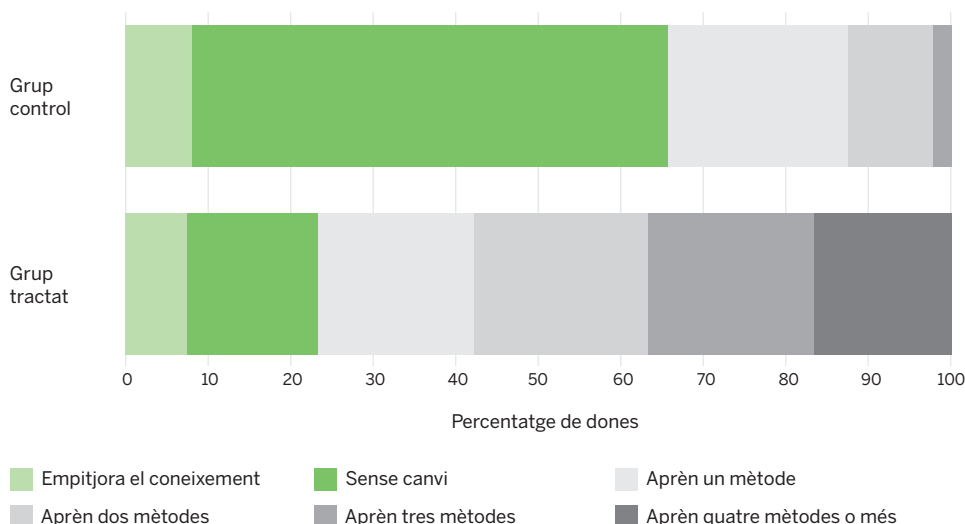
A Barcelona, el percentatge de dones estrangeres és del 14,1% i a l'estudi del 59,6%. Aquest resultat indica que en l'estudi les dones immigrades estan sobrerrepresentades, d'acord amb el seu objectiu d'avaluar si la intervenció és eficaç en el conjunt de la població i específicament en la immigrada.

La representació de separades o divorciades en el nostre estudi ha estat més del doble que l'observada a la població de Barcelona en edats compreses entre 15 i 49 anys (el 15,8% davant del 6,8%). Una possible explicació és que entre les dones immigrades hi hagi un percentatge més alt de separades o divorciades.

Gràfic 5. Participants que presenten millora en cadascuna de les variables principals

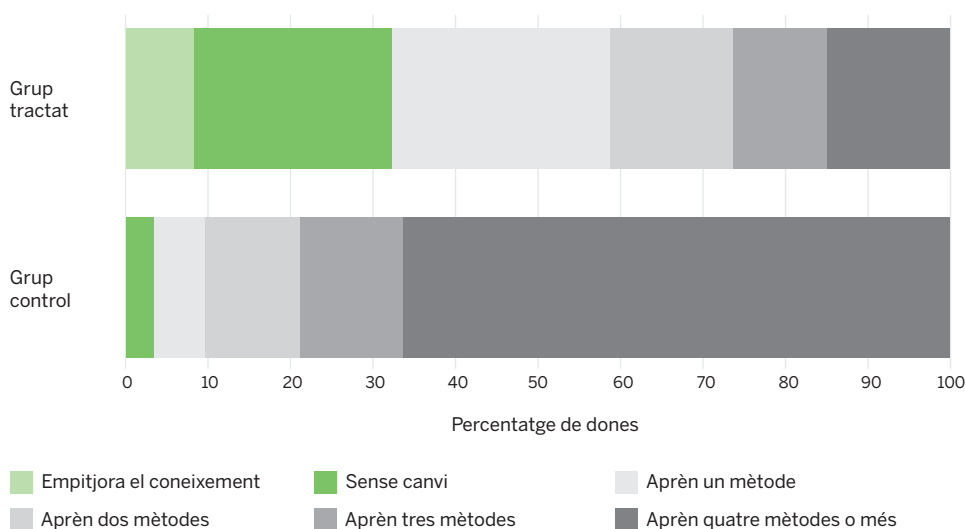
Gràfic 6. Mètodes apresos (coneixement espontani) en el grup control i el grup tractat

estudien és inferior en la mostra (7,6% i 14,0%). Com que és un estudi on la captació d'individus és proactiva, és previsible una participació superior de dones no subjectes a horaris estrictes (aturades i mestresses de casa), fet que podria produir un cert biaix en els resultats obtinguts.

A la mostra, les dones que no tenen fills són el 29%, mentre que a la ciutat de Barcelona en la franja d'edat corresponent de l'estudi és del 52,4%. De la mateixa manera, a la mostra el percentatge de dones amb un fill és el predominant, amb el 31,2%, davant del 15,8% a la població. Això pot ser atribuïble a la taxa de natalitat més alta de les dones immigrants.

Gràfic 7. Mètodes apresos (coneixement induït) en el grup control i el grup tractat

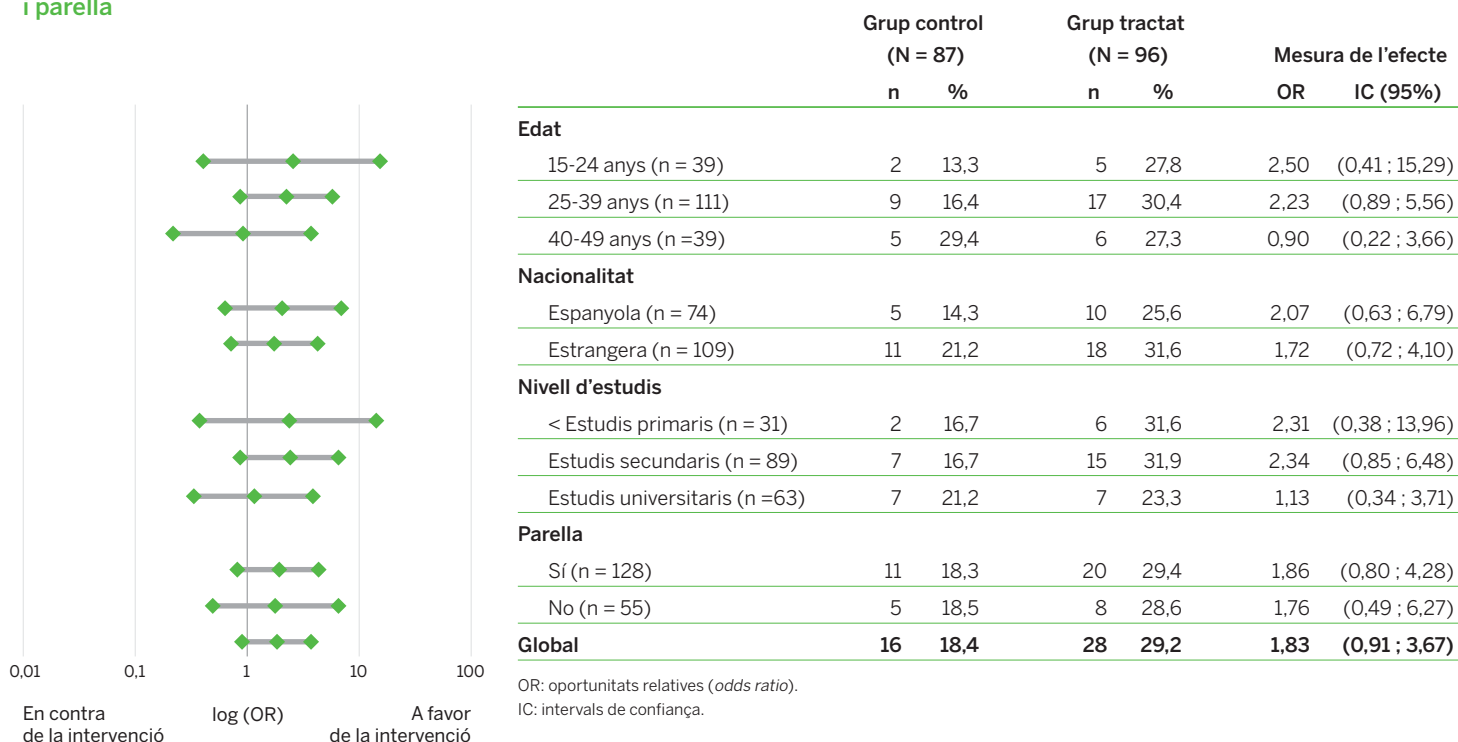
En resum, a la mostra hi ha més presència de dones estrangeres, amb nivells d'instrucció superiors, separades o divorciades, en situació d'atur o mestresses de casa i no nul·líparas que a la població de la ciutat de Barcelona.

Quant a la interpretació dels resultats, en aquesta anàlisi intermèdia l'efecte de la intervenció en l'ús de mètodes anticonceptius no ha assolit significació estadística, malgrat que el percentatge de millora en el grup tractat és més de 10 punts superior al del grup control. Mantenint aquests percentatges de millora sobre la grandària mostral prevista al final de l'estudi, l'efecte seria estadísticament significatiu. El DIU és el mètode en què la diferència en el nombre de noves usuàries entre els dos grups és més gran. Per tant, la diferència observada en la millora de l'ús

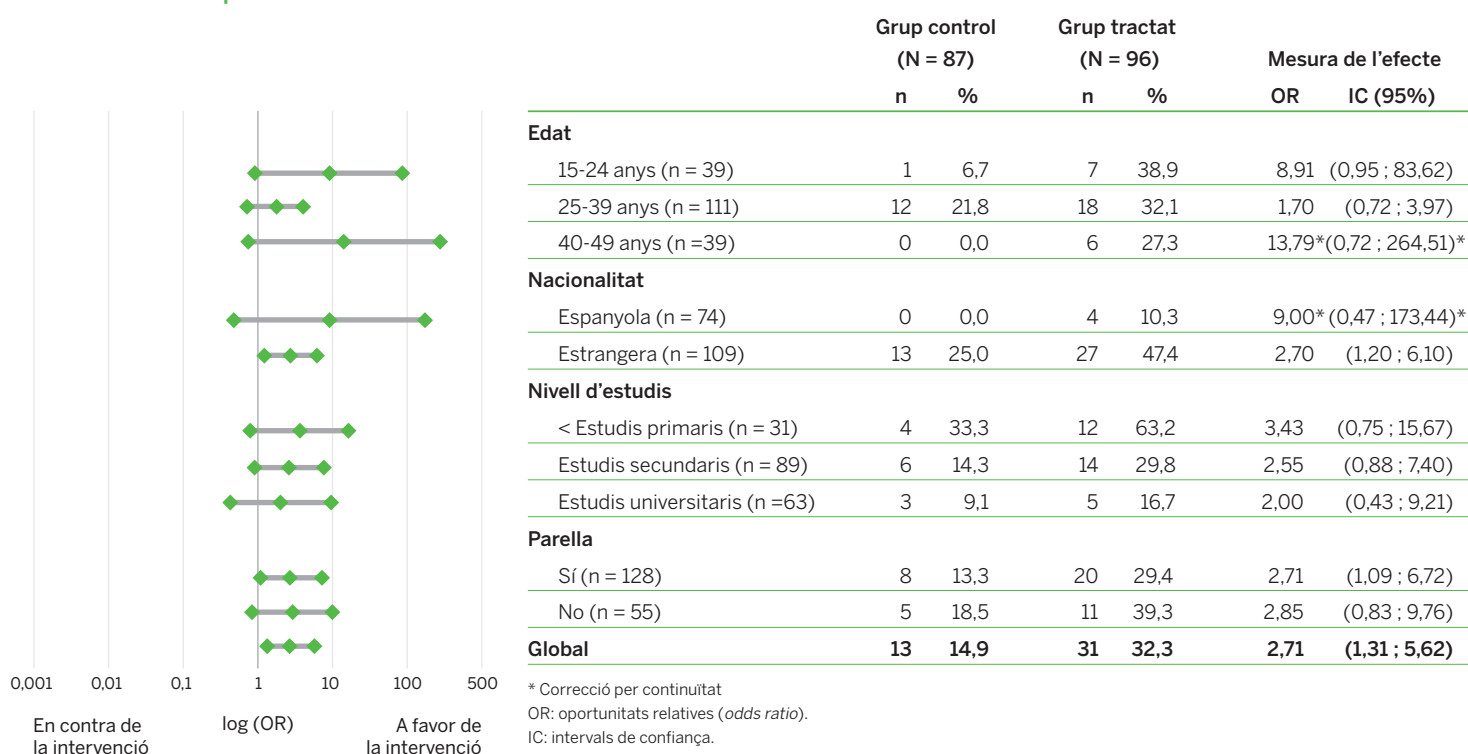
Respecte a la situació laboral, la proporció de dones aturades que han participat en l'estudi ha estat el doble que en la població de Barcelona (19,1%

i 8,7%). Entre les que no estan en atur, el percentatge de mestresses de casa és superior en la mostra (18,6% i 9,6%) mentre que el percentatge de les que

Gràfic 8. Participants que presenten millora en l'ús de mètodes anticonceptius per grup d'edat, nacionalitat, nivell d'estudis i parella

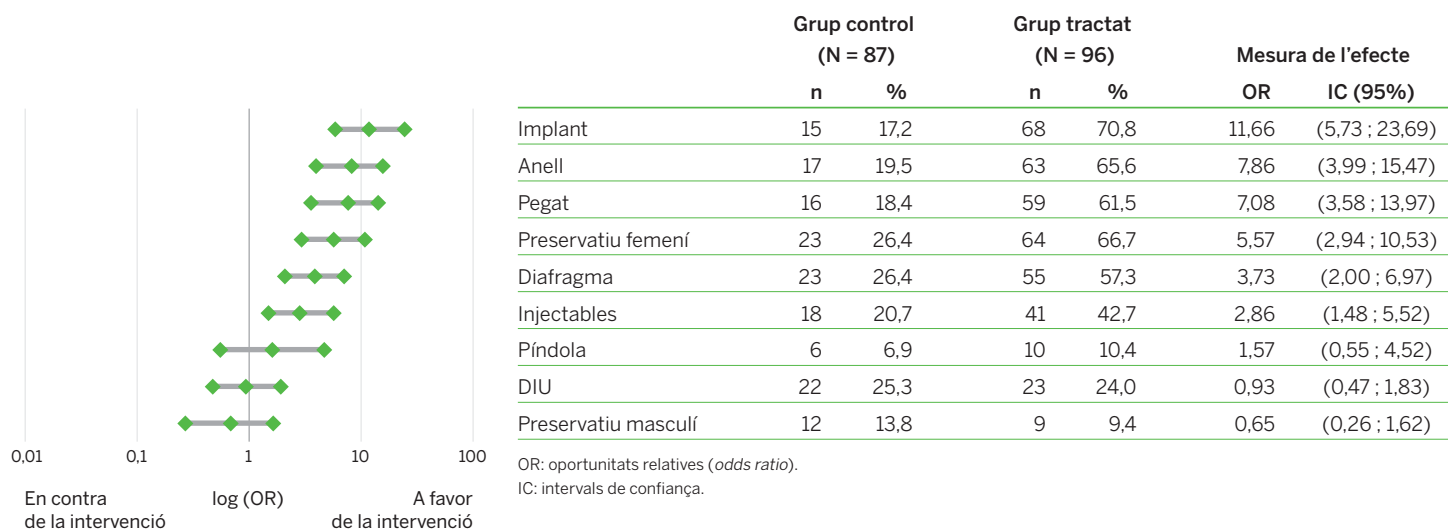
Gràfic 9. Participants que presenten millora en el coneixement induït de mètodes poscoïtals per grup d'edat, nacionalitat, nivell d'estudis i parella

Gràfic 10. Participants que presenten millora en el coneixement espontani dels mètodes anticonceptius

Gràfic 11. Participants que presenten millora en el coneixement induït dels mètodes anticonceptius

de mètodes anticonceptius pot ser, en gran part, deguda a aquest mètode. Al final de l'estudi, si es manté la mateixa tendència, l'increment diferencial entre grups serà estadísticament significatiu.

Per estrats d'edat, el grup de 25 a 39 anys és el que presenta una millora més important en el grup tractat respecte al grup control. En l'estratificació per nacionalitat s'observa un comportament homogeni en els dos estrats.

Entre les universitàries, la intervenció no sembla causar la millora en el grup tractat, ja que el grup control mostra un comportament similar. En canvi,

en les dones amb nivell d'instrucció inferior el percentatge de les que milloren duplica els percentatges de les de control. Tenir parella no influeix en l'efecte de la intervenció sobre l'ús de mètodes.

Respecte a la millora del coneixement espontani i induït dels mètodes anticonceptius precoïtals eficaços, la intervenció ha resultat molt efectiva. En aquest sentit, la intervenció està justificada. Pel que fa als mètodes anticonceptius postcoïtals, la significació estadís-

tica s'ha fet palesa en el coneixement induït. Com en el cas anterior, aquest resultat justificaria la intervenció.

Una fortalesa de l'estudi ha estat la coparticipació dels agents del territori i de les comunitats immigrades, que ha esdevingut cabdal en el desenvolupament i la implementació dels projectes. Tal com es preveia, han aportat coneixement real de l'entorn, de les dinàmiques comunitàries, de les necessitats d'usuaris i pacients, dels riscos i avantatges de diferents abordatges, han

contribuït a l'entrada i el seguiment de casos i, si finalment els resultats són satisfactoris, facilitaran el manteniment de la intervenció.

Com a conclusió, els resultats intermedis mostren que la intervenció ha incrementat el coneixement i, gairebé significativament, l'ús de mètodes contraceptius en dones immigrades i autòctones. Els resultats confirmen la utilitat del disseny sistemàtic i participatiu dels programes per reduir les desigualtats socials en salut. 🔑

Experiències/Gestió

La mediació intercultural a l'Ajuntament de Barcelona

Lola Rodríguez Muriel. Direcció de Serveis d'Acció Social

El juny del 2002 va iniciar el seu camí el Servei de Mediació Intercultural de l'Ajuntament de Barcelona. Des d'aleshores, la seva finalitat bàsica és constituir-se en un instrument de pont entre les persones immigrades i la població autòctona, així com també entre col·lectius de diferents cultures, i afavorir així un canvi constructiu en les relacions i aportar el seu granet de sorra a la millora de la convivència ciutadana. Aquesta finalitat s'ha dut a terme a partir de dues línies d'intervenció:

La **mediació intercultural interpersonal**, que té com a objectiu la intermediació entre els professionals i els usuaris i usuàries dels serveis socials municipals, o entre persones de diferents cultures, per tal de facilitar la comprensió mútua. Aquesta línia d'actuació pren diferents formes com a resultat de l'adaptació a les diverses situacions que s'hi poden donar: assessorament al professional previ a l'entrevista amb la persona usuària, intervenció en l'entrevista, mediació entre diferents membres d'una família, etc.

La **mediació intercultural grupal o comunitària**, que té com a objectiu la detecció, prevenció i resolució de conflictes que impliquin la població nouvinguda i la població autòctona,

o bé col·lectius de diferents cultures, en el territori. Dins d'aquesta línia d'actuació, es poden donar diferents tipologies d'intervenció mediatora: assessorament i formació a l'equip de professionals de serveis socials en temes d'immigració i interculturalitat (especialment sobre aquells col·lectius amb més presència a cada territori), intervenció en conflictes veïnals o grups, participació en projectes d'àmbit comunitari, etc.

Així, el Servei de Mediació Intercultural es configura prioritàriament com una eina de suport als professionals dels serveis socials en les seves intervencions amb persones de diferents cultures. Aquest suport, segons el context en què es produeix, pot ser de tipus individual, familiar, grupal o comunitari.

Aquest servei fonamenta la seva intervenció en un coneixement en profunditat de les característiques demogràfiques i socials de la població immigrada i autòctona del territori, així com dels recursos, serveis i equipaments de la zona, i treballa des de l'òptica de la complementarietat i la col·laboració amb el conjunt dels professionals.

Més enllà dels valors intrínsecs i reconeguts de tota mediació com a eina

pacífica de gestió de conflictes i del seu caràcter preventiu, rehabilitador i transformador, aquest temps d'experiència de la mediació als serveis socials municipals de Barcelona ha aportat alguns valors específics:

- Una nova dinàmica d'intervenció en el tractament dels casos dels serveis socials, que passa per la comprensió de realitats de vegades molt diferents a la nostra i per l'ampliació de l'òptica interdisciplinària en el seu abordatge.
- El diàleg provocat per la trobada de les diferents cultures d'origen dels mediadors, els professionals i els usuaris ajuda a aportar una visió del món més àmplia i a anar superant els estereotips propis i aliens.
- L'aparició i progressiva consolidació d'una nova figura professional, la del mediador especialitzat en l'àmbit de l'acció social.

Tots aquests elements, sens dubte, ens permeten afinar les intervencions i ser més eficaços i també enriquir-nos tant professionalment com humanament. Com diu un amic meu, cal aprendre i gaudir d'aquest «viatge pel món» que ens proporciona aquest servei, reflex del calidoscopi de cultures i òptiques de la societat on vivim.

El Servei de Mediació Intercultural als serveis socials

Cesc Mas, Fatiha Rabehi, Ismael Clavero, Mohamed El Mouaouid, Mohamed Essalhi, Yu-Chin Li.

Servei de Mediació Intercultural, Ajuntament de Barcelona

Un nou paradigma d'intervenció

El Servei de Mediació Intercultural (SMI) de l'Ajuntament de Barcelona compleix enguany set anys des que va iniciar la seva trajectòria. Si una cosa ha caracteritzat aquest projecte ha estat la necessitat que els equips dels serveis socials i la població usuària anessin incorporant un nou paradigma de treball social que, sobre la base de criteris de coresponsabilitat, integra la gestió de les diferències culturals.

Un cop superades les pors pròpies del desconeixement de la figura del mediador intercultural —allunyant així el fantasma de la competència professional—, els serveis socials s'han anat fent permeables a la nova forma de treballar que representa la presència de la mediació, entenent sovint que les aportacions d'aquesta pràctica professional representen un valor afegit per millorar les intervencions amb població d'origen sociocultural divers, i molt especialment amb població immigrada.

Les interaccions de persones de diferents cultures poden comportar malesentesos. La predisposició i la motivació són importants, però no són elements suficients per a una comunicació intercultural eficaç. A diferència de la comunicació amb algú de la nostra pròpia cultura, el procés de comunicació és més complex, ja que entren en joc dues maneres diferents de percebre i interpretar l'entorn.

Els serveis socials es troben una realitat cada cop més diversa des del punt

de vista cultural, fet que s'ha reforçat amb la consolidació dels processos migratoris. El nou context implica la necessitat d'establir processos de comunicació intercultural que, sovint, es veuen frustrats per la presència de filtres —a través dels quals mirem l'altre— que impedeixen que les parts reconguin el mediador com a interlocutor legítim.

Els nostres valors, creences i prejudicis influeixen en la percepció que tenim dels altres sistemes culturals. I els professionals de serveis socials, en la mesura que comparteixen aspectes fonamentals de l'univers cultural de la societat catalana, experimenten dificultats per distanciar-se dels marcs de referència propis a l'hora d'afrontar una relació intercultural amb l'usuari.

El valor afegit de la mediació intercultural

La principal aportació de la mediació intercultural consisteix en el fet que promou la creació d'un espai d'escolta, diàleg i entesa en les relacions entre parts socioculturalment diferenciades. La figura mediadora té un paper fonamental per crear un llenguatge que les dues parts puguin entendre, i acostar així els codis institucionals i els propis de l'usuari. La mediació intercultural va més enllà de la transmissió literal dels missatges per endinsar-se en la interpretació del sentit de les paraules i les especificitats culturals de la comunicació.

En el procés de mediació és cabdal la construcció d'un clima de confiança

en què cada part exposi la seva visió i expectatives, i sigui capaç, mitjançant l'ajuda d'un tercer, de reconèixer la legitimitat dels marcs de referència de l'altre, així com la validesa dels seus interessos i objectius. En aquest context, la figura del mediador intercultural permet que els professionals dels serveis socials integrin nous abordatges de la diferència cultural a la seva pràctica diària, i defugir així respostes simplistes encaminades a l'assimilació, però també lectures excessivament estàtiques de la cultura de l'altre o interpretacions basades únicament en aspectes culturals. D'aquesta manera, la presència del mediador intercultural també dóna eines als professionals per diferenciar els casos en què la posició de l'usuari té a veure amb factors culturals i quan és deguda a la seva situació econòmica, social o psicològica.

En la majoria de casos es desenvolupa una intervenció des d'una òptica preventiva, en la qual la mediació actua com a pont per facilitar la comunicació entre l'usuari i el professional, i així superar el desconeixement. Aquesta tasca es concreta en una traducció lingüística i cultural, en la creació d'un clima d'empatia amb i entre les parts i, quan és necessari, també serveix per rebaixar la tensió derivada de pautes de comunicació diferenciades.

A més de la prevenció, en algunes ocasions les circumstàncies aconsellen la presència d'un mediador perquè hi ha un bloqueig de les parts que impedeix que avancin. Es tracta de situa-

cions en què hi ha un conflicte o xoc cultural que es manifesta pel fet que els valors de l'altre semblen amenaçar l'esquema de referència propi, és a dir, la manera particular de veure i entendre el món. En aquest cas, a les funcions bàsiques de facilitació de la comunicació cal afegir les pròpies de la mediació rehabilitadora, a partir de les quals des de la mediació intercultural ajudem les parts a trobar codis comuns que els permetin arribar a acords.

Un altra funció pròpia de la mediació intercultural té a veure amb l'assessorament als professionals dels serveis socials sobre aspectes relacionats amb la cultura dels col·lectius d'atenció i com enfocar les relacions entre comunitats. Sovint ens trobem situacions en què el desconeixement dels codis culturals dels usuaris provoca malentesos. Això es fa especialment palès quan hi ha en joc sistemes de parentiu i d'organització familiar. Per exemple, el predomini de les decisions de la família extensa sobre la família nuclear és un factor que, en no encaixar en l'esquema occidental, pot provocar incomprendiments. Per garantir que els professionals facin atribucions encertades de determinats comportaments i pràctiques, cal posar a la seva disposició els coneixements necessaris sobre les creences, els valors i les ideologies de la població que té altres marcs socioculturals. D'aquesta manera, els professionals van adquirint competències interculturals que els permeten gestionar millor les situacions de multiculturalitat.

L'assessorament, però, també es fa en un sentit invers, informant els usuaris del funcionament dels dispositius i l'organització social de la societat majoritària, i ajudant-los a trobar un equilibri entre les exigències que se'n deriven i l'univers cultural d'origen.

A més de contribuir a l'adequació institucional, la figura mediatra en l'àmbit dels serveis socials de la ciutat posa a l'abast dels usuaris l'accés a recursos i circuits que, per desconeixement o per altres dificultats, resten fora

del seus itineraris d'inserció. Aquesta tasca de derivació i, puntualment d'acompanyament físic, esdevé clau per garantir l'accés als serveis públics en igualtat de condicions.

En l'àmbit comunitari, el SMI també té un paper rellevant en la prevenció i resolució de situacions de conflicte entre veïns que comparteixen espais comuns, ja sigui d'escala o de barri, i on hi ha un component intercultural important. En aquest àmbit, la mediació intercultural és una eina que està

El paper del mediador intercultural: un cas pràctic

Els protagonistes del cas són una usuària de 39 anys que procedeix d'una zona rural del Marroc i una treballadora social. La dona té dues filles petites i, tot i que fa cinc anys que viu a Barcelona, no parla ni castellà ni català. El seu marit l'ha abandonada recentment i tan sols li facilita una ajuda de 100 euros.

La demanda de la usuària és que el seu marit torni amb ella, demanda que va acompanyada d'una explicació sobre el sofriment que aquest abandonament li ha provocat. Actualment viu amb les seves dues filles en una pensió, ja que han estat desnonades del seu pis per impagament. La treballadora social, per la seva banda, planteja que no pot estar-se més a la pensió, que cal que busqui un habitatge i una feina per poder tirar endavant. El relat de la usuària desperta certa desconfiança en la treballadora social, per la presumpció que el discurs sobre l'abandonament forma part d'una estratègia per aconseguir ajudes.

S'evidencien, doncs, dues demandes diferenciades fruit de marcs de referència socioculturals diferenciats; d'una banda, el de la usuària, per a la qual el més important és recuperar el seu rol social vinculat a la família, i el de la treballadora social, que privilegia valors com els de l'autonomia i l'emancipació de la dona.

A partir de l'exploració dels sentiments de la usuària, el mediador aconsegueix posar en diàleg les dues parts, de manera que es fan visibles els valors i les creences subjacents a aquests sentiments, com ara la concepció social del rol de la dona, el valor de la família... En un moment determinat aconsegueix que el marit s'incorpori al procés, moment en el qual aquest planteja que no pensa tornar amb la usuària. Aquesta constatació contribueix a dissipar els dubtes de la treballadora social sobre la credibilitat de la demanda de la usuària, i a fer-se càrrec de la seva situació emocional.

A partir d'aquí, la tasca del mediador consisteix a ajudar les parts a arribar a acords i solucions concretes que respectin el seu marc sociocultural. La usuària descarta l'opció del retorn, ja que a la zona rural d'on prové l'abandonament suposa una càrrega que l'estigmatitzaria. Davant d'aquesta perspectiva, s'elabora un pla de millora que té el vistiplau de la usuària i que concreta els compromisos de les dues parts en un període de sis mesos, per facilitar la inserció sociolaboral de la usuària.

facilitant la participació social de les minories culturals en els processos de decisió comunitària, ja sigui mitjançant la implicació en la recerca de solucions per regular els usos d'un espai comunitari, o bé col·laborant amb els agents socials d'un barri a l'hora de dissenyar projectes que incloguin aquestes minories.

Particularitats del model de mediació intercultural als serveis socials

Tenint en compte que des del SMI apliquem la pràctica de la mediació intercultural al context específic de la xarxa dels serveis socials de Barcelona, hi ha una sèrie de principis de la mediació que adaptem a l'encàrrec específic que tenim.

En primer lloc, hi ha la paradoxa que la demanda de mediació arriba sempre de part dels serveis socials, i que els usuaris que en tenen la necessitat o els veïns que es troben immersos en un conflicte no puguin formular-la directament. Aquest dèficit es mira de compensar amb la verificació de l'acceptació, per part de l'usuari o dels grups o veïns implicats, de la presència del mediador en iniciar-se el procés. Aquesta verificació és cabdal per assegurar la legitimitat de la figura mediadora.

La interacció de professional i usuari es dona en un context de relació d'ajuda específic de l'àmbit en qüestió. El fet que l'accés a determinades ajudes i prestacions no tingui un caràcter universal, sinó que depengui del diagnòs-

tic i la valoració del professional genera unes condicions de possibilitat per a l'usuari que són substancialment diferents de les que s'esdevindrien en un sistema més garantista.

En aquest context, la figura del mediador intercultural esdevé una eina per anivellar les parts, en el sentit d'ajudar els usuaris a concretar la demanda quan es planteja d'una manera excessivament genèrica, desmuntar generalitzacions traslladant el protagonisme a les parts o formular preguntes obertes sobre com es desenvoluparà la intervenció quan les solucions semblen inabastables.

L'esquema clàssic de la mediació, segons el qual es fan sessions individuals amb les parts abans de reunir-les conjuntament, des del SMI només el podem aplicar a la mediació comunitària. En la mediació interpersonal, en canvi, pels límits tècnics del projecte, aquest espai no se sol considerar, fet que ens força a treballar aspectes com la creació de confiança cap a la figura del mediador o el sentit de la demanda de les parts directament en una entrevista a tres.

Reptes de futur

La mediació intercultural ha esdevingut una disciplina clau en la gestió dels contextos multiculturals. Tot i el camí recorregut fins ara per consolidar la figura de la mediació intercultural en la intervenció social, encara cal treballar a fons per fer realitat un reconeixement institucional i social superior. Els

darrers anys la presència de mediadors interculturals ha proliferat en nombrosos dispositius i serveis públics del país, introduint una metodologia de treball singular en diversos àmbits (educatiu, sanitari, serveis socials). Però aquesta realitat no sempre s'ha vist acompanyada de la comprensió adequada sobre el rol i les funcions de la figura mediadora.

En aquest sentit, cal seguir treballant perquè els professionals implicats en la intervenció social i, en el camp que ens ocupa, el dels serveis socials, incorporin definitivament la mediació intercultural com a recurs diferenciat del de la traducció i interpretació lingüística, entenent que més enllà d'alguns aspectes d'intersecció (neutralitat, confidencialitat...), la figura del mediador intercultural se situa en un pla específic i desenvolupa unes funcions molt més àmplies.

La tasca diària que al llarg d'aquests anys el SMI ha desenvolupat a la xarxa de serveis socials de la ciutat ens dona compte d'un procés d'adequació institucional a la realitat multicultural, no tan sols per la introducció d'unes competències professionals noves en la intervenció social que són pròpies de la figura mediadora, sinó també pels canvis que les propostes innovadores de la mediació intercultural han representat per a l'estructura d'acollida dels serveis socials.

El tret més característic de la figura del mediador intercultural, com a professional diferenciat, és la seva pròpia interculturalitat.¹ El fet d'haver experimentat una negociació sobre la seva identitat resulta cabdal en la tasca

de mediador, ja que pot ajudar persones de la seva mateixa procedència cultural a trobar un equilibri entre les exigències de la societat majoritària i l'univers cultural d'origen. Però també perquè gràcies al coneixement sobre el funcionament de les institucions i dels obstacles que les minories culturals experimenten per relacionar-s'hi pot ajudar els professionals dels serveis socials a trobar fórmules d'intervenció adaptades.

Fins ara diverses propostes d'intervenció formulades des del SMI han servit per enfocar qüestions com ara els processos d'integració social de la po-

blació immigrada i les relacions interètniques defugint les receptes clàssiques, i parant més atenció a les necessitats específiques d'aquesta població. Això es fa especialment palès en l'àmbit de la mediació comunitària, en què els projectes encaminats a fomentar la participació social dels veïns d'origen immigrant i el coneixement mutu amb altres veïns parteix de la igualtat de tots els actors a l'hora de definir les prioritats de la col·lectivitat, però també s'evidencia en la promoció de projectes d'acompanyament i dinamització de grups d'usuaris dels centres de serveis socials basats en l'intercanvi d'experiències i

la recerca de solucions comunes.

Amb tot, si es vol assolir l'objectiu de garantir l'accés als recursos i serveis públics en igualtat de condicions per a tota la població i, en definitiva, promoure la convivència intercultural, cal seguir apostant per una línia de treball en què les pràctiques dels serveis socials a l'hora de comunicar-se amb la població d'altres orígens socioculturals es desenvolupin des de la comprensió dels seus codis culturals i el respecte al seu univers referencial. 🔑

1. COHEN-ÉMERIQUE, M. «Positionnement et compétences spécifiques des médiateurs». *Hommes et Migrations*, 1249.

Reflexions entorn del Servei de Mediació Intercultural des de l'atenció primària

Carlos Jaén. Educador social. Centre de Serveis Socials Besòs

La comunitat pakistanesa és la majoritària després de l'autòctona al territori on desenvolupo la meua tasca professional, els barris del Besòs-Maresme. Tot i que la meua experiència és curta i es limita a dos professionals del servei de la comunitat pakistanesa, crec oportú destacar els aspectes que es detallen a continuació.

Els professionals dels serveis socials, i per què no d'altres serveis municipals, no tenim gaire cultura de la mediació, ens falta formació al respecte i els mitjans, de vegades, són lents i complicats o inadequats a la realitat dels centres

de serveis socials. De vegades, passem amb una simple traducció d'un familiar o amic perquè no disposem dels deu o quinze minuts que costa omplir i enviar el protocol, o perquè no disposem del temps necessari per a la reflexió sobre la conveniència de la mediació, o del temps extra que significa la mediació en una actuació professional. De tothom és coneguda la sobresaturació dels serveis socials.

Un altre aspecte que dificulta la cultura de la mediació és la distància que implica el fet que el mediador/a no estigui integrat en l'equip de serveis

socials, la centralització del servei,... Caldria reflexionar sobre la manera d'acostar els mediadors/es a la realitat, com a mínim, de determinades zones de la ciutat i als equips d'atenció primària de serveis socials.

S'ha de tenir en compte la dificultat de la tasca del mediador/a, que és molt complexa perquè cal maduresa personal i formativa, ja que cal situar-se «entre» per «acostar» quan, a més, s'és «part», pels coneixements necessaris de dos o més cultures diferents, etc.

Cal no confondre traducció amb mediació, són serveis i perfils professi-

onals diferents i cobreixen necessitats diferents.

Per acabar, crec que per totes les raons esmentades, i davant la incipient aparició de noves «figures professionals» en aquest àmbit, cal tenir en compte que no es pot dotar ningú de la «capacitat mediadora» amb la formació

i les capacitats necessàries en aquesta tasca tan complexa amb la realització d'un simple curset o per la seva pertinença a un determinat col·lectiu cultural.

La formació seriosa i especialitzada, així com disposar d'habilitats com l'empatia, la paciència, la cura de les

formes i els procediments per dirigir-se tant als usuaris com als professionals són imprescindibles, ja que són factors dels quals depèn en bona part l'èxit de la intervenció.

L'Oficina d'Afers Religiosos: diversitat religiosa i cohesió social

Cristina Monteys. Oficina d'Afers Religiosos, Ajuntament de Barcelona

Que Barcelona és una ciutat religiosament diversa és una afirmació que ja no sorprèn ningú, però, més enllà de la constatació i el reconeixement, cal tenir molt present la complexitat d'aquesta realitat: quins elements componen aquesta diversitat, com s'estructuren i s'interrelacionen, com incideixen en l'entorn més general i, sobretot, quin és el paper que en la gestió de tot plegat ha de tenir l'administració local laica (en aquest cas, l'Ajuntament de Barcelona).

Actualment hi ha a Barcelona al voltant de vuit-centes entitats i equipaments religiosos que pertanyen a una vintena de tradicions religioses i espirituals diferents. Aquestes comunitats religioses, a més, promouen i gestionen un gran nombre d'ONG, empreses, centres de formació i de recerca, equipaments culturals, sanitaris i assistencials, etc. Tot i que més de la meitat d'aquestes entitats i equipaments estan vinculats a l'església catòlica, l'evidència de la diversitat ens planteja tot un nou conjunt d'interrogants referents a la seva inclusió en les xarxes socials de la ciutat i en les polítiques municipals (taula 1).

Una mirada superficial a la realitat de la diversitat religiosa pot portar a pensar que es tracta d'una conseqüència del fenomen migratori i que, per tant, cal que es gestioni des de les polítiques d'immigració (és a dir, sempre en relació amb la població immigrant). Tot i que hi ha una relació clara entre tots dos fenòmens (diversitat religiosa i immigració), sobretot pel que fa a la

visibilitat cal no oblidar que la llibertat de consciència i religió és un dret fonamental de totes les persones, la vulneració del qual no afecta només un col·lectiu determinat. És per això que té tot el sentit gestionar i garantir l'exercici d'aquest dret des de la perspectiva dels drets civils.

De la mateixa manera, aquesta mirada superficial es pot traduir en una percepció estereotipada i homogeneïtzadora, no només del col·lectiu immigrant, identificat totalment com l'«altre», sinó també de la mateixa societat autòctona, ignorant completament la diversitat interna (en aquest cas religiosa) de tots dos col·lectius. Si simplifiquem molt, ni tots els estrangers són musulmans (a Barcelona podem trobar nombroses comunitats cristianes —tant catòliques com evangèliques i ortodoxes—, xineses, coreanes, filipines, nigerianes, llatinoamericanes o de l'Europa de l'est, amb un nombre considerable de fidels), ni tots els autòctons són catòlics (de fet, són autòctones moltes —sovint, la majoria— de les persones que freqüenten els centres budistes o d'altres tradicions orientals, així com determinades comunitats islàmiques o esglésies evangèliques i ortodoxes).

És en aquesta línia que l'Ajuntament de Barcelona s'ha dotat de l'Oficina d'Afers Religiosos (OAR), un servei de la Regidoria de Drets Civils que, des de la laïcitat,¹ treballa per garantir el dret a la llibertat religiosa a la ciutat (i la seva realització pràctica, que és

la llibertat de culte) tot facilitant les relacions entre les entitats religioses i de consciència i l'Ajuntament, afavorint la integració i participació de les comunitats religioses en les xarxes associatives i comunitàries del seu territori, i promovent el coneixement de la diversitat religiosa i del dret a la llibertat religiosa.

La tasca de l'OAR, doncs, s'estructura en tres grans blocs: la relació amb les comunitats religioses, l'assessorament i suport a altres organismes municipals, i la promoció de la llibertat religiosa.

Relació amb les comunitats religioses

Des del 2005, una de les tasques principals de l'oficina ha estat localitzar i entrar en contacte amb totes i cadascuna de les comunitats religioses de la ciutat per tal de, d'una banda, poder anar dibuixant i actualitzant el mapa de la diversitat religiosa a Barcelona i, de

1. Entenem laïcitat no pas com l'absència del fet religiós en l'espai públic, sinó com el marc de relacions segons el qual, des de la democràcia i la garantia dels drets fonamentals, totes les expressions de consciència (religioses o no) poden conviure en plena igualtat i respecte. En aquest marc, els poders públics se situen en una posició de neutralitat activa que els permet facilitar i regular la convivència, tot garantint un tracte equitatiu de la diversitat de sensibilitats i un servei no instrumentalitzador a tota la ciutadania. Vegeu *La laïcitat: un model de convivència per a la societat catalana (64 reflexions i propostes per al seu exercici a Catalunya)*, document marc de la Lliga per a la Laïcitat (<http://www.laicitat.org/arxius/Doc.estrategic.pdf>), o bé la Declaració interreligiosa sobre la laïcitat, de l'Associació Unesco per al Diàleg Interreligiós (www.audir.org).

Taula 1. Llocs de culte per districtes. Barcelona, 2008

	Ciutat Vella	Eixample	Sants-Montjuïc	Les Corts	Sarrià - Sant Gervasi	Gràcia	Horta-Guinardó	Nou Barris	Sant Andreu	Sant Martí	Total
Cristianisme catòlic (parròquies)	17	21	14	5	18	11	15	14	10	16	141
Cristianisme evangèlic (esglésies)	7	7	24	1	6	6	12	25	12	19	119
Cristianisme ortodox (comunitats)	0	2	2	3	0	0	0	0	0	1	8
Església Adventista del Setè Dia (esglésies)	1	2	0	0	0	0	1	0	0	1	5
Testimonis de Jehovà (sales del Regne)	1	2	4	0	1	1	4	3	1	1	18
Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies (capelles)	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	2
Ateisme i agnosticisme (entitats)	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Budisme (centres budistes)	4	4	0	2	0	4	1	0	0	0	15
Hinduisme (centres)	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	3
Fe Bahà (centres)	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Islam (oratoris)	9	0	2	0	0	0	0	0	2	3	16
Judaisme (sinagogues)	2	0	0	1	1	1	0	0	0	0	5
Sikhisme (temples)	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2
Taoisme (centres)	0	1	1	0	1	2	0	0	0	0	5
Total	43	39	49	14	27	26	34	42	25	42	341

Font: Oficina d'Afers Religiosos.

l'altra, establir una relació el més fluida i constant possible amb aquestes comunitats, amb vista a fer un seguiment de les seves activitats i estar al corrent de possibles necessitats, així com per promoure la seva participació en les xarxes comunitàries existents en el seu entorn més proper. Per això es porta a terme un programa sistemàtic d'entrevistes, a través de les quals es pot fer un seguiment sociogràfic de les comunitats, a més d'actualitzar les dades de què disposa el servei 010. De la mateixa manera, es manté contacte regular tant amb els representants religiosos oficials com amb les entitats federatives.

L'OAR ofereix assessorament a les comunitats religioses en tot allò rela-

cionat amb els tràmits municipals, sobretot en referència a la regularització dels locals de culte. De fet, la vida de les comunitats religioses de Barcelona, siguin de la tradició que siguin, es desenvolupa, sobretot, de portes endins, de manera que la qüestió dels llocs de culte esdevé fonamental. D'altra banda, la seva obertura i funcionament es troben sovint en el centre dels possibles conflictes entre comunitats i veïns, per exemple (taula 2).

Tota comunitat aspira a tenir el seu espai propi, que serveixi de lloc de trobada per a les celebracions religioses, però també per a la vida social, la formació, el suport moral i espiritual, o també material, en cas de necessitat.

En definitiva, un punt de referència. Tenint en compte la situació del mercat immobiliari a Barcelona i la crisi econòmica (que està afectant molt directament el finançament de les comunitats religioses que se sostenen únicament a través de les aportacions dels seus membres), arribar a aconseguir un espai així és una aventura molt difícil per a les entitats petites i amb pocs recursos, com són la majoria de les de

Taula 2. Contactes de l'Oficina d'Afers Religiosos amb comunitats religioses i de pensament. Barcelona, 2005-2008

2005	2006	2007	2008
85	166	115	113

Font: Oficina d'Afers Religiosos.

nova creació. Per això, moltes vegades es veuen forçades a utilitzar locals que havien estat botigues, magatzems o garatges, poc adequats per a l'ús que les comunitats els donen i que, sovint, és molt difícil (o molt car) adaptar a les normatives municipals que afecten els locals de pública concurrència (una mostra de la situació de precarietat de les comunitats religioses minoritàries a Barcelona és la seva poca visibilitat en l'àmbit urbanístic i el fet que no hi hagi edificis religiosos singulars de confessions diferents de la catòlica). Aquestes normatives es refereixen sobretot a seguretat (sortides d'emergència, mesures antiincendis, seguretat de l'estructura i de les instal·lacions, etc.), higiene (ventilació, serveis) i accessibilitat, així com altres mesures que evitin molèsties a l'entorn (insonorització, situació de sortides de fums, aparells de climatització i extractors, entre d'altres).

El fet que, en tractar-se d'un dret fonamental, l'ús religiós d'un local no requereixi una llicència d'activitat (és a dir, no cal demanar un permís específic a l'Ajuntament per obrir un local de culte) no evita que, de tant en tant, calgui precintar alguns d'aquests locals que no s'adapten a la normativa (aquestes situacions són il·lustratives del fet que el dret a la llibertat de culte no és un dret absolut que passi per sobre d'altres drets, o per sobre dels drets d'altres, com tampoc de les condicions i normes que marca la legislació). En aquests casos, i mentre la comunitat afectada no realitza les obres d'adapta-

ció del local o s'instal·la en un altre lloc que reuneixi les condicions necessàries per al seu ús, és molt important la col·laboració entre comunitats, de manera que una comunitat amb un local en regla pugui acollir una altra comunitat a la seva seu, fins i tot si és d'una confessió o d'una denominació diferent de la seva. En tot cas, excepte en situacions excepcionals, es tracta sempre d'acords entre comunitats (sovint facilitats per l'OAR) i no de cessió d'espais o equipaments públics.

Així doncs, l'OAR procura acompanyar els processos de recerca, adaptació i obertura de nous locals de culte, no només per garantir el compliment de la normativa, sinó perquè d'aquest compliment moltes vegades depèn la convivència del lloc de culte amb el seu entorn. Tot i que són excepcionals, la major part dels conflictes relacionats amb l'exercici del dret a la llibertat de culte es donen generalment a conseqüència del soroll (música i predicació acompanyants d'una megafonia potent en locals mal insonoritzats), o d'ocupacions no habituals de la via pública (concentracions de persones que ocupen les voreres a les proximitats dels llocs de culte, ús puntual del carrer per a la pregària o altres activitats de culte o de difusió de les creences d'una comunitat determinada, problemes d'aparcament, etc.). La manera com es resolguin aquestes situacions té molt a veure amb el compliment de les normatives municipals per part de les comunitats religioses, que han d'adap-

tar els seus locals per tal de garantir-ne la seguretat i la higiene, així com el dret al descans dels veïns. Però també té a veure amb el reconeixement i la garantia del dret a la llibertat de culte, independentment de si ens agrada més o menys tenir per veïnes les persones que la posen en pràctica.

Aquesta mateixa precarietat dels llocs de culte fa que, en ocasions especials, les comunitats puguin tenir la necessitat d'utilitzar espais més grans, o bé per celebrar les seves festivitats, o bé quan líders o mestres espirituals visiten la ciutat, o bé per reunions o assemblees de diversos grups d'una mateixa confessió. Aquest tipus d'actes poden reunir des d'alguns centenars de persones fins a diversos milers i, molt sovint, els únics espais que els poden acollir són espais públics, sobretot centres cívics i poliesportius. En aquests casos, l'OAR treballa conjuntament amb els equipaments, els districtes i les comunitats per tal de compatibilitzar l'ús habitual d'aquests espais amb les demandes puntuals (però també creixents) de les comunitats, tot consensuant criteris d'ús que tinguin en compte els drets de tothom i sense perdre de vista que la laïcitat d'allò públic no és incompatible amb el fet religiós.

D'altra banda, tota aquesta feina té a veure no només amb la gestió de les necessitats que sorgeixen del dia a dia de les comunitats, sinó amb el reconeixement. Per aquest motiu, des de l'OAR s'organitza cada any una recepció de l'alcalde amb els representats oficials

de les comunitats religioses i de consciència, i s'envien cartes de felicitació en ocasió de les festes més importants de cada confessió. Tot i que es tracta de gestos purament simbòlics, tenen un impacte molt positiu en la relació quotidiana entre l'Ajuntament i les comunitats.

Assessorament i suport a altres organismes municipals

Com a oficina municipal especialitzada en les relacions amb les comunitats religioses, l'OAR té una funció de referència en totes aquelles situacions que posen en contacte els diversos organismes municipals amb aquestes entitats. Aquesta funció és especialment important de cara als districtes, que són l'àmbit de l'Administració més proper als ciutadans particulars i a les comunitats religioses, i que són receptors de les molt diverses demandes que es poden generar, des de permisos d'obres fins a sol·licituds per a la utilització d'espais públics per a la realització d'activitats (taula 3).

L'OAR, doncs, de la mateixa manera que amb les comunitats, manté un contacte constant amb els tècnics i els responsables dels diversos àmbits de gestió dels districtes que tenen més relació amb la vida de les comunitats religioses (serveis personals, llicències, via pública i prevenció, etc.). La presència de la diversitat religiosa és força desigual geogràficament dins de la ciutat, i per tant també ho és el grau de relació entre l'Administració i les enti-

tats religioses. En el cas de Ciutat Vella, a la gran diversitat pròpia del territori s'afegeix el seu caràcter de centre de la ciutat, motiu pel qual es produeix una enorme demanda d'espais públics (tant d'equipaments com de via pública), tant per part d'entitats religioses com no religioses. Aquesta pressió sobre el territori implica una tasca molt important de negociació amb les comunitats religioses per tal de mantenir un equilibri entre els drets, les necessitats i els interessos de comunitats, veïns, comerciants, usuaris d'equipaments, etc.

A l'altre extrem, trobem alguns districtes amb un nivell de diversitat molt baix, als quals només puntualment arriben les demandes que altres territoris no poden assumir. En aquests casos és també molt important el diàleg amb el territori, de manera que la celebració d'actes puntuals organitzats per entitats religioses no puguin arribar a ocasionar distorsions, així com per oferir informació contrastada i objectiva sobre grups religiosos o espirituals poc coneguts i que puguin aixecar recels.

En altres nivells, l'OAR acompanya diversos processos d'acostament de l'Administració al col·lectiu immigrant, majoritari en algunes comunitats. Una experiència interessant és la que s'està portant a terme a Sant Martí, on s'ha obert un procés de col·laboració entre la policia de proximitat (tant la Guàrdia Urbana com els Mossos d'Esquadra) i les comunitats evangèliques i islàmiques, amb l'objectiu millorar la seguretat d'esglésies i oratoris i facilitar el recurs

Taula 3. Demandes rebudes per l'Oficina d'Afers Religiosos des d'altres serveis municipals. Barcelona, 2005-2008

2005	2006	2007	2008
17	23	22	50

Font: Oficina d'Afers Religiosos.

als cossos policials en casos de conflicte o agressió. Altres iniciatives semblants es relacionen amb l'accés dels membres de les comunitats a cursos de català o altres recursos municipals destinats a la població nouvinguda.

Promoció de la llibertat religiosa

La promoció del dret a la llibertat religiosa i de culte té molt a veure amb el coneixement de la diversitat religiosa del propi entorn i del reconeixement d'aquesta diversitat com un element positiu. Tant el rebuig de la diversitat i l'efecte NIMBY (*Not In My Back Yard*), com els prejudicis davant de determinats valors i maneres d'entendre la vida i les relacions humanes i socials, com una interpretació excessivament restrictiva de la laïcitat, poden afavorir una percepció de la presència del fet religiós en l'espai públic com a problema i una limitació del gaudi del dret a la llibertat religiosa.

La intervenció en situacions de conflicte entre una comunitat religiosa i el seu entorn ha de generar dinàmiques de diàleg i col·laboració que afavoreixin el respecte i la confiança, tenint en compte la dimensió religiosa o espiritual de les parts. Així, a més de ser part

del problema, la religió pot ser part de la solució. És molt interessant el paper que els grups i les iniciatives de diàleg interreligiós poden tenir en aquest tipus de situacions. Tot i que no les promou, l'OAR dóna suport a algunes d'aquestes iniciatives, que solen reunir membres de diferents comunitats religioses sobretot per treballar sobre qüestions de caire cívic (no teològic) o bé per oferir algun tipus de servei conjunt. Tant el fet mateix que existeixin com les activitats que organitzen tenen un valor preventiu i de normalització de la diversitat religiosa en termes generals, i també davant de situacions particularment volàtils a escala local o internacional.

En la mateixa línia, sovint en col·laboració amb els districtes o amb les

entitats del territori, s'organitzen i es dóna suport a activitats i iniciatives (xerrades, taules rodones, tallers i visites escolars, edició de materials didàctics, activitats de formació, exposicions, etc.) que tenen com a objectiu donar a conèixer i crear consciència de la diversitat religiosa de la ciutat i de la seva integració en un context de laïcitat, sempre des de la perspectiva dels drets humans. Així mateix, s'han organitzat diverses jornades de portes obertes a llocs de culte al districte de Ciutat Vella, amb un total de tretze comunitats participants entre cristians catòlics i evangèlics, budistes, hindús, musulmans, sikhs i testimonis de Jehová. Iniciatives d'aquest tipus es podrien portar a terme en altres districtes de la ciutat en el futur. Això sense oblidar

la necessitat d'integrar les comunitats religioses en la vida associativa de la ciutat, tot promovent la seva participació en les xarxes, coordinadores i plataformes existents en els territoris.

Així doncs, la realitat de la diversitat religiosa ens posa davant de l'evidència que, lluny del que es podia pensar fins fa no gaires anys, el procés de secularització i la presa de consciència de la necessitat de la laïcitat com a espai de democràcia i igualtat entre totes les opcions de consciència no ha portat a la desaparició del fet religiós de l'espai públic, sinó que continua ben present, tot i que d'una manera totalment transformada. La gestió que se'n faci ha de tenir a veure, sobretot, amb la garantia dels drets fonamentals de les persones i la cohesió social.

L'acció educativa municipal a Barcelona, a favor de la interculturalitat i la cohesió social

Marleny Colmenares. Programa d'Acció Territorial de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona

En els últims anys, al paisatge humà de la ciutat ha augmentat molt la diversitat per la ràpida i important arribada de persones nouvingudes de països i cultures molt diversos. Aquesta nova realitat ens planteja reptes i oportunitats que impliquen la coresponsabilitat del conjunt de la societat. En aquest context de més complexitat i diversitat, cal treballar per reforçar els vincles comuns a partir de les diferències.

En l'àmbit educatiu l'arribada de població immigrada d'altres països es tradueix a la nostra ciutat en una presència important de nois i noies de nacionalitat estrangera en el sistema educatiu: el 12,5% de l'alumnat és estranger (21.058 persones). La distribució d'aquest alumnat en la xarxa sostinguda amb fons públics és d'un 77% a l'escola pública (16.243) i d'un 23% a la concertada (4.815). L'acció educativa municipal afronta aquesta realitat a partir d'uns principis d'escola de proximitat, equitat, qualitat i participació. Creiem en l'educació com un instrument clau per fer possible igualar les persones en oportunitats sigui quina sigui la seva procedència social, però sabem que partim de situacions de diferències i que per fer possible l'equitat ens cal tenir en compte les desigualtats reals que hi ha. Aconseguir una societat cohesionada que garanteixi el progrés és un objectiu dels poders públics, però necessita actituds solidàries de les persones en els àmbits individual i col·lectiu. La responsabilitat d'aquesta gran fita ha de ser compartida.

La concreció de l'acció educativa municipal per aconseguir aquest objectiu es basa en tres grans àmbits d'acció:

- Accions implementades en cooperació amb l'Administració educativa: aules d'acollida, gestió de l'escolarització, suport a l'estudi, ajuts de menjador, llibres i material escolar, etc.
- Accions de promoció educativa i atenció a la diversitat: programes culturals als instituts, cicles de cinema, audiència pública als nois i noies de Barcelona, etc.

• Accions de participació ciutadana: Fòrum d'Educació i Immigració del Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona.

Pel que fa a les accions de participació ciutadana destaquem la recent celebració de les IX Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat: Educació, Interculturalitat i Cohesió Social, on ha tingut un paper rellevant el Fòrum d'Educació i Immigració del PECB,¹ que ha aportat la seva experiència i coneixements en relació amb el tema, ja que els seus representants són persones que treballen amb i per a la inclusió de les persones immigrades des de diferents àmbits d'acció i procedències territorials de la ciutat. Un dels resultats és la declaració de les IX Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat: Educació, Interculturalitat i Cohesió Social, «Barcelona, compromesa per una ciutadania inclusiva». El valor d'aquesta declaració és el fet d'haver estat construïda de forma participativa i de ser assumida com a patrimoni pedagògic col·lectiu per les prop de dues-centes

institucions i entitats compromeses amb el PEC de Barcelona. Per tal de posar en context aquesta declaració, expliquem a continuació què és el Projecte Educatiu de Ciutat i quins són els seus objectius i les seves funcions.

El Projecte Educatiu de Ciutat

Aquest és un instrument de governança educativa que es basa en la participació ciutadana, la planificació estratègica i la coresponsabilitat social en l'educació formal, no formal i informal, i que expressa la vocació de Barcelona com a ciutat educadora. En el marc del PEC els agents socials es reconeixen com a agents educatius i es plantegen col·lectivament quins són els grans reptes de l'educació a la ciutat.

Aquesta xarxa educativa ciutadana elabora una diagnosi i proposa un compromís ciutadà en el qual les entitats es comprometen a actuar de manera intencional i articulada en el desenvolupament de projectes i accions educatives. En l'etapa actual, la xarxa educativa de la ciutat està integrada per les institucions i les entitats que assumeixen el Compromís ciutadà² per una educació al servei de la cohesió social.

1. Objectius

Els objectius prioritaris del PECB, sintetitzats en lemes, representen els con-

1. PECB: Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona.

2. Aquest document es pot consultar a: http://www.bcn.es/jimeb/pec/catala/08_jornades/docs/declaracio_plenari_PEC_BCN_07.pdf.

tinguts que comparteix la comunitat ciutadana compromesa en el projecte. Aquests continguts els elabora la mateixa comunitat al llarg del procés de participació i es recullen en les declaracions de les jornades que organitza el PECB. En aquest sentit, el procés participatiu 2006-2007, en el marc de les VII Jornades, va elaborar els cinc objectius prioritaris següents, que orientaran la tasca de les institucions i les entitats de la xarxa durant el període 2008-2011.

1. L'escola no està sola educant. Cal desenvolupar projectes integrals d'educació en xarxa que integrin les aportacions de les famílies, les escoles, les entitats culturals, les associacions i les empreses educatives, el món del treball i els mitjans de comunicació.

2. Volem construir la xarxa educativa de la ciutat. Cal articular projectes educatius de proximitat amb un gran projecte col·lectiu que comparteixi tota la ciutat.

3. L'educació dels infants i els joves és una responsabilitat compartida. Volem contribuir a millorar l'èxit escolar i la igualtat d'oportunitats educatives per a tothom.

4. Barcelona és i vol ser en el futur un gresol cultural. Cal augmentar la capacitat de les institucions educatives formals i no formals per educar en la diversitat.

5. Els valors democràtics són la base de la convivència. Cal continuar educant per a la ciutadania inclusiva i solidària.

2. Funcions

El Projecte Educatiu de Ciutat té com a funcions les següents: construir una xarxa educativa integrada, informar de tot allò que és rellevant per a l'educació a la ciutat i visualitzar-ho, marcar tendències en l'acció educativa, coordinar i dinamitzar processos educatius per optimitzar recursos a partir de la col·laboració institucional, cohesionar territoris educatius a diferents escales, detectar nous problemes i buscar maneres de donar-hi resposta. A través del pla d'acció aspirem a generar una dinàmica de treball i participació que contribueixi d'una manera significativa al desenvolupament d'aquestes funcions.

La xarxa educativa de Barcelona ha configurat el Pla d'acció 2008-2011 del Projecte Educatiu de Ciutat, els continguts i l'estructura del qual s'articulen a partir de quatre àmbits d'actuació: Ciutadania i convivència, Diversitat i igualtat d'oportunitats, Educació compartida, i Construïm la xarxa educativa de la ciutat (relacionat directament amb el Consell Directiu). Als àmbits es vinculen quatre fòrums com a grups impulsors: Ciutadania i educació, Èxit escolar per a tothom, Educació i immigració, i Educació i lleure.

3. Declaració de les IX Jornades del PEC de Barcelona: educació, interculturalitat i cohesió social³

Dins les diverses accions que porta a terme el PECB hi ha la celebració anual d'unes jornades que en cada edició se centren en un tema de treball. Al de-

sembre del 2008 es van celebrar les IX Jornades, que es van centrar en el lema «Educació, interculturalitat i cohesió social». Cal dir que aquestes jornades s'emmarcaven en la celebració del 2008 com l'any Europeu del Diàleg Intercultural, a la qual la ciutat de Barcelona s'ha sumat. La comunitat educativa compromesa amb el PECB va participar activament en la definició del programa de les jornades, i va crear un gran espai de debat i reflexió al voltant d'un document base sobre el tema que ens va portar a aquesta declaració col·lectiva i participada.

El document base de la declaració es va crear a partir del Comitè Científic, que per encàrrec del Consell Directiu del PEC va ser el responsable de la seva elaboració, i es va obrir a les aportacions del conjunt de la ciutat.

Formaven el Comitè Científic una trentena de persones provinents de diversos àmbits d'acció i nivells de responsabilitat —universitari, escolar, associatiu i institucional— i de diverses procedències territorials de la ciutat, per tal de garantir una representació àmplia i el més completa possible dels diversos agents educatius i socials que treballen en relació amb el tema.

Els objectius següents conformaven el document base de la declaració:

1. Formar part del patrimoni de política educativa de la ciutat, producte d'un procés participatiu que pretén

3. www.bcn.cat/educacio/pec Declaració de les IX Jornades del PEC de Barcelona

constituir-se en un marc general a partir del qual generar tant processos de debat i reflexió com propostes concretes d'actuació en un tema que és cabdal per a la ciutat.

2. Emmarcar-se en la celebració de l'Any Europeu del Diàleg Intercultural.

3. Recollir els acords de la comunitat educativa compromesa amb el Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona mitjançant un procés participatiu.

4. Ser un marc de referència en el qual defensar mesures globals i de fons, tenint en compte que la realitat és canviant i complexa.

Declaració

Les IX Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona se centren en el tema «Educació, interculturalitat i cohesió social», i s'emmarquen en la celebració de l'Any Europeu del Diàleg Intercultural, al qual la nostra ciutat s'ha sumat. El tema escollit està vinculat a l'objectiu «Barcelona és i vol ser en el futur un gresol cultural», de la declaració aprovada l'any passat pel Plenari del PEC «El compromís ciutadà per una educació al servei de la cohesió social».

Aquest document recull els acords de la comunitat educativa compromesa amb el Projecte Educatiu de Ciutat de Barcelona mitjançant un procés participatiu i contribueix, d'aquesta manera, a incrementar el patrimoni pedagògic i polític col·lectiu de la ciutat.

Constatem que:

Barcelona és una ciutat cosmopolita, oberta, amb un passat forjat gràcies a l'acció col·lectiva de milers de persones que hi han viscut, i amb un futur prometedor que, igual que en altres èpoques, ve marcat per la diversitat dels habitants que decideixen viure-hi.

Aquesta diversitat s'ha fet palesa en els últims anys a causa de la important arribada de persones de països i cultures molt diverses. Prova d'això és que hem passat del 2,7% de població estrangera l'any 2000 al 17,3% el 2008. Aquesta diversitat cultural ens plante-

ja reptes importants i oportunitats en un escenari internacional de complexitat i globalització.

Barcelona s'enfronta al repte d'assolir plenament un concepte de ciutadania inclusiva que superi el discurs del «nosaltres» i l'«ells». Com la resta d'entorns urbans del planeta, no està exempta de viure enmig de la cruïlla que genera la tensió «inclusió-exclusió». La convivència i la cohesió social no són gratuïtes, cal construir-les i treballar-les de manera col·lectiva amb recursos econòmics i socials, des de la coresponsabilitat dels diferents agents socials implicats i amb la voluntat, el compromís explícit i el paper actiu dels poders públics. D'altra banda, la convivència i la cohesió social no només han de tenir en compte raons culturals, sinó també aspectes d'arrel socioeconòmica. Els fluxos migratoris internacionals no s'originen a Barcelona, però la ciutat en viu les conseqüències, fet que en molts casos depassa i condiciona les accions que es poden portar a terme en el nostre entorn local.

Enfocar la diversitat cultural des d'una perspectiva d'oportunitat implica que persones vingudes de diferents llocs del món aprenguem a viure juntes aquí i avui, i que ens nodrim mútuament per incrementar les nostres capacitats i els nostres valors humans en benefici del nostre progrés econòmic i social. Cal educar la mirada de la societat per reconèixer que els barcelonins i les barcelonines

d'avui dia som diversos pel que fa a l'origen, les creences i els valors, sense perdre el sentit comú de pertinença que ens fa a tots iguals en drets, llibertats i responsabilitats. Cal una societat plural, i no una pluralitat de societats, fet que ens portaria a la segregació i la desigualtat.

Fortaleses i debilitats en el nostre context educatiu i social

Barcelona és una ciutat que disposa d'actius importants per afrontar els reptes que cal assolir. El nou context institucional i legislatiu del sistema educatiu, i el caràcter compromès i plural del conjunt de membres de la comunitat educativa en són un bon exemple, tot i que encara cal cobrir dèficits importants de formació en tots els nivells. Barcelona té sensibilitat educativa, i bona mostra d'això és el mateix PEC, la xarxa educativa de la ciutat. Tanmateix, alguns indicadors ens informen de l'existència d'un elevat fracàs escolar lligat a la classe social, l'origen cultural i possiblement a l'origen ètnic, així com d'un percentatge encara baix de continuïtat dels fills i filles de famílies immigrades en els estudis postobligatoris, o del fet que la xarxa escolar finançada amb fons públics no acull en igualtat de condicions aquest alumnat. Copsem que es manté una tendència que explica, i fins i tot justifica, la desigualtat social des de la diferència cultural. També volem recordar que tenim desigualtats invisibilitzades en l'accés a les

activitats d'educació en el lleure, i que esdevé necessari incrementar la formació de la població adulta amb baix nivell formatiu perquè desenvolupi la seva funció educadora amb la màxima garantia possible.

Si bé aquest és l'escenari, no hem volgut fer una anàlisi des del pessimisme, sinó des de la confiança, i totes les nostres propostes parteixen tant del fet d'entendre la ciutat i l'educació des d'una perspectiva global, com del fet de tenir en compte la diversitat de dinàmiques que es donen als diferents territoris de la ciutat. Barcelona és plena de bones pràctiques que es duen a terme als barris (com ara els plans educatius d'entorn, els projectes «Temps de barri, temps educatiu compartit», els plans comunitaris, els consells escolars de districte, etc.) i val la pena donar-les a conèixer i difondre-les.

Per tot això optem:

- Per la interculturalitat com a model de gestió de la diversitat cultural a la nostra ciutat, entenent la interculturalitat com la interacció i el diàleg constructiu entre persones d'origens diversos que tenen la possibilitat de generar noves expressions culturals a través del respecte i del reconeixement mutu.
- Per la protecció i la promoció de la diversitat cultural, orientades a garantir els drets humans i el respecte a les llibertats fonamentals. Això implica posar especial èmfasi en els

aspectes comuns que ens uneixen, fomentant els vincles i la interacció positiva entre els ciutadans i ciutadanes sobre la base d'un patrimoni cultural de la societat d'acollida que es recrea i es relleix a partir de les diverses mirades que el contemplen.

- Per una política que aposta per una ciutadania inclusiva, emparada en l'exigència d'una igualtat de drets i deures per a tothom, i també d'una igualtat d'oportunitats socials i de compartir uns valors fonamentals i democràtics que són la base de la convivència.

- Per la llengua pròpia de Catalunya, el català, instrument cabdal per garantir la cohesió i vehicle principal i comú per articular el diàleg intercultural en un marc de diversitat plurilingüe.

Propostes vinculades a tres eixos d'acció

La formulació de propostes parteix d'un marc conceptual format per tres dimensions, que tenen la finalitat última de garantir la cohesió social en el marc de l'educació intercultural: la dimensió cultural, que respon a la idea de la ciutat com a generadora d'oportunitats culturals que faciliten l'intercanvi; la dimensió social i educativa, vinculada a la idea de la igualtat d'oportunitats i la promoció educativa, i la dimensió identitària, que té relació amb com la diversitat cultural sacseja el sentiment de pertinença.

Eix 1. Polítiques de reconeixement

Impulsar dinàmiques de treball en xarxa en àmbits territorials de la ciutat per afavorir processos de coneixement i reconeixement des d'una quotidianitat d'espais compartits.

- Desenvolupar polítiques públiques que tinguin en compte la xarxa civil formada per entitats i associacions en un escenari de coresponsabilitat i de lideratge compartit.

- Assegurar la transversalitat i la coordinació interinstitucional per tal de garantir l'eficàcia i l'eficiència en les intervencions socials i educatives.

- Fomentar una cultura de treball en xarxa per assolir el reconeixement, que passa per la identificació d'objectius comuns i compartits i l'impuls d'estratègies per aconseguir-los. Això significa definir un projecte comú per créixer junts i disposar d'espais per fer-ho.

- Vetllar per la participació en la xarxa associativa de la ciutat de les persones nouvingudes com a fórmula per a l'apoderament d'aquestes persones a fi que puguin incidir en la seva realitat quotidiana personal i col·lectiva.

- Dur a terme un profund procés de sensibilització ciutadana que afecti les diverses activitats i els plans que es desenvolupen a la ciutat des de diferents àmbits, que promogui la percepció del fet migratori i la diversitat cultural com a repte i oportunitat alhora.

Eix 2. Polítiques de promoció

Establir una estratègia de treball educatiu integral amb joves per facilitar la seva promoció social i professional.

- Reconèixer i potenciar la funció dels centres educatius com a espais de referència de les persones nouvingudes, especialment durant els moments de l'arribada i l'acollida, vinculant les seves accions a plans d'acollida més amplis (barri i ciutat) per assegurar una atenció integral. Aquesta mesura cal concretar-la en algunes accions ja en funcionament (com ara «Temps de barri, temps educatiu compartit») i amb alguns agents educatius (com ara tècnics de barri i d'educació).

- Incrementar l'èxit escolar i la continuïtat en els estudis postobligatoris de tothom com a element clau per afavorir la inclusió social en una societat que aposta per una educació al llarg de la vida.

- Vetllar per uns processos de transició escola-treball des d'un vessant d'atenció integral.

- Garantir que la cultura escolar prevegi processos d'orientació al llarg de tota l'escolaritat.

- Incrementar i repensar les propostes de lleure educatiu, de les associacions en general i d'oci adreçades als joves per tal que hi participin de manera activa i es comprometin amb el seu entorn social i cultural.

- Donar suport real a la tasca educativa de les famílies creant espais de formació i d'intercanvi, en relació amb l'escolarització i la promoció del seus

fills i filles, i considerant el potencial associatiu de les AMPA.

Eix 3. Polítiques culturals

Fomentar processos educatius interculturals i inclusius per construir una ciutat gresol de cultures que parteix de la seva història i es projecta en el futur.

- Fer visible la diversitat d'expressions culturals del món en la programació d'activitats de la ciutat i fomentar la creació d'espais compartits per superar l'etnocentrisme i la visió folklòrica d'altres cultures.

- Desenvolupar propostes per desvetllar l'interès per les festes, tradicions i manifestacions culturals de la societat d'acollida, estimulant la participació activa de la ciutadania en general i de persones o col·lectius immigrants en particular.

- Corregir les desigualtats en l'accés a la programació cultural i promoure els intercanvis entre grups culturals de persones immigrades i professionals de la cultura autòctons.

- Desenvolupar al màxim les possibilitats dels grans equipaments culturals i dels equipaments culturals de proximitat perquè assumeixin el repte d'adaptar la seva programació a un públic culturalment divers.

- Facilitar, des de l'escola i des dels altres agents educatius i socials del territori, l'accés als equipaments culturals de la ciutat —especialment per a l'alumnat nouvingut— i a productes culturals que afavoreixin la interculturalitat.

- Fomentar la lectura entesa com a lleure i com a instrument d'inclusió social.

- Promoure l'ús dels diferents llenguatges d'expressió i de comunicació, i l'esport, com a pràctiques d'inclusió i cohesió social.

- Promoure el coneixement i l'intercanvi entre diferents territoris per facilitar les relacions interculturals a la ciutat.

Propostes de marc general

- Compromís de tots els agents polítics, econòmics i socials i dels mitjans de comunicació per a la construcció d'una imatge social positiva i realista del fet migratori i de la diversitat cultural, en benefici de la convivència i la cohesió social.

- Compromís de les polítiques públiques i de la societat en conjunt per incrementar les competències interculturals de la ciutadania en general i dels agents socials i el professorat en particular, des d'una perspectiva multidimensional: polítiques culturals, educatives, de comunicació, etc.

- Compromís social per garantir el dret a l'educació per a tothom, vetllant perquè la igualtat d'oportunitats vagi acompanyada també d'oportunitats per a la igualtat.

- Garantir que la població escolar de cada centre sigui representativa de la població general del territori al qual pertany, seguint criteris d'equitat i d'escola de proximitat.

Fer del barri la unitat bàsica de construcció de la cohesió social entre

ciutadans i ciutadanes d'orígens diversos. Aspirem que la futura Llei d'educació de Catalunya permeti les condicions òptimes per al desplegament de totes aquestes propostes. Volem una ciutat que es construeixi des de l'afectivitat i des de l'efectivitat, que s'estimi a si mateixa perquè valora i reconeix la diversitat, i que procuri dur a terme estratègies diverses per assumir els reptes que això planteja. Per tant, volem una educació que esdevingui motor de ciutadania plural, inclusiva i que converteix aquesta diversitat en el tresor més preuat que Barcelona posseeix per construir un futur més humà i digne per a tothom.

IX Jornades del Projecte Educatiu de Ciutat
Barcelona, 2 de desembre de 2008

Dels Diables del Carmel a Foc

Jaume Quiles García. Associació Foc - Diables del Carmel

Corria la dècada de 1980 i tot just sortíem de l'espai fosc de quaranta anys de dictadura. Començàvem a conquerir els espais naturals on poder desenvolupar i manifestar les inquietuds pròpies de tot col·lectiu.

Eren temps d'una gran activitat política i social: les plataformes, les formacions polítiques, els partits, els col·lectius etc., actuaven a ple rendiment; els grups veïnals i/o socials tenien una forta presència en la vida quotidiana i marcaven els sentiments de tot un poble.

Es van recuperar moltes de les tradicions abolides o prohibides per la dictadura, d'altres es van reprendre, i d'altres es van crear del no-res, entre aquestes, per a nosaltres les més importants, les relacionades amb el món del foc.

Les lluites entre diferents posicions polítiques per raons d'estratègia o de vincles amb altres formacions van portar al distanciament de moltes persones que hi eren afins. Aquest fet afavorí que persones actives, militants i simpatitzants s'allunyessin dels grups polítics i busquessin refugi en altres col·lectius de tipus més aviat social o cultural.

Aquest és, en part, el nostre cas. Les lluites internes del PSUC i la seva posterior escissió en el PCC l'any 1982 van portar a la creació dels Diables del Carmel, format per persones desencantades de la lluita política que es decantaven per altres opcions, no gaire explorades fins al moment.

Un grup de persones del barri amb inquietuds, que venien d'una curta

però intensa experiència en el món associatiu —quan s'hi participava de manera natural i espontània— van sentir la necessitat d'expressar-se i van provar de fer-ho per mitjà d'una activitat relacionada amb el món del foc. Així es van fer les primeres trobades per veure la viabilitat del projecte i establir les primeres bases del futur grup. El 1985 la iniciativa va cristal·litzar i es creà l'associació Diables del Carmel.

Composició inicial

La gran majoria dels components eren «altres catalans» —segons les paraules de Paco Candel—, catalans, alguns de primera generació, d'altres de segona, autòctons o simplement d'altres indrets, tots tenien entre 18 i 25 anys.

Una dada important: no era un grup exclusivament de nois. I això no va estar gaire ben vist per algunes colles de caire tradicional, que no acceptaven noies en les seves formacions.

El 13 de juliol de 1985 el grup va fer la primera aparició a la Festa Major del Carmel, apadrinats pels Diables de Sabadell.

Generació de grups

Les inquietuds de l'entitat, sumades als neguits i les ganes de fer coses, ens van dur a crear noves estructures dins les manifestacions pròpies de la cultura del foc:

- el drac Cap-allà d'Horta, un drac de foc;
- els Banyetes d'Horta, la colla dels petits;

- els Trabucaires d'en Perot Rocaguinarda, nascuts al si del grup;
- el drac Jussà, el drac petit de la colla;
- i, últimament, T'ls tukem, el grup de percussió del món del foc.

El drac Cap-allà

La història del drac s'inicià l'octubre de 1988, quan al barri d'Horta es començà a parlar de fer una colla de diables.

Un cop reunides totes les entitats relacionades amb els diables, com a grup que ja funcionava, es va arribar a la conclusió que seria adient crear una bèstia que complementés i acompanyés els diables, un drac. Després de moltes xerrades i discussions, al gener del 1989 es va posar fil a l'agulla.

Amb uns primers dibuixos fets per Dolores Castilla que van servir de punt de partida, Toni Mujal, constructor de dracs a Cardona, amb la seva experiència va donar la forma definitiva al drac, que el 10 de novembre de 1990, durant les Festes de la Tardor, es va batejar amb l'apadrinament del Drac de Sants.

Va fer la primera sortida el 18 de novembre de 1990, al barri del Clot, i el seu nom prové d'una anècdota que tingué lloc en aquella ocasió: tots els membres de la colla intentaven guiar els portadors del drac dient «Cap allà!, Cap allà!», amb la consegüent confusió que creava el fet de no saber on era «cap allà».

Els Banyetes d'Horta

La necessitat de formar una colla infantil de diables va sorgir de la pressió

dels joves participants en el taller de diables desenvolupat a l'Escola Mare Nostrum.

Amb pocs calés fets l'any 1992 durant els Jocs Olímpics, i molta il·lusió per part de tots, vam fer els primers vestits, unes capes de loneta negres i grogues —els colors propis— i els estris necessaris per sortir amb plenes garanties.

La primera sortida com a colla estable va tenir lloc dins de la IX Trobada de Diables de Barcelona a l'abril de 1993.

Els Trabucaires d'en Perot Rocaguinarda

Els Trabucaires d'en Perot Rocaguinarda formen un grup gestat al si de la colla, però el seu funcionament és absolutament independent; molts dels seus components són comuns a les dues entitats, les col·laboracions en activitats són permanents i n'hi ha moltes de conjuntes.

El drac Jussà

De la mateixa manera que els grans tenien un drac, els petits també en van voler un. Després de cinc anys d'activitat dels Banyetes, aquests van apuntar la possibilitat d'aconseguir una bèstia petita, i l'any 1998 es va estrenar el drac Jussà, també gràcies a la intervenció de Toni Mujal.

La primera prova es va fer a les festes del barri de la Clota per si calia fer-hi alguna reforma, i posteriorment va aparèixer a les festes d'Horta i al Toc d'Inici de les festes de la Mercè de 1998.

Reformes

A causa de la magnitud del projecte, i amb la mirada posada a fer-lo gestionable, vam pensar que seria millor que tots el grups formessin una entitat comuna, aixoplugats per una entitat mare encarregada de facilitar les eines per desenvolupar les activitats pròpies i coordinar-les amb l'objectiu d'optimitzar els recursos, per això es creà Foc.

Foc

Foc neix amb la voluntat de donar continuïtat a la tasca de les entitats abans esmentades, sota els criteris de l'associacionisme de les entitats sense finalitat de lucre i dedicades a pal·liar les mancances en la cultura popular —preferentment del món del foc—, i a la vegada per potenciar la participació de la població en general i dels grups amb perfils característics en particular. També es genera amb l'objectiu de crear espais comuns de trobada on dur a terme projectes amb la finalitat de projectar-se implicant les persones que hi participen, i aprofundint a la vegada en el coneixement de tots plegats.

Relacions de Foc

Amb el món del foc

En l'àmbit del foc som una entitat molt activa en la consolidació, recuperació, creació i evolució dels actes de foc.

Som membres fundadors de la Coordinadora de Diables de Barcelona, posteriorment transformada en la Coordinadora de Diables i Bestiari de Foc de Barcelona, a la qual hem aportat

presidents, vicepresidents, secretari/ària i vocals de les diferents juntes; també som impulsors, amb altres membres de Coordinadora, de la creació del Secretariat de Colles Infantils de la Coordinadora de Barcelona, quan els petits no figuraven en el món del foc; som de les colles realment compromeses en els objectius de la Coordinadora i treballem per fer-los realitat; som a l'Agrupació del Bestiari de Catalunya des dels inicis; pertanyem a la Federació de Diables i Dimonis de Catalunya també des del començament, a la Comissió per a la Regulació de la Llei de l'ús de la pirotècnia; també fem diferents tallers sobre el món del foc i dels diables a escoles, centre cívics, etc., de fet, a tothom que s'hi interessa i ens ho demana.

Amb el món de l'associacionisme

Per barris, formem part de la Coordinadora d'Entitats d'Horta com a membres actius i de la junta, i també de la Comissió de la Festa Major. Al Carmel participem en l'Associació Carmel Amunt com a grup promotor i som presents a la junta de l'entitat. També col·laborem en la Festa Major de la Clota. Així mateix formem part com a grup de gestió del Casal del barri de la Vall d'Hebron, on tenim la seu.

Pel que fa al districte, participem en el Consell de Cultura del Districte d'Horta-Guinardó i en la Mostra d'Entitats, entre d'altres.

En l'àmbit de la ciutat, som membres del Plenari de les Associacions de

l'Ajuntament de Barcelona en representació del nostre districte, des de la seva creació, i també col·laborem amb diferents entitats de l'àmbit de la cultura popular.

Objectius actuals

Les dificultats del moment actual, tant en el camp social com cultural, no ens fan perdre la idiosincràsia de funcionament del grup. Treballem per:

- dotar els barris de l'entorn amb les eines que els ajudin a consolidar les tradicions pròpies, així com fomentar la participació de la ciutadania en aquestes activitats i el seu desenvolupament, alhora que provocar la interrelació generacional i intercultural;
- incitar la creació d'actes lúdics i festius per fomentar espais que permetin l'expressió i el desenvolupament de les persones i alhora del grup.

L'experiència de T'ls tukem

Aquest grup neix d'uns primers contactes entre Foc i un antic membre de la Colla de Diables que gestiona una empresa dedicada a la distribució de correu comercial on presten els seus serveis persones vingudes d'altres parts del món, gent que generalment desconeix el nou entorn més enllà de les relacions amb la feina.

La intenció era pal·liar aquestes mancances, fruit de la immigració forçada a terres llunyanes i desconegudes, i sense que deixessin de fer el mateix que estaven fent, incorporant-los a les activitats de la colla de forma natural,

com qualsevol altre membre arribat de nou al grup.

En les primeres converses es va considerar interessant iniciar l'experiència a través de la percussió, ja que la música és un espai comú d'expressió. El grup estava format per unes quinze persones de nacionalitats diferents, amb diferent formació cultural, social i política, un grup molt divers.

Les primeres trobades es van produir al local de Foc, i a mesura que es constatava que el grup podia funcionar es va fer un esforç per arranjar els tabals amb les despeses a càrrec de l'empresa i Foc.

Calia fer un altre pas endavant: calia una persona que portés el grup i els guies. Manel Gómez, membre de la colla i tabaler amb llarga experiència, va acceptar fer-se càrrec del nou grup i sumar-los als tabalers que ja hi havia per formar un grup més gran.

Es va triar un dia d'assaig i van començar a tocar els ritmes propis del grup de foc, cosa no gens fàcil, ja que cada persona no respon de la mateixa manera davant les inspiracions dels elements; cal, com en qualsevol disciplina cultural i/o artística, sotmetre's al rigor i les pautes que requereix la interpretació de l'obra per obtenir uns bons resultats. A poc a poc, però, es van anar adquirint hàbits i es van assolir formes de treball comunes i efectives per al grup.

Una vegada assimilats determinats tocs és quan la persona que té inquietuds i capacitats aporta el seu toc perso-

nal, cosa que enriqueix el resultat final. I si qualsevol membre del grup vol fer altres tasques disposa d'absoluta llibertat per fer-ho —si prefereix cremar a fer percussió, no hi ha cap inconvenient.

Constatem que l'experiència amb aquestes persones ha fet quallar un nou col·lectiu amb personalitat pròpia. Aquest és el sentiment de la colla: introduir nous elements que enriqueixin el tarannà del grup sense formar reduïtes petites, sinó un tot divers.

Tot el grup, els vells i els nous integrants, pensem que ens hem enriquit amb la relació i amb el coneixement de realitats noves i diferents, que podem treballar en diferents projectes i fer-los comuns a tots.

El principal generador de problemes de convivència és la por i el desconeixement dels altres. Cal adonar-se i acceptar que dins del mateix grup no tothom és igual, i que aquest fet, lluny de ser un problema, és un valor afegit al grup.

Al principi el grup estava format per persones amb unes circumstàncies determinades, i això va produir uns resultats; ara, un altre temps i unes altres condicions generen altres resultats. Els grups de cultura popular considerem que hauríem de reflectir la composició de la societat que representem.

La cultura en general i sobretot la cultura popular —bressol del que es diu cultura en majúscules, la cultura tractada i sofisticada amb coneixements i, no ho oblidem, amb mitjans— ha de ser dinàmica, evolutiva, i cal que conservi l'esperit i l'essència del que simbolit-

za, però la manera de plasmar-la en el temps és canviant, per això és cultura popular, perquè emana del sentiment profund del poble, que es tradueix en un moment determinat en una representació, un acte o una acció.

En els últims temps hem assistit a un fet d'aquest tipus: el naixement del que ja és una tradició, el correfoc. El correfoc pretenia recuperar l'antiga tradició dels diables, molt lligada a

les celebracions de la cultura catòlica. L'evolució de la cultura religiosa va portar el format del conegut cercavila, de caire festiu, aliè a tot vincle religiós, un acte purament laic.

Quan la canalla i els grans, els nous i els vells, els nois i les noies, tots i totes, gaudeixen d'una mateixa activitat en la qual cadascú aporta uns valors, unes idees, uns sentiments, quan uns i altres intercanvien neguits, projecten

les seves cabòries, cadascú explica coses i n'aprèn, i es pot aprendre sense cap pressió a dir loló, que vol dir 'estrella'.

De la mateixa manera que a l'inici la colla —una activitat de tradició catalana— es va portar endavant amb un grup de persones alienes a aquest tipus de manifestació, en l'actualitat el cas és molt semblant. Som el reflex de la nostra societat, canviant i en transformació permanent.

L'acolliment lingüístic al Centre de Normalització Lingüística de Barcelona: aprenentatge i coneixement de l'entorn

Assumpta Escolà, Jordi Font, Toni Mataix i Gemma Teixidó. Centre de Normalització Lingüística de Barcelona

El Centre de Normalització Lingüística (CNL) de Barcelona impulsa un pla d'acolliment lingüístic que proposa, per als nivells bàsics, un model d'ensenyament enfocat a l'ús del català, a facilitar el coneixement de l'entorn dels alumnes i la seva incorporació a la vida de la ciutat paral·lelament a l'aprenentatge instrumental de la llengua. Es tracta d'un projecte educatiu en el marc dels programes de l'extensió de l'ús del català que promou el Consorci per a la Normalització Lingüística.

Marc general de l'acolliment lingüístic

El Centre de Normalització Lingüística de Barcelona és un dels vint-i-dos centres que formen la xarxa territorial del Consorci per a la Normalització Lingüística, la funció dels quals és difondre el coneixement i l'ús del català entre les persones adultes de tots els àmbits de la societat. El Centre participa activament en les polítiques públiques d'acollida de la ciutat de Barcelona amb l'objectiu de contribuir al repte de mantenir una societat sense exclusions i amb igualtat d'oportunitats per a tothom.

En aquestes polítiques públiques el paper del CNL de Barcelona és posar a l'abast de totes les persones que arriben a la ciutat la possibilitat que coneguin la llengua catalana —que l'entenguin i que s'hi puguin expressar mínimament—. Des d'aquest punt de vista, l'aprenentatge de català s'incorpora als serveis bàsics d'acollida i esdevé una de

les necessitats de les persones novingudes.

La població destinatària del pla d'acolliment lingüístic són totes aquelles persones immigrades que arriben i s'instal·len a la ciutat. Es posa un èmfasi especial en comunitats de difícil accés com la xinesa i pakistanesa, i en col·lectius laborals amb un elevat dèficit en l'ús del català, com els professionals que treballen a la restauració, els auxiliars de geriatría i els que es dediquen a l'atenció domiciliària.

Els objectius del pla d'acolliment lingüístic són: posar a l'abast de totes les persones novingudes els coneixements bàsics de català, facilitar així la seva incorporació al mercat laboral en condicions d'igualtat, reforçar la cohesió social i evitar la fractura de la societat en comunitats lingüístiques diferents.

A partir de l'any 2001, amb la globalització, el desenvolupament de la política cultural i econòmica, els moviments migratoris i l'organització de grans esdeveniments, es va accentuar la transformació de la ciutat. Barcelona va anar adquirint una nova fisonomia que alterava les necessitats lingüístiques habituals i exigia un nou impuls institucional i un canvi en les estratègies de la política lingüística.

El canvi de tendència a la baixa en els indicadors d'entendre, saber parlar i saber llegir el català el 2001 va ser degut al fort augment de població estrangera a la ciutat, que s'ha anat incrementant fins l'actualitat. Del 2003

al 2007 es van empadronar a Barcelona prop de 120.000 persones d'origen estranger, amb una mitjana de 24.000 persones l'any.

Aquests canvis demogràfics han originat una reformulació, a escala municipal, de tota l'oferta de serveis bàsics als ciutadans, especialment pel que fa a l'acollida de totes les persones novingudes. És per això que l'Ajuntament de Barcelona va aprovar per unanimitat el Pla Municipal d'Immigració i posteriorment el Pla de Treball d'Immigració 2008-2011, que estructura l'accessibilitat de totes les persones novingudes als serveis públics, entre els quals figura l'oferta de formació bàsica de català.

La Secretaria de Política Lingüística i el Consorci per a la Normalització Lingüística també han redefinit la seva oferta de serveis a les persones novingudes implementant noves mesures, com la gratuïtat dels cursos bàsics de català i nous projectes específics d'acollida lingüística amb aportacions extraordinàries en un pla més ampli d'acolliment lingüístic.

A l'empara d'aquest pla d'acolliment lingüístic s'ha transformat plenament l'organització i els continguts de l'oferta de cursos de català bàsic: s'ha imposat l'oferta continuada i l'inici de cursos en qualsevol moment de l'any, s'han diversificat les modalitats i formats d'intensivitat dels cursos, s'han adaptat els continguts a les noves necessitats dels alumnes, s'han editat nous materials i s'ha renovat la metodologia de treball a l'aula.

Objectius i estructura de l'article

L'objectiu d'aquest article és donar a conèixer el model pedagògic que el CNL de Barcelona ha creat per introduir en el coneixement del català les persones nouvingudes en el marc de l'acolliment lingüístic. Aquest model es basa en la combinació de dos factors: facilitar el coneixement de l'entorn (la ciutat) i la incorporació dels alumnes a la vida de la ciutat, i fomentar un aprenentatge orientat a l'ús de la llengua.

L'article s'estructura de la manera següent: en primer lloc, contextualitza el naixement i el desenvolupament de l'acolliment lingüístic a la ciutat; en segon lloc, s'explica el disseny del model pedagògic creat específicament per aconseguir els objectius de l'acolliment lingüístic i, finalment, ofereix les dades més significatives que avalen l'eficàcia i efectivitat del model pedagògic implantat.

Els factors estratègics de l'aprenentatge i el coneixement de l'entorn

Per assolir els objectius del pla d'acolliment lingüístic, a més d'ampliar l'oferta de cursos, es treballen simultàniament cinc factors estratègics:

1. Valors generals que emmarquen el projecte pedagògic
2. Els nous materials didàctics
3. Cursos adaptats a col·lectius específics
4. L'oferta d'activitats complementàries

5. La participació en el programa «Voluntariat per la llengua»

1. Valors generals que emmarquen el projecte pedagògic

Els valors en els quals es basa el projecte pedagògic de l'acolliment lingüístic són els següents:

Interculturalitat. Les persones nouvingudes han de poder conèixer els trets característics de la nostra cultura, però mai des d'un model únic i homogeni, sempre des de l'intercanvi, la pluralitat, la interacció i el mestissatge.

Diversitat lingüística i plurilingüisme. Cal valorar les aportacions lingüístiques dels alumnes i introduir l'ensenyament del català com una oportunitat més, mai com una amenaça homogeneïtzadora que tendeix a ignorar la riquesa de les varietats lingüístiques dels alumnes.

Inclusió. A l'aula, cal generar una dinàmica de treball enfocada a les necessitats de l'alumne que respecti les característiques individuals de cadascú.

Participació i interacció. Cal fomentar la participació de la població nouvinguda en les institucions, en els espais culturals i en el teixit associatiu de la ciutat. Els espais comunicatius per a l'acolliment lingüístic (aula, activitats complementàries i programa *Voluntariat per la llengua*) poden ser l'inici d'aquesta participació.

2. Els nous materials didàctics

Per tirar endavant el pla d'acolliment lingüístic s'ha dut a terme una renova-

ció integral dels continguts dels cursos i del material de treball, i s'ha volgut fer amb un equip de docents del CNL de Barcelona perquè el resultat fos molt més proper i més adaptat a les necessitats concretes del professorat. S'ha parlat de l'experiència prèvia de tres anys de cursos d'acolliment al Servei d'Atenció a Persones Immigrants, Estrangeres i Refugiades (SAIER) de l'Ajuntament de Barcelona. Així, aquest equip de professors ha elaborat els manuals *Curs de català bàsic B1* i *Curs de català bàsic B2*.

En aquest material educatiu es considera els aprenents com a membres d'una societat que tenen unes tasques a aconseguir, en unes circumstàncies i un entorn determinat. Per tant, l'enfocament és comunicatiu i orientat a l'ús; és a dir, l'èmfasi no es posa en els coneixements gramaticals o en la correcció, sinó en la pràctica de la llengua en situacions comunicatives bàsiques.

Els nous materials didàctics proposen situacions quotidianes de la vida real, en les quals el més important és l'eficàcia comunicativa. Així doncs, l'aprenentatge del català es fa present com a base l'entorn immediat de l'alumne. Amb aquesta finalitat, es treballen temes com el barri, la ciutat, els mitjans de transport, els equipaments, l'oci, la cultura, els serveis bàsics, la sanitat, el calendari festiu, les tradicions, el món laboral... Els manuals també incorporen manifestacions de la cultura dels nous ciutadans per fer-les presents a l'aula, conèixer-les i fomentar-ne el respecte i el coneixement mutu.

3. Cursos bàsics adaptats a col·lectius específics

El CNL de Barcelona també ha creat una oferta de cursos adreçats a col·lectius laborals específics, que vinculen l'aprenentatge del català amb l'entorn de treball immediat:

- Curs de català bàsic B1 per a auxiliars de geriatria i per al personal que fa atenció domiciliària, que s'ha impartit a residències, organitzacions i cursos de reagrupament.

- Cursos del programa «Català a tau-la», adreçats a cambres i cambres, amb més de 800 inscripcions entre els anys 2006 i 2008.

D'altra banda, s'ha dissenyat un material pedagògic adaptat a les necessitats dels ciutadans de parla xinesa. Es tracta d'un curs de nivell inicial que posa especial èmfasi en els àmbits del comerç i de la restauració. El llibre de text, escrit en xinès i català, se centra a reproduir situacions comunicatives i vocabulari bàsic d'aquests entorns laborals.

4. L'oferta d'activitats complementàries

a) Visites per conèixer Barcelona

Donar a conèixer la ciutat i la seva vida associativa i cultural a les persones nouvingudes és un dels objectius essencials dels cursos de català d'acollida. Projectar aquest objectiu fora de l'aula, amb visites reals d'alumnes i en un entorn de comunicació en català que vinculi l'aprenentatge i el coneixement de la ciutat, ha de multiplicar l'efectivitat dels cursos.

Des de l'any 2006 el CNL de Barcelona ofereix a l'alumnat dels cursos tot un seguit d'activitats complementàries com: itineraris per barris, festes tradicionals, visites a museus i exposicions, biblioteques, entre d'altres.

b) Espai Llengua i Cultura

El desembre de 2008 es va inaugurar l'Espai Llengua i Cultura des del qual se centralitzarà, es gestionarà i es vehicularà l'oferta d'activitats de coneixement de la ciutat que el CNL de Barcelona ofereix als seus alumnes.

L'Espai Llengua i Cultura és un equipament públic, inèdit a la ciutat, que vol esdevenir un punt de trobada intercultural de referència, des del qual s'oferiran cursos de català bàsic, activitats complementàries a l'aprenentatge de la llengua i informació sobre l'oferta cultural de la ciutat.

c) Clubs de lectura de català

Gràcies a un acord entre el CNL de Barcelona i Biblioteques de Barcelona s'organitzen clubs de lectura de català per als alumnes i per als usuaris de biblioteques.

Els clubs de lectura són grups de persones interessades a compartir la lectura i el comentari d'obres diverses, que volen practicar i millorar l'ús de la llengua catalana. Cada club es reuneix a una biblioteca en sessions mensuals d'una durada aproximada d'una hora i mitja. La tria dels llibres es fa amb molta cura per fomentar la participació dels aprenents i la reflexió intercultural.

d) «Veus del món a Barcelona», una experiència de diàleg intercultural

«Veus del món a Barcelona» és un recull d'experiències personals escrites pels alumnes dels cursos d'acolliment lingüístic del CNL de Barcelona. Amb el mateix títol, s'han publicat dos reculls de relats, un l'any 2007 i un altre el 2008, que mostren la realitat diversa de les aules d'acolliment per donar-la a conèixer a l'opinió pública, amb l'objectiu d'establir un pont de comunicació entre les persones nouvingudes i la societat que les acull. Ha estat una iniciativa motivadora per a l'alumnat, que hi ha participat amb la voluntat d'expressar i compartir les seves vivències. L'edició del 2008 va acompanyada d'uns enregistraments en vídeo dels participants, elaborats per Linguamón - Casa de les Llengües (www.veusdelmon.cat).

5. La participació en el programa «Voluntariat per la llengua»

Mitjançant el programa «Voluntariat per la llengua» un aprenent i una persona voluntària amb un bon domini del català es comprometen a fer deu hores de conversa en llengua catalana en un entorn informal. L'objectiu és que els aprenents, que poden ser alumnes de cursos o no, practiquin el català per tal d'adquirir fluïdesa i que els voluntaris s'acostumin a mantenir una conversa en català i sense canviar de llengua amb persones que l'estan aprenent.

Aquest programa, a part de treballar els objectius lingüístics, va més enllà:

apropa les cultures de les persones que hi participen.

Durant l'any 2008 es van constituir 1.412 parelles lingüístiques a la ciutat de Barcelona, un 44% més que l'any anterior.

Evolució de les inscripcions als cursos bàsics a Barcelona

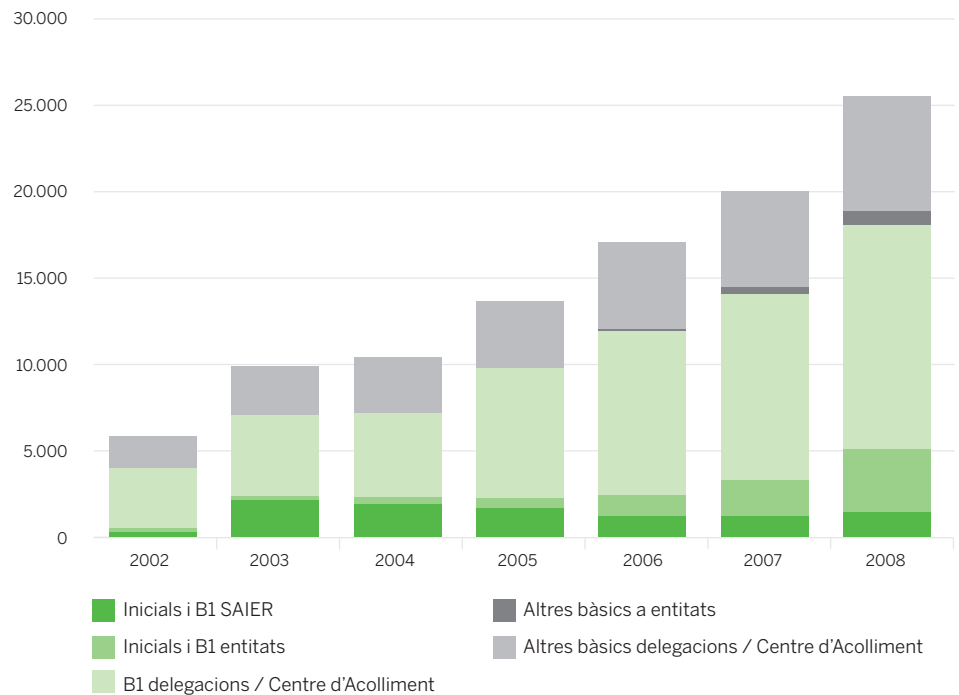
El nombre d'inscripcions als cursos de català bàsic del CNL de Barcelona ha crescut un 140% des de la posada en marxa del primer pla d'acolliment lingüístic el setembre de l'any 2005. Així, l'any 2008, en el conjunt dels tres mòduls del nivell bàsic de català (B1, B2 i B3) es van fer 25.514 inscripcions, mentre que l'any 2004 se n'havien fet 10.605.

La varietat de formats de cursos i la renovació didàctica han estat dos factors clau d'aquest creixement de l'alumnat. Des de l'any 2005, l'organització de cursos de català s'ha transformat completament. Hi ha una oferta continuada de cursos, de manera que un alumne pot començar el procés d'aprenentatge en qualsevol moment de l'any i escollir entre diferents modalitats d'aprenentatge, intensivitats i horaris.

Procedència dels alumnes

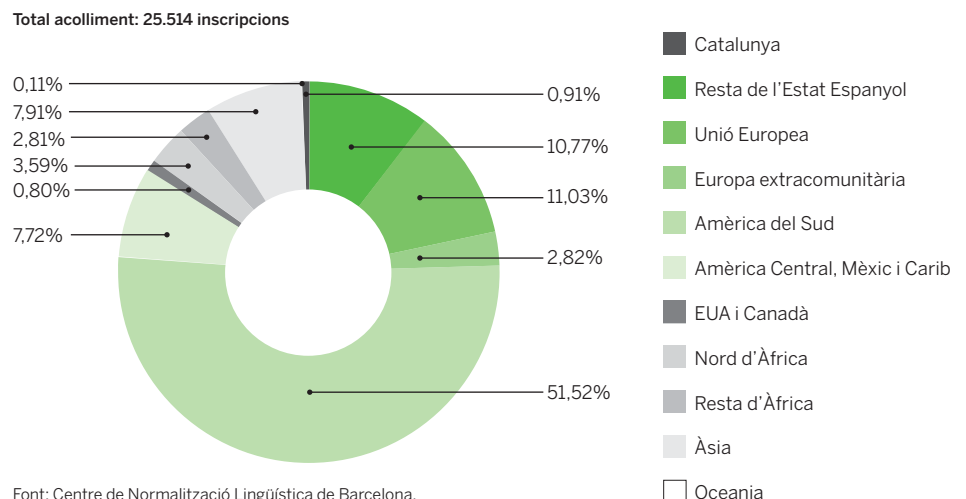
Quant a les procedències dels alumnes per països, l'any 2008 els de més inscripcions són: Bolívia amb 2.508 inscripcions i Perú amb 2.278 inscripcions. Pel que fa a altres continents destaquem el Marroc amb 760 inscripcions, el Pakistan amb 626 inscripcions i la Xina amb 494 inscripcions (gràfics 1 i 2).

Gràfic 1. Inscripcions als cursos bàsics de català. Barcelona, 2002-2008

Font: Centre de Normalització Lingüística de Barcelona.

Gràfic 2. Procedència de l'alumnat dels cursos de català bàsics per agrupacions de països. Barcelona, 2008

Font: Centre de Normalització Lingüística de Barcelona.

Taula 1. Inscripcions als cursos de català bàsic per sexe i edat. Barcelona, 2006 – 2008

Edat	2006			2007			2008		
	Dones	Homes	Total	Dones	Homes	Total	Dones	Homes	Total
18-29 anys	3.303	1.708	5.011	4.562	2.552	7.114	6.304	3.821	10.125
30-49 anys	7.092	3.534	10.626	7.167	4.249	11.416	8.125	5.471	13.596
+50 anys	975	466	1.441	984	524	1.508	1.164	629	1.793
Total	11.371	5.707	17.078	12.712	7.326	20.038	15.593	9.921	25.514

Font: Centre de Normalització Lingüística de Barcelona.

De la taula 1 es desprèn que l'any 2008 al voltant d'un 60% dels alumnes que estudien català al CNL de Barcelona són dones, tot i que en els darrers tres anys s'ha incrementat lleugerament, entre un 4% i un 5%, el nombre d'homes que s'inscriuen als cursos. Pel que fa als alumnes inscrits per edats, la franja entre 30 i 49 anys és la que concentra més alumnes, l'any 2008 un 53% del total, deu punts percentuals per sota de l'any

2006 que s'han traslladat a la franja dels 18 als 29 anys, la qual justament ha augmentat un 10% des de l'any 2006.

Dades percentuals de seguiment i assoliment dels cursos

En els cursos d'acolliment lingüístic, inicials i bàsics, s'observa una tendència descendent en el nombre d'abandonaments i de baixes a causa de la millora qualitativa dels instruments

per a l'aprenentatge, la metodologia pedagògica aplicada i la professionalitat de l'equip de docents que, més enllà de dur a terme l'ensenyament de català, desenvolupen una tasca de suport als alumnes, en el sentit que els animen a mantenir la motivació per aprendre la llengua. D'altra banda, el percentatge d'alumnes que assoleixen els continguts dels cursos augmenta lleugerament des de l'any 2006.

El Projecte Shere Rom: espais educatius d'ús de les noves tecnologies per al desenvolupament comunitari

José Luis Lalueza, Isabel Crespo i María José Luque. Grup de Recerca en Desenvolupament Humà, Intervenció Social i Interculturalitat (DEHISI). Universitat Autònoma de Barcelona

El Projecte Shere Rom a Barcelona és una experiència orientada al desenvolupament de «comunitats educatives intergeneracionals i interculturals que promouen pràctiques d'aprenentatge col·laboratiu fonamentat en l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació». Es tracta d'espais en què nois i noies de la comunitat resolen tasques o creen petits relats digitals en cooperació amb estudiants universitaris. El disseny original d'aquest projecte ha estat desenvolupat amb la col·laboració d'una associació gitana, i es treballa per impulsar la participació de membres d'aquest col·lectiu com a gestors del projecte. Però això no l'ha convertit en un projecte exclusivament per a gitanos, sinó que s'ha adoptat una perspectiva decididament intercultural (Crespo, Lalueza, Sanchez i Portell, 2005; Lalueza, Crespo, Bria, Sánchez i Luque, 2005).

En aquest article presentarem dues de les comunitats de pràctiques del projecte, fruit de l'acord entre la Universitat Autònoma de Barcelona, el Consell Municipal de Participació del Poble Gitano de Barcelona i les associacions gitanes de dos barris de la ciutat: Gràcia i Bon Pastor. Al primer, l'activitat es desenvolupa en els locals de la Unió Gitana de Gràcia en horari extraescolar, mentre que al segon es duu a terme a l'escola pública Bernat de Boil en horari escolar, amb la participació del professorat i integrada en el currículum. Es tracta del mateix model, però la seva flexibilitat permet adaptar-lo a entorns molt diferents.

El model

El model bàsic de les comunitats del Projecte Shere Rom l'ha desenvolupat una xarxa d'equips d'universitats d'Europa, els Estats Units, Mèxic i el Brasil —entre les quals es troba la Universitat Autònoma de Barcelona— sota el nom comú de Cinquena Dimensió (Cole, 2006; Nisson i Nocon, 2005). Aquest és un model d'activitat educativa basat en l'aprenentatge col·laboratiu mediat per les tecnologies de la informació i la comunicació.

Cinquena Dimensió pretén construir un context d'activitat on la utilització creativa de les noves tecnologies permeti desenvolupar les competències necessàries per a la inclusió escolar dels participants, i on es posin a l'abast de la població jove noves formes d'utilització de les TIC. El seu desenvolupament es dona dins i fora de l'escola, però en tots els casos s'orienta a la creació d'un entorn on els participants comparteixen significats, metes i eines. Aquest entorn es pot considerar una microcultura en construcció permanent a partir de les aportacions dels participants.

Descrita en poques paraules, consisteix en la col·laboració entre un grup de nens i nenes i un altre d'estudiants per resoldre tasques mitjançant la utilització de programari divers, traçant un recorregut d'activitats o «missions» que segueixen unes regles.

Els projectes, inspirats en el model 5D, es fonamenten en el marc teòric de la psicologia cultural (Cole, 1999; Ro-

goff, 1993), així com en aportacions de la psicologia social crítica i la pràctica de la psicologia comunitària. Els seus principis es poden resumir en els punts següents:

1. L'activitat educativa ha d'estar vinculada a la comunitat on es porta a terme, amb la finalitat que l'aprenentatge sigui significatiu i es connecti als objectius comunitaris.

2. Els infants i les seves famílies han de ser respectats i considerats com a interlocutors amb capacitat per formular i perseguir uns objectius i, per tant, transformar l'activitat.

3. La construcció del coneixement és un procés social basat en la participació i la col·laboració entre actors que tenen coneixements i experiències distintes. La seva trobada, sota condicions determinades, es produeix a la «zona de desenvolupament pròxim», en la qual l'aprenent, mitjançant la guia de l'expert, progressivament adquireix autonomia en tasques noves.

4. Els rols d'expert i aprenent són flexibles, i un mateix subjecte pot transitar entre l'un i l'altre segons els objectius i les activitats concretes.

Els objectius

Cinquena Dimensió, a Barcelona, és el Projecte Shere Rom, que s'orienta a la inclusió escolar de nois i noies de grups minoritaris i en risc d'exclusió social. Intenta construir una via de resposta a la deficient situació de l'escolarització d'aquests col·lectius, en els quals l'absentisme, l'abandó primerenc i el

fracàs escolar són més aviat una norma que no una excepció.

La intervenció se centra en dos elements que són a la base d'aquesta situació: la manca de sentit de l'experiència escolar de molts d'aquests alumnes, i les relacions de poder entre comunitats que porten els membres d'alguns col·lectius minoritaris (com ara els gitanos) a interpretar la seva identitat en oposició a la participació escolar (Fernández-Engueta, 1994; Ogbu, 1994).

En aquest projecte, davant formes d'aprenentatge per transmissió que descuiden els interessos de l'alumne, es proposa l'aprenentatge significatiu a partir de la participació en els objectius de les tasques i la col·laboració en l'assoliment de metes. I davant les dinàmiques de dominació i resistència, es proposa l'aprenentatge basat en la constant negociació i cooperació.

El nucli del projecte està dirigit al treball amb població infantil i adolescent mitjançant un conjunt d'activitats lúdiques que tinguin la potencialitat de:

1. Promoure el desenvolupament d'habilitats instrumentals i comunicatives necessàries per a la participació a l'escola.
2. Crear un espai intercultural on l'accés al coneixement propi de l'escola no es presenti com un món aliè a la cultura familiar i comunitària.
3. Impulsar la creació de nous referents i models vitals a través de la col·laboració entre els nois i noies de la comunitat i els estudiants universitaris.

4. Potenciar la creació d'equips involucrats en activitats basades en l'aprenentatge col·laboratiu.

5. Introduir nois i noies en l'ús quotidià de les TIC.

6. Fomentar la motivació per tasques de resolució de problemes i de composició escrita.

7. Afavorir que els nois i noies reconguin la competència pròpia.

L'activitat

Les activitats del Projecte Shere Rom es desenvolupen en un espai equipat amb ordinadors i perifèrics connectats a Internet, en els quals nois i noies de la comunitat col·laboren amb estudiants universitaris i amb educadors en la resolució de tasques, normalment (però no exclusivament) davant la pantalla d'un ordinador.

La lectura i l'escriptura són eines fonamentals que s'utilitzen sempre amb una meta explícita. Es llegeix per informar-se d'alguna cosa relacionada amb l'activitat, s'escriu sempre per a una audiència, sigui un company, un personatge virtual, els potencials lectors d'un bloc o els espectadors de les seves creacions. Lectura i escriptura tenen així, en general, una funció neta-ment comunicativa, i formen part d'un entrellaçat de requeriments i respostes en el qual l'àmbit afectiu ocupa un lloc central.

Quan un infant comença per primera vegada l'activitat, un estudiant l'ajuda a fer una carta per a un personatge misteriós que ningú no ha vist,

però que respon les cartes, participa en xats i envia missatges a fòrums compartits pel grup. El Mag és una figura ambigua i misteriosa que es relaciona i es comunica de diferents maneres amb els infants que participen en la comunitat 5D. La identitat del Mag és desconeguda i sovint es construeix com una entitat amb més d'un gènere i una personalitat que canvia contínuament. S'empra per estimular la imaginació i el raonament dels nois i noies. A més, sovint s'usa per intervenir en conflictes i conduir l'atenció cap a altres contextos. En cada sessió, el primer que es fa és revisar si hi ha missatges nous del Mag. Una vegada completada cada tasca o joc els nois li envien una carta.

En funció de les competències assolides pels membres del grup, l'activitat es desenvolupa d'acord amb dos models: el Laberint i els Trobadors.

El Laberint és una activitat concebuda per introduir els nois i noies en l'ús de les TIC a través de la col·laboració amb companys experts. Aquests poden ser estudiants universitaris que treballen amb un o dos infants en la resolució de tasques (jocs informàtics o «missions» en les quals s'han d'utilitzar eines TIC). Una modalitat del Laberint consisteix en «l'apadrinament», en el qual els experts són nois i noies de més de deu anys que ajuden nens i nenes més petits.

Per participar-hi es parteix de la representació gràfica d'un laberint que connecta diverses habitacions, i a cadascuna hi ha una o diverses propostes d'activitat que els infants i els seus

acompanyants hauran de portar a terme. Cada activitat té una guia de tasques que explica què s'ha de fer un cop iniciat el joc. Hi ha tres nivells: principiant, iniciat i expert. Quan s'arriba a complir els requisits d'un dels dos últims nivells es pot avançar a la casella següent del laberint i iniciar un joc nou. El «viatge» que el nen fa al llarg dels dies a través del laberint es registra en un passaport personal. L'estudiant és el company que pot ajudar-lo a resoldre la tasca, donar pistes, fer de suport, proporcionar el llenguatge adequat... Al final, aquest estudiant fa un diari de camp on es detallen els progressos i les dificultats. De manera periòdica, el Mag manté contactes i respon les cartes.

Els Trobadors és un model orientat a la creació de petits relats digitals per tal de donar als nens i nenes l'oportunitat de ser creadors i participants actius en el seu procés d'aprenentatge.

S'organitza en grups de tres o quatre nens acompanyats per un estudiant i entre tots ells elaboren presentacions dinàmiques, animacions o pel·lícules de vídeo de durada curta sobre un tema escollit pel grup mateix. El relat s'elabora mitjançant un procés de col·laboració i amb l'ajuda d'eines com càmeres i programes d'edició de vídeo. La realització passa per diferents fases: planificació del treball que es farà, selecció de la temàtica, elaboració del guió, gravacions, edició i finalment visualització. Però aquest procés no és lineal, sinó en espiral, és a dir, cada visualització porta a la revisió del que s'ha fet, de

manera que no hi ha una avaluació externa, sinó una reflexió permanent dels autors sobre la seva obra.

La llibertat per escollir, l'activitat cooperativa i el treball orientat a una audiència són els tres eixos fonamentals d'aquesta activitat.

Dues experiències

Els espais del Projecte Shere Rom (set, actualment) funcionen autònomament i es desenvolupen de manera que presenten grans diferències entre si —sempre cercant l'adaptació als contextos respectius— però s'articulen com una xarxa que es pot visualitzar a <http://www.5dbarcelona.org>. A continuació presentem una descripció breu de dos espais molt diferents.

Gràcia

El Projecte Shere Rom es concreta a Gràcia amb el nom «Barri d'Arromí» i va començar a instàncies del Consell Municipal de Participació del Poble Gitano a la tardor del 2005, després d'un seguit de reunions entre membres de la Unió Gitana de Gràcia i l'equip de la UAB, on es van definir els objectius i la població a qui anava dirigit el projecte. Les activitats es van dissenyar en col·laboració amb altres tècnics socials i educatius d'aquesta entitat. Des d'aleshores l'activitat ha funcionat ininterrompudament dos dies a la setmana, i hi han participat cada temporada prop de 30 nois i noies d'entre 4 i 15 anys.

El Barri d'Arromí és un espai integrat en els locals de la Unió Gitana.

No hi ha una separació estricta entre l'espai de trobada dels adults i el d'activitat dels nens, tan sols estan separats per una mampara i la porta sovint és oberta. Aquesta frontera permeable contribueix al fet que l'activitat sigui percebuda com a cosa pròpia de la comunitat, com un espai d'aprenentatge en continuïtat amb la vida de les famílies. El soroll i les interrupcions creen certa incomoditat a un educador acostumat a un format clàssic, però facilita la confiança i la complicitat i, finalment, malgrat aquests obstacles, els nois i noies mostren que són capaços de concentrar-se en una tasca que els resulta motivadora.

Quan un grup de nens i nenes entra en l'activitat per primera vegada se'ls explica la història fantàstica d'Arromí, un viatger virtual que té les seves arrels a Gràcia i que els encarrega una sèrie de tasques relacionades amb el coneixement del seu barri mitjançant l'ús de les noves tecnologies. A partir d'aquí, segons l'edat o l'experiència, nois i noies s'endinsen en el laberint o construeixen la seva narració com a trobadors.

Després de tres anys i mig de funcionament, tot i que l'assistència no és obligatòria, la participació es manté contínua, amb certa intermitència a conseqüència de l'encavalcament amb altres activitats socials (aniversaris, casaments, dols, festes...) i, sobretot, per la semiitinerància en què alguns viuen. Cada any hi ha demandes explícites de més nens per afegir-s'hi, però les limitacions d'espai són molt importants.

La continuïtat de l'activitat es fonamenta en l'interès dels nois i noies per continuar l'activitat cada any i en el fet que no han aparegut fenòmens importants de resistència al projecte i a les tasques relacionades amb l'escriptura i l'ús de les TIC. Un element motivador de pes és el rol dels estudiants universitaris, que estimulen la curiositat en qüestions que ultrapassen la vida local.

Bon Pastor

El Projecte Shere Rom a Bon Pastor s'ha materialitzat a l'escola Bernat de Boil, integrat en el currículum i amb la participació del professorat. Es va iniciar al març del 2006 amb el grup de quart de primària i va continuar fins que aquests mateixos alumnes van acabar sisè i van anar a l'institut. Durant dos anys i mig els alumnes han fet un progrés que va començar amb el laberint i va acabar amb la creació de relats digitals —seguint el model Trobadors—, que van ser exposats davant de tota l'escola com a punt final d'aquest recorregut.

Durant aquest temps l'activitat al centre ha estat apropiada com un projecte de centre, amb la progressiva implicació de la direcció i un nombre creixent de mestres del centre, de manera que ara cada any s'afegeix un curs més al projecte.

El model Laberint en aquesta activitat gira entorn a un mag anomenat @Mac, que ha creat un món del personatges fantàstics i de còmic. Els nens i nenes juguen als diferents jocs i acti-

vitats que troben en aquest laberint i mantenen una comunicació contínua amb el mag a través de cartes, blocs, xats i, a partir d'ara, a través d'un entorn Moodle dissenyat per facilitar als nens la comunicació amb el mag i amb la resta dels seus companys.

S'hi han introduït aspectes concrets relacionats amb el contingut curricular treballat a l'aula a partir de les discussions i reflexions amb les mestres, també participants de l'activitat. S'hi han incorporat missions per treballar aquests continguts (orientació espacial amb la brúixola, narració i creació d'una obra de teatre, ubicació geogràfica de l'entorn immediat: la ciutat de Barcelona, etc.) i per implicar els infants en un treball col·lectiu i de col·laboració entre tota la classe.

En tot aquest temps s'han desenvolupat activitats d'apadrinament, on els nois i noies més grans han introduït nens i nenes més petits en el funcionament del món d'@Mac i al model Laberint. Aquest any els nens que van marxar per anar a l'institut van tornar a l'escola a principi de curs per introduir un dels nous grups que començava l'activitat. D'aquesta manera, en un barri com Bon Pastor, on tothom es coneix, la narrativa d'@Mac comença a traspasar els murs de l'escola per convertir-se en un relat de barri. El pas següent serà implicar les famílies en aquest relat, orientant les activitats a la recreació amb mitjans digitals de les històries familiars i comptant amb la col·laboració de l'Associació Gitana.

Factors que contribueixen al fet que l'activitat sigui significativa

La continuïtat d'aquesta activitat depèn de la seva eficàcia per ser una experiència significativa per als nois i noies que hi participen. Pel que fa a activitats extraescolars com la de Gràcia, que són voluntàries, només hi acudirán si el que fan allà té sentit per a ells. I pel que fa a les experiències dintre de l'escola, que suposen una clara distorsió dels ritmes i les formes de procedir habituals a l'aula, només pot continuar curs rere curs si la seva marxa és valorada positivament pel professorat i disposa de l'adhesió dels alumnes.

L'anàlisi al llarg de deu anys d'existència del conjunt d'experiències del Projecte Shere Rom (que, a més dels dos casos aquí presentats, funciona actualment a tres escoles, un institut i una associació gitana més), ens permet aïllar els elements de les activitats que contribueixen a donar sentit, a esdevenir experiències significatives. Aquests elements són l'apropiabilitat, el caràcter col·laboratiu, la narrativitat, l'adequació tecnològica i «l'agentivitat».

Apropiabilitat

L'adaptabilitat i apropiabilitat (Rogoff, 2003) del model significa una especial sensibilitat a les característiques i necessitats dels contextos institucionals en què es desenvolupa. El Projecte Shere Rom és adaptable a les cultures locals, ja que no hi ha un currículum tancat i les activitats i continguts els

defineixen els mateixos participants. Així, si es duu a terme en una escola, el disseny concret atén a les característiques del grup, els interessos dels mestres i la dinàmica de l'escola; però també té en compte el context social, les característiques del barri i els marcs culturals comunitaris als quals pertanyen les famílies dels alumnes. Suposa, per tant, l'explícita presa en consideració de les cultures que convergeixen a l'aula. I si es duu a terme en una associació gitana, el disseny ha d'atendre a les constants interaccions amb les persones i els grups que participen en altres activitats, amb les famílies dels infants (incorporant, per exemple, els germans més petits), i als objectius de la mateixa associació.

Les cultures locals i la cultura acadèmica majoritària es poden acomodar en contextos d'aprenentatge socialment productiu. Així, no s'imposen significats, sinó que es crea un espai on diferents interessos i motivacions es poden trobar. Primer «a la frontera» on cada un té les seves pròpies metes, realitzables a través de l'acció conjunta: per als nens, jugar, resoldre un misteri o manifestar les seves habilitats; per als mestres, desenvolupar determinades competències dels alumnes; per als estudiants, aprendre sobre desenvolupament i educació a través de la pràctica; per als membres actius de l'associació, apoderar la seva comunitat a través de pràctiques que suposin l'adquisició de noves competències i coneixements. A mesura que tots els participants s'apropien els diferents

artefactes de l'activitat es va construir una microcultura en la qual emergeixen significats i metes compartides. Quan això succeeix, els participants s'han apropiat del model, l'han fet seu, i el desenvolupament ulterior pot ser ja gestionat per ells mateixos.

Narrativitat

L'experiència esdevé significativa quan pot ser narrada (Bruner, 1991, 1996). Donem sentit a les coses que ens passen construint un relat inversemblant per a nosaltres mateixos, ordenant els esdeveniments en unitats que d'alguna manera presenten un plantejament, un nus i un desenllaç. El pensament conceptual és un resultat de l'escolarització, però no pot ser un prerrequisit per accedir a l'escola, i el relat és una forma d'organització del sentit universal, present a totes les cultures, que es pot fer servir com a via d'accés a la pràctica escolar.

Una de les dificultats per integrar l'extensa oferta de programari educatiu consisteix en la creació d'un fil conductor que el vinculi a l'activitat. Així, a l'escola, l'ordinador apareix sovint com una eina que, quan s'hi acudeix, trenca el ritme i el sentit de la dinàmica de la classe. En canvi, la incorporació d'una narrativa contribueix a integrar les eines en una activitat dirigida a metes (és a dir, amb sentit). En el model Cinquena Dimensió l'activitat es presenta als nens com un relat en el qual un o diversos personatges tenen un passat, plantegen un conjunt d'accions signifi-

catives, mantenen una relació continuada en el temps amb els participants i contribueixen a crear una història comuna, compartida per aquests en una mena de «complicitat».

No es tracta, per tant, d'un conjunt d'activitats desconnectades entre si, ni tampoc d'una estructura programada per adquirir conceptes. L'activitat és un tot narratiu que es pot explicar amb el llenguatge dels participants perquè té un plantejament explícit, transcorre mitjançant regles conegudes i té un desenllaç que pot ser tant l'arribada al final d'un trajecte (Laberint) com la presentació del producte creat col·lectivament (Trobadors).

El Mag desenvolupa un paper important en la creació d'aquest fil narratiu. És un personatge viu, que reconstrueix la història del grup perquè en guarda la memòria i fomenta projectes de futur en forma de reptes.

Caràcter col·laboratiu

Les comunitats de pràctiques són la principal via d'accés als significats socials, i aquestes comunitats es caracteritzen pel treball col·laboratiu (Rogoff, Matusov i White, 1996; Wenger, 2001). La relació entre els participants en totes les comunitats que segueixen el model Cinquena Dimensió es basa en la col·laboració, i a tots se'ls reconeix la competència i el poder de decisió.

Aquesta filosofia d'aprenentatge col·laboratiu es manifesta en l'estructura de l'activitat, on es poden prendre diferents camins en funció de les motivaci-

ons, i en les relacions entre aprenents i experts (o entre diferents aprenents), que s'han de posar d'acord sobre com portar a terme la tasca.

El treball col·laboratiu permet la construcció d'una microcultura en la qual adults i infants col·laboren en la creació d'un projecte compartit. Aquesta microcultura genera un espai inter-institucional (universitat, escola, entitats socials), intergeneracional (adults professionals, joves estudiants i nens) i intercultural (diverses cultures institucionals, generacionals i comunitàries) en el qual s'expressen veus diferents i on es dilueixen les relacions de poder relacionades amb l'edat, el gènere o la procedència cultural, i això genera dinàmiques de treball on les normes i els rols es poden negociar a cada moment.

Finalment, la figura d'un adult com a col·laborador, i no com a avaluador de l'infant, facilita la creació de forts vincles afectius que faciliten el procés d'aprenentatge, així com més implicació de tots i totes en el procés d'aprenentatge.

Adequació tecnològica

Tota activitat humana està intervinguda per l'ús d'eines (materials i simbòliques), de manera que el nostre desenvolupament és en gran manera el procés de la seva apropiació en el marc de les pràctiques pròpies de la nostra comunitat. La cultura proveeix mecanismes de mediació cultural (eines o signes) a l'infant en desenvolupament en contextos d'activitat específica, i la criatura

s'apropia d'aquests mitjans culturals, i el reconstrueix en el procés de l'activitat. D'aquesta manera, les eines no són només un complement afegit a l'activitat humana, sinó que la transformen i, alhora, defineixen les trajectòries evolutives dels subjectes, les habilitats dels quals s'adapten a les eines en ús i a les pràctiques socials que elles han generat (Cole i Derry, 2005; Engeström, 1999; Lalueza, Crespo i Camps, 2008).

Pel que fa a les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), es tracta de la mateixa qüestió: hi intervenen pràctiques institucionals, possibiliten i promouen activitats, i unes i altres finalment s'inscriuen en «el projecte evolutiu» d'aquells que se n'apropien. Tal com va passar en el seu moment amb l'accés universalitzat als textos promogut per la impremta, ara l'accés gairebé il·limitat a textos a través d'Internet i l'ús de la comunicació telemàtica incorporen un potencial elevat per a la transformació dels subjectes en la mesura que promou pràctiques quotidianes que intervenen de manera decisiva en la seva socialització.

Al Projecte Shere Rom utilitzem les TIC com a eina que intervé en la producció de coneixement i en la comunicació, i mitjançant aquesta activitat els participants s'apropien les eines tecnològiques, i així les integren com a instruments d'ús quotidià.

«Agentivitat»

L'autoria, el discurs adreçat de manera conscient a una audiència, és un

element fonamental en la construcció del significat, així com per entrar en els significats de la cultura (Bajtín, 1994; Wertsch, 1991). El Projecte Shere Rom pretén promoure l'«agentivitat», és a dir, afavorir en els participants la competència i la consciència de guiar la seva pròpia activitat d'aprenentatge a través de l'autoria i la representació conscient de l'audiència.

Així, en l'activitat que hem denominat Trobadors, nois i noies prenen un paper que generalment no acostumen a tenir: són ells els agents en tot el procés, la decisió del que volen explicar ha de ser seva, i la revisió de la qualitat o l'adequació de l'obra és també seva. Són ells els que marquen el ritme, prenen les decisions, reflexionen, creen i actuen. Adopten un paper actiu en el diàleg amb l'espectador i narren la seva història des d'una posició privilegiada, amb veu pròpia. S'ofereix així, des de bon començament, la possibilitat de veure's des d'una altra perspectiva, com a autors i participants de tot allò que estan fent.

Sostenibilitat del projecte: col·laborar i negociar

La sostenibilitat del projecte a mitjà i llarg termini suposa que els actors participants se l'apropriïn i el desenvolupin autònomament. Això requereix una progressiva retirada de l'equip de la universitat, que restaria finalment com a simple assessor i formador dels estudiants col·laboradors, i deixar la gestió de cada projecte als agents

locals. Un procés així necessita negociació constant i establir explícitament metes compartides. Però aquest és un procés difícil perquè tots els interlocutors participants parteixen de diferents llenguatges socials (maneres de parlar que impliquen valors, formes d'interpretar la vida i una col·lectivitat social de referència). Això planteja obstacles diferents quan treballem amb institucions d'educació formal o amb entitats no formals.

El principal obstacle en els espais d'activitat no formal consisteix en el fet que el projecte no es consideri com a propi, sinó com una manera de satisfer les relacions amb les administracions. Els agents de l'entitat poden considerar-ho beneficiós en la mesura que perceben que contribueix a la promoció del col·lectiu i dels seus membres, però mentre no el formulin en el seu llenguatge social, mentre no sigui traduït a les maneres pròpies d'interpretar la realitat i prioritzar les necessitats de la comunitat, el projecte no anirà més enllà de l'horitzó d'un recurs més, atorgat per l'Administració.

En les institucions d'educació formal les dificultats són altres. El llenguatge social és més pròxim al de la universitat, però aquí la pressió del currículum, de les formes institucionalitzades de funcionament de l'escola, condueixen a una pèrdua de flexibilitat del model. La urgència d'aconseguir uns nivells de coneixements i competències i, sobretot, el manteniment d'unes normes de funcionament amb una població a qui costa molt acceptar-les i complir-les, poden fer perdre de vista un procés necessàriament lent, i en el qual la prioritat no pot deixar de ser que l'activitat sigui significativa.

En ambdós casos les dificultats estan relacionades amb les característiques de l'organització dels diferents sistemes. Tots ells, espais educatius formals i no formals, administracions, grups de recerca... com a sistemes que tenen regles, formes de funcionament i jerarquies que els són pròpies. El repte esdevé crear espais compartits, és a dir, microcultures que donin significat a les activitats que es duen a terme. El repte

és ser capaços de crear un espai d'interrelació on l'activitat tingui sentit per a tots els interlocutors (encara que aquest sentit sigui diferent per a uns i per als altres). Això implica un reconèixer la legitimitat de l'altre com a participant actiu en el procés.

En conclusió, en crear espais de relació interinstitucional l'activitat ha de tenir sentit per a cada entitat, cosa que vol dir recollir els objectius legítims de cadascuna, l'associació, l'escola, el consell, la universitat. Com a espais intergeneracionals, ha de ser significativa pels diferents participants, des dels nens i nenes fins als mestres o els agents comunitaris, passant pels estudiants. I en la mesura que és espai intercultural, ha de generar narratives que siguin formulables en diferents llenguatges socials, que han de tenir sentit per a les diferents comunitats implicades. Això només és possible amb una negociació constant. El projecte va sorgir d'una negociació intercultural (Crespo, Lalueza i Pallí, 2002) i només té futur amb una negociació més complexa i duradora. 🔑

Referències

BAJTÍN, M. *El método formal en los estudios literarios*. Madrid: Alianza, 1994.

BRUNER, J. S. *Actos de significado: más allá de la revolución cognitiva*. Madrid: Alianza, 1991.

BRUNER, J. S. *La educación, puerta de la cultura*. Madrid: Visor, 1996.

COLE, M. *Psicología cultural*. Madrid: Morata, 1999.

COLE, M. *The Fifth Dimension: an after-school program built on diversity*. Nova York: Russell Sage Foundation, 2006.

COLE, M.; DERRY, J. We Have met Technology and It Is Us. A: STENBERG, R. J.; PREISS, D. D. [ed.]. *Intelligence and Technology. The Impact of Tools on the Nature and Development of Human Abilities*. Nova Jersey: LEA, 2005.

CRESPO, I.; LALUEZA, J. L.; PALLÍ, C. «Moving communities: a process of negotiation with a gypsy minority for empowerment». *Community, Work and Family*, vol. 5, núm. 1 (2002): 49-66.

CRESPO, I.; LALUEZA, J. L.; PORTELL, M.; SÁNCHEZ, S. «Communities for intercultural education: Interweaving microcultures». A: NILSON, M.; NOCON, H. [ed.]. *School of Tomorrow. Teaching and Technology in Local and Global Communities*. Berna: Peter Lang, 2005.

ENGSTRÖM, Y. «Innovative learning in work teams: Analysing cycles of knowledge creation in practice». A: ENGSTRÖM, Y.; MIETTINEN, R.; PUNAMÄKI, R.-L. [ed.]. *Perspectives on Activity Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999: 377-404.

FERNÁNDEZ-ENGUITA, M. *Escuela y etnicidad: el caso del pueblo gitano*. Madrid: CIDE, 1994.

LALUEZA, J. L.; CRESPO, I.; BRIA, M.; SÁNCHEZ, S.; LUQUE, M. J. «L'educació com a creació de microcultures: de la comunitat local a la xarxa virtual». *Temps d'Educació*, 29 (2005): 53-74.

LALUEZA, J. L.; CRESPO, I.; CAMPS, S. «Las tecnologías de la información y la comunicación en los procesos de desarrollo y socialización». A: COLL, C.; MONEREO, C. *Psicología de la educación virtual*. Madrid: Morata, 2008.

NILSON, M.; NOCON, H. *School of Tomorrow. Teaching and Technology in Local and Global Communities*. Berna: Peter Lang, 2005.

OGBU, J. U. «From Cultural Differences to Differences in Cultural frame of Reference». A: GREENFIELD, P.M.; COCKING [ed.]. *Cross-cultural Roots of Minority Child Development*. Hillsdale: LEA, 1994: 365-391.

ROGOFF, B. *Aprendices del pensamiento. El desarrollo cognitivo en el contexto social*. Barcelona: Paidós, 1993.

— *The Cultural Nature of Human Development*. Oxford NY: Oxford University Press, 2003.

—, MATUSOV, E.; WHITE, C. «Models of teaching and learning: participation in a community of learners». A: OLSON, D.; TORRANCE, N. [ed.]. *The handbook of education and human development*. Cambridge, MA: Blackwell, 1996: 388-414.

WENGER, E. *Comunidades de práctica. Aprendizaje, significado e identidad*. Barcelona: Paidós, 2001.

WERTSCH, J. *Voices of the mind*. Londres: Harvester Wheatsheaf, 1991.

Xarxes

L'agenda global de l'Àrea d'Acció Social i Ciutadania: un món de ciutats inclusives

Xavier Godàs. Gabinet de la Segona Tinència d'Acció Social i Ciutadania, Ajuntament de Barcelona

L'aposta política de l'Àrea d'Acció Social i Ciutadania per les xarxes internacionals de ciutats

Des de l'any 2006, l'anterior regidoria de Benestar Social i ara l'Àrea d'Acció Social i Ciutadania (ASiC) ha desenvolupat una línia de cooperació amb altres ciutats del món que respon a dos objectius relacionats molt estretament: d'una banda, la promoció de polítiques locals innovadores d'inclusió social; de l'altra, l'impuls d'una democràcia local de qualitat, amb una arrel cívica potent. Aquests dos objectius han estat bastits a partir del lideratge de la Tinència d'Alcaldia d'Acció Social i Ciutadania en dues xarxes internacionals de ciutats:

1. Barcelona manté una presència molt activa en l'organització municipalista mundial més important, Ciutats i Governos Locals Units (CGLU). La nostra ciutat és la seu del Secretariat Mundial de CGLU i està treballant en primera línia en les comissions d'Inclusió Social i Cultura i a l'Observatori Internacional de la Democràcia Participativa. La Tinència d'Alcaldia d'Acció Social i Ciutadania lidera i presideix la Comissió d'Inclusió Social i Democràcia Participativa (CISDP). La Comissió té per missió aprofundir en les qüestions urbanes següents: a) la resposta institucional dels governs locals a la pobresa i l'exclusió mitjançant el disseny de polítiques locals d'inclusió social; b) l'enfortiment de la qualitat democràtica mitjançant polítiques de participació ciutadana, i c) el paper dels

governos locals com a garants dels drets humans a la ciutat. Actualment la CISDP està integrada per més de seixanta ciutats d'Àfrica, Àsia, Europa, Amèrica Llatina i Orient Mitjà.

2. L'Ajuntament de Barcelona també és membre de l'associació i el moviment Amèrica-Europa de Ciutats i Regions (AERYC), entitat que agrupa prop d'un centenar de ciutats, governs regionals, universitats, fundacions i centres d'investigació. El propòsit genèric d'aquesta xarxa és l'aprofundiment conceptual, de gestió i pràctica política dels criteris de govern continguts en el concepte governança democràtica territorial. Aquest es refereix a una forma de governar que es basa en la gestió relacional o de les interdependències socials a fi de construir, de manera col·lectiva i coresponsable, el desenvolupament humà en les ciutats i les regions. Actualment el tinent d'alcalde Ricard Gomà presideix aquesta xarxa fins al 2010.

La Barcelona social: referència internacional municipalista

Els governs locals són actors fonamentals d'un món globalitzat en què gran part de la població es concentra a les ciutats i les seves àrees metropolitanes. És un món de noves complexitats socials, econòmiques, polítiques i culturals, amb desafiaments i oportunitats nous i diversos.

En aquest context, però, l'àmbit urbà també conforma els llocs on es manifesten els efectes humans i socials

dels processos d'exclusió. Aquesta realitat, combinada amb l'accelerat procés d'urbanització mundial, situa les ciutats davant un repte polític i de gestió crucial: construir societats cohesionades en el marc de la globalització. Per això les polítiques generadores d'inclusió social han de ser al centre estratègic de l'agenda política dels governs locals d'aquest segle, juntament amb els recursos competencials, humans, infraestructurals i financers que calgui per al seu desenvolupament. Això és especialment important perquè el compliment dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM) sigui una realitat i no una simple declaració d'intencions dels estats.

Efectivament, els ODM acordats l'any 2000 per 189 estats en el marc de l'ONU avui estan qüestionats. Segons aquest acord, els reptes formulats per assolir-los el 2015 són: reducció a la meitat de la pobresa i la fam; solució definitiva al deute exterior; establiment d'unes regles comercials justes; reducció en dues tercers parts de la mortalitat infantil, i accés universal als serveis bàsics. Ara bé, els últims dos anys han aparegut amb força situacions globals que n'han dificultat enormement la consecució: la crisi alimentària, protagonitzada per un increment sense precedents del preu dels aliments, i ara, la crisi financera global, que tindrà com a efecte una important desacceleració econòmica que està afectant ja tant les economies capdavanteres com les emergents i que

agreuja la situació de les perifèriques. El resultat: en el món, el risc de pobresa i exclusió social persisteix amb tendència a incrementar-se. Heus-ne aquí alguns exemples: cada dia 850 milions de persones passen fam al món, i 1.000 milions malviuen amb un euro al dia; diàriament moren 30.000 nens i nenes menors de cinc anys com a conseqüència de malalties associades a la malnutrició; el 60% de la població urbana de l'anomenat tercer món viu en assentaments d'infrahabitatge; en l'actual conjuntura de crisi econòmica, a l'espai nord-occidental s'incrementen les situacions d'atur, de precarietat i pobresa, situacions que conviuen i s'encavalquen amb altres eixos de desigualtat com la dependència, la soledat, la discriminació etnocultural o la inaccessibilitat física i comunicativa, per citar-ne alguns.

Com a resposta a això, és un fet palpable que els governs locals ja tenen avui un paper fonamental en el desenvolupament de polítiques públiques generadores de cohesió social, i moltes vegades les porten a terme extralimitant les seves pròpies competències. Les administracions locals garanteixen l'accés universal als serveis bàsics i salvaguarden els drets de ciutadania, programen accions de lluita contra la pobresa i per a la generació d'ocupació de qualitat, atenen les persones i famílies en situació de vulnerabilitat, duen a terme polítiques urbanístiques integradores de la diversitat social, possibiliten una

mobilitat accessible mitjançant un transport públic de qualitat, es comprometen activament en la lluita per frenar el canvi climàtic, generen espais de participació democràtica —molt importants per a la construcció col·lectiva de la ciutat—, gestionen amb criteris de garantia de drets i deures els fluxos migratoris contemporanis, etc.

D'aquest conjunt d'experiències, Barcelona n'és un clar referent. I des d'aquest punt de partida s'han redoblat esforços per promoure en l'àmbit internacional les polítiques de cohesió i inclusió socials. Val a dir que els resultats d'aquest treball comencen a ser molt importants. Exemple d'això és la rellevància que prengué la ciutat de Barcelona durant el desembre del 2008, moment en què es féu palesa la seva influència en la definició conceptual i el lideratge polític d'un model social d'entendre les ciutats.

D'una banda, la CISDP, amb l'impuls de Barcelona, ha aconseguit que el Consell Mundial de Ciutats i Governos Locals Units, celebrat els dies 27 a 30 de novembre del 2008 a Istanbul, aprovés per unanimitat un document de posició política sobre polítiques locals d'inclusió social anomenat «Construïm les ciutats inclusives del segle XXI». Aquest document presenta les principals pautes polítiques que es recomana seguir a les ciutats en el moment de concebre i desenvolupar les seves pròpies polítiques públiques d'inclusió social. Així mateix, té per objectiu facilitar la posició de CGLU en aquesta

matèria i orientar la seva interlocució amb altres organitzacions o agències internacionals. Que el Consell Mundial de CGLU hagi adoptat el document vol dir que aquest passa a ser referència política per a més de mil ciutats i governs locals de tot el món.

D'altra banda, els dies 1 i 2 de desembre del 2008 Barcelona fou la seu de la VI Conferència de l'Associació Amèrica-Europa de Ciutats i Regions, sota el lema «Cohesió social i governança democràtica: per unes regions i ciutats més inclusives». Els debats de la Conferència acolliren més de tres-centes persones del món de la política, la gestió i la direcció públiques, l'experts tècnica i les entitats socials dels àmbits europeu i llatinoamericà. El resultat de les deliberacions s'ha traduït en un seguit de recomanacions polítiques que vinculen conceptualment i operativa el procés democràtic denominat «governança» amb les polítiques públiques d'inclusió social.

Els continguts resultants de les deliberacions dutes a terme en els espais CISDP-CGLU (*Construïm les ciutats inclusives del segle XXI*) i AERYC (*Document de Conclusions de la VI Conferència*) constitueixen avui una orientació fonamental de la política local en matèria d'inclusió i governança democràtica al món. A manera d'il·lustració, aquests continguts es poden sintetitzar en un decàleg caracteritzador de les polítiques d'inclusió com a paradigma d'acció política, en el sentit que:

1. Garanteixin l'accés universal als serveis bàsics i la salvaguarda dels drets de ciutadania. Per això han d'orientar-se a la transformació de la realitat social d'acord amb el que dicten els valors d'equitat, solidaritat i respecte per les diferències.

2. S'orientin a satisfer tant les necessitats per dur una vida autònoma (ocupació de qualitat, habitatge digne, formació, serveis de salut) com aquelles altres relacionades amb el vincle social (dimensió relacional i afectiva), que confereixen seguretat vital.

3. Encaixin la diversitat social i el dret a la diferència amb la promoció de relacions igualitàries que redueixin les desigualtats econòmiques, socials i culturals.

4. Desenvolupin una política urbanística integradora i respectuosa amb la diversitat social que eviti la creació de concentracions segmentades de població.

5. Superin les desigualtats de gènere. Les polítiques d'inclusió han de promoure un acord convivencial entre els dos sexes fonamentat en la promoció de relacions igualitàries tot partint d'aquesta primera diferència, la sexual.

6. Gestionin la realitat migratòria actuant des d'una perspectiva estratègica, flexible i integral, centrada en la garantia de drets i en el combat contra el racisme i la xenofòbia.

7. Desenvolupin polítiques interculturals que es caracteritzin per conjugar el reconeixement de les diferències

amb la promoció d'un marc convivencial basat en valors cívics comuns de caràcter democràtic.

8. Impulsin pautes de participació social i política que comportin un exercici de coresponsabilització ciutadana en el quefer públic.

9. Introdueixin reformes administratives que possibilitin la creació d'un govern relacional capaç d'articular una acció de caràcter integral i transversal, que prengui de referència les persones i les seves particularitats.

10. Dissenyin canals de participació d'acord amb la disponibilitat temporal i espacial de les persones, que han de poder combinar serenament la participació en l'àmbit públic amb la seva vida afectiva, familiar, de lleure i laboral.

Els compromisos de futur

D'acord amb el que s'ha exposat, la Tinència d'Alcaldia d'Acció Social i Ciutadania seguirà promovent en el marc de xarxes municipalistes una lectura social dels governs locals que ens permeti: primer, contrarestar la tendència a l'increment de les situacions de pobresa i d'exclusió social al món; segon, mostrar que els municipis són actors polítics fonamentals en l'escenari global, molt directament compromesos amb al benestar quotidià dels seus ciutadans i ciutadanes; tercer, que l'avenç de la democràcia és un procés inescapable que s'ha de forjar des de les vides de les persones en el

territori. Congruentment, els compromisos generals de cooperació amb altres ciutats del món són:

1. Continuar contribuint a estimular el pensament crític i el debat polític al voltant de la pobresa, les desigualtats i l'exclusió social. Publicar i difondre els resultats d'aquestes accions.

2. Exercir diàleg i pressió política per tal que el desenvolupament humà sostenible sigui l'eix primordial del municipalisme mundial.

3. Difondre entre els governs locals les polítiques més destacables en matèria d'inclusió social i d'aprofundiment democràtic. Facilitar l'intercanvi d'experiències i coneixements entre ciutats de tot el món.

4. Definir accions concretes que derivin en línies de transferència política i tècnica per al desenvolupament de polítiques locals innovadores d'inclusió social en l'àmbit de les ciutats.

5. Mantenir un diàleg fructífer amb els moviments socials i les xarxes transnacionals d'acció ciutadana.

6. Promoure l'avenç de la democràcia mitjançant un govern i una administració locals que promoguin la participació popular en política.

7. Consolidar Barcelona com a ciutat de referència de les polítiques socials locals. Organitzar esdeveniments internacionals que dotin de veu els governs locals i els situïn com a actors imprescindibles per a una globalització de rostre humà.

Xarxes

Xarxes europees. Immigració

Ramon Sanahuja. Programa d'Immigració, Ajuntament de Barcelona

La presència de persones residents estrangeres és una realitat relativament nova a la ciutat de Barcelona. Amb perspectiva històrica, només a partir de l'any 2000 podem parlar d'una presència significativa. Conseqüentment, les polítiques d'abordatge de la diversitat són també força joves.

En aquest sentit, la ciutat de Barcelona té moltes coses per aprendre d'altres realitats europees que han experimentat l'arribada de població immigrant i, per tant, han afrontat el repte de la gestió de la diversitat des de fa dècades. La presència de l'Ajuntament de Barcelona en el context europeu esdevé clau per tenir coneixement de les polítiques dutes a terme per altres ciutats europees els darrers anys.

Darrerament hem vist com s'han posat en qüestió els dos principals models de gestió de la diversitat —els dits model multicultural i model assimilacionista.

Les ciutats que han aplicat polítiques de caire assimilacionista es plantegen ara si cal avançar en el reconeixement de la diversitat, que no han tingut mai en compte per desenvolupar les seves polítiques d'integració. L'exemple arquetípic són les ciutats franceses. Les polítiques que s'han dut a terme a França responen amb tota lògica al model republicà uniformador. França, les ciutats franceses, mostren una gran dificultat per reconèixer la diversitat, i sobretot tenen grans dificultats per percebre-la com un valor afegit, una riquesa i, per tant, per fer-la seva.

En contraposició, les ciutats que han aplicat el paradigma multicultural —les ciutats angleses, per exemple— han posat massa èmfasi en el reconeixement de la diversitat i el respecte per la diferència, molt més que en el reconeixement dels aspectes comuns. Això ha pogut comportar la creació de móns paral·lels que coexisteixen però no conviuen. Moltes d'aquestes ciutats es plantegen ara com crear vincles comuns entre tots els ciutadans i ciutadanes.

Cal estar present en aquest debat apassionant i aprendre del errors i dels encerts que d'altres ja han experimentat.

- L'Ajuntament de Barcelona és actualment un membre molt actiu del Grup de Treball d'Immigració d'Eurociutats (Migration Working Group) juntament amb Berlín, Londres, Rotterdam i Copenhaguen, entre d'altres. Aquest grup de treball té com a objectiu influir en les instàncies europees —la Comissió, el Parlament, etc.— en l'àmbit de les polítiques migratòries i en les decisions que s'adopten a Europa des d'una perspectiva municipalista.

- La Direcció d'Immigració, conjuntament amb l'Àrea d'Acció Social de l'Ajuntament, va participar l'any 2006 en l'elaboració d'un estudi sobre la governança de les ciutats del futur, concretament centrat en temes de diversitat. Aquest estudi es va coredactar amb l'Ajuntament de Birmingham sota el patrocini del British Council.¹

- L'any 2007 Barcelona va participar en l'elaboració del *Manual sobre*

integració, redactat per la Direcció General de Llibertat, Seguretat i Justícia de la Unió Europea, en el qual el Pla Municipal d'Immigració de Barcelona de l'any 2002 es destaca com una bona pràctica a escala europea. Aquesta és l'única bona pràctica municipalista remarcable a escala espanyola present en aquest manual.²

- L'any 2007 també es va participar activament en una altra iniciativa INTI-Cities per a l'elaboració d'una proposta d'indicadors comuns d'integració de persones immigrants, conjuntament amb la ciutat de Berlín, el govern danès i el Ministeri de Treball i Afers Socials.

- Dins de l'àmbit del Grup de Treball d'Immigració d'Eurociutats, Barcelona ha participat en el projecte INTI (Integrat) «Benchmarking Integration Governance in European Cities» (agost de 2007 - gener de 2009), on s'avaluaven les polítiques d'integració de sis grans ciutats europees. Barcelona va encapçalar l'equip avaluador de la ciutat de Gènova (www.inticities.eu).

- Durant l'any 2008, en el marc de l'Any Europeu del Diàleg Intercultural, l'Institut de Cultura de Barcelona ha participat de la mà de la xarxa Eurocities en el projecte «Living Together in Europe» (integrat dins del programa

1. *Barcelona-Birmingham, gobernanza de las ciudades diversas del futuro*. Per Xavier Godàs i Ramon Sanahuja per Barcelona, i Zubeda Limbada per Birmingham. British Council, Madrid, 2007.

2. *Manual sobre integració per a responsables de l'elaboració de polítiques i professionals (Handbook on Integration)*. Direcció General de Llibertat, Seguretat i Justícia de la UE. Brussel·les, 2007.

del Consell d'Europa «Ciutats Interculturals»). D'aquesta manera, una cadena de visites entre 24 ciutats europees ha permès l'intercanvi d'experiències per conèixer i analitzar els esdeveniments culturals de cada municipi.

- Enguany es participarà en l'elaboració de la Carta Europea d'Integració dins del marc de la iniciativa europea DIVE.

- Finalment, cal destacar que el Consell d'Europa s'ha adreçat formalment a l'Ajuntament de Barcelona per

tal que a l'octubre de 2009 Barcelona sigui la seu de la Conferència dels Estats Membres del Consell d'Europa amb la finalitat d'establir les bases per a la futura redacció d'un Llibre Blanc d'Integració a escala europea. 🔑

Xarxes

Seminari «Projects and policies for immigrant young people in european cities» de la xarxa EYO (European Youth Observatory)

Jordi Casanovas. Direcció del Programa de Joventut de la Gerència d'Educació, Cultura i Benestar, Ajuntament de Barcelona

EYO, l'Observatori Europeu de la Joventut, és una xarxa europea de ciutats (administracions locals) i àrees geogràfiques determinades (administracions supramunicipals) interessades en el disseny, el desenvolupament, la promoció i l'estudi de les polítiques locals de joventut. Aplega nou ciutats i territoris: Torí, Colònia, Mòdena, Lodz, Turku, Birmingham, Barcelona i les diputacions de Guipúscoa i Barcelona. Els seus objectius són: promoure la reflexió i la cooperació mitjançant l'intercanvi d'experiències, actuar com a plataforma de contactes, desenvolupar projectes comuns i fer recerca per conèixer

la condició juvenil i les polítiques de joventut.

Una delegació de la ciutat de Barcelona, formada per tècnics de la Direcció de Joventut i de la Direcció d'Immigració, va prendre part, del 26 al 30 de novembre de 2008 a Colònia (Alemanya), en el seminari sobre polítiques de joventut per a joves immigrants (*Projects and policies for immigrant young people in european cities*) organitzat per la xarxa EYO.

En el decurs del seminari es van visitar i analitzar diversos equipaments i projectes relacionats amb el tema (política d'integració per a gent jove a Nordrhein-Westfalen; projecte d'inte-

gració del barri de Mülheim; Setmana IWK [Intercultural Woche Köln]; esport i immigració, etc.). Al llarg de la sessió de treball les diverses ciutats i territoris de la xarxa van presentar les seves polítiques en aquest camp. La professora de la Universitat de Barcelona Olga Jubany-Baucells va pronunciar la conferència «Polítiques per a gent jove: una perspectiva transversal». La ciutat de Barcelona va presentar la ponència «Polítiques d'immigració i joventut a Barcelona». El resum de les ponències i les conclusions del seminari es penjaran properament en el lloc web de la xarxa, www.diba.cat/eyo.

El dret a la indiferència

Victòria Camps. Universitat Autònoma de Barcelona

La diversitat cultural ha començat a reclamar l'atenció de la política els darrers vint anys i ha obligat a replantejar-se perspectives i oferir respostes a demandes inèdites. L'interès per la diversitat de les cultures ha estat al mateix temps teòric i pràctic. La teoria ha vingut majoritàriament dels Estats Units, contra un pensament liberal que havia caigut en l'error de concebre totes les persones com a subjectes abstractes d'uns drets igualment abstractes i universals. El pensament liberal no ha tingut en compte diferències que són imprescindibles a l'hora de determinar drets fonamentals i criteris de justícia. En aquesta línia, el liberalisme polític de John Rawls és l'exemple paradigmàtic d'una teoria pensada des de la perspectiva de l'home blanc heterosexual occidental, per molt que l'esmentat i reconegut filòsof va volgués presentar com una teoria universal de la justícia. Els errors de la filosofia liberal requerien una correcció, la qual va venir de la mà de les teories comunitaristes les quals, al contrari del liberalisme, posaven l'accent en individus marcats per una identitat comunitària i, en conseqüència, subjectes de necessitats i proteccions no necessàriament universalitzables. Del comunitarisme al multiculturalisme hi havia una transició lògica. D'alguna manera, i dit molt breument, les moltes i diverses cultures havien de substituir el subjecte abstracte de la Declaració de drets humans.

En l'àmbit pràctic, entre nosaltres ha estat el fenomen migratori el

detonant del canvi de perspectiva. Calia donar prioritat a la consideració específica dels «altres», els «diferents». Una societat en la qual confluïen diferents cultures, cada una d'elles amb una idiosincràsia particular, havia de començar a resoldre els problemes culturals específics, els conflictes que sorgien entre la cultura majoritària i fins aleshores indiscutida i les cultures sobrevingudes. En algunes de les seves crítiques, els comunitaristes tenien tota la raó. Les societats liberals es mostraven incapaces de crear cohesió social al voltant d'uns valors anònims, universals per definició, però en el fons fets a la mida de les necessitats de l'home europeu o occidental. Però el punt de vista multicultural i comunitari tampoc no tenia la solució adequada. En insistir en la importància de la comunitat, de les identitats culturals i de la pertinença, posava el carro davant dels bous. Tenia més interès a preservar comunitats o cultures que a abordar els problemes de les persones. La devoció per la multiculturalitat va ser fervorosa, però aviat ens vam adonar que tenia esclerxes greus. Era imprescindible, sense cap dubte, reconèixer certes diferències «culturals», però sense oblidar al mateix temps la necessitat de cohesionar i integrar tothom almenys en un projecte, uns valors o uns ideals comuns. Aquest primer fracàs, si més no d'un concepte, ens va dur a substituir la multiculturalitat per la interculturalitat, un punt de vista molt més relacional i integrador, que senyala les diferèn-

cies però també la dinàmica que ha de contribuir a aplegar-les en el si d'una realitat que no és exclusiva de ningú, sinó que hem de construir entre tots.

Tot i així, la interculturalitat no evita que seguim parlant més de cultures que de persones. La pregunta que vull plantejar en aquestes pàgines és la de si la fixació en les identitats culturals i les seves diferències ens ajuda veritablement a avançar cap a un equilibri més just, és a dir, si ens serveix per progressar cap a una més gran i satisfactòria igualtat d'oportunitats. Ho diré amb una pregunta diferent: l'atenció a la diversitat serveix a la igualtat? O més aviat contribueix a emfasitzar la diferència, a bastir guetos i col·lectius separats d'un conjunt que, comptat i debatut, és el que indica on rau la normalitat?

És cert que, d'entrada, el reconeixement de les diferents cultures pot ser considerat com una manera més de lluitar per la igualtat. La descolonització va ser l'instrument perquè els pobles colonitzats comencessin a reivindicar els drets fonamentals. Ara bé, «cultura» és una paraula que, perquè vol dir moltes coses, no diu gairebé res. La cultura és la llengua, els costums, la religió, el dret. Reclamar el valor i l'autenticitat d'una cultura en la seva totalitat, i no d'aspectes particulars d'aquesta, significa voler preservar la integritat d'una tradició que sobretot ha de ser protegida del canvi. Com més elements tradicionals té la cultura i més impermeables als canvis es mos-

tren, més forta sembla la identitat del grup. En definitiva, els drets culturals es tornen prioritaris davant l'interès o la voluntat d'unes persones de continuar parlant una llengua o mantenir uns costums. L'objectiu d'igualar les cultures oblida que les persones seguiran sent desiguals perquè el reconeixement —gairebé sempre només jurídic o formal— d'un grup minoritari no sempre garanteix el reconeixement real de tots i cadascun dels membres del grup. Això per no parlar d'un altre problema que ara deixo de banda i és la pretesa homogeneïtat interna dels grups en qüestió i la possible vulneració de drets individuals quan el que es prioritza són drets col·lectius.

Les polítiques d'igualtat haurien de tenir un objectiu primordial: evitar que es formin bosses de pobresa. Perquè, no ens enganyem, el que més discrimina i fa desiguals els diferents són les diferències derivades de la renda, no les diferències culturals. Una persona rica es mou en llibertat vagi on vagi, independentment de quin sigui el color de la seva pell, la seva religió, el gènere o les tendències sexuals. La capacitat per actuar i relacionar-se queda intacta, els diners li acaben obrint qualsevol porta. Ho ha reconegut fa poc l'exministra francesa Simone Veil en un informe encarregat pel seu govern per tal d'estudiar les mesures necessàries per aconseguir la integració racial en la societat francesa. La resposta de Veil és clara i precisa. Diu que els criteris que cal tenir en compte han de ser econò-

mics i socials, no culturals. Perquè són les desigualtats econòmiques i socials les que de veritat discriminen.

És el que em fa pensar que, en comptes d'insistir una vegada i una altra en el dret a la diferència, potser el que caldria és garantir el dret a la indiferència. No és un privilegi ser diferent, especialment quan les persones el que anhelan i busquen per sobre de tot no és tant que se'ls reconeguin uns trets diferencials, sinó poder gaudir dels avantatges que tenen precisament els que no són com ells. La diversitat per ella mateixa no crec que sigui un valor. Ho serà en la mesura que les persones la prioritzen i malden per mantenir costums i valors singulars. Ara bé, la millor mesura perquè cadascú pugui preservar les diferències que estima i amb les quals s'identifica és que li sigui atorgada la capacitat econòmica i social per fer valer la diferència en qüestió. Abans que res cal garantir el dret a la indiferència: que qualsevol ciutadà sigui vist com qualsevol altre. Si més no, aquest hauria de ser el primer pas.

De fet, el que estic defensant és la universalitat d'unes exigències mínimes, que han de valer per a totes les cultures, independentment d'allò que les fa diverses. Si ens hi fixem bé, l'atenció a la diferència sempre acaba sent quantitativa: quin tant per cent de negres, magribins, dones, persones amb discapacitat... hem d'afavorir? És un tema de discriminació positiva, una mesura que pot arribar a corregir i

superar certs desequilibris, però que també pot tenir, i de fet ha tingut, efectes perversos, que acaben produint més hostilitat, més ressentiment i divisions més profundes. L'imperatiu de l'equitat es formula dient que s'ha d'afavorir els menys afavorits. Però intentar-ho amb sistemes de quotes no sempre és la manera més fina per considerar les causes reals de les discriminacions, aquelles que fan que els fills de les famílies amb rendes més baixes fracassin a l'escola, tot i que, aparentment, han tingut les mateixes oportunitats que tots els altres.

En uns temps marcats per la globalització, ens agradi o no, la tendència més assenyada hauria d'anar dirigida a descobrir què és el que tenim en comú, què ens uneix, més que no pas què ens distingeix o ens separa dels uns dels altres. Un dels problemes al qual s'enfronten les democràcies liberals és la dificultat que aquestes democràcies tenen per construir ciutadania, per aconseguir que les persones no visquin només de cara als seus interessos privats, sinó que també prenguin en consideració l'interès comú, el de la societat en el seu conjunt. Un estat de dret garanteix a les persones uns béns bàsics, que són el germen de la igualtat d'oportunitats. Aquesta garantia, però, demana com a contrapartida que el ciutadà se senti també obligat envers la col·lectivitat, utilitzant correctament el que és públic i de tothom. És cert que el valor més sagrat és el de l'autonomia personal,

la llibertat per fer i decidir cadascú pel seu compte i d'acord amb una escala de valors i prioritats que no necessàriament és compartida per tothom. Però també ho és el que va dir amb claredat Kant: perquè tothom pugui ser lliure cal tenir unes normes comunes. El dret és el garant de les llibertats individuals.

Des d'aquest punt de vista, des d'una concepció de l'autonomia individual que ha acabat sent el dret més bàsic, no té gaire sentit el concepte de «ciutadania multicultural», ni d'una ciutadania que vulgui fer valer per sobre de tot la pertinença cultural. Ser ciutadà consisteix a veure's com a subjecte d'uns drets fonamentals, dels quals deriven també uns deures i un compromís social. El problema que cal considerar és com determinem quins han de ser aquests drets i com els anem

interpretant perquè no acabin sent fruit de la dominació d'uns sobre els altres.

L'atenció a les diferències culturals ha estat una reacció contra la dinàmica unificadora dels estats nació i contra un pensament filosòfic bastit sobre la unitat de la raó. Però el rebuig a l'anhel d'universalitat ha decantat excessivament la balança cap al relativisme. El repte que ara tenim és trobar un equilibri correcte entre el que ha de ser reconegut com a universal i el que pot ser relatiu. Els principis i valors més universals poden ser-ho perquè són abstractes. L'abstracció, però, amaga el conflicte que l'aplicació dels drets troba en la pràctica. Va o no va contra la igualtat el vel islàmic? El dret universal a l'educació —a una educació determinada i concreta— és contrari a la

llibertat per decidir l'educació dels fills? Tant l'ètica com la política s'han d'esforçar per respondre aquestes preguntes, sense renunciar als drets fonamentals ni a algunes de les diferències culturals. L'art de la democràcia consisteix a afinar els procediments per arribar a acords i prendre decisions col·lectives. És a dir, consisteix en la capacitat per equilibrar els diferents drets i establir les prioritats pertinents en cada cas. Una societat no pot prosperar sense un bé comú al voltant del qual es cohesionin els ciutadans. Un bé superior als ideals patriòtics, religiosos, culturals o individuals. Aquest és el repte de les societats que ara en diem interculturals. Amb les paraules de Zygmunt Bauman, el repte són «moltes cultures i una sola humanitat».

Pla Municipal per la Interculturalitat: per què ara?

Daniel de Torres. Comissionat de l'Alcaldia per a la Immigració i el Diàleg Intercultural

1. El context

L'Ajuntament de Barcelona ha decidit impulsar durant l'any 2009 un nou Pla Municipal per la Interculturalitat. Per comprendre els motius que porten un govern a impulsar una estratègia política determinada és necessari fer referència als aspectes del context social que justifiquen aquesta decisió.

La Barcelona d'avui és, en gran part, el resultat de les migracions d'ahir. La història de la nostra ciutat ens mostra diversos períodes en què s'han produït augments intensos de la població com a resultat de diferents moviments migratoris. Si només ens fixem a partir del segle xx, trobem que la ciutat inicia el segle amb més de mig milió d'habitants, dels quals el 21% havien nascut fora de Catalunya. Entre el 1920 i el 1930 la població va augmentar un 40% i va arribar al milió d'habitants, dels quals el 37% havien nascut fora de Catalunya i el 2,7% (27.000 persones) tenien nacionalitat estrangera. Finalment, de les 1.755.000 persones que l'any 1975 vivien a Barcelona, el 44% eren nascudes fora de Catalunya.

És important recórrer a la història per interpretar millor el present, i en aquest sentit poder contextualitzar l'actual període migratori que estem vivint a la ciutat. Aquest període que s'inicia en els darrers anys del segle passat es caracteritza per l'arribada de milers de persones procedents d'arreu del món i està suposant una transformació important del paisatge humà de la ciutat. La globalització dels fluxos migratoris

i per tant la gran diversitat d'origens i perfils socials dels nous ciutadans és la característica més rellevant del període actual respecte als anteriors. Al gener de l'any 2000 els estrangers que residien a Barcelona eren el 3,5% del total de la població, mentre que al principi del 2009 aquest percentatge es troba al voltant del 18% (unes 300.000 persones).

Una part important d'aquests nous residents ha vingut per motius econòmics amb l'objectiu de millorar les seves expectatives vitals i trobar les oportunitats que no tenien als seus països d'origen. Moltes d'aquestes persones que van arribar fa uns anys i s'han anat assentant a la ciutat, ara estan reagrupant els seus familiars. D'altra banda, també ha augmentat el nombre de persones atretes per altres motius vinculats a l'ambient d'una ciutat més cosmopolita i oberta al món que mai.

La majoria dels nous barcelonins i barcelonines provenen de països llatinoamericans, però també hi ha una presència important de ciutadans procedents de països del continent asiàtic com el Pakistan i la Xina, o del nord d'Àfrica, com el Marroc. És destacable l'augment del nombre de residents que vénen de diversos països europeus, com Itàlia o França, i també d'alguns països de l'Est.

Aquesta realitat ha suposat un augment notable de la diversitat socio-cultural d'una ciutat ja de per si complexa i plural. La diversitat d'origens, llengües, costums, valors i creences i, en definitiva, de cosmovisions del món

planteja noves complexitats per a la convivència i la cohesió social, però també noves oportunitats que cal tenir presents. En funció de com interpretem i abordem aquesta nova realitat farem que prevalguin uns factors o uns altres.

2. La necessitat de definir una estratègia pròpia

Quan es produeix un procés de transformació social intens durant un període relativament breu de temps, és necessari que els diferents actors polítics i socials reaccionin amb rapidesa per entendre la profunditat dels canvis i ser capaços de donar respostes adients i eficaces als nous reptes i a les noves necessitats.

Les interpretacions que puguem fer respecte a la naturalesa de les complexitats que es deriven de l'augment de la diversitat dependran de moltes variables. Però una primera anàlisi ha de partir d'un diagnòstic rigorós respecte a l'origen d'aquestes complexitats, ja que si l'anàlisi fos superficial, parcial o estigués determinada pel factor ideològic, difícilment es podrien identificar correctament els reptes i encara menys les polítiques que cal impulsar per assolir els objectius marcats. La definició d'aquests objectius sí que està subjecta a les diferències ideològiques i de sensibilitats, ja que tenen a veure amb com ens imaginem i com volem que sigui la ciutat del futur. Si posem l'accent a prioritzar la cohesió social i la convivència ens hem de preguntar com influeix la nova realitat social en l'assoliment d'aquests ob-

jectius. És a dir, quins nous reptes planteja aquesta diversitat per al manteniment de la cohesió i la convivència i què cal fer per assolir aquests objectius en un context social que ha canviat molt en poc temps i ho seguirà fent.

Per això és molt important que quan parlem de les complexitats que es deriven de l'augment de la diversitat tinguem molt presents el context global i les diferents variables que intervenen en la manera de viure i percebre aquesta diversitat en tots els àmbits de la vida urbana. Si no ho féssim podríem caure en l'error de considerar que són les diferències culturals les que es troben exclusivament a l'origen d'unes complexitats que estan molt determinades per variables socials i econòmiques vinculades a les desigualtats de drets i oportunitats socials. Però tampoc podem caure en el parany contrari de minimitzar la variable cultural i centrar-nos únicament en els aspectes socioeconòmics, ja que la història i sobretot les experiències recents d'altres països ens han ensenyat que els dos factors són rellevants i s'interrelacionen entre si.

La manera com una ciutat com Barcelona interpreta i aborda els reptes que planteja l'augment de diversitat està absolutament determinada per les seves especificitats històriques, socials, culturals i econòmiques. No té sentit plantejar-se una estratègia que no par-teixi d'aquesta premissa.

Això fa que sigui impossible i del tot ineficaç pretendre traslladar «models»

d'altres ciutats o països que no s'hagin mostrat gaire reeixits i es trobin actualment en procés de revisió. Però això no significa que no sigui útil i necessari analitzar aquestes experiències i identificar-ne els aspectes positius i sobretot els errors.

Els països que durant anys van optar per aplicar la seva versió del model multiculturalista, principalment anglosaxons, comparteixen el fet d'haver posat molt èmfasi en el respecte i el reconeixement de les diferències, i, en canvi, haver dedicat menys esforços a reforçar els elements comuns que uneixen els ciutadans. El fet de no reforçar aquests vincles ha facilitat algunes tendències segregadores i de fragmentació social que no són favorables per garantir un bon nivell de cohesió. D'altra banda, el model assimilacionista, identificat sobretot amb l'experiència francesa, ha posat tant èmfasi en el principi d'igualtat a través de la necessària adopció dels valors, la identitat i la cultura de la societat d'acollida, que ha acabat ofegant les diversitats i provocant desafeccions identitàries que tampoc han afavorit la cohesió.

Actualment, assolir un equilibri complex entre unitat i diversitat que combini el respecte i el reconeixement de les diferències, però que al mateix temps posi l'èmfasi en els vincles comuns que ens uneixen més que en els que ens separen esdevé un repte per a la majoria de societats modernes.

Més enllà dels grans reptes de la cohesió i la convivència, cal ser molt

conscients que en el context de la globalització i de més interdependència a tots els nivells, les ciutats més dinàmiques i generadores d'oportunitats seran aquelles que siguin capaces de traduir les potencialitats de la diversitat en un factor de vitalitat social, econòmica i cultural. Barcelona no es pot permetre el luxe de desaproveitar el potencial que representa la diversitat en un context en què la circulació d'idees, la creativitat i la innovació aplicada a tots els àmbits esdevenen veritables factors d'atracció i dinamisme.

Per avançar amb garanties cap a aquest doble objectiu de vetllar per la cohesió social i la convivència, i al mateix temps aprofitar els avantatges que es deriven de la diversitat cultural, és imprescindible definir una estratègia pròpia i global de ciutat.

És evident que moltes de les polítiques que tenen a veure amb els moviments i la gestió dels fluxos transnacionals de persones són competència de l'àmbit estatal i en alguns casos del Govern de Catalunya. Però allà on es viu i s'experimenta realment la quotidianitat de la diversitat és sens dubte a les ciutats, i els governs locals cada vegada són més determinants a l'hora d'incidir en una realitat social més complexa i plural. Àmbits com l'urbanisme, l'habitatge o l'espai públic, l'accés al mercat de treball o la formació, les polítiques culturals i les de prevenció, els serveis socials i els equipaments de proximitat, la promoció econòmica i els mecanismes de participació social etc., tots ells

fonamentals, en els quals els governs locals, i sobretot en una ciutat des de les característiques de Barcelona, tenen molt a dir, tenen una gran responsabilitat i al mateix temps també una gran oportunitat.

Tenint presents les especificitats pròpies de la ciutat, i a partir d'una actitud proactiva i d'un debat obert que impliqui un ampli ventall d'actors socials i el màxim consens, cal concretar uns principis, uns objectius i unes línies de treball amb la mirada posada en la ciutat que ens imaginem en els propers deu o quinze anys.

3. L'enfocament interculturalista

En els últims temps i davant l'evidència dels problemes dels models tradicionals d'integració i acomodació de la diversitat, ha anat guanyant terreny en alguns àmbits acadèmics, polítics i socials el que anomenem enfocament interculturalista.

Aquesta perspectiva difereix dels models anteriors ja que parteix de la premissa que per assolir l'equilibri entre el respecte i reconeixement de la diversitat i els elements comuns i compartits que garanteixin la cohesió és imprescindible posar l'atenció sobre les relacions que s'estableixen entre els ciutadans. Promovent la interacció positiva, el contacte, el diàleg i el coneixement mutu és com podem abordar millor les complexitats que planteja la diversitat.

Concretament, es poden identificar tres principis sobre els quals es fona-

menta l'enfocament interculturalista:

- El primer principi parteix de la premissa que per avançar en la interculturalitat és imprescindible que prèviament hi hagi un context de respecte a uns valors fonamentals i democràtics i de promoció de la igualtat real dels drets i deures i d'oportunitats socials de tots els ciutadans i ciutadanes. Per tant, avançar cap a un interculturalisme real exigeix en primer lloc l'existència de polítiques ambicioses a favor de l'equitat i contra les situacions d'exclusió i discriminació, especialment les relacionades amb l'origen i les diferències culturals dels ciutadans.

- El segon principi fa referència a la necessitat de reconèixer, valorar i respectar la diversitat entesa en un sentit ampli. Però aquest principi va més enllà de la simple contemplació o tolerància passiva, i posa l'accent en la necessitat de fer un esforç per aprofitar les oportunitats que es deriven de la diversitat sociocultural. Oportunitats vinculades a l'enriquiment cultural però també a l'àmbit econòmic i social.

- El tercer principi és el que defineix pròpiament l'enfocament interculturalista i el que el diferencia d'altres plantejaments com el multiculturalista. Es tracta del principi d'interacció positiva o d'unitat en la diversitat. A partir del reconeixement de les diferències cal posar l'èmfasi en els aspectes comuns i compartits que ens uneixen a tots els ciutadans i ciutadanes. La convivència es treballa en la quotidianitat i per això és impor-

tant que paral·lelament a les polítiques socials i de promoció de la igualtat de drets i deures estímulen el contacte, el coneixement mutu i el diàleg com a via per reforçar aquesta esfera comuna i un sentiment de pertinença que és el ciment de la cohesió. La convivència intercultural ha de ser viscuda amb normalitat per part de tothom i en totes les esferes socials i urbanes.

És important remarcar que l'enfocament interculturalista no evita els conflictes, ja que el fet de fomentar el contacte i els espais d'interacció provoca la inevitable aparició de conflictes en la vida quotidiana. Però els conflictes s'han d'acceptar i el que cal fer és buscar maneres adients i innovadores d'abordar-los. Reconèixer aquesta realitat és fonamental per articular un discurs coherent i rigorós amb la realitat, que s'allunyi de visions simplistes i superficials que es limitin exclusivament a celebrar les bondats de la diversitat. D'altra banda, cal tenir present que precisament l'enfocament interculturalista pretén evitar altres riscos més negatius per a la cohesió com ara els processos de fragmentació i segregació social, la permanència de prejudicis i estereotips, les actituds racistes, les pràctiques discriminatòries o els discursos populistes que fomenten les porres i les desconfiances. Al mateix temps, en destacar la necessitat del respecte a uns valors fonamentals i democràtics compartits per tothom s'evita el perill de caure en un relativisme cultural que justifiqui determinades pràctiques o

actituds que poden ser clarament contràries a aquests valors.

4. Els antecedents del Pla

Els motius pels quals es decideix apostar per una estratègia que parteixi de l'enfocament interculturalista són diversos.

D'una banda no podem obviar la situació de crisi en què es troben els models «clàssics», que ens obliga a buscar altres vies alternatives per intentar evitar els mateixos errors. Però de l'altra, cal insistir en la importància del context històric i social, de la variable geogràfica i política, del patrimoni cultural i lingüístic, del fet religiós i de l'urbanisme, del paper de la societat civil i del desenvolupament econòmic així com de les diverses onades migratòries que han conformat la ciutat actual. Totes aquestes variables juntament amb moltes altres influeixen en la manera com els barcelonins i barcelonines entenem la convivència i com interpretem els reptes que es deriven de l'augment de la diversitat cultural.

Igualment, el conjunt de polítiques municipals que s'han desenvolupat els darrers trenta anys, com ara les urbanístiques, també han tingut una influència en com s'estan produint els processos d'acollida dels nous residents a la ciutat.

Dit això, i més concretament en relació amb les polítiques pròpiament interculturals, ja fa uns quants anys que l'Ajuntament ha anat impulsant polítiques que posen l'èmfasi en la ne-

cessitat de facilitar i promoure la interacció i el diàleg intercultural. N'hi ha diversos exemples.

L'any 1997, quan el percentatge de residents estrangers a la ciutat només era del 2%, ja es va definir un primer i pioner Pla Municipal per a la Interculturalitat.

Des de diversos àmbits com l'educatiu també s'ha treballat la interculturalitat a través de programes a les escoles, a les aules d'acollida, en el marc dels plans educatius d'entorn i altres iniciatives dins del Projecte Educatiu de Ciutat.

Un altre exemple és la creació l'any 1999 del Centre Interreligiós de Barcelona, ara Oficina d'Afers Religiosos, amb l'objectiu de garantir que totes les creences i visions religioses i laiques de la vida es puguin viure amb llibertat i puguin conviure amb normalitat a l'espai públic.

L'any 2002 entra en funcionament el Servei de Mediació Intercultural amb la finalitat de ser un instrument pont entre les persones immigrades, els professionals de l'Administració i la població autòctona, així com entre col·lectius de diferents orígens culturals.

Des dels diferents districtes de la ciutat també es treballa tenint present la perspectiva intercultural. Les realitats són molt diverses entre els diferents barris, però molts districtes han impulsat plans d'acollida i accions comunitàries per fomentar la convivència, en els quals el diàleg intercultural és un objectiu estratègic.

En l'àmbit de la cultura cal destacar l'impuls i adhesió a l'Agenda 21 de la cultura, el moviment de ciutats del món compromeses amb el desenvolupament cultural, i el suport a la Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals de la UNESCO al novembre del 2005.

5. Del programa Barcelona Diàleg Intercultural al Pla Municipal per la Interculturalitat

L'any 2008 ha estat l'Any Europeu del Diàleg Intercultural, i l'Ajuntament ho ha volgut aprofitar per posar sobre la taula un tema cabdal per al present i el futur de la ciutat, impulsant centenars d'activitats sota el paraigua del Programa Barcelona Diàleg Intercultural.

El Programa ha posat de manifest la gran quantitat d'actors socials que treballen a Barcelona per promoure el diàleg intercultural com un instrument per facilitar la convivència i aprofitar els avantatges que ofereix la diversitat. Aquesta constatació demostra que l'aposta pel diàleg intercultural és compartida per un ampli ventall d'actors de la societat civil i de ciutadans en general.

També ha servit per engrescar d'altres a fer el pas i implicar-se en activitats de promoció del diàleg; per incentivar el debat acadèmic i per conèixer experiències pràctiques; per atraure nous col·lectius als equipaments culturals i a les celebracions populars i perquè aquestes reflecteixin millor la rea-

litat social; per crear espais de treball en xarxa i per aprofundir en el coneixement de les noves realitats socials.

En definitiva, el programa Barcelona Diàleg Intercultural ha deixat una estimulant estela que cal aprofitar per elaborar el Pla Municipal per la Interculturalitat amb l'objectiu d'incorporar

el principi d'interculturalitat com una variable fonamental en la definició del conjunt de polítiques municipals. Educació, cultura, seguretat, urbanisme, comerç, promoció econòmica, serveis socials etc. tots els àmbits han de tenir presents els reptes que planteja la diversitat i de quina manera promouen el

principi d'interculturalitat, és a dir, «la promoció sistemàtica i gradual d'espais i processos d'interacció positiva, que vagin generalitzant relacions de confiança, reconeixement mutu, comunicació efectiva, diàleg i debat, aprenentatge i intercanvi, regulació pacífica del conflicte, cooperació i convivència».

Què és una ciutat intercultural?

Ramin Jahanbegloo. Universitat de Toronto

Totes les cultures tenen la capacitat de ser alhora nacionals i globals. La interculturalitat és un fenomen amb moltes cares present a totes les cultures. La interculturalitat vincula els éssers humans amb diferents cultures i tradicions. El prefix *inter-* fa referència a un nucli d'experiències existencials i a una implicació subjectiva amb diferents cultures.

Les societats postindustrials d'Europa i Amèrica del Nord han hagut d'afrontar progressivament el fenomen de l'arribada als seus països d'immigrants a llarg termini que cerquen la llibertat política o el benestar econòmic. Al llarg de les darreres dècades, i com a conseqüència de l'inevitable procés de globalització social i política, aquest fenomen ha assolit una magnitud considerable. A més, s'han produït desplaçaments de població d'intensitat creixent entre els països europeus a causa de l'ampliació de la Unió Europea, així com entre aquesta i Amèrica del Nord com a resultat de la globalització econòmica. Segons l'Organització Internacional per a les Migracions, hi ha més de 65 milions d'immigrants a Europa.

Des de l'any 2000, Espanya ha absorbit aproximadament quatre milions d'immigrants, augment que representa el 10% de la població total. Tanmateix, aquest moviment migratori no ha contribuït necessàriament a una comprensió millor dels valors comparats ni al respecte de les diferències culturals, dues qüestions fonamentals

per al futur del desenvolupament democràtic d'Europa. Pel que fa a aquesta qüestió, cal indicar que amb el terme desenvolupament democràtic s'entén no només la participació política dels immigrants en els àmbits local, regional, nacional i europeu, sinó també l'exercici dels seus drets, com ara la llibertat d'expressió, de pensament, de consciència i de religió.

Com a tal, la diversitat, a causa de la seva naturalesa i la mateixa rapidesa de canvi, ha esdevingut tot un repte per a les democràcies europees que, en darrer terme, han optat per la via violenta com a resultat de les seves mancances democràtiques. Atès que els immigrants provenen d'un context ètnic i religiós diferent, és necessari que entenguem que el seu procés d'integració a través de models com l'«assimilacionista» de França o el «multiculturalista» d'Holanda ha generat intolerància i unes lleis immigratòries més restrictives a tots dos països. Curiosament, tot i les seves diferències, ambdós països han viscut similars problemes de disturbis protagonitzats per immigrants així com un aprofundiment de la divisió cultural, i en tots dos casos la violència ha fet acte de presència.

Naturalment, la integració sempre és una qüestió de grau, però també és una qüestió d'adaptació i d'inclusió democràtica. En altres paraules, el respecte per la diversitat i la inclusió democràtica és un procés de dues vies que ajuda a crear lligams entre les diferents comunitats. Part del senti-

ment antiassimilació als països europeus pot tenir el seu origen en el nombre creixent d'immigrants, però també està generat per l'absència de mecanismes de diàleg i d'adaptació intercultural que promoguin la diversitat. Atès que és pràcticament impossible oferir un model d'integració ideal, resulta encara més urgent redefinir el marc analític per avaluar el repte de la diversitat.

El gran repte per a tots els països europeus és unir el respecte per la diversitat amb el respecte pels drets humans. Si els països europeus volen superar la crisi migratòria i identificar les mancances de les seves respectives polítiques d'integració, cal que pensin bé com aprofitar els avantatges de la globalització (per exemple, el diàleg intercultural) sense deixar de ser crítics respecte dels seus desavantatges (per exemple, la desigualtat entre el centre i les perifèries).

Tanmateix, és fonamental entendre que per aconseguir l'equilibri ideal entre diversitat i integració, que té com a finalitat l'eradicació de l'exclusió a la societat, la migració ha d'anar acompanyada de diàleg i respecte mutu entre les diferents comunitats. En aquest punt, la clau per integrar les diferents minories culturals i religioses rau en l'habilitat de la societat per permetre que els immigrants esdevinguin membres actius de les seves noves societats.

Finalment, quan valorem la diversitat, hem de recordar que, tot i que la

violència relacionada amb ella és un clar símptoma d'absència de diàleg, no l'hem de confondre amb la capacitat de convivència i solidaritat de les diferents cultures. Cap tradició cultural o creença religiosa no pot servir d'«excusa» per a la violència, però un estat tampoc no pot practicar el racisme i l'exclusió contra determinades tradicions culturals ni contra els adeptes de determinades religions en nom de la democràcia.

La democràcia també constitueix una promesa substancial que assegura una distribució d'oportunitats justa per a tots. En principi, la democràcia europea ha de satisfer les qualitats genèriques de qualsevol democràcia política moderna, facilitant l'accés a la ciutadania i a l'esfera pública i eliminant les restriccions a l'exercici de la llibertat individual dels residents legals. No cal dir que la política d'integració i d'adaptació requereix l'assumpció d'una cultura de diàleg que posi l'accent en la tolerància i abraçi la creença que tots els punts de vista culturals són igualment vàlids en el debat democràtic.

En virtut d'aquesta línia de pensament, podem afirmar que el debat sobre la ciutadania i els drets civils està estretament lligat al de la promesa moral i les virtuts deliberatives del diàleg intercultural. L'equiparació de ciutadanes no és només una qüestió de drets; és també una qüestió de mentalitats. La premissa bàsica en aquest punt és la necessitat d'una interacció

simètrica de dos ciutadans, amb plena consciència de si mateixos i procedents de dos contextos religiosos i culturals diferents, que es reconeixen mútuament com a iguals. Tanmateix, en molts països de la UE la por i la inquietud, tant dels immigrants com dels locals, han substituït aquest procés de diàleg i reconeixement mutu. Els immigrants estan molestos per l'exclusió i l'ombra de sospita de què se senten víctimes, i la població local lamenta el deteriorament que perceben en els seus valors culturals i religiosos.

A diferència dels Estats Units i el Canadà, la nombrosa població musulmana de la Unió Europea, formada per 20 milions de persones, planteja un seriós repte cultural i polític. Una de les principals causes del neguit europeu pels immigrants musulmans està relacionada amb la religió. Tot i que els governs del continent fan bé de preocupar-se pel risc de l'islamisme militant, l'angoixa és exagerada en el context europeu i, en gran mesura, té el seu origen en una interpretació incorrecta de dos punts: d'una banda, subestimar el paper de la història i la cultura islàmica en la formació de l'Europa moderna i, de l'altra, exagerar el discurs teològic musulmà sobre afers polítics.

No obstant això, el que resulta problemàtic per a l'europeu del carrer no és el fet que l'islam representi una altra visió religiosa del món, sinó que no està gens familiaritzat amb els seus principis històrics i culturals. No cal dir

que, en el context d'un diàleg intercultural, l'islam i els musulmans no plantegen cap mena de perill o problema significatiu per a la cultura europea. Tant Europa com l'islam continuen formant part dels pilars de la civilització humana. Si reconeguessin aquest fet, tant Europa com l'islam podrien iniciar un intercanvi dialogat per trobar solucions comunes a problemes com ara el fonamentalisme, el terrorisme, el racisme i la integració i, més concretament, per convertir-se en aliats en temes de principis, accions i ciutadania. Si els musulmans tinguessin la impressió de ser participants del destí europeu i Europa no tingués res a témer de l'islam, aleshores el resultat d'un diàleg mutu seria no només el reconeixement de «l'alteritat» dels musulmans, sinó també l'acceptació de la legitimitat de la diversitat cultural d'Europa.

Per tant, un pot ser un musulmà resident a Europa i, a la vegada, un europeu musulmà. No hi ha cap contradicció entre els dos termes, i ningú no hauria de ser jutjat o forçat a triar entre l'un i l'altre. No hem d'oblidar que el preu d'una Europa plural i democràtica no és ni l'estratègia de la por ni la política de l'odi, sinó que és una cultura política de moderació i deliberació.

Resulta molt més realista pensar en la civilització europea en plural i no en singular. Hi ha moltes cultures europees però només una Europa, i Europa, com a idea, és positiva. Europa és un

camí, no una destinació. Igual que la democràcia, és un projecte inacabat. Si proclamem que ja hem assolit una civilització europea acabada ens estem enganyant. La civilització, com la democràcia, és un ideal pel qual val la pena lluitar. Com una torxa en una marató de relleus, el procés de la civilització ha anat de mà en mà, ha passat d'una cultura a una altra.

Simultàniament, això també implica que la idea plural de civilització tendeix a establir les condicions per a la superació de les fronteres entre múltiples centres. La capacitat constitutiva mundial d'un procés global dóna pas a una dinàmica entre civilitzacions i a una consciència creixent de la complexa interrelació de les tradicions de pensament culturals i religioses. Això vol dir, en altres paraules, que cada civilització és indefectiblement incompleta i necessita les altres. Només els déus són autosuficients i poden funcionar com a éssers independents. Per tant, hi ha un conflicte permanent entre civilització i aïllament.

Totes les civilitzacions es veuen assetjades permanentment per la idea de l'autarquia i de la capacitat d'auto-satisfer les seves necessitats, però en la història de la civilització humana, totes les cultures han sorgit sempre en el si d'una comunitat de cultures. El que sí que és universal per a totes les civilitzacions, i bàsic per a la raça humana, és que, des dels seus inicis, totes les civilitzacions s'han incorporat a una xarxa d'interrelacions de civilitzacions.

Aquest és el motiu pel qual totes les civilitzacions han lluitat al llarg del temps per ser reconegudes com a tals. Per obtenir aquest reconeixement, han exigint repetidament respecte, ja sigui definint-se o diferenciant-se de les altres cultures. Per tant, resulta evident que la coexistència de diferents civilitzacions és una demanda de reconeixement i una cerca del respecte dels altres. Fins i tot les civilitzacions que finalment es van convertir en tiranies bàrbares i van recórrer a la violència salvatge com a *modus vivendi* van intentar guanyar-se el respecte aliè.

Aquest reconeixement de la superioritat sempre ha anat acompanyat de l'odi envers tots els qui eren diferents. Totes les civilitzacions que van refusar dependre de tercers tenien una concepció divina de si mateixes. Per tant, la negativa a reconèixer la imperfecció pròpia sempre ha portat a violència i massacres.

L'única via de què disposen les cultures per construir amb creativitat un futur comú és a través del diàleg i evitant recloure's en un paradigma identitari exclouent o abandonant el seu patrimoni cultural en defensa d'una globalització econòmica i política uniformadora. Perquè això sigui possible, cal que en cada cultura es donin dues condicions: en primer lloc, la disposició a iniciar un diàleg amb altres cultures i, en segon lloc, l'acceptació general de l'objectiu de construir uns «valors comuns compartits» més enllà de la diversitat legítima de les

cultures. És a dir, cada cultura pot veure el món de maneres ben diferents compartint a la vegada unes normes universals.

Les cultures amb uns valors comuns compartits observen de manera natural els valors universals i, per tant, també la reciprocitat i la solidaritat, i el procés de diàleg entre elles prospera gràcies a la diversitat i, en conseqüència, fomenta la diferència.

El diàleg de cultures és una empresa filosòfica i, per tant, una tasca política urgent al nostre món. El diàleg eixampla les ments i elimina la resistència al canvi en les cultures, però també estén l'abast del debat de la idea de «cultura» en si mateixa. La comprensió mútua a través del diàleg com a veritable matriu d'una trobada hermenèutica sempre genera una lògica de diferenciació i negociació permanent que pretén autoritzar una nova perspectiva del fenomen de civilització com a procés d'autoconscienciació humana.

En virtut d'això, podem observar que viure al si d'una tradició de pensament va acompanyat automàticament d'uns valors compartits amb altres membres de la mateixa comunitat, però també té relació amb el que podríem denominar un impuls universal, en el sentit que la seva orientació envers l'experiència vital pròpia es basa en la comprensió de les altres comunitats com a experiències diferents de la mateixa vida compartida.

Aquesta idea de vida compartida uneix els membres de diferents

comunitats de diverses maneres, tot i que aquest vincle no és el resultat de reconèixer que altres comunitats o cultures són o han de ser iguals entre si. No cal dir, però, que la nostra circumscripció dins d'una cultura o tradició en particular no es distingeix de l'esforç per incorporar la història individual pròpia dins de la història comuna de la humanitat. Aquesta història comuna es presenta davant dels nostres ulls com un destí compartit i, gràcies a la seva presència, el nostre futur comú es manifesta, pren forma, es debat i es revisa. Gràcies a aquest procés de concessions mútues, pren vida quelcom que abans no existia i que comença a existir arran d'aquest destí compartit.

Es tracta del naixement històric d'un destí humà que és comú a tots nosaltres. Podem afirmar, per tant, que el descobriment d'un destí comú és un resultat productiu del procés de diàleg entre cultures i tradicions. Cada cultura es descobreix a si mateixa en altres cultures, i les altres cultures ho fan en la nostra pròpia en trobar-hi alguna cosa comuna i alguna de diferent. Com a resultat, neix un sentiment de solidaritat no només arran de la conscienciació pel que fa a les similituds, sinó també a les divergències i diferències que existeixen entre les cultures humanes. De fet, les divergències tenen el potencial de despertar la consciència en una cultura sobre la necessitat de ser solidaris amb les altres.

Aquesta conscienciació no només es basa en el coneixement de l'altre sinó també en una empatia recíproca. El diàleg amb l'altre és el diàleg amb nosaltres mateixos. En altres paraules, cada cultura veu les seves homòlogues com un esdeveniment i un horitzó obert. La presència de l'altra cultura és vital per crear noves possibilitats i, d'aquesta manera, se'ns presenta un nou horitzó de veritat gràcies a la trobada amb altres cultures. En conseqüència, cada cultura pot servir com a element correctiu per a les altres. La solidaritat que sorgeix d'un diàleg de cultures sempre anirà acompanyada d'un horitzó de vida compartida i de tot allò que tenim en comú com a éssers humans. Entendre la història com un món de possibilitats és reconèixer el diàleg intercultural com a possibilitat, és reconèixer que fins i tot en el cas que el diàleg intercultural no ho pugui solucionar tot, sí que pot aconseguir algunes coses. El punt en qüestió és clar: no podem congratular-nos de la diversitat si no fem adaptacions personals i institucionals a les diferències ètniques i religioses.

Òbviament, aquestes adaptacions requereixen canvis dràstics pel que fa a determinades actituds i creences d'alguns individus d'Europa, ja que pretenen desafiar la presumpció vigent segons la qual són només els immigrants (terme amb què cal interpretar els qui són ètnicament, racialment, lingüísticament i socioeconòmicament diferents del que es considera el

col·lectiu «predominant») els qui sempre han d'adaptar-se si volen ser ciutadans de ple dret. Necessitem una perspectiva alternativa: per solucionar els problemes de la migració i per celebrar la diversitat caldria que existís un procés de comprensió mútua i d'aprenentatge en col·laboració.

No cal dir que un enfocament integral i dialogat per resoldre la qüestió de la diversitat exigeix un esforç per canviar les normes institucionals d'alguns països europeus, que concedeixen privilegis immerescuts a alguns ciutadans per sobre d'uns altres, i per rebatre les ideologies racistes que insisteixen que alguns ciutadans són intrínsecament superiors a uns altres. Tampoc no cal dir que un entorn polític i social igualitari i deliberatiu permet la diversitat d'opinió i la confrontació de diferents creences i comportaments. Tanmateix, despertar la consciència sobre l'existència de les barreres de la por i dels guetos mentals contribueix a establir pràctiques de diàleg entre diferents comunitats ètniques i religioses, tot explorant a la vegada denominadors comuns per assolir un pluralisme empàtic.

Aquesta experiència, també anomenada «política d'inclusió», es basa en un contracte moral entre la societat amfitriona i una comunitat ètnica o cultural en particular. El seu objectiu és la integració i el reconeixement simultanis de diferents cultures, com un mosaic de nacionalitats que desenvolupen les seves respectives cultures contribuint

ahora al desenvolupament de la societat comuna. Això condueix, sens dubte, cap a una major implicació dels immigrants en l'engranatge social i a un millor funcionament de la democràcia.

És necessari analitzar l'impacte de les migracions en el sentiment d'identitat i lloc al món de les ciutats contemporànies. El contacte i les comunicacions interculturals són trets distintius de totes les societats globals. A les darreres dècades, aquest contacte intercultural ha estat possible gràcies als avenços en les tecnologies de la comunicació i en les migracions. Actualment, els membres d'una comunitat cultural poden emigrar a un altre lloc per buscar feina, fer negocis, rebre educació o fins i tot per fixar-hi la residència a llarg termini. Aquest moviment de persones és, en darrera instància, l'origen del concepte de ciutat intercultural, terme que resumeix l'esperit de la diversitat cultural, i un arquetip de la fluïdesa d'idees.

Perquè una ciutat intercultural sigui funcional i pròspera, tots i cada un dels seus grups etnoculturals tenen la responsabilitat col·lectiva d'adaptar-se als diferents sistemes de comportament social de les altres comunitats. L'èxit de la ciutat intercultural també depèn de la seva capacitat per saber aprofitar els punts forts de cada grup etnocultural i de la seva habilitat per fomentar un entorn social que atregui els individus

amb més talent de tots els racons del planeta. L'intercanvi d'idees pot generar un dividend de diversitat amb beneficis socials i econòmics per a totes les comunitats. Amb molta freqüència, el catalitzador poden ser individus o grups destacats que transgredeixen les barreres culturals i socials. La cultura és un factor de cohesió dels pobles i les idees. Per a una ciutat, també és positiu comptar amb artistes i creadors que hi visquin i hi treballin. El concepte de ciutat intercultural no és només una mena de consciència cultural, sinó també una nova forma d'educació cívica; és un repte per deixar a un costat una ciutat fragmentada en comunitats culturals aïllades i avançar cap a una ciutat que treu el màxim profit de la seva diversitat; és una oportunitat per afavorir i alimentar les relacions des del prisma de la solidaritat malgrat les diferències, que explori noves formes de consulta, participació, lideratge local, governança i ciutadania.

A més, la ciutat intercultural, en comptes de centrar-se en les diferències, es concentra en allò que les diferents cultures poden fer plegades en l'espai compartit. La història de l'èxit passat de determinades ciutats, des de Constantinoble fins a Florència i París, ens indica que la capacitat per absorbir i unir cultures en va ser un aspecte fonamental. En aquestes ciutats, hi havia prou influències

recíproques, que es van agrupar i barrejar al llarg del temps, per crear una identitat intercultural especial. Avui dia, podem parlar de Barcelona com una ciutat intercultural on tot el mosaic de cultures existent a la ciutat permet la unió no només del que és espanyol, català, africà o pakistanès i tàmil, sinó també francès, equatorià o mexicà. Cada cultura pot aportar alguna cosa a l'experiència urbana de Barcelona. Això no solament permet que els ciutadans de Barcelona visquin plegats en el respecte, la tolerància i la comprensió mútues, sinó que també allunya el debat sobre la ciutat de l'obsessió exclusiva en l'eficiència i la gestió per concentrar-se en la qüestió, molt més rellevant, dels problemes ètics de la vida de la ciutat i de l'accessibilitat al domini públic.

En darrer terme, però igualment important, cal dir que la solidaritat en les diferències rau al centre mateix de l'èxit per a la creació d'una ciutat intercultural. Això ens demostra fins a quin grau la diversitat cultural pot ser una font d'innovació, creativitat i iniciativa empresarial i com es pot convertir en una força positiva que generi nous recursos i energia per al desenvolupament de ciutats com la Barcelona del segle XXI. La interculturalitat forma part del nostre futur, i les ciutats d'èxit al futur seran les ciutats interculturals.

Referències

El disc de Newton: un conte emmarcat en l'Any Europeu del Diàleg Intercultural

Direcció de Participació i Associacionisme, Ajuntament de Barcelona

Per a la passada Mostra d'Associacions de la Mercè, i pensant sobretot en el públic juvenil, la Direcció de Participació i Associacionisme de l'Ajuntament de Barcelona va elaborar un producte, el conte *El disc de Newton*, emmarcat dins l'Any Europeu del Diàleg Intercultural.

El conte, escrit per Miquel Ribas i Figueras, es va escenificar a l'escenari de la mostra acompanyat per les il·lustracions que anava fent el dibuixant Santos de Veracruz i també per efectes sonors en directe. És una proposta molt atractiva que transmet de forma dinàmica i innovadora la riquesa del diàleg intercultural.

Tanmateix, la narració per si sola aconsegueix captar l'interès del públic i alhora potencia el respecte per la diversitat cultural, l'empatia, l'acceptació de la diferència i contribueix a trencar estereotips i prejudicis culturals.

La Direcció de Participació i Associacionisme ha produït el conte acompanyat d'algunes il·lustracions en suport electrònic. Es pot demanar a l'adreça participacio@bcn.cat.

Sinopsi

L'Albert, un xaval de tretze anys, cursa primer d'ESO en un institut de Barcelona. Encara que estudiar no l'entusiasma, anar a l'institut té moltes coses bones i s'ho passa prou bé. Però l'arribada d'un nou alumne ho capgira tot. Per culpa d'ell, l'Albert es fica en un munt de problemes, perd el bon humor i arriba a enemistar-se fins i tot amb els companys més propers.

I és que el nouvingut no és com cap dels alumnes que ha conegut fins llavors: no té rostre. Només una superfície oval, emmarcada per uns cabells negres i escabellats; sense ulls, ni celles, ni nas, ni boca, ni orelles.

L'institut és ple de gent d'altres països: d'equatorians morenets, de marroquins que només mengen cuscús, de dominicans de cabell arrissat, de brasilers ronsos, d'argentins xerraires, etc. Però no pas per això no tenen cara.

Per què el nou és tan diferent, doncs?

Un dia, de manera fortuïta, l'Albert treu l'entrellat al misteri i la cara del nouvingut per fi li és revelada; i s'adona que el seu problema amb el nou és que no tenia cap identitat per atribuir-li, que amb ell no servia cap de les imatges que utilitzava per identificar la resta de nouvinguts. I aleshores entén que les identitats sempre són múltiples i mai excloents, i que si només mirem les persones a través del prisma dels estereotips només en podem veure una sola part, incompleta i fins i tot estrambòtica. Com li passava amb el nou, a qui no li veia ni la cara.

Resumen

Integración e interculturalidad: análisis de las trayectorias migratorias y de la integración subjetiva de la población extranjera extracomunitaria en la ciudad de Barcelona

Sarai Samper, Raquel Moreno

En 2008 ha comenzado en la ciudad de Barcelona la elaboración de un Plan Municipal de Interculturalidad, en cuyo marco se ha encargado una explotación estadística que intenta responder cuatro preguntas sobre la integración y las relaciones sociales que establecen los extranjeros en la ciudad:

1. ¿Cuál ha sido la evolución de las condiciones de vida socio-económicas de los extranjeros residentes en la ciudad en los últimos años?
2. ¿Cuál es la integración sociocultural de las personas inmigrantes en Barcelona?
3. ¿Cuál es el grado de identificación y satisfacción subjetiva de las personas inmigrantes con la ciudad de Barcelona?
4. Y, finalmente, ¿qué vínculo hay entre la integración económica, sociocultural y subjetiva de los extranjeros?

Interculturalismo. Definición, especificidad y dimensiones

Carlos Giménez

Este texto expone una síntesis de los trabajos del autor sobre la interculturalidad con relación a contextos migratorios e indígenas llevados a cabo desde 1989 en el Programa Migración y Multiculturalidad de la Universidad Autónoma de Madrid. El primer apartado aborda cómo se inició esta andadura intelectual a partir de investigaciones sobre inmigración y discusiones sobre educación intercultural, y cómo la perspectiva intercultural maduró notablemente con el debate sobre multiculturalismo e interculturalidad en el que el autor participó como consultor en Guatemala. El segundo apartado trata de la fundamentación conceptual del *enfoque del interculturalismo*, y recoge trabajos publicados desde 1996.

El interculturalismo, como modelo de gestión de la diversidad cultural, debe ser predicado respecto al conjunto de la sociedad, de todo tipo de sociedad y cualquiera que sea la naturaleza y grado de diversidad cultural de ésta. Como sucede con toda perspectiva normativa y valorativa acerca de la sociedad, únicamente con el proceso de debate y crítica es donde puede afianzarse el enfoque interculturalista, poniendo el autor en evidencia el acriticismo que con respecto a esta orientación ha predominado en Europa. La propuesta es concebir el intercultu-

ralismo como nueva modalidad del pluralismo cultural, que sustituye como complemento crítico a la anterior del multiculturalismo. Esta nueva versión del texto se inscribe en la dinámica de colaboración del autor con el Ayuntamiento de Barcelona como miembro del Comité Asesor del proceso de elaboración del Plan Municipal de Interculturalidad.

De la ciudad mestiza a la ciudad mestizada: cultura y práctica de la interculturalidad

Amaia Izaola, Imanol Zubero

Este artículo parte del reconocimiento de la naturaleza estructuralmente diversa de las ciudades modernas. De la mano de Bauman, se asume que las ciudades son lugares llenos de desconocidos (extraños entre sí) que conviven en estrecha proximidad. También se reconoce que la diversidad de las ciudades ha aumentado enormemente como consecuencia del fenómeno migratorio. Ante esta intensificación de la diversidad de identidades y de formas de vida, se defiende la necesidad de practicar el mestizaje. El mestizaje implica ir más allá del mero reconocimiento de la pluralidad de las ciudades o de la pretensión de una coexistencia pacífica entre los diferentes grupos sociales. Al contrario, comporta una actitud proactiva, propositiva, creadora de nuevas oportunidades para que la vida urbana brote y se manifieste en toda su diversidad, exuberante y agonística. Se trata de aprovechar los espacios urbanos en los que coinciden personas y grupos diferentes para impulsar prácticas de convivencia intercultural basadas en el reconocimiento de lo que nos une y no de lo que nos separa.

Definición de una política de acomodación de la diversidad cultural para la ciudad de Barcelona

Ricard Zapata

Barcelona siempre ha sido una sociedad diversa. La diversidad se ha incrementado en estos últimos años con la llegada de personas procedentes de la Unión Europea y también fruto de las migraciones contemporáneas. Ello ha provocado nuevas dinámicas relacionadas con nuevas categorías de diversidad como la lengua, la religión, la cultura y la procedencia, que se añaden a las ya existentes de género, edad, educación y nivel socio-económico. Estas nuevas situaciones de diversidad requieren de una intervención política para gestionar sus dinámicas, sus relacio-

nes y, especialmente, para contribuir a fomentar un contexto de oportunidades para todas las expresiones culturales.

En el marco del Año del Diálogo Intercultural, una de las actuaciones del Instituto de Cultura del Ayuntamiento de Barcelona ha sido proponer al Grupo de Investigación Interdisciplinario sobre Inmigración un estudio sobre una propuesta de orientación política para acomodar la diversidad e incluirla en la agenda de la política cultural del Ayuntamiento de Barcelona.

Convivencia intercultural en el espacio público urbano

Mikel Aramburu

El tema del espacio público está ganando importancia en la opinión pública y en la agenda política contemporánea, fruto de los cambios tanto en los usos sociales como en las regulaciones que desde las administraciones municipales se aplican tratando de responder a un aumento, en parte objetivo y en parte percibido, de la conflictividad en este espacio.

El espacio público urbano, especialmente en las grandes ciudades, ha estado desde siempre sujeto a tensiones y conflictos entre diferentes funciones y actores con usos e intereses diversos. Sin embargo, los consensos y las complicidades que, grosso modo, operaban hasta hace poco en la regulación de la convivencia en el espacio urbano se han ido diluyendo en gran medida, de manera que la convivencia en el espacio público afronta una serie de retos cada vez más complejos. La creciente heterogeneidad sociocultural interpela a las políticas que intervienen en el espacio público, que ya no pueden ser simplemente de oferta masiva, dirigida a grandes colectivos supuestamente homogéneos, sino que han de lidiar con demandas diversificadas y, a veces, confrontadas, tratando al mismo tiempo de preservar lo que es propio y definitorio del concepto de espacio público: la igualdad de condiciones de acceso y disfrute de este espacio.

En este texto se aborda la convivencia en el espacio público urbano en una sociedad atravesada por múltiples divisorias sociales, culturales e identitarias. Partiendo de una aproximación conceptual de lo que implica hablar de convivencia intercultural, se pasa a abordar las transformaciones que han operado en las formas de sociabilidad y uso del espacio urbano en las sociedades occidentales contemporáneas, para después centrarnos en diferentes claves de interpretación (materialistas, culturalistas y constructivistas) de la conflictividad en el espacio urbano.

La población extranjera residente en Barcelona. Evolución y características

Javier Asensio, Cristina Cárcel

Este artículo presenta las principales cifras referentes a la población de nacionalidad extranjera residente en Barcelona. Usando datos del padrón municipal de habitantes, la primera sección presenta la evolución del saldo migratorio y el detalle de su composición por distritos. La segunda sección compara las pirámides de población de 2001 y 2008 para la población residente de nacionalidad española y extranjera, mientras que en la tercera se presentan datos de las diferentes nacionalidades. Posteriormente, se ofrecen cifras de evolución de la población extranjera por distritos y nacionalidades, para concluir con datos descriptivos de determinadas características de la población extranjera (composición de los hogares, nacimientos y matrimonios, sistema educativo y población en situación de paro).

Barcelona, inmigración y culturas deportivas: estudio para determinar criterios de intervención y promoción deportiva

Martí Niubó, Bruno Avelar

En el Plan Estratégico del Deporte de la Ciudad de Barcelona se enuncia la necesidad de facilitar y promover la práctica de la actividad físico-deportiva de toda la población, al considerar que las posibilidades que ofrece son un elemento generador de calidad de vida y salud, de modelos de participación ciudadana y de integración social.

En los últimos años, la llegada de colectivos de inmigrantes tan diferenciados plantea un reto para la actual política de promoción deportiva municipal. Con el objetivo de arrojar luz sobre esta realidad y definir la tipología de una futura intervención, el Instituto Barcelona Deportes emprendió la realización del análisis «Barcelona, Inmigración y Culturas Deportivas: estudio para determinar criterios de intervención y promoción deportiva», que fue realizado durante el bienio 2006-2008 utilizando una metodología de investigación participativa con colectivos de inmigrantes y con entidades.

El artículo comienza con la presentación de la realidad de la inmigración en Barcelona, y concreta la práctica deportiva de este grupo poblacional (donde se consideran los hábitos deportivos y las barreras y demandas señaladas por la población inmigrante de cara a la práctica deportiva). Finalmente, se tratan los principios para una política de promoción deportiva en Barcelona.

Promoción de la contracepción en mujeres inmigrantes y autóctonas de Barcelona: análisis intermedio del programa SIRIAN

Elia Díez et al.

Los indicadores de salud reproductiva han cambiado en Barcelona, vinculados al importante flujo migratorio de los últimos años. Las interrupciones voluntarias del embarazo y los embarazos adolescentes son diferencialmente elevados entre las mujeres inmigrantes.

El proyecto SIRIAN pretende abordar las desigualdades sociales en el ámbito de la salud relacionadas con la diversidad cultural mediante una intervención específica. Sus objetivos son aumentar el uso de los servicios de salud reproductiva y el conocimiento sobre contracepción de las mujeres residentes en dos barrios. El proyecto comenzó en 2006, y consiste en entrevistas individuales en el centro de servicios sociales, de salud o bien a domicilio llevadas a cabo por enfermeras expertas.

En las entrevistas se proporcionan consejo, información sobre contracepción, sexo seguro y acceso a métodos, a centros de salud sexual y reproductiva y a material diseñado específicamente. Antes de la intervención se llevó a cabo una evaluación de necesidades a través de 12 grupos focales en la comunidad. La evaluación se ha realizado mediante un ensayo controlado aleatorizado.

La evaluación previa de necesidades permitió identificar las características principales, gustos y necesidades de las diferentes comunidades, que piden acceso a información y atención para la salud sexual y reproductiva. Los resultados intermedios del estudio muestran un incremento significativo de conocimientos sobre métodos contraceptivos y contracepción de emergencia sin diferencias entre las mujeres autóctonas y las inmigrantes.

La mediación intercultural en el Ayuntamiento de Barcelona

Lola Rodríguez Muriel, Cesc Mas, Fatiha Rabehi, Ismael Clavero, Mohamed El Mouaouid, Mohamed Essalhi, Yu-Chin Li, Carlos Jaén

El artículo presenta el Servicio de Mediación Intercultural que actúa en los Servicios Sociales del Ayuntamiento de Barcelona. Comienza hablando de los orígenes, los principios inspiradores y las características principales de funcionamiento del servicio.

Aporta un análisis sobre la mediación intercultural en los Servicios Sociales, donde se crean y promueven espacios de escu-

cha, diálogo y entendimiento en las relaciones entre diferentes partes en cuanto a orígenes, valores y creencias.

Finalmente, el artículo presenta toda una serie de reflexiones sobre el futuro de la mediación como disciplina clave para la gestión de contextos multiculturales y pone el acento en la mediación como recurso diferenciado y mucho más amplio que la clásica traducción e interpretación lingüística.

La Oficina de Asuntos Religiosos: diversidad religiosa y cohesión social

Cristina Monteys

La diversidad religiosa es un fenómeno complejo que el Ayuntamiento de Barcelona aborda desde la perspectiva de la laicidad y los derechos civiles. La Oficina de Asuntos Religiosos es un servicio a través del cual se trabaja para garantizar el derecho a la libertad religiosa (y su realización práctica, que es la libertad de culto) a partir de tres ejes de actuación: la relación con las comunidades religiosas, el asesoramiento y el soporte a los diversos organismos municipales en cuestiones relacionadas con lo religioso, y la promoción de la libertad religiosa, interviniendo en casos de posibles vulneraciones de este derecho, así como impulsando iniciativas de difusión y sensibilización sobre la realidad religiosa de la ciudad y sobre la integración de las comunidades religiosas en el territorio.

La acción educativa municipal en Barcelona, en favor de la interculturalidad y la cohesión social

Marleny Colmenares

El Proyecto educativo de ciudad tiene como función construir una red educativa integrada, informar de todo lo relevante para la educación en la ciudad y visualizarlo, marcar tendencias en la acción educativa, coordinar y dinamizar procesos educativos para optimizar recursos a partir de la colaboración institucional, cohesionar territorios educativos a diferentes escalas, detectar nuevos problemas y buscar maneras de darles respuesta.

Las IX Jornadas del Proyecto Educativo de la Ciudad de Barcelona se centran en el tema «Educación, interculturalidad y cohesión social», y se enmarcan en la celebración del Año Europeo del Diálogo Intercultural, al cual la ciudad de Barcelona se ha sumado. El tema escogido está vinculado al objetivo «Barcelona es y quiere ser en el futuro un crisol cultural» de la declaración

aprobada el año pasado por el Plenario del PEC «El compromiso ciudadano por una educación al servicio de la cohesión social». Este artículo recoge los acuerdos de la comunidad educativa comprometida con el Proyecto Educativo de la Ciudad de Barcelona mediante un proceso participativo.

De los Diablos del Carmel al Foc

Jaume Quiles

En este artículo se explica la evolución del grupo de diablos del Carmelo, un grupo activo en la recuperación, consolidación, creación y evolución de la cultura del fuego. Este grupo quiere potenciar la participación en la cultura popular de la población en general y de determinados grupos con un perfil característico. Por ello, en su trayectoria ha ido incorporando a diferentes grupos dentro del grupo de percusión T's tukem: niños, jóvenes y, últimamente, personas recién llegadas. En este último caso se trataba de incorporar a esas personas al grupo existente de una manera natural. El resultado final es que ha cuajado un nuevo colectivo con personalidad propia que se ha enriquecido con la relación y el conocimiento de realidades nuevas y diferentes.

La acogida lingüística en el CNL de Barcelona: aprendizaje y conocimiento del entorno

Assumpta Escolà, Jordi Font, Toni Mataix, Gemma Teixidó

El Centro de Normalización Lingüística de Barcelona impulsa un plan de acogida lingüística que propone, para los niveles básicos, un modelo de enseñanza enfocado al uso del catalán y a facilitar el conocimiento del entorno de los alumnos y su incorporación a la vida de la ciudad paralelamente al aprendizaje instrumental de la lengua. Se trata de un proyecto educativo en el marco de los programas de extensión del uso del catalán que promueve el Consorcio para la Normalización Lingüística.

Para materializar los objetivos de este proyecto educativo se han establecido los cinco factores estratégicos siguientes: Valores generados del proyecto pedagógico, Los nuevos materiales didácticos, Cursos adaptados a colectivos específicos, La oferta de actividades complementarias y La participación en el programa «Voluntariado por la lengua».

El Proyecto Shere Rom: espacios educativos de uso de las nuevas tecnologías para el desarrollo comunitario

José Luis Lalueza, Isabel Crespo, M. José Luque

El Proyecto Shere Rom de Barcelona es una experiencia orientada al desarrollo de comunidades educativas intergeneracionales e interculturales que promueven prácticas de aprendizaje colaborativo apoyado en el uso de las tecnologías de la información y la comunicación. Se trata de espacios en los que chicos y chicas de la comunidad resuelven tareas o crean pequeños relatos digitales en cooperación con estudiantes universitarios. El diseño original de este proyecto ha sido desarrollado gracias a la colaboración con una asociación gitana, y se trabaja para impulsar la participación de miembros de dicho colectivo como gestores del proyecto. Pero ello, no se ha convertido en un proyecto exclusivamente «para gitanos», sino que se ha adoptado una perspectiva decididamente intercultural (Crespo, Lalueza, Sánchez y Portillo, 2005; Lalueza, Crespo, Bria, Sánchez y Luque, 2005).

En este artículo presentaremos dos de las comunidades de prácticas del proyecto, fruto del acuerdo entre la Universidad Autónoma de Barcelona, el Consejo Municipal de Participación del Pueblo Gitano de Barcelona y las asociaciones gitanas de dos barrios de la ciudad: Gracia y Buen Pastor. En el primero, la actividad se desarrolla en los locales de la Unión Gitana de Gracia en horario extraescolar, mientras que en el segundo se lleva a cabo en la escuela pública Bernat de Boil en horario escolar, con participación del profesorado e integrada en el currículum. Se trata del mismo modelo, pero su flexibilidad permite amoldarlo a entornos muy diferentes.

El derecho a la indiferencia

Victòria Camps

De la multiculturalidad se ha pasado a hablar de interculturalidad, un concepto un poco más integrador que el anterior. De todas maneras, el nuevo concepto sigue incidiendo en que lo que es preciso integrar o cohesionar son culturas, no personas.

En este artículo la pregunta es si ésta es la mejor manera de avanzar hacia una mayor igualdad de oportunidades. Lo que más discrimina son las diferencias económicas y sociales, y tendrían que ser los criterios económicos y sociales, más que los culturales, los que condujesen a evitar las discriminaciones. El objetivo debe ser la universalidad, que todo el mundo tenga los mismos derechos, más que la diferenciación grupal. Es por ello que se propone promover el derecho a la indiferencia más que el derecho a ser diferente.

Plan Municipal por Interculturalidad: por qué ahora?

Daniel de Torres

A partir del Año Europeo del Diálogo Intercultural, iniciamos el proceso de elaboración de un Plan Municipal para la Interculturalidad con el objetivo de incorporar el principio de interculturalidad como variable fundamental en la definición del conjunto de políticas municipales. Educación, cultura, seguridad, urbanismo, comercio, etc., todos esos ámbitos deben tener presente el aumento de la diversidad y los retos que plantea, y tener como uno de los criterios clave de sus políticas facilitar el contacto y la interacción positiva entre los ciudadanos.

¿Qué es una ciudad intercultural?

Ramin Jahanbegloo

Los modelos asimilacionista y multiculturalista de integración han supuesto, en aquellos países donde han sido predominantes, una fuente de intolerancia, de ahondamiento de las divisiones y, en último término, de estallido de conflictos violentos. La política democrática de integración se halla ante el reto de promover un auténtico diálogo intercultural, basado en la interacción simétrica de grupos sociales procedentes de contextos religiosos y culturales diferentes que se reconocen mutuamente como iguales. Las ciudades interculturales son aquéllas donde cada grupo étnico-cultural acepta la responsabilidad de adaptar sus sistemas de comportamiento social a los de las otras comunidades. El éxito de la ciudad intercultural también depende de su capacidad para aprovechar las fortalezas de cada grupo. Por último, la ciudad intercultural, en lugar de centrarse en las diferencias, se concentra en lo que las diferentes culturas pueden hacer juntas en el espacio compartido. La diversidad cultural, bien gestionada, puede ser una fuente de innovación, creatividad e iniciativa, y convertirse así en una fuerza positiva generadora de nuevos recursos y energías para el desarrollo de ciudades como la Barcelona del siglo XXI.

Summary

Integration and interculturalism: study of migratory journeys and subjective integration amongst the non-Community foreign population in the city of Barcelona

Sarai Samper, Raquel Moreno

Work began in 2008 to draw up a Municipal Plan for Interculturalism in Barcelona by commissioning a statistical study aimed at answering four questions about integration and the social relations that immigrants establish in our city:

1. How have social and economic conditions changed for foreign residents in the city over the last few years?
2. What degree of socio-cultural integration have immigrants in Barcelona attained?
3. To what degree do immigrants identify with and consider themselves subjectively satisfied by the city of Barcelona?
4. And, finally, what links exist between immigrants' economic, socio-cultural and subjective integration?

Interculturalism. Definition, specificity and dimensions

Carlos Giménez

This article comprises a summary of the author's works on interculturalism with relation to migrant and indigenous contexts since 1989 under the Autonomous University of Madrid's Migration and Multiculturalism Programme. The first section outlines the beginnings of this intellectual exercise through research into immigration and discussions of intercultural education and of how the intercultural perspective matured notably through the debate on multiculturalism and interculturalism in which the author took part as a consultant in Guatemala. The second section deals with the conceptual grounds for the intercultural approach, and includes works published since 1996.

Interculturalism, as a model for managing cultural diversity, should be fostered within society as a whole, embracing all types of society, whatever their nature or degree of cultural diversity. As occurs with all regulatory and evaluative focuses on society, the intercultural approach can only be consolidated through a critical process of debate. The author points particularly in this case to the acritical stance predominantly adopted in Europe in this regard, whilst arguing that interculturalism should be seen as a new form of cultural pluralism, which replaces as a critical complement that which preceded multiculturalism. This new version of the text forms part of the author's cooperation with Barcelona City Council as a member of the

Advisory Committee for the process of drawing up the Municipal Plan for Interculturalism.

From the multi-racial city to the multi-raced city: culture and practice in interculturalism

Amaia Izaola, Imanol Zubero

This article takes as its starting point the structurally diversified nature of modern cities. Agreeing with Bauman, the authors consider that the cities are places full of unknown people (strangers to each other) who live in close proximity to one another. They also note that the diversity of our cities has increased enormously due to the phenomenon of migration. In response to this intensification in the diversity of identities and lifestyles, there is a need to practice multiculturalism. Multiculturalism goes beyond mere recognition of the plurality to be found in our cities or promoting peaceful co-existence amongst different social groups. On the contrary, it entails a proactive attitude, creating and proposing new opportunities to enable urban life to flourish and manifest itself in all its diversity, exuberant and agonistic. We need to benefit from urban spaces in which different individuals and groups come together in order to promote practices of intercultural coexistence based on recognising what unites us, not what separates us.

Drafting policies to accommodate cultural diversity in the city of Barcelona

Ricard Zapata

Barcelona has always been home to a diversified society. This diversity has been increased in recent years by the arrival of people from the European Union and as a result of contemporary migrations. These phenomena have generated new dynamics related to new classes of diversity, such as language, religion, culture and place of origin, added to those that already existed: gender, age, education and socio-economic standing. These new situations of diversity require political intervention in order to manage their dynamics, their relations and, especially, to help bring into being a context that provides opportunities for all cultural expressions.

Within the framework of European Year of Intercultural Dialogue, the measures carried out by Barcelona City Council's Institute of Culture included putting forward a proposal to the Interdisciplinary Research Group on Immigration for a study to-

wards drafting a policy to accommodate diversity, to be included in Barcelona City Council's cultural policy agenda.

Intercultural co-existence in the urban public space

Mikel Aramburu

The issue of the public space is gaining in importance in public opinion and political agendas today. This is the result changes in both social uses and regulations applied by municipal authorities in response to an increase—partly objective, partly perceived—in conflicts in such spaces.

The urban public space, particularly in the large cities, has always been subject to tensions and conflicts between different functions and stakeholders with different uses and interests. However, the consensus and understanding that, grosso modo, operated until recently in regulating co-existence in urban spaces has dissolved now to a large extent, to the extent that harmony in the public space is being confronted by a series of ever more complex challenges. Growing socio-cultural heterogeneity affects the policies that are brought to bear in the public space, as they can no longer simply seek to meet mass demand, aimed at large, supposedly homogeneous groups, but must juggle with diverse, at times contradictory demands whilst at the same time seeking to preserve the qualities that go to define the concept of the public space: equality in conditions of access and enjoyment of such spaces.

This article discusses co-existence in the urban public space is a society marked by countless social, cultural and identity divisions. Starting with a conceptual discussion of the implications of speaking about intercultural co-existence, it then goes on to examine the transformations that have occurred in forms concerning sociability and use of the urban space in contemporary western societies before focusing on different keys for interpretation (materialist, culturalist and constructivist) of conflict in the urban public.

The resident foreign population in Barcelona. Evolution and characteristics

Javier Asensio, Cristina CárceI

This article presents the main figures relating to the population of people of foreign nationality resident in Barcelona. Using statistics from the municipal census, the first section surveys the evolution of the migrant population, breaking these figures

down by district. The second section then compares the population pyramids for the years 2001 and 2008 with regard to the resident population of both Spanish and foreign nationality, whilst the third focuses on data relating to the different nationalities. Finally, figures are presented on the evolution of the foreign population by district and nationality, closing with data describing certain characteristics of the foreign population (composition of households, births and marriages, education systems and unemployed population).

Barcelona, immigration and sports cultures: a study to determine criteria for sports intervention and promotion

Martí Niubó, Bruno Avelar

The City of Barcelona's Strategic Sports Plan stresses the need to facilitate and promote physical and sporting activity amongst the entire population, considering such opportunities as generating quality of life and health, as well as models for citizen participation and social integration.

In recent years, the arrival of immigrant collectives with very different characteristics has presented a challenge to existing municipal sports promotion policy. With the aim of clarifying this situation and preparing the ground for future intervention, the Barcelona Institute for Sport launched the study "Barcelona, Immigration and Sports Cultures: a study to determine criteria for sports intervention and promotion", which was drawn up over the 2006-2008 period using a participatory research methodology, working with immigrants and associations.

The article begins by presenting the reality of immigration in Barcelona, with specific attention to sporting practices amongst this population group (taking into account sporting habits and barriers and demands pointed out by the immigrant population immigrant with regard to such activity). Finally, consideration is given to the principles for a policy to promote sport in Barcelona.

Promoting contraception amongst local and immigrant women in Barcelona: intermediate analysis of the SIRIAN project

Elia Diez

Reproductive health indicators in Barcelona have changed as a result of the considerable migratory influx in recent years. Rates

of voluntary abortion and teenage pregnancy are considerably higher amongst immigrant women.

The SIRIAN project was set up to combat social inequalities in health linked to cultural diversity through specific intervention. Its objectives are to increase use of reproductive health services and knowledge about contraception amongst women resident in two neighbourhoods in the city. The scheme, launched in 2006, is based on individual interviews at health or social service centres or in the home, conducted by trained nurses.

The interviewees receive advice, information about contraception, safe sex and access to methods, sexual and reproductive health centres and specially designed material. Before the intervention, needs assessment is carried out through twelve focus groups in the community. This assessment is based on a controlled random trial.

This preliminary needs assessment enables identification of the principal characteristics, tastes and requirements amongst the different communities demanding access to information and care with regard to sexual and reproductive health. The intermediary results obtained from the study show a significant increase in knowledge about emergency contraceptive methods, with no difference between local and immigrant women.

Intercultural Mediation at Barcelona City Council

Lola Rodríguez Muriel, Cesc Mas, Fatiha Rabehi, Ismael Clavero, Mohamed El Mouaouid, Mohamed Essalhi, Yu-Chin Li, Carlos Jaén

This article introduces the Intercultural Mediation Service, part of Barcelona City Council Social Services. It begins by explaining the origins of the service, the principles that inspire it and its main operational characteristics.

There follows an analysis of intercultural mediation under Social Services, including the establishment and promotion of facilities where different parties in terms of origins, values and beliefs can meet, listen to each other, enter into dialogue and reach understanding.

Finally, the article presents a series of reflections on the future of mediation as a key discipline in managing multicultural situations, placing the accent on mediation as a differentiated, much broader resource than conventional language translation and interpreting.

The Religious Affairs Office: religious diversity and social cohesion

Cristina Monteys

Religious diversity is a complex phenomenon that Barcelona City Council approaches from a lay perspective, with the accent on civil rights. The Religious Affairs Office is a service that works to safeguard the right to religious freedom (and its practical manifestation, freedom of worship) through three basic lines of action: relations with religious communities, advice and support for municipal bodies over issues connected to religion and the promotion of religious freedom. The Office intervenes in cases where these rights may have been infringed, as well as launching initiatives aimed at raising knowledge and awareness about the different religions in the city and fostering the integration of all religious communities.

Municipal education action in Barcelona, in favour of interculturalism and social cohesion

Marleny Colmenares

The mission of the City Education Project (PEC) is to construct an integrated education network, informing about everything relevant to education in the city and make this information accessible, setting trends in educational action, coordinating and promoting educational processes to optimise resources through institutional cooperation, fostering cohesion amongst educational territories at different levels, detecting new problems and seeking ways of resolving them.

The Ninth Barcelona City Education Project Seminar, which focuses on the theme of “Education, interculturalism and social cohesion”, takes place as part of celebrations for European Year of Intercultural Dialogue, in which our city is a partner. The chosen theme is linked to the objective that “Barcelona is and will be in future a cultural melting-pot”, a statement from the declaration approved last year at the PEC plenary meeting on “Civil commitment to education at the service of social cohesion”. This article reviews the agreements reached by the education community in its commitment to the Barcelona City Education Project through a participatory process.

From the Diablers del Carmel to Foc

Jaume Quiles

This article explains the growth of the group Els Diablers del Carmel, active in the revival, consolidation, creation and development of the culture of fire. These “Devils” seek to promote participation in popular culture by the populace in general, as well as by certain collectives. Over the years, then, other groups have joined in this movement: children, young people and, more recently, immigrants from the T’ls tukem percussion group. In this case, it was a question of bringing in new members from a group already in existence. The final result is the consolidation of a new collective with its own personality, one that has been enriched by forging links with and gaining insight into new and different realities.

Language training for immigrants at Barcelona Centre for Linguistic Normalisation: learning about the environment

Assumpta Escolà, Jordi Font, Toni Mataix, Gemma Teixidó

Barcelona Centre for Linguistic Normalisation develops a language training plan providing, at basic levels, a model for teaching the use of Catalan, enabling pupils to learn about their environment and become integrated into the city as they undertake instrumental learning of the Catalan language. This education project takes place in the frame of programmes to extend the use of Catalan promoted by the Consortium for Linguistic Normalisation.

In order to achieve the objectives established for this education project, five strategic elements are formulated: values generated by the teaching project; new teaching materials; courses adapted to specific groups; provision of complementary activities; and participation in the “language volunteer” programme.

The Shere Rom Project: educational facilities for using the new technologies in community development

José Luis Lalueza, Isabel Crespo, M. Jose Luque

The Shere Rom Project in Barcelona is an initiative aimed at developing intergenerational and intercultural educational communities that promote collaborative learning practices supported by the use of information and communication technologies. The resulting facilities enable children from the community to

complete tasks or create short digital narratives in cooperation with university students. In its original design, the initiative was developed through cooperation with a Gypsy association, focusing on encouraging members of this social group to take part as project managers. But this has not made it a project exclusively for Gypsies; rather, it has adopted a decidedly intercultural approach (Crespo, Lalueza, Sanchez & Portell, 2005; Lalueza, Crespo, Bria, Sánchez & Luque, 2005).

In this article, we describe two of the project practice communities, set up through an agreement with the Autonomous University of Barcelona, Barcelona Municipal Council for the Participation of Gypsy People and the Gypsy associations in two of the city’s neighbourhoods: Gràcia and Bon Pastor. In the first, the activities take place at the premises of Gràcia Gypsy Union outside school times, whilst in the second the venue is the Bernat de Boil State School, and the activities go ahead during normal school times, forming part of the curriculum, with participation by teachers. It is the same model, but one whose flexibility enables it to be adapted to very different environments.

The right to indifference

Victòria Camps

From multiculturalism we have moved on to speak of interculturalism, a more integrating concept. In any case, the new concept continues to emphasise that integration or cohesion is needed for cultures, not people.

In this article, the question is whether this is the best way of advancing towards greater equality of opportunity. What most discriminate are economic and social differences, and economic and social criteria, more than cultural ones, are those that can help us to combat discrimination. The goal should be to create universal conditions in which everyone has the same rights, rather than group differentiation. That is why the right to indifference rather than the right to be different is promoted.

The Municipal Plan for Interculturalism: why now?

Dani de Torres

Within the framework of European Year of Intercultural Dialogue, we launched the process of drawing up a Municipal Plan for Interculturalism with the aim of including the principal of interculturalism as a fundamental variable in establishing

municipal policy as a whole. Education, culture, security, town planning, trade etc; all these spheres need to take increasing diversity into account, and the challenges this poses, making a clear criterion in policy that it should facilitate positive contact and interaction amongst citizens.

What is an intercultural city?

Ramin Jahanbegloo

In countries where they have been predominant, assimilationist and multiculturalist models of integration have been sources of intolerance, deepening divisions and even provoking violent conflict. Democratic integration policy is faced by the challenge of promoting authentic intercultural dialogue, one based on symmetrical interaction by social groups from different religious and cultural contexts that recognise each other as equals. Intercultural cities are those in which all ethnocultural groups accept responsibility for adapting their systems of social behaviour to those of other communities. The success of the intercultural city also depends on its capacity to benefit from the strong points of each group. Finally, rather than focusing on differences, the intercultural city concentrates on what the different cultures can do together in the shared space. If properly managed, cultural diversity can be a source of innovation, creativity and initiative, a positive force to generate new resources and energy for the development of cities like the Barcelona of the 21st century.